TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ

TOBB

73. GENEL KURUL

EKONOMİK RAPOR 2016

TOBB Yayın No: 2017/286
ISBN: 978-605-137-605-9

TOBB yayınları için ayrıntılı bilgi
Yayın Müdürlüğünden alınabilir.

Tel : (0312) 218 20 00
Faks : (0312) 218 20 64
Web : www.tobb.org.tr
TOBB yayınlarına tam metin ve ücretsiz olarak web adresinden ulaşabilirsiniz.

Tasarım & Baskı: GÖKÇE OFSET
İVOGSAN 21. Cad. 599. Sokak
No:22 Yenimalle / Ankara
Tel: 0312 395 93 37

ÖNSÖZ

2016 yılı hem dünya ekonomisi hem de Türkiye ekonomisi açısından oldukça zor bir yıldı. İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılmasını öngören Brexit kararı, ABD Başkanlık seçimlerinde sürpriz bir şekilde Donald Trump'ın başkan seçilmesi, ABD Merkez Bankası'nın faiz artırma sürecini başlatması, uluslararası terör olaylarındaki artış, 2016 yılında dünya gündemini şekillendiren en önemli gelişmeler oldu.

Ülkemizde ise yıla damgasını vuran olay 15 Temmuz gecesi yaşanan hain ve cani darbe girişimidir. Milletimiz ve Devletimiz tarihi bir facianın eşiğinden dönmüştür. Doğrudan milli varlığımıza yönelik bu saldırı, başta Cumhurbaşkanımızın kararlı duruşu ve Milletimizin kahramanca direnişiyle yenilgiye uğratıldı. Siyasi partilerimiz, Meclisimiz, medyamız tek vücut olup cuntacılara karşı oldu. Vatanperver emniyet güçlerimiz ile şerefli askerlerimiz cuntaya karşı cansiperane direndi. Hep birlikte demokrasiye sahip çıktık. Bu tarz gayri meşru girişimlere karşı Türkiye'nin birliğini ve karşı duruşunu tüm dünyaya gösterdik.

O gece darbeye ilk karşı çıkan, ilk inisiyatif alan meslek örgütü TOBB oldu. Daha darbe bildirisi okunur okunmaz, saat 00.22'de "Milletin iradesi ve demokrasi dışında hiçbir iradeyi

tanımıyoruz. Gün demokrasiye sahip çıkma günüdür" dedik. Sonrasında tüm özel sektör meslek örgütlerini bir araya getirdik ve darbeye karşı ortak tavrımızı gösterdik. 81 İldeki Odalarımız ve Borsalarımız, şehirlerdeki demokrasi nöbetlerini aktif bir şekilde desteklediler. 15 Temmuz Şehitleri dayanışma kampanyasına en fazla katkıyı da Oda-Borsa camiamız sağladı.

TOBB olarak darbe girişimi sonrasında faaliyetlerimizi 3 eksende yoğunlaştırdık. Bunlardan ilki etkili bir ekonomi diplomasisi yürütmekti. Devletimizin resmi diplomasi sürecine iş dünyası olarak azami desteği sağladık. 98 ülkedeki muhataplarımızla ve 25 çokuluslu iş örgütü ile temaslar kurduk. Yurtdışındaki bilgi kirliliğini ortadan kaldırmak için çalışmalar yürüttük. İkinci önemli konu yatırımcıların güvenini tesis etmek ve yükseltmekti. Bunun için 2 önemli toplantı düzenledik. Önce Türkiye'de yatırım yapmış en büyük 300 uluslararası şirketi, sonra da 81 ilin kanaat önderleri olan Oda ve Borsa Başkanlarımızı Cumhurbaşkanımız ve Başbakanımız ile bir araya getirdik. Süreci karar alma noktasındaki liderlerimizden dinleyen yatırımcılarımızdaki ilk tedirginlik kayboldu. Herkes ileriye bakmaya başladı. Odaklandığımız üçüncü alan da reformlardı. Yapısal reformlara ve küresel rekabette bizi öne çıkaracak adımlara her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var. İş ve yatırım ortamını iyileştiren çeşitli düzenlemeler üzerinde kamu idaresiyle birlikte yaptığımız çalışmalarda önemli ilerlemeler sağladık. Tüm bu çalışmalar ilk meyvelerini de verdi.

Türkiye ekonomisi darbe girişimi sonrası ortaya çıkan belirsizlikleri kısa sürede aşarak temellerinin sağlamlığını bir kez daha gösterdi. İçerde ve dışarda yaşanan olumsuzluklara rağmen 2016 yılında yüzde 2,9 oranında büyüme sağladık. Böylece küresel krizden bu yana üst üste 7 sene büyümeyi devam ettirmiş olduk. Büyümeye en büyük katkıyı iç talep ve devletin nihai tüketim harcamaları yaparken, yatırımlardaki durgunluk devam etti, net ihracat ise büyümeye negatif yansıdı.

Sanayi üretimi ılımlı bir artış gösterirken, mali disiplinin sürdürülmesi ve vergi gelirlerindeki artışın etkisiyle kamu bütçesindeki olumlu görünüm ve cari işlemler açığındaki azalma eğilimi devam etmişti.

İhracatımızın önemli bir kısmını gerçekleştirdiğimiz AB ülkelerindeki düşük büyüme düzeylerinin devam etmesi, ihracat değerlerini düşürürken, ekonomideki yavaşlama, TL'nin değer kaybı ve petrol fiyatlarındaki düşüş ithalatı da azalttı. İthalattaki azalışın ihracattaki azalıştan daha yüksek olması sonucu dış ticaret açığı geriledi.

2016 yılında da istihdam artışı devam etti, 584 bin kişiye yeni istihdam sağlandı. Ancak işgücündeki artışın 857 bin kişi olması sonucunda işsiz sayısı 273 bin kişi arttı ve işsizlik oranı yüzde 10'un üzerine çıktı.

Birliğimiz, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İŞKUR ile birlikte Türkiye ekonomisinin istihdam dostu büyümesini daha da güçlendirecek bir istihdam seferberliğine öncü oldu. Bu istihdam seferberliği ile istihdam üzerindeki mali yükler önemli ölçüde indirilerek firmaların yeni istihdam sağlamaları son derece cazip hale getirildi.

2017 yılında ekonomimizi güçlü hale getirmek ve 2023 hedeflerimiz doğrultusunda, yatırımı, istihdamı ve ihracatı artırmak için daha çok çaba göstermeliyiz. Hep beraber çalışırsak daha güvenli, daha güçlü bir ekonomiye sahip olacağımıza inanıyoruz. Her zaman belirttiğimiz gibi birlik ve beraberlik içinde istikrarımızı sürdürürsek her türlü sorunu aşabiliriz. Türkiye'nin özel sektörü olarak daha çok çalışacak ve üreteceğiz.

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin değerlendirildiği 2016 Yılı Ekonomik Raporumuzun camiamıza ve ilgililere yararlı olmasını diliyorum.

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU

Başkan

TOBB YÖNETİM KURULU

Başkan	**M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU**
Başkan Yrd.	**Halim METE**
Başkan Yrd.	**İbrahim ÇAĞLAR**
Başkan Yrd.	**Ender YORGANCILAR**
Başkan Yrd.	**Ali KOPUZ**
Sayman Üye	**Faik YAVUZ**
Üye	**Şahin BİLGİÇ**
Üye	**Salih Zeki MURZİOĞLU**
Üye	**İbrahim BURKAY**
Üye	**Cengiz GÜNAY**
Üye	**Memiş KÜTÜKCÜ**
Üye	**Selçuk ÖZTÜRK**
Üye	**Bülent KARAKUŞ**
Üye	**Yahya TOPLU**
Üye	**Hakan ÜLKEN**
Genel Sekreter	**Mustafa SARAÇÖZ**

EKONOMİK RAPORU İNCELEME KOMİSYONU

Başkan	**Mustafa HELVACIOĞLU**
Başkan Yrd.	**Ferhat ÇAĞLAYAN**
Sözcü	**Ercan ÖZKAN**
Raportör	**Yasin TATLI**
Üye	**Şakir İŞERİ**
Üye	**Salih Deniz GÜNAL**
Üye	**Reşit ÖZER**

HAZIRLAYANLAR

Serpil MERT	İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman
Sema KAYNAK	İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman
O. Baturhan BAYRAKTAR	TOBB ETÜ Ortak Eğitim Öğrencisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **III**
TABLO LİSTESİ XII
GRAFİK LİSTESİ XVI
SİMGE VE KISALTMALAR XVIII
BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ **1**
DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ **3**
1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 5
1.2 Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH 8
1.3 Tüketici Fiyat Endeksi 9
1.4 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları 12
1.5 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi 13
1.6 Dünya Ticaret Hacmi 14
1.7 Cari İşlemler Dengesi 17
1.8 İşsizlik Oranları 18
1.9 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 20
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ **23**
TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ **25**
1. EKONOMİK GÖSTERGELER **34**
1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 34
1.2 Sektörel Gelişmeler 41
1.2.1 Tarım 41
1.2.2 Sanayi 47
1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı 49
1.2.2.2 İmalat Sanayi 50
1.2.2.3 Enerji 58
1.2.3 Hizmetler 60
1.2.3.1 İnşaat 60
1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi 62
1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri 64
1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler 66

1.2.3.5 Turizm 67
1.2.3.6 Ulaştırma 69
1.3 Yatırımlar 71
1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler 84
1.4.1 Enflasyon 84
1.4.1.1 Tüketici Fiyat Endeksi 84
1.4.1.2 Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi 90
1.4.1.3 Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi 94
1.4.1.4 Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi 96
1.4.2 Para, Banka 97
1.4.3 Sermaye Piyasası 106
1.4.4 Kamu Maliyesi 111
1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi 113
1.4.4.1.1 Gelirler 114
1.4.4.1.2 Giderler 118
1.4.4.2 Fonlar 120
1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri 120
1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı 121
1.4.4.5 Özelleştirme 122
1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku 123
1.4.5 Altın Fiyatları 127
1.4.6 Döviz Kurları 129
1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler 135
1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri 135
1.5.1.1 İhracat 137
1.5.1.2 İthalat 139
1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret 141
1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret 142
1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret 149
1.5.2 Ödemeler Dengesi 150
1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 153
1.5.4 Dış Borçlar 157

2. SOSYAL GÖSTERGELER.....163
2.1 Nüfus.....165
2.2 Eğitim.....171
2.2.1 Okullaşma Oranları.....171
2.2.2 Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun Olan Öğrenci ve Derslik Sayısı.....172
2.3 Sağlık.....174
2.4 Çalışma Hayatı.....176
2.4.1 İşgücü.....176
2.4.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri.....176
2.4.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü.....178
2.4.1.3 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri.....180
2.4.2 İstihdam.....181
2.4.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı.....181
2.4.2.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam Göstergeleri.....183
2.4.2.3 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu.....184
2.4.2.4 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İşteki Durumu.....187
2.4.2.5 İş Arama Sürelerine Göre İşsizler.....188
2.4.3 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler.....189

EK I-2017-2019 Yılları İçin Ulusal ve Uluslararası Tahminler.....193
EK II- 2012-2016 Yılları Arası Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....197
EK III- İller ve Bölgeler İtibarıyla Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....203

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları 6
Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre) 8
Tablo 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları 10
Tablo 4. Dünya Mal Fiyat Endeksleri 12
Tablo 5. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları 13
Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH....14
Tablo 7. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları....15
Tablo 8. Cari İşlemler Dengesi/GSYH 17
Tablo 9. İşsizlik Oranları 19
Tablo 10. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 21
Tablo 11. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi....34
Tablo 12. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla 36
Tablo 13. Sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları....37
Tablo 14. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Harcamalar Yöntemiyle Zincirlenmiş Hacim Endeksi....38
Tablo 15. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Harcamalar Yöntemiyle Cari Fiyatlarla....38
Tablo 16. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi....39
Tablo 17. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Cari Fiyatlarla 39
Tablo 18. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Zincirlenmiş Hacim Endeksi....40
Tablo 19. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Cari Fiyatlarla....40
Tablo 20. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 40
Tablo 21. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları....42
Tablo 22. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları....43
Tablo 23. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları 44
Tablo 24. Tarımsal Destekleme Ödemeleri....46
Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi....47
Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi 49
Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi 50
Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi....50
Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları 51
Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları 52
Tablo 31. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı 53
Tablo 32. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı 55
Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı 56
Tablo 34. İllere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı....57
Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi....58

Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı....58
Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler....59
Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri....60
Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri....61
Tablo 40. Konut Satış Sayıları....62
Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi....63
Tablo 42. İşlem Hacmine Göre İlk 20 Ticaret Borsası....64
Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları....65
Tablo 44. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler....66
Tablo 45. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı....67
Tablo 46. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı....68
Tablo 47. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar....68
Tablo 48. Ulaştırma İstatistikleri....69
Tablo 49. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı....70
Tablo 50. Sabit Sermaye Yatırımları....71
Tablo 51. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları....73
Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı....75
Tablo 53. 2016 Yılında Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı....77
Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri....79
Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri....81
Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri....82
Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri....83
Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi....85
Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi....88
Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi....91
Tablo 61. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi....92
Tablo 62. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi....93
Tablo 63. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi....95
Tablo 64. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi....96
Tablo 65. Para Politikası Kurulu Faiz Kararları....98
Tablo 66. Para Arzları....99
Tablo 67. Mevduat Bankalarındaki Mevduat....100
Tablo 68. Banka Kredileri....102
Tablo 69. Bankacılık Sektörü Tüketici Kredileri....103
Tablo 70. TBB Risk Merkezi Üyeleri Tarafından Bildirimi Yapılan, Borcunu Ödemeyen Bireysel Kredi ve Bireysel Kredi Kartı Borçlularının Sayısı....103
Tablo 71. Uluslararası Rezervler....104

Tablo 72. TCMB Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı 104
Tablo 73. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri 105
Tablo 74. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler 107
Tablo 75. Borsa İstanbul (BİST) Endeksi ve İşlem Hacmi 109
Tablo 76. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri 110
Tablo 77. Borsa İstanbul'da Yabancı Yatırımcılarda İlk On Ülke 110
Tablo 78. Genel Devlet Gelirleri 111
Tablo 79. Genel Devlet Harcamaları 112
Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi 113
Tablo 81. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri 115
Tablo 82. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları 117
Tablo 83. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri 119
Tablo 84. Fon Dengesi 120
Tablo 85. İşletmeci KİT Finansman Dengesi 121
Tablo 86. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği 122
Tablo 87. Özelleştirme İşlemleri 123
Tablo 88. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku 124
Tablo 89. İç Borç Stoku 125
Tablo 90. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti 126
Tablo 91. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı 126
Tablo 92. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı 127
Tablo 93. Altın Fiyatları 128
Tablo 94. TCMB tarafından Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları 130
Tablo 95. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları 131
Tablo 96. Döviz Kurları 132
Tablo 97. Reel Efektif Döviz Kuru 134
Tablo 98. Dış Ticaret Göstergeleri 135
Tablo 99. Sektörlere Göre İhracat 137
Tablo 100. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat 138
Tablo 101. İhracatımızda İlk On Fasıl 138
Tablo 102. Sektörlere Göre İthalat 139
Tablo 103. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat 139
Tablo 104. İthalatımızda İlk On Fasıl 140
Tablo 105. En Çok İhracat Yapan İlk On İl 141
Tablo 106. En Çok İthalat Yapan İlk On İl 142
Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri 143
Tablo 108. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri 146
Tablo 109. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke 148
Tablo 110. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke 148
Tablo 111. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret 149

Tablo 112. Ödemeler Dengesi 151
Tablo 113. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler).....154
Tablo 114. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı 155
Tablo 115. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı 156
Tablo 116. Brüt Dış Borç Stoku.....158
Tablo 117. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları 160
Tablo 118. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı 161
Tablo 119. Temel Nüfus Göstergeleri.....165
Tablo 120. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler 166
Tablo 121. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri, 2016.....168
Tablo 122. 2016 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu.....170
Tablo 123. Cinsiyete Göre Ortanca Yaş 171
Tablo 124. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları 171
Tablo 125. Yaş Gruplarına (Doğum Yıllarına) Göre Net Okullaşma Oranı 172
Tablo 126. Okul/Kurum, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı.....173
Tablo 127. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı.....174
Tablo 128. Dallara Göre Hastane ve Yatak Sayıları 175
Tablo 129. Toplam Sağlık Personeli Sayıları 175
Tablo 130. Temel İşgücü Göstergeleri 177
Tablo 131. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu.....179
Tablo 132. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-1 180
Tablo 133. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-2 181
Tablo 134. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı 182
Tablo 135. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı 184
Tablo 136. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu 185
Tablo 137. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu 186
Tablo 138. Kayıt Dışı İstihdam Oranı.....188
Tablo 139. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler 189
Tablo 140. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları 189
Tablo 141. Grev Uygulamaları 190
Tablo 142. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi Ücretlerinde Gelişmeler 190
Tablo 143. Günlük ve Aylık Brüt Asgari Ücretler 191
Tablo 144. Asgari Ücretin İşverene Maliyeti.....191
Tablo 145. Memur Maaşlarındaki Nominal ve Reel Değişimler 192

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları....6
Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)....9
Grafik 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları....11
Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi/GSYH....18
Grafik 5. İşsizlik Oranları....20
Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları....35
Grafik 7. Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi 2009=100)....36
Grafik 8. Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Dağılımı (Cari Fiyatlarla)....37
Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları....45
Grafik 10. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2010=100)....48
Grafik 11. Takvim Etkisinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)....48
Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış)....49
Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlık Ortalama, %)....53
Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı....54
Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporlarının Dağılımı (%)....56
Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı....59
Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri....61
Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi....63
Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayılarının Değişim Oranı....65
Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler....66
Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri....69
Grafik 22. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2016,%)....71
Grafik 23. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım)....80
Grafik 24. Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım)....82
Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme....86
Grafik 26. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)....86
Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)....87
Grafik 28. TÜFE, B (H) ve C (I) Çekirdek Enflasyonu (Yıllık)....89
Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)....89
Grafik 30. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)....92
Grafik 31. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)....93

Grafik 32. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)....94
Grafik 33. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)....95
Grafik 34. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)....97
Grafik 35. Para Arzları....99
Grafik 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat....101
Grafik 37. Uluslararası Rezervler....104
Grafik 38. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler....107
Grafik 39. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi....114
Grafik 40. Vergi Yükü....117
Grafik 41. Vergi Esnekliği Katsayıları....117
Grafik 42. Merkezi Yönetim Borç Stoku....125
Grafik 43. Döviz Kurları....133
Grafik 44. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (Yıllık Ortalama)....133
Grafik 45. Dış Ticaret Göstergeleri....136
Grafik 46. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı....136
Grafik 47. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat....144
Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat....145
Grafik 49. Ödemeler Dengesi....152
Grafik 50. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı....155
Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı....157
Grafik 52. Dış Borç Stoku....158
Grafik 53. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı....159
Grafik 54. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları....165
Grafik 55. Toplam Sağlık Personeli Sayıları....176
Grafik 56. İşsizlik Oranları....177
Grafik 57. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İşgücü Göstergeleri....178
Grafik 58. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı....179
Grafik 59. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı....183
Grafik 60. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu....185
Grafik 61. Kayıtdışı İstihdam Oranı....188

SİMGE VE KISALTMALAR

SİMGELER

-	:	Bilgi mevcut değildir.
$	:	Amerikan Doları
€	:	Euro
m^2	:	Metrekare
m^3	:	Metreküp
Ha	:	Hektar
GWh	:	Gigavatsaat (GWh = 1 milyar KWh)
KHa	:	Küresel Hektar
Km^2	:	Kilometre kare
KWh	:	Kilovatsaat
MW	:	Milyon vat
Sm^3	:	15 santigrat derece ve 1 atmosfer basınçta standart metreküp (Sm^3) olarak ifade edilen değerdir.
bbl	:	Varil (1 bbl = 159 lt'dir.)
lb	:	1 lb = 0,4536 Kg
log	:	Logaritmik değer
MT	:	Metrik Ton
Mak	:	Maksimum değer
Min	:	Minimum değer
cts	:	Cents
Kişi/Km^2	:	Nüfus yoğunluğu.
‰	:	Binde artış hızı.

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AR-GE	:	Araştırma Geliştirme
ASEAN	:	Güneydoğu Asya Milletler Birliği
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BOTAŞ	:	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
ÇATAK	:	Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması
ÇSGB	:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DGD	:	Doğrudan Gelir Desteği
DHMİ	:	Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DİR	:	Dahilde İşleme Rejimi
DTH	:	Döviz Tevdiat Hesabı
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Birliği

EİT	:	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
Fed	:	ABD Merkez Bankası
FoB	:	Free on Board (Gemi güvertesinde teslim)
GSYH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HM	:	Hazine Müsteşarlığı
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
BIST	:	Borsa İstanbul
İİF	:	Uluslararası Finans Enstitüsü
İİT	:	İslam İşbirliği Teşkilatı
KAMU-İŞ	:	Kamu İşletmeleri Sınıflaması
KEİ	:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KREE	:	Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi
MB	:	Maliye Bakanlığı
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MKK	:	Merkezi Kayıt Kurumu
MKYF	:	Menkul Kıymet Yatırım Fonu
MYK	:	Mesleki Yeterlilik Kurumu
NACE	:	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
NVİGM	:	Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖİB	:	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖTV	:	Özel Tüketim Vergisi
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	:	Satın Alma Gücü Paritesi
SKR	:	Sanayi Kapasite Raporu
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEDAŞ	:	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
THY	:	Türk Hava Yolları
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	:	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	:	Üretici Fiyatları Endeksi
VOB	:	Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası
YF	:	Yatırım Fonu
YP	:	Yabancı Para

DÜNYA EKONOMİSİ

DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ[2]

2008 yılı sonlarında dünya ekonomisi, tarihin en büyük finansal krizlerinden birisiyle karşılaşmıştır. Krizden ve etkilerinden kurtulmak adına önce ABD ve sonra AB Merkez Bankaları likidite seviyelerini daha önce görülmemiş oranlarda artırmıştır. Bu sayede hızla büyüyen küresel likidite gelişmekte olan ülkelere akmış ve bu ülkelerin ekonomilerini canlandırarak küresel büyümenin lokomotifi olmalarını sağlamıştır.

Kriz sonrası özellikle gelişmiş ekonomilerde süregelen durağanlık azalmakla birlikte devam etmektedir. Zayıf küresel talep, azalan verimlilik oranları, istikrarsız emtia fiyatları, jeopolitik riskler ve siyasi belirsizlikler bu yavaşlamada etkili olmuştur. Bunun yanında Çin gibi gelişmekte olan ekonomilerdeki büyümenin yavaşlaması, küresel büyümeyi daha da zora sokmuştur. OECD'ye göre bu durum yavaş büyüme tuzağı olarak adlandırılmaktadır ve Dünya 5 yıldır bu tuzağın içinde bulunmaktadır.

2008'den sonraki toparlanma sürecinde küresel büyümedeki yavaşlığın yanında kalitesi de zayıf kalmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki büyüme, dengesiz bir görünüm sergilemiştir. Bu dengesizlik hem ülkelerin kalkınmalarındaki farkta hem de harcama bileşenlerinde görülmektedir. Tüketimlerdeki ılımlı yükselişe rağmen yatırımlar yeterince hız kazanmamıştır.

2016 yılına gelindiğinde gelişmiş ülkeler; canlanmayan küresel ticaret, politik belirsizlikler ve yatırımlardaki yavaşlama gibi olumsuz koşulların etkilerini hissetmeye devam etmiştir. ABD'de seçim sonrası yeni yönetimin büyüme odaklı politikalara öncelik vereceği beklentisi ve FED'in faiz artırımı kararı sonrasında dolar önemli ölçüde değer kazanmıştır. Yeni yönetimin, ABD ekonomisinde daha korumacı ve genişleyici bir politika izlemesi beklenmektedir. Bu korumacı tavır küresel ticareti önemli ölçüde olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Genişlemeci tutumla devlet harcamalarının artması ve vergilerin azalması beklenmekte, bu gelişmelerin özel tüketimi de artırması ve ABD ekonomisinin hızlanması öngörülmektedir. Öte yandan kamu harcamalarının ve buna bağlı borçlanma ihtiyacının artacak olması ve enflasyondaki yükseliş, ABD'deki faizlerin artmaya devam edeceği ve küresel döviz likiditesinin ABD'ye geri döneceği beklentisini güçlendirmektedir.

IMF'ye göre Brexit sonrası, İngiltere'de yurtiçi talep, tahminlerin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durum İngiltere'nin büyümesinin beklenen seviyenin üzerinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Bunun yanında enflasyon da beklenen seviyenin üstüne çıkmış ve oluşan bu enflasyonun kalıcı olacağı öngörülmüştür. Euro bölgesi, artan belirsizliklerden etkilenmeye devam etmektedir. Avrupa Merkez Bankası (ECB), öncelikle aylık 80 milyar avroluk varlık

2 Bu bölümün hazırlanmasında Dünya Bankası tarafından hazırlanan "Global Economic Prospects", IMF tarafından hazırlanan "World Economic Outlook" ve OECD tarafından hazırlanan "Economic Outlook" raporlarından yararlanılmıştır.

alım programını Mart 2017'ye kadar uzatmış, sonrasında ise bu değerin 60 milyar avroya indirileceğini ve 2017 sonuna kadar sürdürüleceğini açıklamıştır. Ayrıca politika faizinin sıfır olarak kalacağını belirtmiştir. Bu tedbirlerin yavaş büyümeye karşı alındığı fakat beklenen etkiyi göstermekten uzak kaldığı düşünülmektedir. Euro Bölgesi içerisindeki finansal bozukluklar ve bazı ülkelerdeki işsizlik problemleri ise henüz çözüme ulaşmamış gözükmektedir.

Japonya'da yatırım ve ihracat zayıf görünümünü sürdürmektedir. Bunun yanında özel tüketim 2 yılın ardından toparlanma sinyali vermektedir. Petrol fiyatlarının düşmesiyle Japonya'da negatif enflasyon yani deflasyon yaşanmıştır. Ayrıca işçi açığı, ücret büyümesini sert bir şekilde artırmış, buna rağmen bu artış düşük enflasyonun etkisinde kalmış ve yarı zamanlı çalışma oranı artmıştır. Enflasyonun düşmesi ve deflasyonun yaşanmasının pozitif yanlarından biri olarak hane halklarının satın alma gücünün arttığı söylenebilmektedir. Yatırımlardaki düşme ve Japon Yeninin diğer para birimlerine karşı değer kazanması ise büyümeyi yavaşlatıcı etkide bulunmuştur.

2008 yılından bu yana küresel büyümeyi sürükleyen gelişmekte olan ülkeler genel olarak dağınık bir görünüm sergilemektedir. Özellikle bu ülkelerde gerçekleşen büyüme yavaşlaması, küresel büyümenin de zayıf görünümünde etkili olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde şüphesiz olarak en büyük ekonomiye sahip olan ve yine en büyük emtia ihracatçısı konumunda bulunan Çin'in büyümesinde de yavaşlamanın olduğu görülmektedir. Ayrıca ekonomik aktivitenin endüstri sektöründen hizmetler sektörüne kaymasıyla iç talep ve arz taraflarında bir denge durumunun ortaya çıktığı görülmektedir. Dışarıya akan sermaye, parasal ve mali gevşeklik Çin parasının değerini düşürmüştür.

Hindistan'da kamu sektöründe ücretlerin artmasıyla toplam talep artmıştır. Bunun yanında vergiler üzerinde yapılan düzenlemeler yatırımları etkilemiştir. Bu etkiler Hindistan ekonomisindeki büyümeyi artırıcı gelişmeler olmuştur.

Rusya ve Brezilya'da ise küçülme durumunun azaldığı görülmektedir. OPEC toplantısı sonrası petrol fiyatlarının yükselmesi ve finansal koşulların düzelmesi ile Rusya ekonomisi toparlanmaya devam etmektedir. Ayrıca Rusya'daki talep düşüşü de yavaşlayan bir eğilim göstermektedir. Rublenin güçlü duruşu enflasyonun azalmasını sağlamıştır. Reel ücret artışı, özel tüketimi artıran en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Brezilya'da ise üretici ve tüketici güveninin güçlü olması, ekonomiyi düzeltme yolunda etkili olamasa da ticaret koşullarının iyileşmesi ve politik belirsizliklerdeki hafiflemeler küçülme hızını düşürmüştür.

Meksika'da ekonomi içerde güçlü gözükürken, ülke dışından yaşanan gelişmelerden etkilenmiştir. Büyümenin en önemli bileşeni olan yurtiçi talebin güçlü olduğu 2016 yılında, işsizlik seviyesi de düşük seyretmiştir. Meksika Pezosunun değer kaybetmesi petrol ihracatında avantaj sağlamıştır. Bunların yanında ABD politikasındaki belirsizlikler Meksika ekonomisi için en önemli yavaşlatıcı etki olmuştur.

Sonuç olarak 2016 yılı, Dünya ekonomisi için ilk yarıda yavaş geçilen ve geçmişten gelen problemlerle boğuşulan bir yıl olurken, ikinci yarısı gelecek hakkında politik ve ekonomik belirsizliklerin arttığı, küresel olarak ülkelerin ekonomik tutumlarının yakın zamanda değişebileceğinin öngörüldüğü bir yıl olmuştur.

1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) her yıl düzenli olarak yayınladığı ve 2016 yılı Ekim ayında yayınlanan Dünya Ekonomik Görünümü raporuna göre küresel büyümede yavaş büyüme tuzağı etkisini sürdürmektedir. 2014 yılında % 3,4 büyüyen dünya ekonomisi büyümesi, 2015 yılında % 3,2 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılı büyümesinin ise % 3,1 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.

Büyüme hızları ülke gruplarına göre incelendiğinde; gelişmiş ülkelerde bir önceki yıl ivme kazanılmış olsa da 2016 yılı için beklentiler sert bir düşüşle % 1,6 seviyesine gerilemiştir. Parasal genişleme politikalarının yetersiz kalması, Brexit ve ABD seçimlerinin getirdiği aşağı yönlü riskler, gelişmiş ülkelerin büyümesini baskılamıştır. Gelişmekte olan ekonomilerde ise 2015 yılında gözlenen yavaşlama, 2016 yılında nispeten tersine dönmüştür ve büyümenin hız kazanarak % 4,2 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. G7 ülkelerinde büyüme oranının % 1,9'dan % 1,4'e ve gelişmekte olan Asya ekonomilerinde ise % 6,6'dan % 6,5'e düşmesi beklenmektedir. 2015 yılında değişim göstermeyen Latin Amerika ve Karayipler'deki olumsuz görünüm 2016 yılında da artarak devam etmiştir. Bu ülkelerde yaşanacak küçülmenin % 0,6 seviyesinde olacağı öngörülmektedir. Sonuç olarak büyümede en büyük kayıp Latin Amerika ve Karayipler'de gerçekleşirken, büyüme hızı artan tek grup gelişmekte olan ülkeler olmuştur (Tablo 1, Grafik 1).

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2014	2015	2016 (1)
Dünya Üretimi	3,4	3,2	3,1
Gelişmiş Ülkeler	1,9	2,1	1,6
ABD	2,4	2,6	1,6
Euro Bölgesi	1,1	2,0	1,7
Almanya	1,6	1,5	1,7
Fransa	0,6	1,3	1,3
İtalya	-0,3	0,8	0,8
İspanya	1,4	3,2	3,1
Yunanistan	0,7	-0,2	0,1
Japonya	0,0	0,5	0,5
Kanada	2,5	1,1	1,2
İngiltere	3,1	2,2	1,8
G7 Ülkeleri	1,7	1,9	1,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,6	4,0	4,2
Rusya	0,7	-3,7	-0,8
Türkiye	3,0	4,0	3,3
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	6,8	6,6	6,5
Çin	7,3	6,9	6,6
Hindistan	7,2	7,6	7,6
ASEAN-5 (3)	4,6	4,8	4,8
Latin Amerika ve Karayipler	1,0	0,0	-0,6
Brezilya (2)	0,1	-3,8	-3,3
Meksika	2,2	2,5	2,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1):Hindistan hariç tahmindir.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları

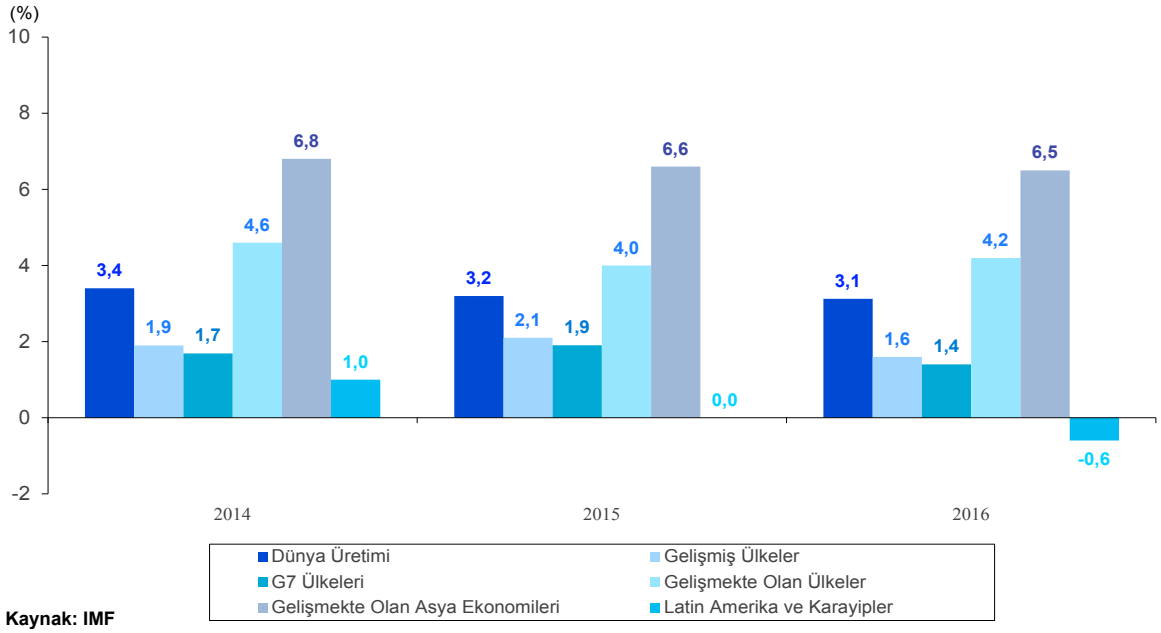

Kaynak: IMF

Dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD ekonomisi özellikle 2016 yılının ilk yarısında pasif bir görünüm sergilemiştir. İkinci çeyreğin sonlarına doğru toparlanma yaşanmış olsa da büyüme hızının % 1,6'ya gerilemesi beklenmektedir.

2015 yılında % 2,0 artış ile 2014 yılına göre hız kazanan Euro Bölgesi'nde büyümenin, 2016 yılında nispeten yavaşlayarak % 1,7 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2016 yılında bölge ülkelerinden Almanya'nın % 1,7, Fransa'nın % 1,3, İspanya'nın % 3,1, İtalya'nın % 0,8 ve Yunanistan'ın % 0,1 büyümesi beklenmektedir

Gelişmiş ülke grupları içerisinde bulunan Kanada'nın büyümesinde görülen yavaşlama eğilimi 2016 yılında da devam etmiştir. Kanada'da 2016 yılı büyüme oranının geçen yıla göre 0,1 puanlık sınırlı bir artışla % 1,2 olacağı tahmin edilmektedir. Yine bu ülke grubunun içerisinde yer alan ve deflasyon problemi ile uğraşan Japonya'da büyümenin, 2015 yılı ile aynı seviyede % 0,5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. İngiltere 2016 yılına yavaş girmiş, fakat ilk çeyrek ve sonrasında yapılan Avrupa Birliği referandumu sonrası, tahminlerin tersine yurtiçi talep artmıştır. İngiltere büyümesinin yıl sonunda % 1,8 olacağı düşünülmektedir. Gelişmiş ülkelerde en güçlü büyümenin % 3,1 ile İspanya'da gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin başında gelen Rusya'da 2015 yılında şiddetli şekilde gerçekleşen resesyonun etkisinin 2016 yılında azalması beklenmektedir. Bu beklentiler doğrultusunda Rusya'da, 2016'da da küçülme yaşanacağı ve bu küçülmenin % 0,8 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir. Küçülmedeki bu iyileşmenin özellikle yılın ikinci yarısında gerçekleşen OPEC toplantısında alınan kararla petrol fiyatlarındaki yükselmeden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çin ve Hindistan'ın içerisinde bulunduğu gelişmekte olan Asya ekonomilerinde yüksek hızda büyüme devam ederken, büyümelerdeki yavaşlama eğilimi bu sene de devam etmiştir. Dünyanın ikinci en büyük ekonomisi olan Çin'de büyüme hızının % 6,9'dan % 6,6'ya düşmesi beklenmektedir. Bu düşmede, üretimin imalat sektöründen hizmet sektörüne kayması etkili olmuştur. Hindistan'da ise 2015 yılında artan büyüme hızının, 2016 yılında da korunacağı ve % 7,6 olacağı öngörülmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler'de geçtiğimiz yıl büyüme veya küçülme yaşanmamıştır. Fakat yavaşlama ortamı devam etmekte ve bu bölgede ekonominin 2016'da % 0,6 oranında küçülmesi beklenmektedir. Özellikle Brezilya'da etkisini kaybetmeyen küçülme durumunun, 2016 yılında da devam edeceği ve % 3,3 olarak gerçekleşeceği düşünülmektedir. Meksika ekonomisinin ise ABD seçimleri sonuçları yeni yönetimin izleyeceği politikalardan kaynaklı olarak yavaşladığı ve büyümenin hız kaybederek % 2,1 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

1.2 Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GSYH

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP), ülkeler arasında fiyat düzeyleri farklılaşmasını ortadan kaldırarak ülkelerin belirli bir dönemde sahip olduğu kişi başına milli gelir değerlerinin kıyaslanabilmesine olanak veren ve daha anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayan önemli bir göstergedir.

IMF'nin 2016 yılı Ekim ayında yayınlanan "Dünya Ekonomik Görünümü" raporu sonuçlarına göre kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla değeri tahminleri Tablo 2'de görülmektedir. Buna göre daha önceki yıllara benzer olarak kişi başına milli geliri en yüksek ülke 57.294 dolar ile ABD olmuştur. ABD'yi 48.190 dolar ile Almanya, 46.294 dolar ile Kanada, 42.514 dolar ile İngiltere, 42.384 dolar ile Fransa, 38.894 dolar ile Japonya ve 36.451 dolar ile İspanya takip etmiştir. SGP'ye göre kişi başına milli geliri en düşük olan ülkeler ise 6.658 dolar ile Hindistan, 15.211 dolar ile Brezilya ve 15.424 dolar ile Çin olmuştur (Tablo 2, Grafik 2).

Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

(Dolar)

				Değişim (%)	
Ülke Grupları/Ülkeler	2014	2015	2016 (1)	2015	2016
Gelişmiş Ülkeler	44.773	45.924	47.001	2,6	2,3
ABD	54.502	56.084	57.294	2,9	2,2
Euro Bölgesi	-	-	-	-	-
Almanya	46.347	46.974	48.190	1,4	2,6
Fransa	40.704	41.476	42.384	1,9	2,2
İtalya	35.141	35.781	36.313	1,8	1,5
İspanya	33.393	34.861	36.451	4,4	4,6
Yunanistan	26.006	26.391	26.809	1,5	1,6
Japonya	37.492	38.142	38.894	1,7	2,0
Kanada	45.049	45.602	46.294	1,2	1,5
İngiltere	40.474	41.499	42.514	2,5	2,4
G7 Ülkeleri	46.359	47.461	48.488	2,4	2,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	10.295	10.671	11.110	3,7	4,1
Rusya	26.688	25.965	26.109	-2,7	0,6
Türkiye	19.637	20.420	21.147	4,0	3,6
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	9.363	9.997	10.687	6,8	6,9
Çin	13.327	14.340	15.424	7,6	7,6
Hindistan (3)	5.766	6.187	6.658	7,3	7,6
ASEAN-5 (4)	10.575	11.056	11.593	4,5	4,9
Latin Amerika ve Karayipler	15.493	15.470	15.403	-0,1	-0,4
Brezilya (2)	16.232	15.646	15.211	-3,6	-2,8
Meksika (3)	17.987	18.430	18.865	2,5	2,4

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1): Tahmin.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): 2014, 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(4): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

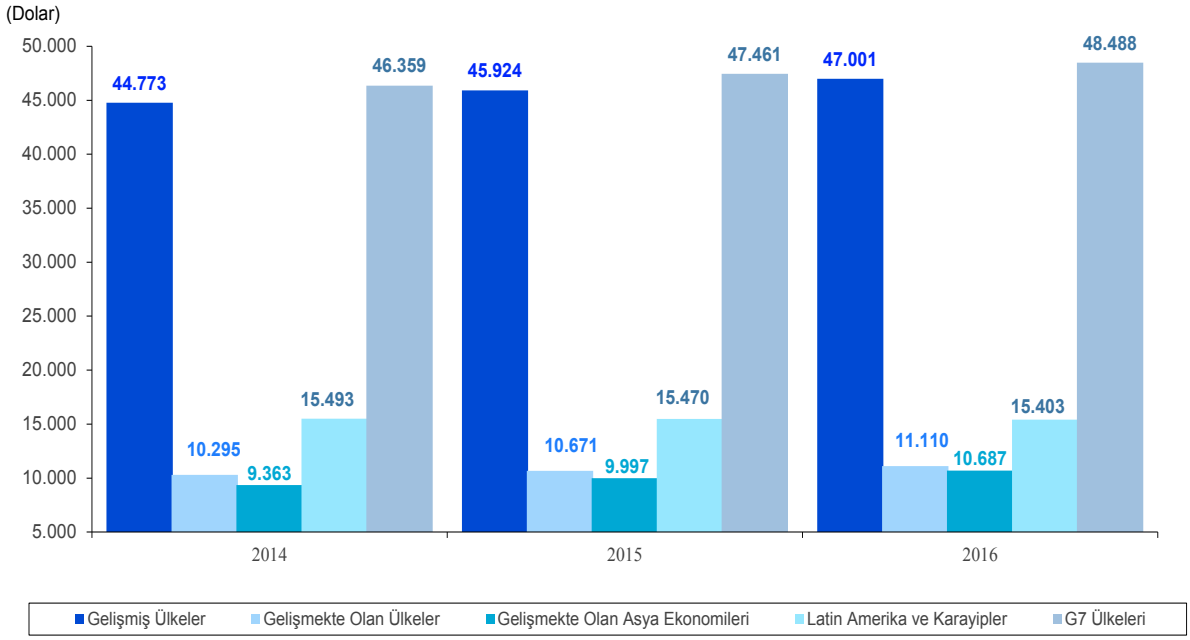

Kaynak: IMF.

2015 yılında olduğu gibi 2016 yılında da gelişmekte olan Asya ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler grupları arasındaki SGP'ye göre kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla miktarları farkı azalmış ve 423 dolara kadar inmiştir. Latin Amerika ve Karayipler'de daralma yaşanması ile birlikte kişi başına düşen milli gelir de azalmış ve 15.403 dolar seviyesine gerilemiştir. Bu grup aynı zamanda azalmanın yaşandığı tek grup olmuştur.

1.3 Tüketici Fiyat Endeksi

Finansal kriz sonrası küresel ekonomideki durgunluk enflasyon oranlarını da etkilemiştir. 2015 yılında tüketici fiyat enflasyonu 2008 krizinden beri en düşük seviyesini görmüş, 2016 yılında ise hafif bir artış göstermiştir.

Küresel enflasyon 2016 yılında % 2,9 olarak gerçekleşerek 2015 yılına göre 0,1 puanlık bir artış göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde bu oran 0,5 puanlık bir artışla % 0,8 olmuş, gelişmekte olan ülkelerde ise 0,2 puanlık düşüşle % 4,5 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3, Grafik 3).

Tablo 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

(%)

	2014	2015	2016 (1)
Dünya	3,2	2,8	2,9
Gelişmiş Ülkeler	1,4	0,3	0,8
ABD	1,6	0,1	1,1
Euro Bölgesi	0,4	0,0	0,3
Almanya	0,8	0,1	0,4
Fransa	0,6	0,1	0,3
İtalya	0,2	0,1	-0,1
İspanya	-0,1	-0,5	-0,3
Yunanistan	-1,4	-1,1	-0,1
Japonya	2,8	0,8	-0,2
Kanada	1,9	1,1	1,6
İngiltere	1,5	0,1	0,7
G7 Ülkeleri	1,5	0,2	0,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,7	4,7	4,5
Rusya	7,8	15,5	7,2
Türkiye	8,9	7,7	8,4
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	3,5	2,7	3,1
Çin	2,0	1,4	2,1
Hindistan	5,9	4,9	5,5
ASEAN-5 (3)	4,6	3,3	2,5
Latin Amerika ve Karayipler	4,9	5,5	5,8
Brezilya (2)	6,3	9,0	9,0
Meksika	4,0	2,7	2,8

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1): Hindistan hariç tahmindir.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Enflasyon oranlarının düşük seviyesini koruması gelişmiş ülkeler açısından önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Avrupa Merkez Bankası tarafından uygulanan parasal gevşeme politikasına rağmen enflasyon, hedeflerin altında kalmıştır. Bu nedenle Avrupa Merkez Bankası, parasal genişleme politikasını sürdüreceğini açıklamıştır.

Euro bölgesinde tüketici fiyat endeksi artış hızında yükselme gerçekleşmiştir. Bölgede 2015 yılında 0,4 puanlık düşüşle % 0,0'a gerileyen enflasyon, 2016 yılında 0,3 puanlık yükselişle % 0,3 olmuştur.

Grafik 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

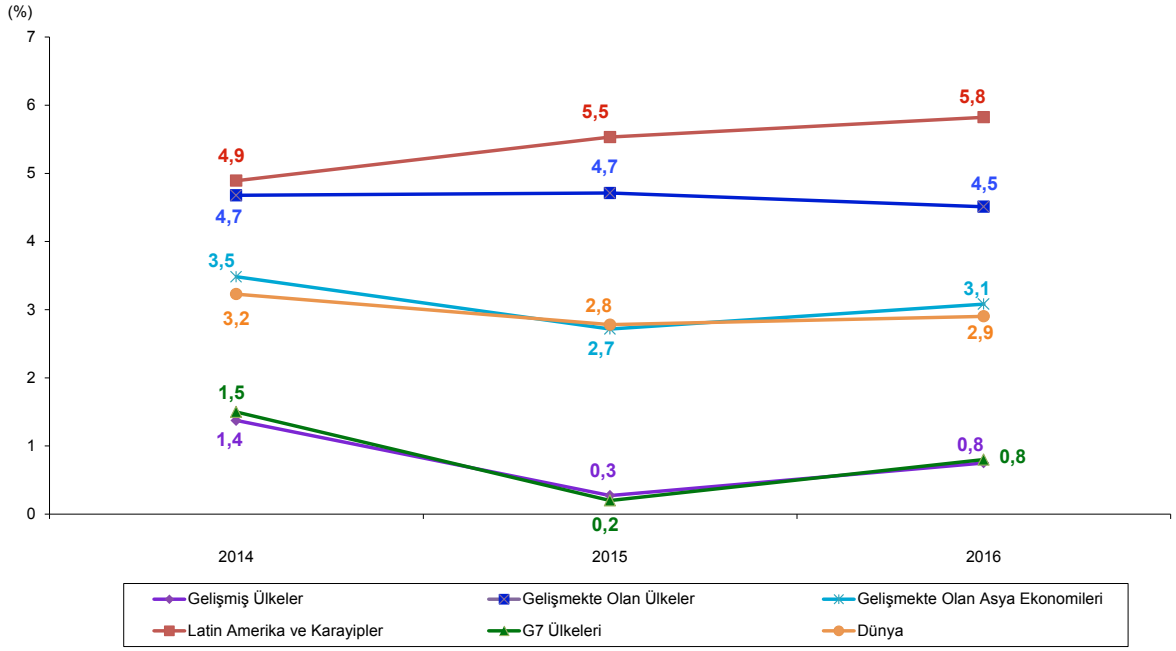

Kaynak: IMF.

Gelişmiş ülkeler grubunda yer alan ABD'de bu yıl enflasyon % 1,1 olarak gerçekleşmiştir. Fiyatların artmasında en önemli etkenler özel tüketim ve ücretlerdeki artış olmuştur. Petrol fiyatlarındaki yükselmeler de ABD enflasyonunu yukarı çeken unsurlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Mali politika uygulamaları ile enflasyonun % 2,0 seviyesinin üzerine çıkması beklenirken, Fed, yıl içerisinde belirli dönemlerde faiz artıracağını açıklayarak enflasyonu bu seviyede korumaya çalışacağını belirtmiştir. Japonya'da ise bu yıl deflasyon gerçekleşmiş ve fiyatlar % 0,2 düzeyinde azalmıştır. İngiltere'de enflasyonun yükselerek % 0,7 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. İngiltere'de artan bu enflasyonun Brexit'ten kaynaklandığı kabul edilmekte ve bu artışın kalıcı olacağı düşünülmektedir.

Rusya'da ise enflasyonda geçen yıl ortaya çıkan 7,7 puanlık artış bu yıl 8,3 puanlık düşüşle dengelenmiştir. 2016 yılı Rusya enflasyonu % 7,2 olarak gerçekleşmiştir. Çin'de enflasyon 0,7 puanlık artışla % 2,1, Hindistan'da ise 0,6'lık artışla % 5,5 seviyelerine yükselmiştir.

2016 yılında özet olarak, enflasyon toparlanma sinyalleri vermiştir. Gelişmekte olan ekonomiler dışında bütün ülke gruplarında artış gözlenmiştir.

1.4 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları

Küresel emtia fiyat endeksleri, son dört yılda olduğu 2016 yılında da genel olarak düşüşünü sürdürmüştür. Gıda ve içecek fiyat endeksleri dışında tüm fiyat endekslerinde yüksek arz ve düşük talep koşullarından kaynaklı olarak fiyatlar düşme eğilimi göstermeye devam etmektedir.

2016 yılında bir önceki yıla göre petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksi % 10,6, petrol dışı mal fiyat endeksi % 2,7, sanayi girdileri fiyat endeksi ve tarımsal hammadde fiyat endeksi % 7,6, metal ürünleri fiyat endeksi % 7,5, enerji fiyat endeksi % 16,8 ve petrol fiyat endeksi % 15,4 azalış gösterirken, gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi % 1,3 ile artış gösteren tek bileşen olmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Dünya Mal Fiyat Endeksleri

(2005=100)

	Endeks			Değişim (%)	
Bileşenler	2014	2015	2016	2015	2016
Petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksi	171,5	111,0	99,2	-35,3	-10,6
Petrol dışı mal fiyat endeksi	162,3	133,9	130,2	-17,5	-2,7
Gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi	171,0	144,1	146,0	-15,7	1,3
Sanayi girdileri fiyat endeksi	153,5	123,6	114,3	-19,5	-7,6
Tarımsal hammadde fiyat endeksi	138,8	120,0	111,0	-13,5	-7,6
Metal ürünleri fiyat endeksi	164,1	126,2	116,6	-23,1	-7,5
Enerji fiyat endeksi	176,9	97,6	81,1	-44,8	-16,8
Petrol fiyat endeksi	180,4	95,2	80,5	-47,2	-15,4

Kaynak: IMF Primary Commodity Prices Database.

IMF'nin "Dünya Ekonomik Görünümü" 2016 yılı raporunda yayımlanan verilere göre, seçilmiş ürün fiyatları genel olarak dağınık bir görünüm sergilemektedir. 2016 yılında % 19,9 ile buğday, yine aynı oranla nikel, % 19,1 ile çay, % 17,6 ile zeytinyağı ve % 15,2 ile brent ham petrol fiyatları en çok düşen ürünler olmuştur. Fiyatları en çok artan ürünler ise % 34,7 ile şeker (serbest piyasa), % 26,2 ile portakal, % 12,1 ile yün (23 mikron) ve % 9,6 ile pirinç olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5).

Ham petrol piyasası 2016 yılında genel olarak toparlanma eğilimi göstermiştir. 2015 yılındaki tarihi düşüş sonrası ham petrol fiyatları, arz fazlası ve dünya ekonomisindeki durgunluk kaynaklı olarak 2016 yılına da düşük seviyede girmiştir. OPEC üyesi ülkelerin küresel arz fazlasını kaldırarak piyasaya istikrar kazandırmak amacıyla 30 Kasım 2016 tarihinde petrol üretimini kısma kararı almıştır. Bu karar sonrası fiyatlar yükselme eğilimine girmiş ve yılı bu trendi koruyarak kapatmıştır. Fiyatların hâlihazırda düşük olmasındaki en büyük etken stoklardaki seviyenin hala yüksek olması olarak görülmektedir. 2016 yılında brent ham petrol fiyatı 2015 yılına göre % 15,2 düşerek varil başına 52,4 dolardan 44,5 dolara gerilemiştir.

Tablo 5. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları

		Fiyat			Değişim (%)	
Seçilmiş Ürünler	Ölçü (1)	2014	2015	2016	2015	2016
Buğday	$/MT	242,5	185,6	148,7	-23,5	-19,9
Mısır	$/MT	192,9	169,8	162,0	-12,0	-4,6
Pirinç	$/MT	426,5	380,0	416,4	-10,9	9,6
Soya fasulyesi	$/MT	457,8	347,4	366,5	-24,1	5,5
Yerfıstığı	$/MT	2.148,3	1.946,2	1.824,9	-9,4	-6,2
Ayçiçek yağı	$/MT	1.080,3	1.022,2	1.000,9	-5,4	-2,1
Zeytinyağı	$/MT	3.911,8	4.927,1	4.061,6	26,0	-17,6
Portakal	$/MT	782,5	675,0	851,6	-13,7	26,2
Muz	$/MT	931,9	958,7	1.007,6	2,9	5,1
Şeker (Serbest Piyasa)	cts/lb	17,1	13,2	17,8	-22,7	34,7
Çay	cts/Kg	237,9	340,4	275,5	43,1	-19,1
Kahve	cts/lb	202,8	160,5	161,7	-20,9	0,7
Pamuk	cts/lb	83,1	70,4	74,2	-15,3	5,4
Yün (23 Mikron)	cts/Kg	1.030,4	922,8	1.034,5	-10,4	12,1
Kauçuk	cts/lb	88,8	70,7	70,8	-20,3	0,1
Alüminyum	$/MT	1.867,4	1.664,7	1.605,6	-10,9	-3,6
Bakır	$/MT	6.863,4	5.510,5	4.760,6	-19,7	-13,6
Nikel	$/MT	16.893,4	1.1862,6	9.506,0	-29,8	-19,9
Çinko	$/MT	2.161,0	1.931,7	2.035,3	-10,6	5,4
Ham petrol (Brent)	$/bbl	98,9	52,4	44,5	-47,0	-15,2
Batı Teksas (ABD)	$/bbl	93,1	48,7	43,3	-47,7	-11,2

Kaynak: IMF Primary Commodity Prices Database.
(1): lb=0.4536 Kg, bbl(varil)=159 lt, MT: Metrik Ton

1.5 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

Son yıllarda zayıflayan küresel ekonomiyi toparlamaya yönelik uygulanan politikalar genişlemeci olmuş ve merkezi bütçe dengelerinde verilen açıkların artmasına sebep olmuştur. 2016 yılında genel olarak bütün ülkeler merkezi bütçede açık vermiştir. 2016 yılında, 2015 yılına göre merkezi bütçe açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı ise İspanya, İngiltere ve Hindistan'da azalma gösterirken diğer ülkelerde artış göstermiştir.

Merkezi yönetim bütçe açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranları incelendiği zaman, gelişmiş ülkelerde, 2015 yılında % 2,5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2016 yılında ise bu oran 0,3 puan yükselerek % 2,8'e ulaşmıştır. ABD için ise bu oran 2016'da % 3,9'a, Euro bölgesinde % 1,2'ye, Japonya'da % 4,9'a, G7 ülkelerinde ise % 3,2'ye yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı Rusya'da % 3,3, Çin'de % 2,9, Hindistan'da % 6,7, Brezilya'da % 8,9 ve Meksika'da % 4,2 olmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2014	2015	2016 (1)
Gelişmiş Ülkeler	-2,8	-2,5	-2,8
ABD	-3,9	-3,3	-3,9
Euro Bölgesi	-1,1	-0,9	-1,2
Almanya	0,6	0,7	-0,1
Fransa	-2,4	-2,0	-2,0
İtalya	-1,1	-0,8	-1,2
İspanya	-2,5	-2,8	-2,7
Yunanistan	-2,5	0,2	-0,2
Japonya (2)	-5,8	-4,8	-4,9
Kanada	-0,5	-0,8	-1,9
İngiltere	-4,9	-4,0	-3,2
G7 Ülkeleri	-3,3	-2,8	-3,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-
Rusya (2)	0,1	-2,4	-3,3
Türkiye	-1,5	-1,5	-2,2
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	-	-	-
Çin	-0,5	-2,4	-2,9
Hindistan	-7,2	-6,9	-6,7
ASEAN-5 (3)	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya (2)	-7,0	-9,7	-8,9
Meksika	-4,9	-4,7	-4,2

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1):Tahmin.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

1.6 Dünya Ticaret Hacmi

Dünya ekonomisindeki durgunluk, küresel dış ticareti de etkilemektedir. 2015 yılında canlanan gelişmiş ekonomiler 2016'da tekrar yavaşlarken, hız kaybeden gelişmekte olan ekonomiler ise toparlanma eğilimi göstermiştir. Toplam küresel büyümenin yavaşladığı 2016 yılında, küresel ticaret de bu yavaşlamayla birlikte hız kaybetmiştir. 2014 yılında % 3,8 büyüyen dış ticaret hacmi, 2015 yılında hızlı bir düşüşle % 2,5 büyümüştür. 2016 yılında ise bu oranın % 2,3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir (Tablo 7).

Tablo 7. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2014	2015	2016 (1)
Dünya Ticaret Hacmi	**3,8**	**2,5**	**2,3**
Dünya İhracat Hacmi	**3,7**	**2,7**	**2,2**
Gelişmiş Ülkeler	3,8	3,6	1,8
ABD	4,3	0,1	0,3
Euro Bölgesi	4,2	6,0	3,0
Almanya	4,1	5,2	3,1
Fransa	3,3	6,1	1,2
İtalya	3,1	4,3	2,1
İspanya	5,1	5,4	5,9
Yunanistan	7,5	-3,8	-3,8
Japonya	8,3	2,8	-1,4
Kanada	5,3	3,4	0,2
İngiltere	1,5	4,8	2,5
G7 Ülkeleri	4,3	3,2	1,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	3,5	1,3	2,9
Rusya (2)	-1,7	-3,3	-3,6
Türkiye	4,6	-2,8	-0,1
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	6,2	-0,6	2,7
Çin	6,9	-1,8	1,9
Hindistan	4,4	-4,0	5,9
ASEAN-5 (3)	4,9	4,0	2,7
Latin Amerika ve Karayipler	1,8	4,5	3,1
Brezilya (2)	-0,3	8,1	5,2
Meksika	7,0	9,0	3,2
Dünya İthalat Hacmi	**4,0**	**2,4**	**2,3**
Gelişmiş Ülkeler	3,8	4,2	2,4
ABD	4,4	4,6	2,2
Euro Bölgesi	4,5	5,9	3,4
Almanya	4,0	5,5	3,4
Fransa	4,7	6,6	2,3
İtalya	3,2	6,0	2,9
İspanya	6,4	7,5	6,1
Yunanistan	7,7	-6,9	-4,5
Japonya	7,2	0,3	-0,8
Kanada	1,8	0,3	-0,8
İngiltere	2,5	5,8	2,6
G7 Ülkeleri	4,2	4,4	2,0
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,5	-0,6	2,3
Rusya (2)	-6,6	-28,0	-1,8
Türkiye	-0,5	0,2	0,8
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	6,8	2,0	4,5
Çin	8,7	0,6	3,9
Hindistan	6,7	2,8	6,5
ASEAN-5 (3)	2,5	4,3	3,9
Latin Amerika ve Karayipler	0,7	-2,0	-2,7
Brezilya (2)	-0,1	-13,5	-8,7
Meksika	6,0	5,0	1,4

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1): Hindistan hariç tahmindir.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Dünya ihracatının 2016 yılında % 2,2 büyümesi, gelişmiş ülkelerdeki ihracat artış hızının % 3,6'dan % 1,8'e gerilemesi beklenmektedir. Bu ülkeler içerisinde ABD'de ihracat artış hızı artmış ve % 0,1 seviyesinden % 0,3 seviyesine yükselmiştir. ABD, 2016 yılında ihracat artış hızı artan nadir ülkelerden biri olsa da, bu durumun büyümeye katkısı negatif olmuştur. ABD ihracatının beklenenden düşük gerçekleşmesinde doların değer kazanmasının etkili olduğu söylenebilmektedir.

Euro bölgesi ihracatında yavaşlama görülmektedir. Bu ülkeler içerisinde ihracat artış hızı Almanya, Fransa ve İtalya'da azalmış, İspanya'da artmıştır. 2016 yılında ihracat Almanya'da 2,1 puanlık gerileme ile % 3,1, Fransa'da 4,9 puanlık gerileme ile % 1,2, İtalya'da 2,2 puanlık gerileme ile % 2,1 büyümüştür. Euro Bölgesinde ihracat artış hızında tek artış İspanya'da gerçekleşmiş ve 0,5 puanlık artış ile % 5,9 olarak gerçekleşmiştir. Yine bu grupta ihracatı küçülen tek ülke Yunanistan olmuştur. Buradaki küçülme 2015 yılı ile aynı düzeyde % 3,8 olarak gerçekleşmiştir. Diğer gelişmiş ülkelerden Japonya'da ihracat hacminde küçülme gözlenirken, Kanada'da ise % 0,2'lik bir büyüme olmuştur. İngiltere'de ihracat % 2,5 büyüyerek İngiltere büyümesini olumsuz etkilemiştir. İhracat zayıflamasındaki en önemli etkenler petrol ve kimyasal sektörlerindeki zayıflamalar olarak ortaya çıkmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmekte olan Asya ekonomilerinde 2015 yılında gerçekleşen ivme kaybı, 2016 yılında tersine dönmüş ve iki grupta da ihracat artış hızında büyüme kaydedilmiştir. Bu ülkeler içerisinde Rusya'nın ihracatı % 3,6 ile bu yıl da küçülme göstermiştir. Bu küçülmedeki en büyük etken İngiltere'de olduğu gibi petrol fiyatlarındaki düşmeler olmuştur. Çin ve Hindistan'da ihracat sırasıyla % 1,9 ve % 5,9 büyümüştür. Latin Amerika ve Karayipler'de ise geçtiğimiz yıl hızlanma görülse de bu yıl ivme kaybı yaşanmıştır. Bölge'nin ihracat büyümesi % 4,5'ten % 3,1'e gerilemiştir. 2016 yılında Brezilya ihracatı % 5,2, Meksika ihracatı ise % 3,2 büyümüştür.

2016 yılı tahminlerine göre, dünya genelinde ithalatta büyüme 2015 yılına göre 0,1 puanlık düşüşle % 2,3 olarak gerçekleşmiştir. Dünya geneli ithalat hacmi büyüme seviyelerine benzer olarak gelişmiş ülkelerin ithalatı hız kaybederken, gelişmekte olan ülkelerde ithalat hız kazanmıştır. Bu ülke gruplarında ithalat büyümeleri sırasıyla % 2,4 ve % 2,3 olarak gerçekleşmiştir.

2015 yılında % 5,9 ile yüksek seviyede gerçekleşen Euro bölgesi ithalat büyümesi, 2016 yılında % 3,4 olarak gerçekleşmiştir. Bölgeye dâhil ülkelerde ithalat büyümesi, Almanya'da % 3,4, Fransa'da % 2,3, İtalya'da % 2,9, İspanya'da % 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'ın ithalat hacmi ise % 4,5 küçülmüştür. ABD'nin ithalat büyümesi önemli oranda hız kaybederek, % 2,2 olmuştur. Aynı grupta yer alan Kanada ve Japonya'da ithalat hacimleri % 0,8 küçülürken, İngiltere'de % 2,6 büyüme sağlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerden Rusya'da ithalat toparlanmakla birlikte küçülmeye devam etmiş ve % 1,8 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan ve Çin'de ise ithalat hacmi genişleyerek sırasıyla % 6,5 ve % 3,9 olarak gerçekleşmiştir.

1.7 Cari İşlemler Dengesi

2008 yılına kadarki süreçte gelişmiş ülkelerde cari açıklar kapatılmış ve cari fazla verilmiştir. Bunun yanında gelişmekte olan ekonomilerde de yüksek oranlarda cari fazlalar verilmiştir. 2008 yılı sonrası dönemde bu durum tersine dönmüştür. Gelişmekte olan ekonomilerde verilen cari fazla miktarları büyük oranda azalırken, gelişmiş ekonomiler cari açık vermeye başlamıştır. Bu görünüşe uymayan en önemli grup ise Euro bölgesi olmuştur. Euro bölgesinde küresel kriz dönemine kadar cari açık verilirken sonraki dönemde cari fazla verilmeye başlanmıştır. Buna sebep olan en önemli etken ise küresel kriz öncesi dönemde geleceğe duyulan güvenin, kriz sonrasında kaygıya dönüşmesi olmuştur.

2015 yılında, gelişmiş ülkelerde GSYH'nin % 0,6'sı oranında fazla verilirken, 2016 yılında 0,1 puanlık artış ile % 0,7 oranına yükselmesi beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise GSYH'nin % 0,3'ü seviyesinde cari açık verilirken, gelişmekte olan Asya ekonomilerinde verilen cari fazla % 1,6'ya gerilemiştir. Latin Amerika ve Karayipler'de GSYH'deki küçülmeden kaynaklı, GSYH'nin % 2,3'ü kadar cari açık verilmiştir (Tablo 8, Grafik 4).

Tablo 8. Cari İşlemler Dengesi/GSYH

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2014	2015	2016 (1)
Gelişmiş Ülkeler	0,5	0,6	0,7
ABD	-2,3	-2,6	-2,5
Euro Bölgesi	2,5	3,2	3,4
Almanya	7,3	8,4	8,6
Fransa	-1,1	-0,2	-0,5
İtalya	1,9	2,2	2,2
İspanya	1,0	1,4	1,9
Yunanistan	-2,1	0,0	0,0
Japonya	0,8	3,3	3,7
Kanada	-2,3	-3,2	-3,7
İngiltere	-4,7	-5,4	-5,9
G7 Ülkeleri	-0,7	-0,6	-0,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,6	-0,1	-0,3
Rusya (2)	2,8	5,2	3,0
Türkiye	-5,5	-4,5	-4,4
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	1,8	2,1	1,6
Çin	2,6	3,0	2,4
Hindistan	-1,3	-1,1	-1,4
ASEAN-5 (3)	1,1	1,5	1,2
Latin Amerika ve Karayipler	-3,2	-3,6	-2,3
Brezilya (2)	-4,3	-3,3	-0,8
Meksika	-2,0	-2,9	-2,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1): Tahmin.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi /GSYH

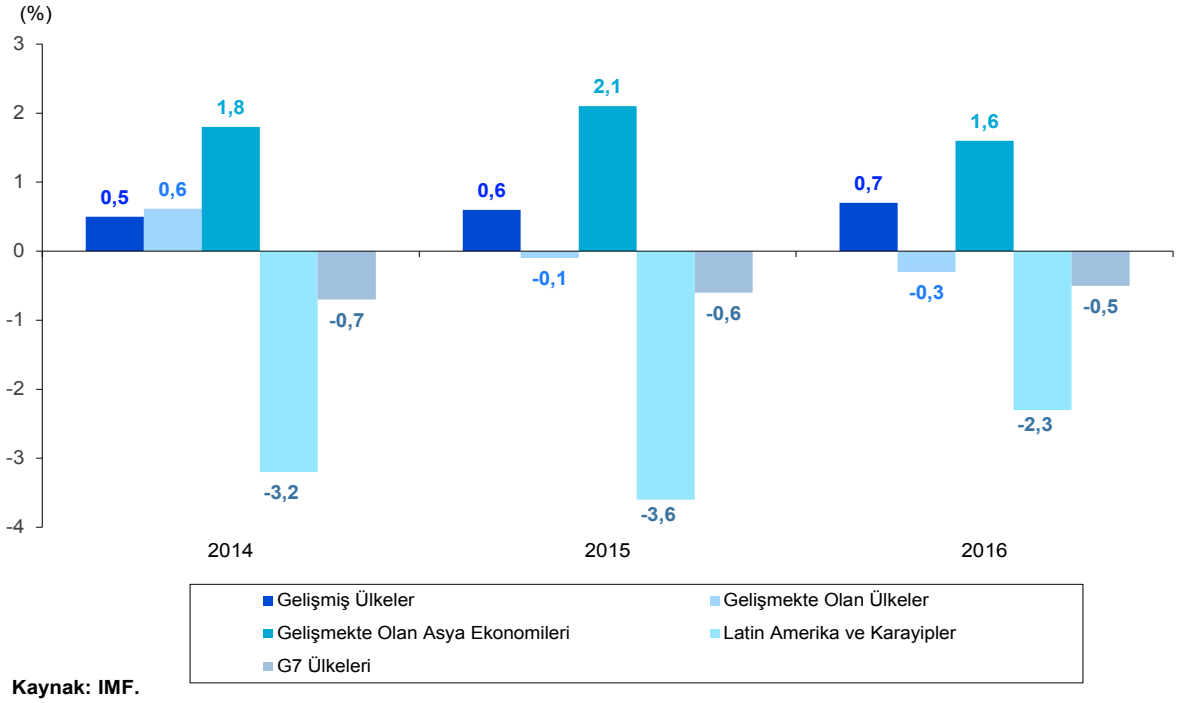

Kaynak: IMF.

Euro bölgesi cari fazla vermeye devam etmekte, bölgede cari fazlanın GSYH'ye oranının 2016 yılında % 3,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bölge ülkelerinden Almanya % 8,6 ile en çok cari fazla veren ülke olmuştur. Bölgedeki diğer ülkelerden Yunanistan ne açık ne fazla verirken, İtalya'da fazlanın % 2,2, İspanya'da ise % 1,9 olması beklenmektedir. Bu ülkeler içerisinde cari açık veren tek ülke % 0,5 ile Fransa olmuştur. Japonya'da cari fazla % 3,7 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkelerden Kanada ve İngiltere'de, gelişmekte olan ülkelerden ise Türkiye, Hindistan, Brezilya ve Meksika'da ise cari açık verilmiştir. Rusya ve Çin ise cari fazla veren gelişmekte olan ülkeler olmuştur. İngiltere'de Avrupa Birliği'nden çıkış sürecinden kaynaklı olarak 10 yıllık süreçte bütçe fazlası beklenmemektedir.

1.8 İşsizlik Oranları

Küresel kriz sonrası yaşanan dönemde, dünya ekonomisinin yavaşlaması işsizlik oranlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Dünya işsiz nüfusunun artmasında daha çok gelişmekte olan ekonomiler etkili olurken, gelişmiş ülkelerde düzelen işsizlik oranları bu etkiyi sınırlandırmaktan öteye geçememiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde işsizlik oranlarındaki artışın önemli sebeplerinde birisi ise her yıl işgücüne dâhil olan nüfusun yaratılan istihdama karşılık gelmemesidir.

2016 yılında gelişmiş ülkeler grubunun genel işsizlik düzeyi 0,5 puanlık azalışla % 6,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu grup içerisinde işçi piyasası açısından güçlü olan ABD'de istihdamı

artırmada yol kat edilmiş, 2015 yılında % 5,3 olan işsizlik, % 4,9 seviyesine gerilemiştir. ABD'de işsizliğin bu şekilde azalması ile ücretlerin artması, bunun da özel tüketimi artırarak ekonomiye olumlu yönde katkı sağlaması beklenmektedir. Euro bölgesinde işsizlik seviyesi % 10,9'dan % 10,0 seviyesine gerilemiştir. Bölgede nispeten düşük işsizlik oranına sahip Almanya'da yeni işsizlik düzeyi % 4,3 olarak gerçekleşirken, Fransa'da % 9,8, İtalya'da % 11,5 ile 2015 yılı işsizlik seviyelerine göre düşme gerçekleşmiştir. Bu ülkeler içerisinde yer alan fakat işsizlik oranı yüksek olan İspanya ve Yunanistan'da da işsizlik oranları düşerek sırasıyla % 19,4 ve % 23,3 olmuştur. Euro bölgesindeki yüksek işsizlik problemi hala çözülememiştir ve bu sorunun yapısal problemlerden kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Diğer gelişmiş ülkelerden Japonya ve Kanada'da işsizlik oranlarında küçük değişimler olmuştur. Japonya'da 0,2 puan azalan işsizlik, % 3,2 olarak gerçekleşirken, Kanada'da 0,1 puanlık artışla % 7,0 seviyesine gelmiştir. İngiltere'de işsizlik 0,4 puanlık azalışla % 5,0 olmuştur.

Küçülme içerisinde bulunan gelişmekte olan ülkelerde işsizlik, Rusya'da, 0,2 puan artarak % 5,8 olmuş, Brezilya'da ise nispeten yüksek bir oranla 2,7 puan artarak % 11,2'ye yükselmiştir. Çin'de son 3 yılda değişim gözlenmemişken, Meksika'da 2016 yılında 0,3 puanlık bir azalış gerçeklemiştir. Her iki ülkede de işsizlik oranı % 4,1 olmuştur (Tablo 9, Grafik 5).

Tablo 9. İşsizlik Oranları

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2014	2015	2016 (1)
Gelişmiş Ülkeler	7,3	6,7	6,2
ABD	6,2	5,3	4,9
Euro Bölgesi	11,6	10,9	10,0
Almanya	5,0	4,6	4,3
Fransa	10,3	10,4	9,8
İtalya (2)	12,6	11,9	11,5
İspanya	24,4	22,1	19,4
Yunanistan	26,5	25,0	23,3
Japonya	3,6	3,4	3,2
Kanada	6,9	6,9	7,0
İngiltere	6,2	5,4	5,0
G7 Ülkeleri	6,4	5,8	5,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-
Rusya	5,2	5,6	5,8
Türkiye	9,9	10,3	10,2
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	-	-	-
Çin	4,1	4,1	4,1
Hindistan	-	-	-
ASEAN-5 (3)	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya (2)	6,8	8,5	11,2
Meksika	4,8	4,4	4,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2016.
(1): Tahmin.
(2): 2015 ve 2016 yılı verileri tahmindir.
(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Grafik 5. İşsizlik Oranları

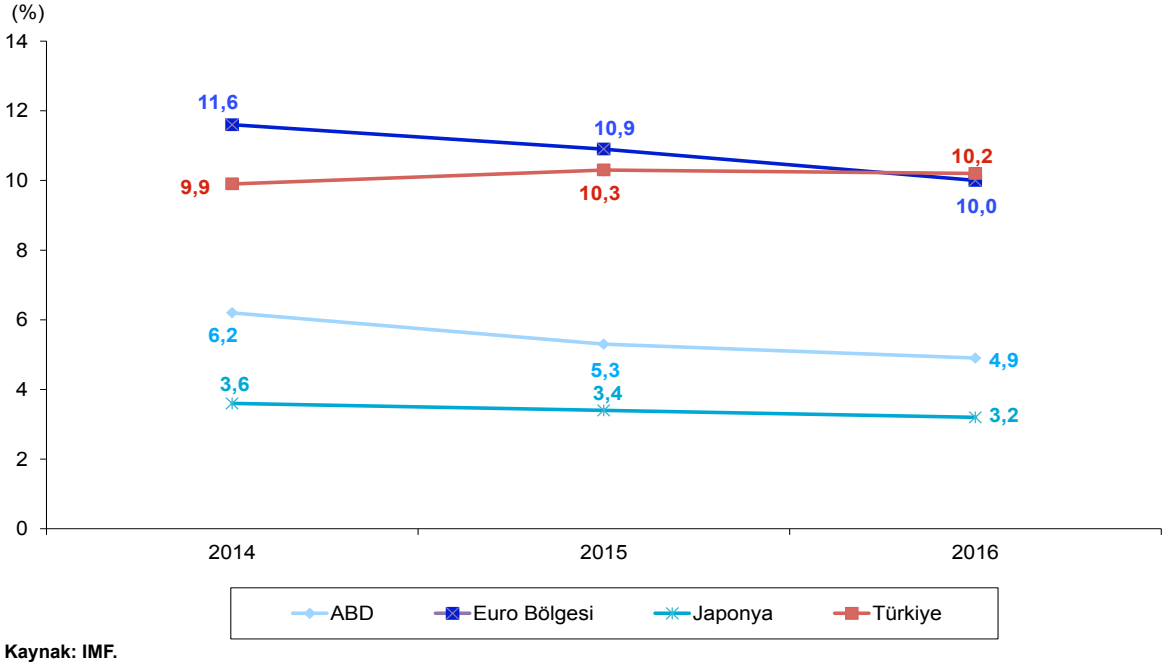

Kaynak: IMF.

1.9 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2004 yılından beri oluşturulan Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (KREE), her ülkenin verimlilik ve rekabeti açısından kritik veriler içeren "Temel Gereklilikler", "Etkinlik Artırıcılar" ve "İnovasyon Faktörleri" olarak adlandırılan üç alt endeksten oluşmaktadır. Ülkeler bu endeks ile uluslararası alanda kendilerini diğer ülkelerle kıyaslama, üstün ve zayıf oldukları alanları görme, uygulamakta oldukları politikaları gözden geçirme, yeni kararlar alabilme ve bunları uygulamaya koyabilme imkânı bulmaktadır.

KREE'nin son dönem verilerine göre, İsviçre rekabet edebilirlik anlamında son üç dönemde sırasıyla 5,70, 5,76 ve 5,81 puan ile ilk sırada yer alarak rekabet edebilirlik koşullarını en iyi sağlayan ülke konumunu devam ettirmiştir (Tablo 10).

2016-2017 KREE sıralamasında İsviçre'yi, 2015-2016 ve 2014-2015'e benzer olarak Singapur ve ABD takip etmiştir. Bu ülkeler sırasıyla 5,72 ve 5,70 puan almışlardır. Sıralamada Hollanda 1 basamak yukarı çıkarak 4. olmuş, yerini Hollanda'ya kaptıran Almanya ise 1 basamak gerileyerek 5. sırada yer almıştır. İsveç ve İngiltere üçer basamak yükselerek 6. ve 7. olmuşlardır. Bu yükselmeler ilk 10 içerisindeki en hızlı yükselmeler olarak ön plana çıkmaktadır. Japonya, Hong Kong ve Finlandiya ise 8, 9 ve 10. basamaklarda yer almışlardır. İlk 10'da yer alan ülkelerde bir önceki yıla göre değişim olmamıştır.

Tablo 10. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

	KREE 2016-2017			KREE 2015-2016			KREE 2014-2015	
Ülkeler	Sıralama	Skor	Değişim	Sıralama	Skor	Değişim	Sıralama	Skor
İsviçre	1	5,81	0	1	5,76	0	1	5,70
Singapur	2	5,72	0	2	5,68	0	2	5,65
ABD	3	5,70	0	3	5,61	0	3	5,54
Hollanda	4	5,57	1	5	5,50	3	8	5,45
Almanya	5	5,57	-1	4	5,53	1	5	5,49
İsveç	6	5,53	3	9	5,43	1	10	5,41
İngiltere	7	5,49	3	10	5,43	-1	9	5,41
Japonya	8	5,48	-2	6	5,47	0	6	5,47
Hong Kong SAR	9	5,48	-2	7	5,46	0	7	5,46
Finlandiya	10	5,44	-2	8	5,45	-4	4	5,50
Norveç	11	5,44	0	11	5,41	0	11	5,35
Danimarka	12	5,35	0	12	5,33	1	13	5,29
Yeni Zellanda	13	5,31	3	16	5,25	1	17	5,20
Tayvan, Çin	14	5,28	1	15	5,28	-1	14	5,25
Kanada	15	5,27	-2	13	5,31	2	15	5,24
Birleşik Arap Emirlikleri	16	5,26	1	17	5,24	-5	12	5,33
Belçika	17	5,25	2	19	5,20	-1	18	5,18
Katar	18	5,23	-4	14	5,30	2	16	5,24
Avusturya	19	5,22	4	23	5,12	-2	21	5,16
Lüksemburg	20	5,20	0	20	5,20	-1	19	5,17
Türkiye	55	4,39	-4	51	4,37	-6	45	4,46

Kaynak: World Ekonomik Forum.
Not: 2014-2015 sıralamasında 144 ülke, 2015-2016 sıralamasında 140 ülke, 2016-2017 sıralamasında 138 ülke vardır.

KREE'de 2016-2017 yılı sonuçlarına göre Türkiye 138 ülke içerisinde 55. sırada yer almıştır. 2014-2015 döneminde 45. sırada yer alan Türkiye, 2015-2016 döneminde 6 basamak gerileyerek 51. sırada yer almıştır. KREE performansına göre 2016-2017 döneminde Türkiye 4 basamak düşmüş ve 55. sıraya gerilemiştir.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Türkiye ekonomisi 2015 yılında küresel ekonomideki belirsizliklere, ana ticaret ortaklarımızdaki durgunluk ve jeopolitik gerginliklere rağmen, özellikle özel tüketimin desteği ile birçok dünya ülkesinin üzerinde % 6,1 büyüme göstermiştir.

2016 yılında da küresel ekonomideki durgunluk süreci tam olarak aşılamamış, büyüme oranları düşük seyrini korumuştur. Jeopolitik riskler ve siyasi belirsizlikler küresel ekonomiyi olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Türkiye ekonomisinde de dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak durgunluk devam etmiş, ekonomi büyük ölçüde iç talep kaynaklı olarak vasat bir büyüme göstermiştir. 2016 yılının ilk çeyreğinde % 4,5, ikinci çeyreğinde de % 5,3 ile görece de olsa iyi bir büyüme sağlanmıştır. Bu büyümede başta iç talep artışı olmak üzere, kamu harcamaları etkili olmuştur. Yılın üçüncü çeyreğinde darbe girişiminin de olumsuz etkisiyle geleceğe yönelik belirsizliklerin artması ve hane halklarının harcamalarını ertelemesi iç talebi daraltmıştır. Bu dönem GSYH, iç talepteki düşüşün yanında, ithalat ve ihracatta daralmanın da etkisiyle % 1,3 küçülmüştür. GSYH'ya en büyük katkıyı devletin nihai tüketim harcamaları yapmıştır. Türkiye ekonomisi son çeyrekte ise yurtiçi belirsizliklerin azalması ve ekonomik aktiviteyi artırmaya yönelik hükümetin aldığı tedbirlerin etkisiyle toparlanmış ve % 3,5 büyüme kaydetmiştir. Yıllık bazda büyümeyse program hedefi olan % 4,5'in altında % 2,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2016 yılında zincirlenmiş hacim endeksine göre; tarım sektörü % 4,1, hizmetler sektörü % 0,8 küçülürken, sanayi sektörü % 4,5, inşaat sektörü % 7,2 büyümüştür.

Harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2016 yılında hanehalkı nihai tüketim harcamaları % 2,3, devletin nihai tüketim harcamaları % 7,3, böylece toplam tüketim harcamaları % 3,2 artmıştır. Sabit sermaye yatırımları ise % 3,0 büyümüştür.

2014 yılında 12.112 dolar olan kişi başına milli gelir, 2015 yılında 11.014 dolara, 2016 yılında da 10.807 dolara gerilemiştir.

2016 yılında Türkiye ekonomisi büyük ölçüde iç talep kaynaklı olarak vasat düzeyde büyüme göstermiştir. Ekonomideki bu durum sanayinin öncü göstergelerinden olan imalat sanayi kapasite kullanım oranlarına da yansımıştır. 2015 yılında bir önceki yıla göre 0,3 puan artış gösteren imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2016 yılında 0,8 puan artarak % 75,6 seviyesine yükselmiştir. Mal grupları düzeyinde kapasite kullanım oranı dayanıklı tüketim malları grubunda 0,1 puan, ara malları grubunda 0,4 puan, yatırım malları grubunda 1,2 puan artarken, dayanıksız tüketim malları grubunda 0,4 puan, tüketim malları grubunda 0,3 puan, gıda ve içecekler grubunda 0,5 puan azalmıştır. Kapasite kullanım oranının, 2016

yılında en yüksek olduğu mal grubu yatırım malları grubu, en düşük olduğu mal grubu ise gıda ve içecekler grubu olmuştur.

2015 yılında ciro endeksi, enerji fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle % 12,0 azalırken, 2016 yılında ise enerji grubundaki yüksek oranlı artışın etkisiyle % 14,8 artış göstermiştir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından açıklanan sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2016 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2015 yılı sonunda geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısına göre % 0,1 azalarak 72.369'a gerilemiştir. 2016 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarında yoğunlaşmanın görünümü değişmemiş, düşük teknolojiye sahip girişimlerden, yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe sanayi kapasite raporu alma oranı azalmaya devam etmiştir.

2016 yılında kentsel dönüşümün hız kazanması ile birlikte, sektör içindeki payı artarken, kamu altyapı yatırımları ve yurtdışı müteahhitlik hizmetleri de inşaat sektörünün gelişimine katkıda bulunmuştur. Yapılması planlanan inşaatlara ilişkin olarak belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatları yüzölçümü cinsinden 2016 yılında % 7,3 artarak 202.321 bin m^2'ye, ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı % 5,1 artışla 150.263 bin m^2'ye yükselmiştir.

Konut satışları, banka kredi faizlerinde yapılan indirimler ve sektöre hız kazandırmak adına başlatılan kampanyaların etkisiyle 2016 yılında da % 4,0 artmıştır. Bu konutların 449.508'i ipotekli, geri kalan 891.945'i diğer yollarla satılmıştır.

TOBB tarafından açıklanan kurulan ve kapanan şirket istatistiklerine göre; kurulan anonim şirket sayısı % 5,6, limited şirket sayısı % 4,2 azalırken, kollektif şirket sayısı % 16,7 artmış, kurulan Komandit şirket ise olmamıştır. Böylece 2016 yılında toplam kurulan şirket sayısı % 4,5 azalmıştır. Kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısında % 10,9, kurulan kooperatif sayısında ise % 20,1 azalış gerçekleşmiştir. Kapanan anonim şirket sayısı % 42,0 artarken, limited şirket sayısı % 15,6, kollektif şirket sayısı % 7,9 ve komandit şirket sayısı % 33,3 azalmış, böylece toplam kapanan şirket sayısı % 7,9 azalarak 11.063 olmuştur. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı % 31,2, kooperatif sayısı ise % 20,5 azalmıştır.

Reel ekonomi açısından çekler ve senetlerle ilgili hareketler büyük önem taşımaktadır. Çek ve senet ödeme istatistikleri piyasalardaki nakit akışının en önemli göstergelerindendir. 2014 ve 2015 yıllarında azalan protesto edilen senet sayısı 2016 yılında % 1,7 artarken, protestolu senetlerin tutarı % 21,9 artarak 12,3 milyar TL'ye yükselmiştir. 2015 yılında yüksek oranlı artış gösteren karşılıksız çıkan çeklerin sayısı, 2016 yılında yavaşlama göstererek % 0,3 artarken, karşılıksız çıkan çeklerin tutarı da % 0,5 artarak 27,4 milyar TL'ye yükselmiştir.

2015 ve 2016 yılları, ülkemiz turizm sektörü açısından zor geçmiştir. Rusya'da yaşanan ekonomik krizin etkilerini 2014 yılı sonlarından itibaren göstermeye başlamasıyla 2015 yılına kötü bir başlangıç yapılmıştı. 24 Kasım 2015'te ise Türkiye hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağının düşürülmesi ile iki ülke arasında siyasi bir gerilim başlamıştı. Bunun devamında ortaya çıkan ekonomik yaptırımlar, Rusya pazarından gelen turist sayısını büyük ölçüde azaltmıştır. Bunun yanında ülke içinde yaşanan terör saldırıları, yakın çevremizdeki sıcak çatışmalar, yurtdışında Türkiye'ye yönelik algının bozulmasına neden olmuş, özellikle Avrupalı turist tatil için daha güvenli olduğunu düşündüğü alternatif ülkelere yönelmiştir.

Bütün bu gelişmeler 2016 yılında da sektörün büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Rusya ile ilişkilerin 2016 yılında normalleşmeye başlamasıyla birlikte turizmle ilgili yaptırımlar kaldırılmıştır. Ancak bu durumun muhtemel etkileri 2017 yılında ortaya çıkacaktır.

2015 yılında % 8,3 düşen turizm gelirleri, 2016 yılında da % 29,7 azalarak 22,1 milyar dolar olmuştur. Rusya Federasyonu ve AB ülkelerinden gelen turist sayısında önemli oranda düşüşler olurken, İsrail'den gelen turist sayısında % 31,2, Suudi Arabistan'dan gelen turist sayısında % 18,4 artış olmuştur.

2015 yılında % 53,6 artan yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2016 yılında % 1,3 azalmış ve 97.780 milyon TL'ye gerilemiştir. 2016 yılında enerji sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı % 32,3 azalarak 25.548 milyon TL'ye gerilerken, diğer tüm sektörlere verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarları bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2016 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde hizmetler sektörü % 45,1'lik pay ile ilk sırada yer alırken, enerji sektörü % 26,1, imalat sanayi sektörü % 24,1, madencilik sektörü % 3,8, tarım sektörü % 0,8'lik pay ile onu takip etmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 2016 Yılı Para ve Kur Politikası metninde, para ve kur politikasının ana çerçevesini açıklamış ve fiyat istikrarına odaklı para politikası duruşunun korunduğu çerçeveyi esas almaya devam ettiğini belirtmiştir. Bu çerçevede enflasyonun hedefle uyumlu seviyelerde tutulması amaçlanırken finansal istikrar da gözetilmektedir.

2016 yılı sonunda enflasyon belirsizlik aralığı üzerinde artış göstererek % 8,53 seviyesine yükselmiştir. 2016 yılı başında asgari ücrete yapılan artış, yıl içinde tütün ve alkollü içecekler, akaryakıt ve otomobile yapılan ÖTV ayarlamaları enflasyonu olumsuz etkilerken, yılın son çeyreğinde Türk lirasındaki değer kaybı ve döviz kurundaki dalgalanma, enflasyon üzerinde beklenti ve genel fiyatlama davranışlarını da etkilemiştir. Ekonomik faaliyetteki yavaşlama, turizm sektöründeki gelişmeler ve gıda fiyatlarındaki olumlu seyir enflasyondaki düşüşü sınırlandırmıştır.

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışı % 31,59 ile alkollü içecekler ve tütün grubunda görülürken onu, % 12,36 ile ulaştırma ve kültür ve % 11,08 ile çeşitli mal ve hizmetler grubundaki artışlar izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise % 3,18 ile haberleşme ana harcama grubunda gerçekleşmiş onu, % 3,98 ile giyim ve ayakkabı, % 5,65 ile gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki artışlar takip etmiştir. Temel enflasyon göstergelerinden B (H) çekirdek fiyat göstergesi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç) bir önceki yılsonuna göre % 7,29, enflasyonun diğer öncü göstergelerinden olan C (I) fiyat göstergesi (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç) % 7,48 artış göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası fiyat istikrarını esas alan para politikası uygulamasına 2016 yılında da devam etmiştir. Para ve Kur Politikası metninde açıkladığı gibi, para politikası kararlarını enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer unsurları dikkate alarak oluşturmuştur. Bir yandan finansal istikrarı gözetirken, diğer yandan enflasyonun belirlenen hedefle uyumlu seviyelerde gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamıştır. Fiyat istikrarı ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla geleneksel politika araçlarının yanında, yeni politika çerçevesinde geliştirilen araçları kullanmaya, döviz ve Türk Lirası likiditesini dengeleyici uygulamalara devam etmiştir. 2016 yılının ilk aylarında küresel piyasalarda olumlu gelişmeler yaşanmış, finansal koşullarda bir miktar iyileşme gözlenmiştir. Olumlu havanın etkisiyle Türkiye ekonomisinde de iktisadi faaliyetlerde ılımlı bir büyüme eğilimi görülmüştür.

Para Politikası Kurulu 24 Mart 2016 tarihinde yaptığı toplantıda; Ağustos ayında açıklanan yol haritasında belirtilen politika araçlarının etkili bir biçimde kullanılmasının geniş bir faiz koridoruna olan ihtiyacı azalttığını ve parasal aktarım mekanizmasının etkin işleyişine katkı vereceğini gözönünde bulundurarak Mart ayından itibaren para politikasında sadeleşme yönünde ölçülü adımlar atmaya karar vermiştir.

2016 yılı Mart ayından itibaren politika faizi sabit tutulurken, faiz koridorunun üst bandında Ekim ayına kadar kademeli olarak indirimlere gidilmiştir. Gecelik borç verme faiz oranı Mart ayında 25 baz puan, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında 50 baz puan, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında 25 baz puan indirilerek % 8,25 seviyesine çekilmiştir. 20 Ekim 2016 tarihli PPK kararında yılın son çeyreğinde iktisadi faaliyetlerde yavaşlama olduğuna işaret edilerek, bu durumun çekirdek enflasyondaki düşüşü desteklemekle birlikte, döviz kuru ve diğer maliyet unsurlarında ortaya çıkan gelişmelerin para politikasında temkinli duruşun korunmasını gerektirdiğini açıklamıştır. Bu çerçevede de faiz oranlarının sabit tutulmasına karar vermiştir. Kasım ayında küresel belirsizliklerindeki artış ve döviz kurlarında yaşanan dalgalanmanın oluşturduğu riskleri gözönünde bulunduran Merkez Bankası, parasal

sıkılaştırma yapılmasına karar vermiştir. Politika faizi % 7,50'den % 8,0'a, gecelik borç verme faiz oranı % 8,25'ten % 8,50'ye, geç likidite penceresi uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranı % 9,75'ten % 10,00'a yükseltilmiştir.

TCMB 2016 yılında da para politikası uygulamalarını enflasyon görünümüne bağlı olarak gerçekleştirmiş, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla elindeki bütün politika araçlarını kullanmıştır. Yıl sonunda bir önceki yıla göre göre dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak % 22,4'lük artışla 382.351 milyon TL, M2 para arzı % 16,6 artarak 1.406.729 milyon TL, M3 para arzı % 16,1'lik artışla 1.450.681 milyon TL, mevduat bankalarındaki toplam mevduat % 18,6'lık artışla 1.387.844 milyon TL, döviz tevdiat hesapları % 16,4'lük artışla 512.342 milyon TL olmuştur.

Toplam banka kredileri artış hızı, 2016 yılında nominal olarak % 16,6, reel olarak % 7,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece 2015 yılında 1.396.604 milyon TL olan kredi hacmi 2016 yılında 1.628.276 milyon TL'ye yükselmiştir. Tüketici kredileri artış eğilimini büyük ölçüde konut kredileri ve taşıt kredileri kaynaklı olarak 2016 yılında da sürdürmüştür. Konut kredi faizlerindeki indirimler kredi kullanımını arttırırken, 24 Kasım 2016 tarihinden geçerli olmak üzere ÖTV oranlarının arttırılacağının açıklanması, öncesinde otomobil satışlarına paralel olarak kredilerin de artmasını desteklemiştir. Mevduat bankaları tarafından verilen konut kredileri % 16,2, taşıt kredileri % 5,6 artmıştır.

2016 yılında küresel ekonomideki sınırlı büyüme devam etmiş, küresel ekonomik riskler varlığını sürdürmüştür. Brexit, ABD'de Donald Trump'ın sürpriz bir şekilde başkan seçilmesi, Ortadoğu kaynaklı jeopolitik gelişmeler, Amerikan Merkez Bankası (FED)'in 4 faiz artırımı beklentisi olmasına karşılık tek faiz artırımı ile yetinmesi ve petrol fiyatlarının yükselmesi küresel piyasaları etkileyen en önemli gelişmeler olmuştur. Ülke içinde ise terör olaylarının yarattığı güvenlik endişesi, 15 Temmuz darbe girişimi, kredi derecelendirme kuruluşlarının yatırım yapılabilir notumuzu düşürmesi, Türk Lirasının değer kayıpları piyasalardaki gelişmelerde belirleyici olmuştur.

2015 yılında % 19,8 artış gösteren Borsa İstanbul toplam işlem hacmi, 2016 yılında % 1,2 azalarak 1.025.874 milyon TL'den 1.013.562 milyon TL'ye gerilemiştir. Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2015 yılına göre % 1,7, yabancı yatırımcı sayısı % 2,6, toplam yatırımcı sayısı % 1,7 azalmıştır.

Orta Vadeli Mali Planda (2016-2018) maliye politikasının, Orta Vadeli Programla uyumlu olarak ekonomik istikrarın desteklenmesine, büyüme potansiyelinin yukarı çekilmesine, yurt içi tasarrufların artırılarak cari açığın kontrol altında tutulmasına ve fiyat istikrarına yardımcı olacak şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Merkezi yönetim bütçesinin, kaynakların belirlenen

politika öncelikleri doğrultusunda tahsisi ile etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Ayrıca kamu kesimi genel dengesinin GSYH'ya oranının 2016 yılında % 0,3 açık vermesi ve Program dönemi süresince bu seviyede kalması öngörülmektedir. Kamu maliyesi olumlu performans sergilemeye 2016 yılında da devam etmiştir. Harcama disiplini bir miktar bozulmakla birlikte gelir artışı devam etmiştir.

Ekonominin en önemli göstergelerinden olan merkezi yönetim bütçesi 2016 yılında sınırlı bir iyileşme göstermiştir. 2016 yılı sonunda bütçe giderleri hedefin 13.183 milyon TL, bütçe gelirleri de 13.613 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı 29.258 milyon TL ile hedeflenen değerin 430 milyon TL altında gerçekleşirken, faiz dışı denge 20.989 milyon TL ile hedeflenen değerden 5.323 milyon TL düşük fazla vermiştir. Cari transferler, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderlerindeki artışın desteklediği faiz dışı harcamalar, bütçe gerçekleşmelerini olumsuz etkilerken, vergi dışı gelirlerdeki artış ve faiz harcamalarındaki gerileme olumlu katkı yapmıştır.

2016 yılı sonunda bütçe gelirleri bir önceki yıla göre % 14,8 artarak 554.431 milyon TL'ye, bütçe giderleri de % 15,3 artarak 583.689 milyon TL'ye, bütçe açığı % 24,4 artarak 29.258 milyon TL'ye yükselmiştir. 2015 yılında % 11,1 artan faiz dışı fazla, 2016 yılında % 28,8 azalarak 20.989 milyon TL'ye gerilemiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı % 95,0 olmuştur.

2014 yılında 6.341 milyon dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2015 yılında 1.996 milyon dolara, 2016 yılında da 1.314 milyon dolara gerilemiştir. 1986 yılından bu yana toplam 68.169 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir.

2016 yılında da stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikası sürdürülmüştür. Bu çerçevede borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden sabit faizli enstrümanlarla yapılması ile toplam borç stoku içerisindeki döviz cinsi borçların payının önemli ölçüde azaltılması, ortalama vadenin uzatılması, mali varlıklar arasında yer alan Hazinenin güçlü nakit rezervi tutması ile likidite riskinin düşürülmesi amaçlanmıştır.

2016 yılında merkezi yönetim toplam borç stoku % 12,0 artarak 759.647 milyon TL olmuştur. Borç stoku artışı büyük ölçüde dış borç stokundaki artıştan kaynaklanmıştır. Merkezi yönetim iç borç stoku % 6,5 artışla 468.644 milyon TL olurken, dış borç stoku artışı tekrar hız kazanmış ve 2014 yılında % 8,0 artan dış borç stoku 2015 yılında % 20,3, 2016 yılında da % 22,2 artarak 291.003 milyon TL'ye yükselmiştir.

TCMB 2016 yılında da döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirlendiği dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasını sürdürmüştür. Bu kur çerçevesinde döviz arz ve

talebini uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik temeller, uluslararası gelişmeler ve beklentiler oluşturmaktadır. Nominal veya reel kur hedefi belirlemeyen TCMB, döviz piyasasının sağlıklı ve etkin bir şekilde çalışabilmesi için gerekli önlemleri almaktadır.

TCMB 2016 yılında döviz likiditesi yönetiminde; Türk Lirası karşılığı döviz alım/satım ihaleleri, enerji ithalatçısı kamu iktisadi teşebbüslerine yapılan döviz satışları ve zorunlu karşılıkları kullanmıştır. Zorunlu karşılık oranlarını düşürmüş, teminat oranlarını sadeleştirmiş ve ihracat reeskont kredilerinin döviz rezervlerine katkısını artırmaya yönelik önlemler almıştır.

2016 yılında TCMB döviz kurlarında aşırı oynaklık ortaya çıktığında, gerekli gördüğü günlerde yaptığı döviz satım ihalelerini sürdürmüştür. TCMB tarafından döviz satım ihaleleri ile 3.400 milyon dolarlık ve enerji ithalatçısı KİT'lere döviz satışı ile 5.084 milyon dolarlık olmak üzere toplam 8.484 milyon dolarlık döviz satımı yapılmıştır. İhracat reeskont kredileri, vade sonunda döviz olarak geri ödenmesi nedeniyle TCMB döviz rezervlerine katkı sağlayan araçlardan biri durumundadır. İhracat reeskont kredilerinin katkısı gözönünde bulundurularak, Merkez Bankası tarafından 23 Ocak 2015 tarihinde 17 milyar olarak belirlenen kredi limitleri 20 milyar dolara yükseltilmiştir. Yıl sonunda ihracat reeskont kredileri döviz rezervlerine toplam 15.022 milyon dolar tutarında katkıda bulunmuştur.

Türk Lirası 2016 yılında da küresel konjonktürdeki ve yurtiçindeki siyasi gelişmelerin etkisiyle yabancı ülke paraları karşısında değer kaybına uğramıştır. Yıl sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk Lirası karşısında Amerikan Doları % 11,0 değer kazanarak 3,01854 TL'ye, Euro % 10,6 değer kazanarak 3,33768 TL'ye yükselmiştir. 2016 yılının Mayıs ayında hükümet değişikliğinin yarattığı belirsizlik, Temmuz ayındaki darbe girişiminin yarattığı dalgalanma, uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyesinin altına düşürmesi, Türk Lirasındaki değer kaybının en önemli nedenleri olarak sayılabilir.

Finansal yatırım araçları yıllık gelişimine bakıldığında, 2016 yılında Külçe Altın TÜFE ile indirgendiğinde % 19,2 ile yatırımcısına en fazla reel getiriyi sağladı. BIST 100 Endeksi TÜFE ile indirgendiğinde % 4,1 reel azalışla yatırımcısına kaybettiren tek yatırım aracı oldu.

Dünya ekonomilerinde yaşanan durgunluk ve bölgesel siyasi gerginlikler, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkilerken, en büyük ticaret ortağımız olan AB ülkelerine ihracatımız, canlanma göstererek olumlu yönde etkilemiştir. Yakın coğrafi bölgelerde yaşanan siyasi olumsuzluklar, özellikle Rusya ile yaşanan gerginlik, turizm sektöründe yaşanan yavaşlama, güvenlik sorunlarının uluslararası ticareti olumsuz etkilemesi, emtia fiyatlarındaki aşağı yönü eğilim, Euro bölgesinde Brexit başta olmak üzere yaşanan gelişmeler ticaret ortaklarımızın ekonomik hareketliliğini zayıflatarak ihracatımız üzerinde olumsuz etki yapmıştır. İthalat

ise dış piyasalardaki durgunluk, yurtiçi ekonomik aktivitedeki canlanmanın yavaşlaması ve başta petrol fiyatlarındaki gerileme olmak üzere enerji fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle azalmıştır.

2016 yılında 2015 yılına göre ihracat, % 0,9 azalarak 142.557 milyon dolara, ithalat % 4,2 azalarak 198.610 milyon dolara, dış ticaret açığı % 11,6 oranında azalarak 56.053 milyon dolara gerilemiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2016 yılında 2015 yılına göre 2,4 puan artarak % 69,4'ten % 71,8'e yükselmiştir

2014 yılında 43.597 milyon dolar seviyesine yükselen cari işlemler dengesi açığı, 2015 yılında büyük ölçüde dış ticaret açığındaki azalmanın etkisiyle % 26,3 azalarak 32.118 milyon dolara gerilemiş, 2016 yılında ise % 1,5'lik küçük bir artışla 32.602 milyon dolar olmuştur. En önemli ihracat pazarımız durumundaki AB ülkelerindeki ekonomik büyümenin yavaş seyretmesi, bunun yanında komşu ülkelerde yaşanan jeopolitik sorunlar, Rusya ekonomisindeki durgunluk gibi nedenlerle ihracatta, kurdaki değer kaybı ve enerji fiyatlarının düşmesi ithalatta ortaya çıkan gerileme dış ticaret açığını azaltmıştır.

Dış ticaret açığında ortaya çıkan azalma cari işlemler açığını olumlu etkilerken, yurtiçinde artan güvenlik sorunları, Rusya ile yaşanan siyasi gerginlikler turizm gelirlerini azaltarak cari işlemler dengesini olumsuz etkilemiştir. Yaşadığımız coğrafyadaki jeopolitik gelişmeler, yurtiçindeki belirsizler ve güvenlik sorunlarının etkisiyle oluşan olumsuz görünüm, doğrudan yatırımlar kaleminde önemli azalış olmasına neden olmuştur.

Kalkınma Bakanlığı verilerine göre; yurtiçi toplam tasarrufların GSYH'ye oranında 2015 yılında görülen azalma 2016 yılında da devam etmiştir. Büyük ölçüde yurtiçi talebin etkisiyle sağlanan büyüme nedeniyle toplam yurtiçi tasarrufların GSYH'ya oranı 2015 yılında 0,9 puan azalarak % 14,3'e gerilerken, 2016 yılında da 0,8 puan azalarak % 13,5'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. 2016 yılında 2016 yılında kamu yatırımlarının GSYH içindeki payının % 4,9, özel yatırımların payının % 12,9, dolayısıyla toplam sabit sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranının % 20,5 olduğu tahmin edilmiştir.

2016 yılında Türkiye'nin yurt içinde ve yurt dışı kaynaklı olmak üzere yaşadığı olumsuzluklar, 2015 yılında rekor düzeyde artış gösteren doğrudan yatırımların büyük ölçüde düşmesine neden olmuştur. S&P ve Moody's derecelendirme kuruluşlarının jeopolitik ve yurtiçindeki siyasi ortamdan kaynaklanan risklere dikkat çekerek, Türkiye'nin kredi notunu "yatırım yapılabilir" seviyesinin altına çekmesi de yabancı yatırımları olumsuz etkilemiştir. 2015 yılında % 39,9 artarak 11.710 milyon dolara yükselen net uluslararası doğrudan sermaye girişi, 2016 yılında % 47,8 azalarak 6.115 milyon dolara gerilemiştir. Böylece 6.115 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarıyla olan 2.111

milyon dolarlık net diğer sermaye girişi ve 3.890 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı ile birlikte toplam net yatırım tutarı bir önceki yıla göre % 31,0 azalarak 12.116 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2015 yılında % 1,5 azalan dış borç stoku, 2016 yılında % 2,1 artış göstermiştir. Böylece 2015 yılında 396.050 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2016 yılında 404.182 milyon dolara yükselmiştir. 2016 yılında da kısa vadeli dış borçlardaki azalış devam etmiş ve borç stoku içinde kısa vadeli borç stokunun payı azalmıştır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2016 yılı sonu itibarıyla Türkiye nüfusu bir önceki yıla göre 1.074 bin kişi artarak 79.815 bin kişi olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı 2015 yılında ‰ 13,4 iken, 2016 yılında ‰ 13,5'e yükselmiştir. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2015 yılında % 92,1 iken, 2016 yılında % 92,3'e yükselmiştir.

Türkiye ekonomisinin kriz sonrası çabuk toparlanmasına rağmen küresel ticaret ve yatırımlardaki durağanlığa bağlı olarak yeni iş imkanlarının beklenilen seviyede artmaması işgücü piyasasını da olumsuz etkilemiştir. 2010 yılında % 11,1 olan işsizlik oranı 2011 yılından itibaren tek haneli rakamlara gerilemiş, 2015 yılında ise % 10,3 ile tekrar yükselişe geçmiştir.

2016 yılı Nisan ve Mayıs aylarında yurtiçi talep ve üretimdeki nisbi canlanmayla tek haneli rakamlara gerileyen işsizlik oranı, yılın ikinci yarısında 15 Temmuz darbe girişimi, küresel ölçekte yaşanan belirsizlikler ve ekonomik daralma neticesinde tekrar çift haneli rakamlara yükselmiştir. 2016 yılında işsizlik oranı 2015 yılına göre 0,6 puan artarak % 10,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı 0,6 puan artarak % 13,0'a, genç işsizlik oranı (15-24 yaş) 1,1 puan artarak % 19,6'ya yükselmiştir. İşsiz erkek sayısı 2.006 bin, işsiz kadın sayısı da 1.324 bin olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne katılımların yaratılan istihdamdan daha fazla olması işsizlik üzerinde olumsuz etki yapmaya devam etmektedir.

2016 yılında işgücü 857 bin kişi artarak 30.535 bin kişiye, istihdam 584 bin kişi artarak 27.205 bin kişiye çıkmıştır. 2016 yılında toplam istihdamın % 19,5'i tarım sektöründe, % 26,8'i sanayi sektöründe, % 53,7'si de hizmetler sektöründe gerçekleştirilmiştir.

2016 yılında aylık brüt asgari ücret 1.647,00 TL, aylık net asgari ücret 1.300,99 TL olarak belirlenmiştir. 2016 yılında aylık brüt asgari ücret bir önceki yılsonuna göre % 29,3 oranında artmıştır.

2016 yılında asgari ücretin işverene maliyeti 1.935,23 TL olurken, bunun 255,29 TL'lik kısmı SGK primi işveren payı, 32,94 TL'lik kısmı İşveren İşsizlik Sigorta Fonu kesintisidir.

1. EKONOMİK GÖSTERGELER

1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla[2]

Türkiye ekonomisi 2015 yılında küresel ekonomideki belirsizliklere, ana ticaret ortaklarımızdaki durgunluk ve jeopolitik gerginliklere rağmen, özellikle özel tüketimin desteği ile birçok dünya ülkesinin üzerinde % 6,1 büyüme göstermiştir.

2016 yılı Türkiye için zor bir yıl olmuş, küresel ekonomideki durgunluk, jeopolitik ve siyasi gerginliklerin devam etmesiyle birlikte, ülkemizde yaşanan terör olayları ve darbe girişimi ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Türkiye ekonomisi, 2016 yılının birinci çeyreğinde GSYH % 4,5, ikinci çeyreğinde % 5,3 ile görece de olsa iyi bir büyüme sağlanmıştır. Bu büyümede başta iç talep artışı olmak üzere, kamu harcamaları etkili olmuştur. Yılın üçüncü çeyreğinde ekonomi 27 çeyrektir büyüme kaydeden süreci bozarak % 1,3 küçülmüş, düşen turizm gelirleri, darbe girişimi ve sonrasında azalan tüketici ve reel sektör güveni bu düşüşte etkili olmuştur. Son çeyrekte, sanayi ve tarımdaki toparlanmayla birlikte tüketim harcamaları hız kazanmış, ekonomi % 3,5 ile beklentilerin üzerinde büyüme kaydetmiştir. Böylece Türkiye ekonomisi yıllık bazda % 4,5 olan 2016 yılı program hedefinin altında % 2,9 oranında büyümüştür. Tüketim harcamaları ekonomik büyümeyi sağlayan temel unsur olurken, ihracattaki ivme kaybı ve ithalattaki artış etkisiyle net ihracat yıl genelinde büyümeyi aşağı çekmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi (1)

(2009=100)

İktisadi Faaliyet Kolları (Nace Rev 2)	Hacim (Bin TL)			Endeks (Bin TL)			Değişim (%)	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	95.164.941	103.845.393	99.555.807	117,1	127,8	122,6	9,1	-4,1
Sanayi	284.015.996	298.260.949	311.770.304	154,2	161,9	169,2	5,0	4,5
İmalat sanayi	236.241.645	250.076.313	259.886.145	156,0	165,1	171,6	5,9	3,9
İnşaat	106.382.898	111.598.432	119.602.945	189,4	198,7	213,0	4,9	7,2
Hizmetler	323.157.743	344.484.455	341.579.402	148,7	158,5	157,1	6,6	-0,8
Bilgi ve iletişim	37.307.659	38.764.558	41.202.830	137,4	142,7	151,7	3,9	6,3
Finans ve sigorta faaliyetleri	59.108.133	63.653.118	68.199.091	157,8	169,9	182,1	7,7	7,1
Gayrimenkul faaliyetleri	126.506.357	129.526.090	134.176.787	120,7	123,6	128,0	2,4	3,6
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	70.458.559	81.268.001	85.786.380	158,3	182,6	192,8	15,3	5,6
Kamu yön., eğitim, insan sağlığı ve sos. hizm. faal.	145.783.778	149.022.421	155.697.611	122,8	125,5	131,1	2,2	4,5
Diğer hizmet faaliyetleri	28.086.066	28.057.236	28.635.166	144,6	144,4	147,4	-0,1	2,1
Sektörler toplamı	1.274.644.801	1.346.050.642	1.383.733.922	143,0	151,1	155,3	5,6	2,8
Vergi-sübvansiyon	165.663.857	181.475.413	187.729.759	153,2	167,9	173,6	9,5	3,4
Gayrisafi yurtiçi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	**1.440.083.365**	**1.527.318.279**	**1.571.250.224**	**144,1**	**152,9**	**157,3**	**6,1**	**2,9**

Kaynak: TÜİK.
(1): Üretim yöntemine göre dört dönemin ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

2 Türkiye İstatistik Kurumu 2016 yılı üçüncü döneminden itibaren Ulusal Hesaplarda revizyona gitmiştir. Bu kapsamda, GSYH'nin hesaplama yönteminde Ulusal Hesaplar Sistemi'ne (SNA-2008) ve Avrupa Hesaplar Sistemi'ne (ESA-2010) uyumlu revizyon çalışmaları kapsamında yöntem, kapsam ve sınıflamada değişiklikler yapmıştır. Ana revizyon çalışmalarında veri kaynakları uyumlaştırılıp idari kayıtlara dayandırılması ve kendi sistemimizdeki hesaplara entegre edilmesi hedeflenmiş, bu kapsamda veriler yıllık ve dönemlik olarak açıklanmaya başlanmıştır.

Takvim etkisinden arındırılmış GSYH zincirlenmiş hacim endeksi bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, birinci çeyrekte % 4,0, ikinci çeyrekte % 4,3 üçüncü çeyrekte % 0,7 ve son çeyrekte % 3,5 büyümüştür. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış GSYH bir önceki çeyreğe göre, birinci çeyrekte değişim göstermezken, ikinci çeyrekte % 1,7 büyümüş, üçüncü çeyrekte % 2,1 küçülmüş ve son çeyrekte ekonominin tekrar toparlanmaya başlamasıyla % 3,8 büyüme göstermiştir (Grafik 6).

Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları

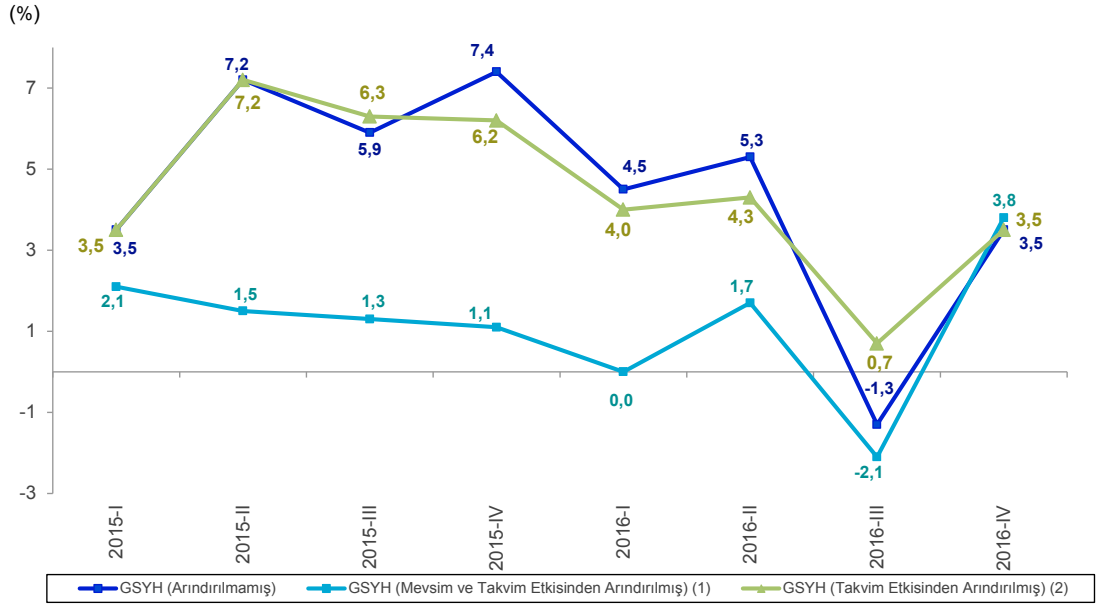

Kaynak: TÜİK.
(1): Bir önceki çeyreğe göre değişim.
(2): Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim.

2016 yılında GSYH'yı oluşturan faaliyetler incelendiğinde, dış ticaretten kaynaklanan sorunlar ve baz etkisinin yüksek olmasına bağlı olarak tarım sektörü % 4,1 küçülmüştür. Ekonomik durağanlığa rağmen inşaat sektörü % 7,2, imalat sanayindeki sınırlı toparlanmayla sanayi sektörü % 4,5 büyüme göstermiş, hizmetler sektöründe ise % 0,8 küçülme gerçekleşmiştir. Bu değişiklikler ile tarım sektörü büyüme hızında 13,2 puanlık, sanayi sektörü büyüme hızında 0,5 puanlık, hizmetler sektörü büyüme hızında 7,4 puanlık düşüş, inşaat sektörü büyüme hızında % 2,3 puanlık artış olmuştur (Grafik 7).

2016 yılında iktisadi faaliyet kolları itibarıyla inşaat sektöründen sonra en yüksek oranlı büyümeyi, % 7,1 ile finans ve sigorta faaliyetleri, % 5,6 ile mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri büyümesi izlemiştir.

Grafik 7. Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, 2009=100)

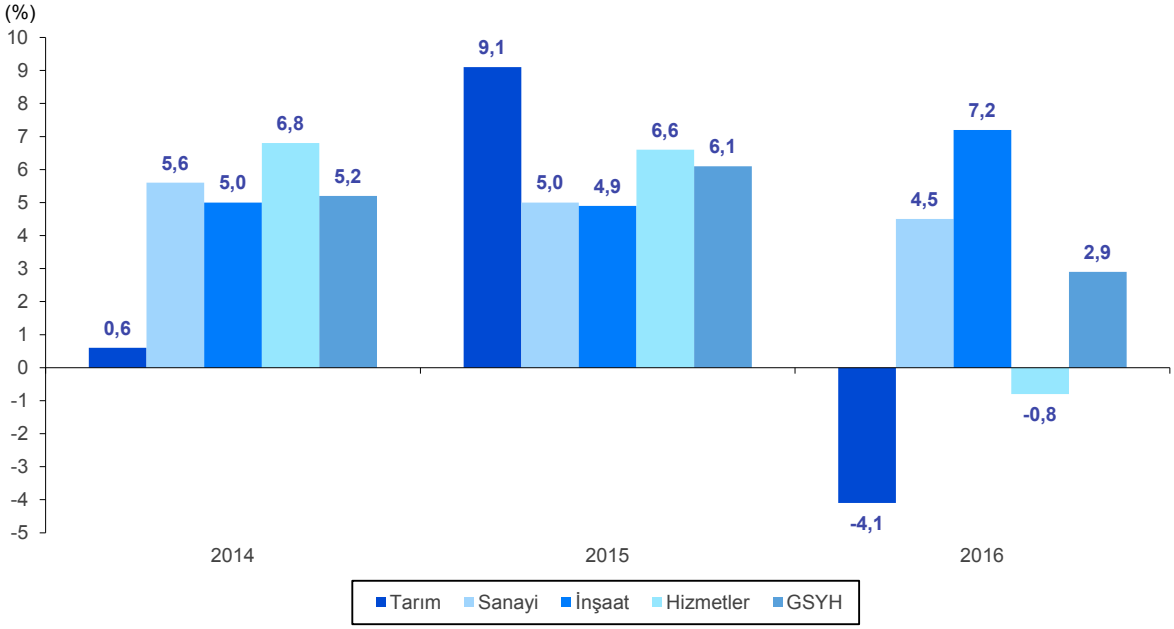

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında üretim yöntemiyle GSYH cari fiyatlarla % 10,8 büyüyerek 2.590.517 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bunun 158.032 milyon TL'si tarım, 510.894 milyon TL'si sanayi, 227.454 milyon TL'si inşaat ve 548.423 milyon TL'si hizmetler sektörü tarafından sağlanmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla

(2009=100)

	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
İktisadi Faaliyet Kolları (Nace Rev 2)	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	134.724.745	161.146.448	158.031.882	6,6	6,9	6,1	19,6	-1,9
Sanayi	410.786.015	461.810.261	510.893.619	20,1	19,8	19,7	12,4	10,6
İmalat sanayi	343.304.828	390.648.729	431.943.533	16,8	16,7	16,7	13,8	10,6
İnşaat	165.654.620	190.614.219	227.453.763	8,1	8,2	8,8	15,1	19,3
Hizmetler	455.449.089	518.531.136	548.423.195	22,3	22,2	21,2	13,9	5,8
Bilgi ve iletişim	49.404.144	56.103.786	63.711.482	2,4	2,4	2,5	13,6	13,6
Finans ve sigorta faaliyetleri	58.816.832	69.600.127	84.320.378	2,9	3,0	3,3	18,3	21,1
Gayrimenkul faaliyetleri	163.852.019	180.721.028	201.561.329	8,0	7,7	7,8	10,3	11,5
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	99.048.425	121.411.449	137.598.330	4,8	5,2	5,3	22,6	13,3
Kamu yön., eğitim, insan sağlığı ve sos. hizm. faal.	228.976.279	254.768.906	300.352.760	11,2	10,9	11,6	11,3	17,9
Diğer hizmet faaliyetleri	41.477.787	45.046.069	49.618.913	2,0	1,9	1,9	8,6	10,2
Sektörler toplamı	1.808.189.955	2.059.753.429	2.281.965.652	88,4	88,1	88,1	13,9	10,8
Vergi-sübvansiyon	236.275.921	277.776.511	308.551.378	11,6	11,9	11,9	17,6	11,1
Gayrisafi yurtiçi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	**2.044.465.876**	**2.337.529.940**	**2.590.517.030**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**14,3**	**10,8**

Kaynak: TÜİK.
(1): Üretim yöntemine göre dört dönemin ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

2016 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde tarım sektörünün payı 0,8 puan azalarak % 6,1'e, sanayi sektörünün payı 0,1 puan azalarak % 19,7'ye, hizmetler sektörünün payı 1 puan azalarak % 21,2'ye gerilemiş, inşaat sektörünün payı 0,6 puan artarak % 8,8'e yükselmiş, vergi ve sübvansiyonların payı aynı kalmıştır (Tablo 13, Grafik 8).

Tablo 13. Sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları (1)

(Cari Fiyatlarla, 2009=100, %)

İktisadi Faaliyet Kolları	2014	2015	2016
Tarım	6,6	6,9	6,1
Sanayi	20,1	19,8	19,7
İnşaat	8,1	8,2	8,8
Hizmetler	22,3	22,2	21,2
Diğer faaliyetler (1)	31,3	31,0	32,3
Vergi-sübvansiyon	11,6	11,9	11,9
GSYH	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.
(1): Bilgi ve iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, gayrimenkul faaliyetleri, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri, kamu yön., eğitim, insan sağlığı ve sos. hizm. faal., diğer hizmet faaliyetlerini içerir.

Grafik 8. Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Dağılımı (Cari fiyatlarla)

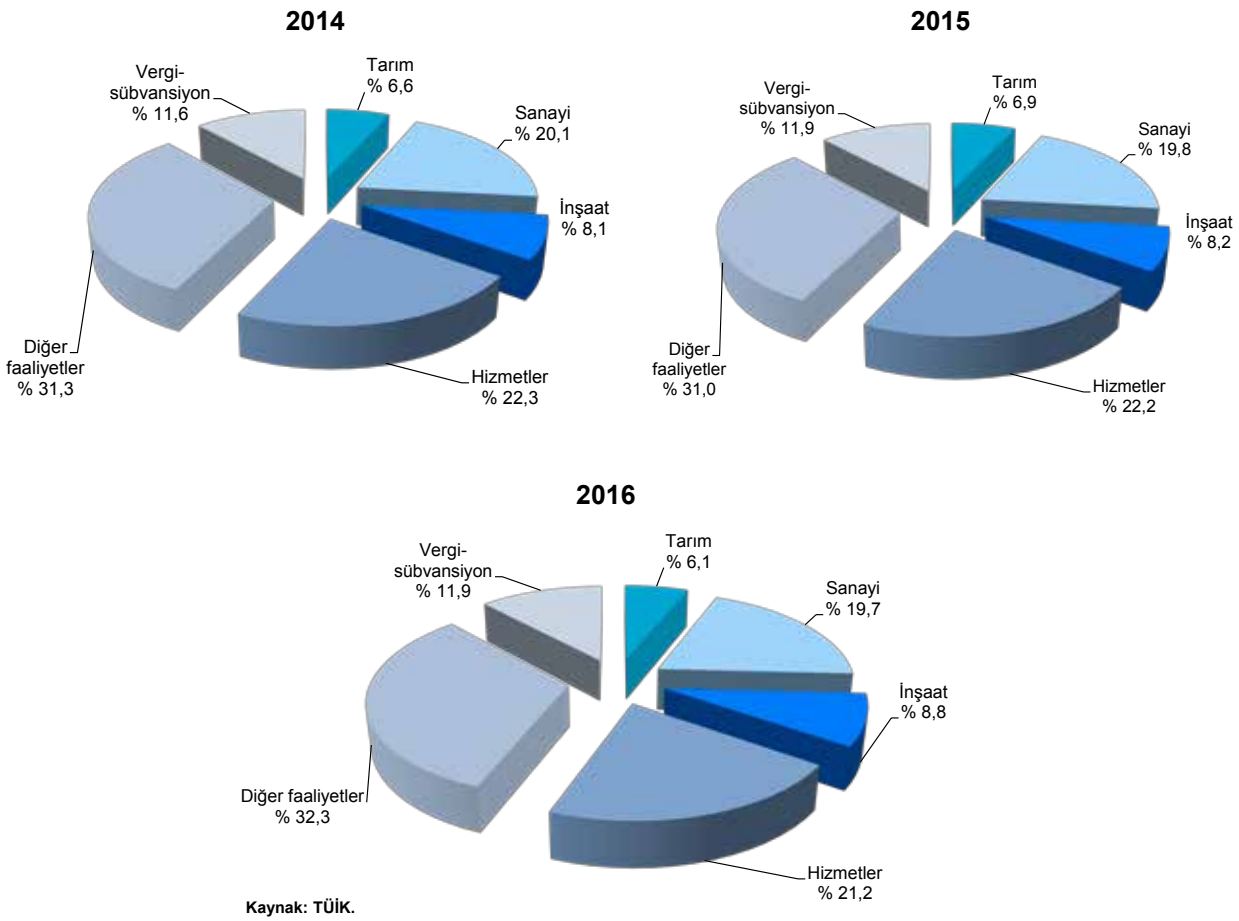

Kaynak: TÜİK.

Harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2016 yılında hanehalkı nihai tüketim harcamaları % 2,3 ve devletin nihai tüketim harcamaları % 7,3 artmıştır. Böylece toplam tüketim harcamalarında % 3,2 artış gerçekleşmiştir. Toplam sabit sermaye yatırımlarında ise % 3,0 büyüme olmuştur (Tablo 14).

Tablo 14. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Harcamalar Yöntemiyle Zincirlenmiş Hacim Endeksi

(2009=100)

	Hacim (Bin TL)			Endeks			Değişim (%)	
Harcama Bileşenleri	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Yerleşik hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	882.760.949	931.314.636	952.769.012	142,5	150,3	153,8	5,5	2,3
Devletin nihai tüketim harcamaları	192.844.367	200.706.462	215.361.490	122,4	127,4	136,7	4,1	7,3
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	416.819.536	455.339.900	469.110.533	186,4	203,7	209,8	9,2	3,0
Stoktaki değişiklikler (1)	-	-	-	-	-	-	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	326.739.172	340.375.167	333.462.311	144,9	150,9	147,8	4,2	-2,0
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	348.989.339	354.895.438	368.595.198	149,5	152,1	157,9	1,7	3,9
Gayrisafi yurtiçi hasıla	**1.440.083.365**	**1.527.318.279**	**1.571.250.224**	**144,1**	**152,9**	**157,3**	**6,1**	**2,9**

Kaynak: TÜİK.
(1): Stok değişmeleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Mal ve hizmet ihracatında 2015 yılında % 4,2 artış olurken, 2016 yılında ihracattaki gerilemenin etkisiyle büyümeye negatif yönde etki ederek % 2,0 azalmıştır. 2015 yılında % 1,7 artan mal ve hizmet ithalatı ise 2016 yılında % 3,9 artmıştır .

2016 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı 2015 yılına göre 0,9 puan azalarak % 59,5'e gerilerken, devletin nihai tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı 2015 yılına göre 0,8 puan artarak % 14,7'ye, gayri sabit sermaye oluşumunun payı % 29,8'e yükselmiştir (Tablo 15).

Tablo 15. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Harcamalar Yöntemiyle Cari Fiyatlarla

(2009=100)

	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
Harcama Bileşenleri	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Yerleşik hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	1.242.228.534	1.411.910.887	1.542.254.725	60,8	60,4	59,5	13,7	9,2
Devletin nihai tüketim harcamaları	288.096.259	324.403.998	381.990.600	14,1	13,9	14,7	12,6	17,8
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	590.742.457	694.689.859	771.121.642	28,9	29,7	29,8	17,6	11,0
Stoktaki değişiklikler (1)	2.835.013	-32.076.646	-28.061.102	0,1	-1,4	-1,1	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	485.853.714	545.372.069	571.429.542	23,8	23,3	22,1	12,3	4,8
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	565.290.101	606.770.227	648.218.377	27,6	26,0	25,0	7,3	6,8
Gayrisafi yurtiçi hasıla	**2.044.465.876**	**2.337.529.940**	**2.590.517.030**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**14,3**	**10,8**

Kaynak: TÜİK.
(1): Stok değişmeleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Harcamalar yönteminde mal ve hizmetlere ilişkin hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların yapmış olduğu harcamaları içeren hanehalklarının nihai tüketim harcamalarında 2016 yılında en fazla artışı % 4,2 ile hizmetler grubu göstermiştir. Onu % 3,7 ile dayanıklı mallar, % 0,6 ile yarı dayanıklı mallar ve % 0,2 ile dayanıksız mallar izlemiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi

(2009=100)

	Endeks			Değişim (%)	
Sermaye Sınıflaması	2014	2015	2016	2015	2016
Dayanıklı mallar	201,3	227,5	236,0	13,1	3,7
Yarı dayanıklı mallar	161,8	171,9	172,9	6,2	0,6
Dayanıksız mallar	128,2	137,4	137,7	7,2	0,2
Hizmetler	141,2	144,1	150,1	2,0	4,2
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	**142,7**	**150,4**	**153,9**	**5,4**	**2,3**

Kaynak: TÜİK.

Hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının en büyük bölümünü % 43,2'lik pay ile hizmetler grubu oluştururken, onu % 35,5'lik pay ile dayanıksız mallar, % 11,3'lük pay ile yarı dayanıklı mallar ve % 9,9'luk pay ile dayanıklı mallar izlemiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Cari Fiyatlarla

(2009=100)

	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
Sermaye Sınıflaması	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Dayanıklı mallar	122.700.764	147.276.817	164.519.355	9,9	10,7	9,9	20,0	11,7
Yarı dayanıklı mallar	140.238.472	160.527.847	170.950.254	11,3	11,1	11,3	14,5	6,5
Dayanıksız mallar	439.514.101	506.054.586	533.821.055	35,5	34,8	35,5	15,1	5,5
Hizmetler	534.536.833	290.996.246	665.176.008	43,2	43,3	43,2	-45,6	128,6
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	**1.236.990.171**	**1.404.855.496**	**1.534.466.672**	100,0	100,0	100,0	13,6	9,2

Kaynak: TÜİK.

Harcama yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre gayrisafi sabit sermaye oluşumunda en fazla artışı % 4,6 ile inşaat yatırımları gösterirken, makine teçhizat yatırımları % 1,1, diğer aktifler % 1,7 artmıştır (Tablo 18).

Tablo 18. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Zincirlenmiş Hacim Endeksi

(2009=100)

	Endeks			Değişim (%)	
Sermaye Sınıflaması	2014	2015	2016	2015	2016
İnşaat	200,1	209,3	218,9	4,6	4,6
Makine ve teçhizat	175,9	208,3	210,6	18,4	1,1
Diğer aktifler	149,6	152,8	155,4	2,1	1,7
Toplam üretilmiş mali olmayan aktifler	**186,4**	**203,7**	**209,9**	**9,2**	**3,0**

Kaynak: TÜİK.

Harcama yöntemiyle cari fiyatlarla gayrisafi sabit sermaye oluşumunda en fazla payı % 56,0 ile inşaat yatırımları almış, makine teçhizat yatırımlarının payı % 36,8, diğer aktiflerin payı % 7,2 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre inşaat yatırımlarının payı artarken, makine ve teçhizat yatırımları ile diğer aktiflerin payı azalmıştır (Tablo 19).

Tablo 19. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Cari Fiyatlarla

(2009=100)

	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
Sermaye Sınıflaması	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
İnşaat	338.442.231	379.874.686	431.922.166	57,3	54,7	56,0	12,2	13,7
Makine ve teçhizat	206.444.356	262.979.725	283.682.160	34,9	37,9	36,8	27,4	7,9
Diğer aktifler	45.855.869	51.835.448	55.596.882	7,8	7,5	7,2	13,0	7,3
Toplam üretilmiş mali olmayan aktifler	**590.742.457**	**694.689.859**	**771.201.207**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**17,6**	**11,0**

Kaynak: TÜİK.

Kişi başına GSYH 2016 yılında cari fiyatlarla % 9,3 artışla 32.676 TL'ye yükselmiştir. 2015 yılında 11.014 dolar olan kişi başına GSYH, 2016 yılında % 1,9 düşüşle 10.807 dolara gerilemiştir (Tablo 20).

Tablo 20. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla [1]

		Cari Fiyatlarla			
Yıllar	Yıl Ortası Nüfus [2] (Bin Kişi)	Türk Lirası (TL)	Değişim (%)	ABD Doları ($)	Değişim (%)
2014	77.182	26.489	11,5	12.112	-2,9
2015	78.218	29.885	12,8	11.014	-9,1
2016	79.278	32.676	9,3	10.807	-1,9

Kaynak: TÜİK.
(1): 2009 bazlı yıllık GSYH değerine göre hesaplanmıştır.
(2): Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi yıllık sonuçları kullanılarak hesaplanmıştır.

1.2 Sektörel Gelişmeler

1.2.1 Tarım

Tarım sektörü, insanların zorunlu gıda maddelerini üreten bir sektör olması, ekonomiye sağladığı katma değer, istihdam yaratma ve ihracat potansiyeli bakımından en önemli sektörlerden biridir. Hızla artan dünya nüfusu ve artan gıda talebi tarımsal üretimin önemini her geçen gün artırmaktadır. Ancak tarımsal üretim doğaya bağlı olarak sürdürülen bir faaliyettir ve teknolojideki gelişmelere rağmen bu olgu değişmemektedir. İklimde ortaya çıkan olumlu ve olumsuz gelişmeler üretim miktarını belirlemede büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye'de, sektörün yıllardır süregelen sorunları varlığını sürdürmekte, verimsizliğe neden olmaktadır. Tarım arazilerinin miras yoluyla küçülmesi, sulama ve makineli tarıma geçişin yetersiz olması, üretimin daha çok doğal şartlara bağlı olarak sürdürülmesi, girdi maliyetlerinin yüksek olması, üretici ve tüketici arasındaki aracıların fazla olması başlıca sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Bu sorunlar 2016 yılında da varlığını sürdürmüştür. Tarım sektörünün genel görünümü açısından büyük değişiklikler olmazken, jeopolitik riskler, sektörün en önemli pazarı olan Rusya ve Irak pazarlarında ortaya çıkan sorunlar sektörün ihracat performansını olumsuz etkilemiştir.

Hükümet üreticiye destek sağlamak amacıyla, Ocak 2016'da yaptığı düzenleme ile yemde % 8,0, gübrede % 18,0 olan KDV oranını % 1,0'a indirmiş, girdi maliyetlerini azaltmaya çalışmıştır.

2016 yılında olumsuz hava koşulları ve yüksek baz etkisiyle tarım üretimi zayıflamıştır. Tarım sektörü katma değeri bir önceki yılın aynı dönemine göre, 2016 yılının birinci çeyreğinde % 4,3, ikinci çeyreğinde % 4,0, üçüncü çeyreğinde % 6,5 küçülmüş, dördüncü çeyreğinde toparlanmaya başlayarak % 1,3 artış göstermiştir. Böylece 2016 yılı tarım sektörü katma değerinde % 4,1 küçülme gerçekleşmiştir.

2015 yılında % 9,5 artan tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi, 2016 yılında % 0,3 azalmış ve 64.851.161 tona gerilemiştir. Bu azalış, büyük ölçüde bir önceki yıl rekoltenin yüksek olması nedeniyle ortaya çıkan baz etkisinden kaynaklanmıştır. 2015 yılında yağışların yeterli seyretmesi ve hava koşulların olumlu gitmesiyle % 18,1 artan tahıl üretimi, 2016 yılında % 8,7 azalmıştır. Tahıl ürünleri grubunda bir önceki yıla göre seçilmiş ürünlerden artış gösteren ürün bulunmazken, en yüksek düşüş % 16,3 ile arpa üretiminde olmuş, bunu % 8,8 ile buğday üretimi izlemiştir. Mısır ve çeltik üretimi ise aynı düzeyde gerçekleşmiştir (Tablo 21, Grafik 9).

Tablo 21. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları

	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	2014	2015	2016	2015	2016
Tahıllar	32.714.157	38.637.138	35.271.328	18,1	-8,7
Buğday	19.000.000	22.600.000	20.600.000	18,9	-8,8
Arpa	6.300.000	8.000.000	6.700.000	27,0	-16,3
Mısır (dane)	5.950.000	6.400.000	6.400.000	7,6	0,0
Çeltik	830.000	920.000	920.000	10,8	0,0
Diğer	634.157	717.138	651.328	13,1	-9,2
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	5.211.650	5.842.894	5.816.685	12,1	-0,4
Patates	4.166.000	4.760.000	4.750.000	14,3	-0,2
Nohut	450.000	460.000	450.000	2,2	-2,2
Mercimek (kırmızı)	325.000	340.000	340.000	4,6	0,0
Fasulye (kuru)	215.000	235.000	230.000	9,3	-2,1
Mercimek (yeşil)	20.000	20.000	20.000	0,0	0,0
Tatlı patates	9.013	3.060	687	-66,0	-77,5
Diğer	26.637	24.834	25.998	-6,8	4,7
Yağlı tohumlar	2.117.440	2.228.498	2.222.679	5,2	-0,3
Ayçiçeği	1.637.900	1.680.700	1.670.960	2,6	-0,6
Soya	150.000	161.000	165.000	7,3	2,5
Yerfıstığı	123.600	147.537	163.690	19,4	10,9
Kolza (kanola)	110.000	120.000	125.000	9,1	4,2
Haşhaş (tohum)	16.223	30.730	18.200	89,4	-40,8
Diğer	79.717	88.531	79.829	11,1	-9,8
Tütün(1)	74.696	67.990	70.000	-9,0	3,0
Şeker pancarı(1)	16.742.968	16.022.783	19.153.452	-4,3	19,5
Diğer yem bitkileri (tahıl samanı ve kabuklar hariç)	127.300	114.165	116.853	-10,3	2,4
Hayvan pancarı	127.300	114.165	116.853	-10,3	2,4
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2.350.001	2.050.002	2.100.006	-12,8	2,4
Pamuk (kütlü)	2.350.000	2.050.000	2.100.000	-12,8	2,4
Kenevir (lif)	1	1	5	0,0	400,0
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları	98.257	113.856	100.158	15,9	-12,0
Fiğ	65.692	67.385	65.034	2,6	-3,5
Haşhaş (kapsül)	16.223	30.730	16.550	89,4	-46,1
Diğer	16.342	15.741	18.574	-3,7	18,0
Toplam	**59.436.469**	**65.077.326**	**64.851.161**	**9,5**	**-0,3**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı verileri geçicidir.

Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunun üretim miktarı 2015 yılında % 12,1 artış gösterirken, 2016 yılında % 0,4 azalış göstermiştir. Tatlı patates üretiminde bir önceki yıla göre ekim alanlarının daralmasıyla ortaya çıkan azalış % 77,5 ile devam etmiş, patates üretiminde % 0,2, kuru fasulye üretiminde % 2,1, nohut üretiminde % 2,2 azalış gerçekleşmiştir. Kırmızı ve yeşil mercimek üretiminde değişim olmamıştır.

Yağlı tohumlar grubu üretiminde 2015 yılında % 5,2 artış olurken, 2016 yılında % 0,3 azalış olmuştur. Yağlı tohumlar grubu içinde en yüksek üretim artışını % 10,9 ile yer fıstığı üretimi gösterirken onu, % 4,2 ile kanola, % 2,5 ile soya üretimi izlemiştir. Haşhaş (tohum) üretiminde % 40,8, ayçiçeği üretiminde de % 0,6 azalış gerçekleşmiştir.

2015 yılında % 9,0 azalan tütün üretimi, 2016 yılında % 3,0 artmış ve 70.000 ton olmuştur. 2015 yılında % 4,3 azalan şeker pancarı üretimi, 2016 yılında yerini % 19,5'lik artışa bırakırken, hayvan pancarı üretiminde % 2,4 artış gerçekleşmiştir. Şeker fiyatlarındaki artış nedeniyle üretim alanların artmasının, şeker pancarı üretimindeki artışı desteklediği görülmektedir. 2015 yılında % 12,8 azalan tekstilde kullanılan ham bitkilerden kütlü pamuk üretimi 2016 yılında % 2,4 artış göstermiştir.

Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları üretiminde 2015 yılında görülen % 15,9'luk artış, 2016 yılında yerini % 12,0'lık azalışa bırakmıştır. Bu grup altında yer alan haşhaş (kapsül) üretiminde % 46,1 ve fiğ üretiminde % 3,5 azalış gerçekleşmiştir.

Sebze ürünleri üretiminde 2015 yılında kaydedilen % 3,4 artış, 2016 yılında % 2,2 düzeyinde gerçekleşmiş ve üretim 30.202.092 tona yükselmiştir. Yumru ve kök sebzeler grubu üretimi % 7,7 artarken, bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerden pırasa üretiminde % 1,9, taze soğan üretiminde % 2,0 azalış, diğer ürünlerin üretiminde ise artış olmuştur. En yüksek oranlı artış % 11,5 ile kuru soğan üretiminde olurken, havuç üretiminde % 2,8 artış olmuş, kırmızı turp üretimi değişim göstermemiştir (Tablo 22, Grafik 9).

Tablo 22. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları

	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
Sebzeler	2014	2015	2016	2015	2016
Yumru ve kök sebzeler	3.052.073	3.131.240	3.372.228	2,6	7,7
Soğan (kuru)	1.790.000	1.879.189	2.094.705	5,0	11,5
Havuç	557.977	534.988	549.969	-4,1	2,8
Pırasa	223.303	231.678	227.386	3,8	-1,9
Turp (kırmızı)	169.935	179.660	179.577	5,7	0,0
Soğan (taze)	148.255	141.691	138.816	-4,4	-2,0
Diğer	162.603	164.034	181.775	0,9	10,8
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	23.724.312	24.588.763	24.942.223	3,6	1,4
Domates	11.850.000	12.615.000	12.600.000	6,5	-0,1
Karpuz	3.885.617	3.918.558	3.916.373	0,8	-0,1
Kavun	1.707.302	1.719.620	1.849.418	0,7	7,5
Hıyar	1.845.749	1.822.636	1.813.760	-1,3	-0,5
Biber (sivri)	907.126	919.004	964.446	1,3	4,9
Biber (salçalık)	829.809	879.775	958.766	6,0	9,0
Patlıcan	827.380	805.259	851.768	-2,7	5,8
Fasulye	638.469	640.836	640.153	0,4	-0,1
Biber (dolmalık)	391.009	393.109	424.494	0,5	8,0
Diğer	841.851	874.966	923.045	3,9	5,5
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	1.793.396	1.832.287	1.887.641	2,2	3,0
Lahana (beyaz)	492.610	514.344	520.390	4,4	1,2
Marul (göbekli)	230.755	225.021	226.563	-2,5	0,7
Ispanak	207.676	208.403	211.031	0,4	1,3
Karnabahar	161.331	182.266	192.272	13,0	5,5
Lahana (kırmızı)	164.069	178.679	183.207	8,9	2,5
Marul (kıvırcık)	172.207	157.981	180.289	-8,3	14,1
Lahana (kara yaprak)	73.643	71.118	70.861	-3,4	-0,4
Maydanoz	58.351	57.728	57.727	-1,1	0,0
Mantar (kültür)	38.767	39.495	35.391	1,9	-10,4
Diğer	193.987	197.252	209.910	1,7	6,4
Toplam	**28.569.781**	**29.552.290**	**30.202.092**	**3,4**	**2,2**

Kaynak: TÜİK.

Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubu üretim miktarı sınırlı artışını devam ettirmiş ve bir önceki yıla göre % 1,4 artış göstermiştir. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerde en yüksek üretim artışı % 9,0 ile salçalık biber, % 8,0 ile dolmalık biber ve % 7,5 ile kavun üretiminde olmuştur. Üretimde en yüksek düşüş % 0,5 ile hıyar üretiminde görülmüştür.

Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler grubu üretim miktarında 2015 yılında % 2,2, 2016 yılında % 3,0 artış olmuştur. Mantar üretiminde % 10,4, kara yaprak lahana

üretiminde % 0,4 düşüş olurken, diğer sebzelerin üretiminde artış olmuştur. En yüksek oranlı artışlar % 14,1 ile kıvırcık marul, % 5,5 ile karnabahar, % 2,5 ile kırmızı lahana üretiminde gerçekleşmiştir.

Meyve ürünleri, içecek ve baharat bitkileri üretiminde 2015 yılında kaydedilen % 3,9'luk artış, 2016 yılında % 6,3'e yükselmiş, üretim 18.887.625 ton olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında önemli oranda azalan üzüm üretimi, 2016 yılında iklim koşulların uygun gitmesiyle % 9,6 artış göstermiştir. Diğer meyveler ve sert kabuklular grubu üretiminde % 5,3, baharat bitkileri üretiminde % 11,3 artış gerçekleşmiştir. 2016 yılında da olumlu iklim şartları neticesinde verimlilik artmış, muz, incir, avokado ve kivinin toplam üretimi % 3,7, turunçgillerin toplam üretimi % 6,6, diğer meyvelerin üretimi % 9,4 yükselmiştir. Muz, incir, avokado, kivi grubunda en yüksek üretim artışı % 3,6 ile muz üretiminde olurken, turunçgiller grubunda % 12,4 ile mandalina, diğer meyveler grubunda % 13,7 ile elma üretimi en çok artış gösteren meyveler olmuştur (Tablo 23, Grafik 9).

Tablo 23. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları

	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	2014	2015	2016	2015	2016
Üzüm	4.175.356	3.650.000	4.000.000	-12,6	9,6
Diğer meyveler ve sert kabuklular	12.700.845	13.875.012	14.612.774	9,2	5,3
Muz, incir, avakado, kivi	585.895	614.590	637.455	4,9	3,7
İncir	300.282	300.600	310.341	0,1	3,2
Muz	251.994	270.500	280.251	7,3	3,6
Diğer	33.619	43.490	46.863	29,4	7,8
Turunçgiller	3.783.517	3.975.873	4.240.179	5,1	6,6
Portakal	1.779.675	1.816.798	1.852.141	2,1	1,9
Mandalina	1.046.899	1.156.365	1.299.413	10,5	12,4
Limon	725.230	750.550	840.588	3,5	12,0
Diğer	231.713	252.160	248.037	8,8	-1,6
Diğer meyveler	5.753.634	6.460.799	7.064.990	12,3	9,4
Elma	2.480.444	2.569.759	2.921.686	3,6	13,7
Kayısı	270.000	680.000	730.000	151,9	7,4
Şeftali	608.513	642.727	673.583	5,6	4,8
Kiraz	445.556	535.600	599.187	20,2	11,9
Armut	462.336	463.623	470.939	0,3	1,6
Nar	397.335	445.750	465.150	12,2	4,4
Çilek	376.070	375.800	410.300	-0,1	9,2
Erik	265.490	279.761	298.927	5,4	6,9
Vişne	182.577	183.500	189.824	0,5	3,4
Diğer	265.313	284.279	305.394	7,1	7,4
Zeytin ve diğer sert kabuklular	2.577.799	2.823.750	2.670.150	9,5	-5,4
Zeytin	1.768.000	1.700.000	1.730.000	-3,8	1,8
Fındık	412.000	646.000	420.000	56,8	-35,0
Ceviz	180.807	190.000	200.000	5,1	5,3
Antep fıstığı	80.000	144.000	170.000	80,0	18,1
Diğer	136.992	143.750	150.150	4,9	4,5
Baharat bitkileri	227.362	247.045	274.851	8,7	11,3
Kırmızı biber	186.291	204.131	224.918	9,6	10,2
Kimyon	15.570	16.897	18.678	8,5	10,5
Diğer	25.501	26.017	31.255	2,0	20,1
Çay	1.266.311	1.327.934	1.370.000	4,9	3,2
Toplam	**17.103.563**	**17.772.057**	**18.887.625**	**3,9**	**6,3**

Kaynak: TÜİK.
(1): Çay meyve üretimi toplamına dahil değildir.

Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları

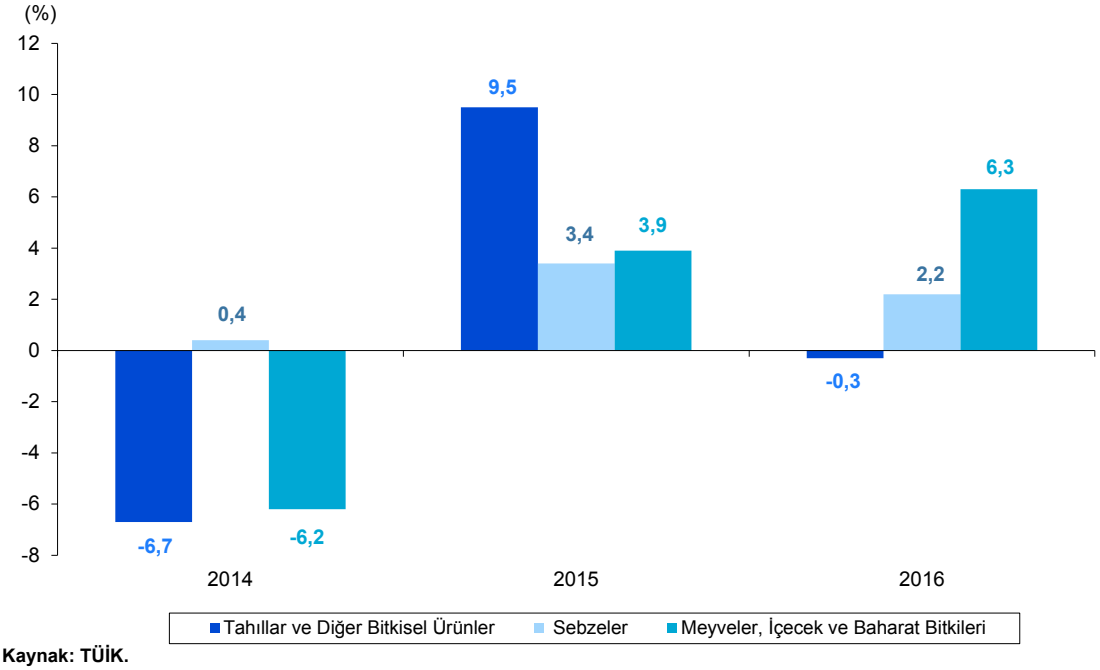

Kaynak: TÜİK.

2015 yılında % 9,5 artış gösteren zeytin ve diğer sert kabuklular grubu üretim miktarı, 2016 yılında da % 5,4 azalış göstermiştir. Seçilmiş sert kabuklulardan Antep fıstığı üretiminde 2015 yılında rekor düzeyde gerçekleşen artış, hız kesmekle birlikte devam etmiş % 18,1 olarak gerçekleşmiştir. Fındık üretiminde ise 2015 yılında kaydedilen % 56,8'lik artış yerini % 35,0'lik azalışa bırakmıştır. Zeytin üretiminde % 1,8 ile düşük oranlı bir artış gerçekleşmiştir.

Baharat bitkileri grubunun üretim miktarı 2016 yılında % 11,3 artarak 274.851 ton olmuştur. Seçilmiş baharat bitkilerinden kırmızı biber üretimi % 10,2, kimyon üretimi % 10,5 artmıştır.

Çay üretiminde 2015 yılında bir önceki yıla göre % 4,9 artış kaydedilirken, 2016 yılında % 3,2'lik artış kaydedilmiş ve üretim 1.370.000 ton olmuştur.

Tarımsal Destekleme Ödemeleri

2006 yılında çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu çerçevesinde; organik tarım, iyi tarım uygulamaları, toprak analizi, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK), sertifikalı tohum ve fidan kullanımı gibi şartlı alan bazı destekler, mazot ve gübre gibi şartsız alan bazlı destekler, ürün bazında verilen fark ödemesi destekleri, hayvancılığı desteklemeye yönelik olarak kaba yem üretimi, hayvan ıslahı ve suni tohumlama gibi faaliyetler için sağlanan destekler, kırsal kalkınmayı artırmaya yönelik destekler ve tarım sigortası destekleri ile 2016 yılında da tarım sektörü desteklenmeye devam edilmiştir.

2015 yılında % 9,0 artan tarımsal destekleme ödemeleri, 2016 yılında % 16,8 artış göstermiştir. Tarımsal destekleme ödemelerinde en yüksek artış % 390,8 ile diğer tarımsal amaçlı destekleme ödemelerinde olmuştur. Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ödemelerinde % 59,2, telafi edici ödemelerde % 33,8, hububat ve bakliyat fark ödemesi destekleme hizmetlerinde % 29,8, organik tarım, iyi tarım ve toprak analizine veriler alan bazlı ek ödemelerde % 23,9, çay budama tazminatı ve masraflarına yönelik ödemelerde % 22,6 artış olurken, azalış gösteren tek kalem % 14,6 ile çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK) ödemeleri olmuştur (Tablo 24).

2016 yılında destekleme ödemelerinde en yüksek payı % 28,4 ile fark ödemesi destekleme hizmetleri alırken bunu, % 27,9 ile alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri, % 25,9 ile hayvancılık destekleme ödemeleri takip etmiştir. Bir önceki yıla göre hayvancılık destekleme ödemelerinin, alan bazlı tarımsal destekleme ödemelerinin payı azalırken, fark ödemesi destekleme hizmetlerinin payı artış göstermiştir.

Tablo 24. Tarımsal Destekleme Ödemeleri [1]

(Cari Fiyatlarla)

	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
Destekleme Konusu	2014	2015	2016 [2]	2014	2015	2016	2015	2016
Alan bazlı tarımsal destek ödemeleri	2.699	3.005	3.244	29,5	30,1	27,9	11,3	8,0
Alan bazlı ek ödeme (organik tarım, iyi tarım, toprak analizi)	192	230	285	2,1	2,3	2,4	19,8	23,9
Mazot	646	700	740	7,1	7,0	6,4	8,4	5,7
Gübre	779	830	880	8,5	8,3	7,6	6,5	6,0
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	118	180	196	1,3	1,8	1,7	52,5	8,9
Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK)	50	82	70	0,5	0,8	0,6	64,0	-14,6
Fındık	788	850	850	8,6	8,5	7,3	7,9	0,0
Telafi edici ödemeler	125	133	178	1,4	1,3	1,5	6,4	33,8
Patates siğili desteği	0	0	15	0,0	0,0	0,1	-	-
Çay budama tazminatı ve masrafları	125	133	163	1,4	1,3	1,4	6,4	22,6
Küçük İşletme Desteği	0	0	45	0,0	0,0	0,4	-	-
Fark ödemesi destekleme hizmetleri	2.685	2.728	3.304	29,4	27,4	28,4	1,6	21,1
Hububat ve bakliyat	1.040	890	1.155	11,4	8,9	9,9	-14,4	29,8
Çay	150	152	170	1,6	1,5	1,5	1,3	11,8
Arz açığı olan ürünler [3]	1.495	1.686	1.979	16,3	16,9	17,0	12,8	17,4
Hayvancılık destek ödemeleri	2.665	2.973	3.013	29,1	29,8	25,9	11,6	1,3
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme [4]	613	627	998	6,7	6,3	8,6	2,3	59,2
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	357	529	550	3,9	5,3	4,7	48,2	4,0
Diğer tarımsal amaçlı destekler	129	109	535	1,4	1,1	4,6	-15,5	390,8
Toplam	**9.148**	**9.971**	**11.644**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**9,0**	**16,8**

Kaynak: KB.
(1): 2015 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.
(2): Gerçekleşme tahmini.
(3): Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.
(4): Bütçe tutarının 2014 yılında 303 milyon TL'si, 2015 yılında 327 milyon TL'si ve 2016 yılında 210 milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

Tarımsal üretimin artırılması ve fiyat artışlarının kontrol altına alınması kapsamında, bitkisel ve hayvansal üretimde girdi maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla yem ve gübrede KDV oranı sıfırlanmıştır. Kırmızı et fiyatlarında sürmekte olan fiyat artışını sınırlandırmak için Bakanlar Kurulu Kararıyla, yıl sonuna kadar geçerli olmak üzere Et ve Süt Kurumunun 400 bin baş besicilik sığır ithalatı, TİGEM'in 150 bin baş damızlık sığır ithalatı için gümrük vergisi kaldırılarak yetki verilmiştir. Süt fiyatlarındaki dengenin üretici ve tüketici aleyhine bozulmasının önlenmesi amacıyla regülasyon tedbirlerine ek olarak Et ve Süt Kurumu tarafından 2016 yılı Mart ayından itibaren sütte yeni piyasa düzenlemelerine başlanmıştır [3].

1.2.2 Sanayi

Küresel ekonomideki durgunluk süreci tam olarak aşılamamış, 2016 yılında büyüme oranları düşük seyretmiştir. Jeopolitik riskler ve siyasi belirsizlikler küresel ekonomiyi olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Sanayi sektörü katma değeri 2016 yılında, zincirlenmiş hacim endeksi olarak bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrekte % 8,1, ikinci çeyrekte % 6,0 büyümüş, üçüncü çeyrekte % 0,8 küçüldükten sonra son çeyrekte tekrar % 5,0 artış göstermiştir. 2016 yılı genelinde sanayi sektörü katma değer artışı % 4,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sanayinin alt sektörleri itibarıyla 2016 yılında, bir önceki yıla göre madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde % 0,8, imalat sanayi sektörü üretiminde % 1,4, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı sektörü üretiminde % 5,1 artış olmuştur. Sanayi sektörü üretim endeksinin göstermiş olduğu değişim oranları bir önceki yılın verileri ile karşılaştırıldığında; madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 5,5 puanlık, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı sektöründe 1,3 puanlık artış, imalat sanayi sektöründe ise 2,0 puanlık azalış olduğu görülmektedir (Tablo 25, Grafik 10).

Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi

(2010=100)

	Üretim Endeksi (1)			Değişim (%)	
Sektörler	2014	2015	2016	2015	2016
Madencilik ve taşocakçılığı	112,7	107,3	108,2	-4,7	0,8
İmalat sanayi	121,4	125,5	127,2	3,4	1,4
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	119,1	123,6	129,9	3,8	5,1
Toplam sanayi	**120,6**	**124,1**	**126,4**	**3,0**	**1,8**

Kaynak: TÜİK.
(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

3 Kalkınma Bakanlığı, 2017 Yıllık Program

Grafik 10. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2010=100)

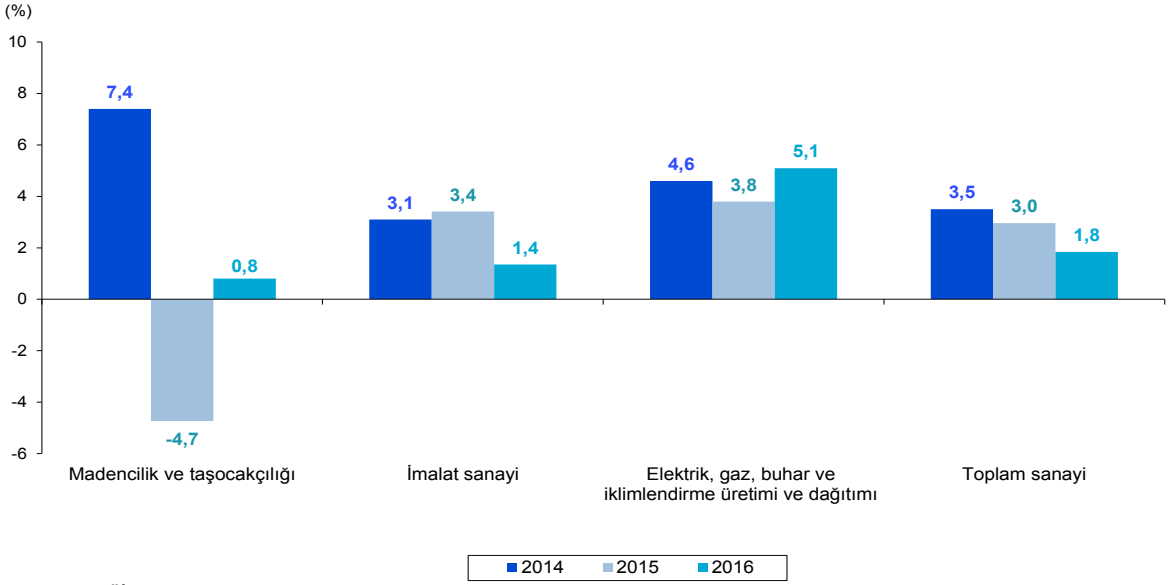

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında sanayi üretimi artışını sürdürmekle birlikte hız kesmiştir. 2016 yılına Ocak ayında 116,1 ile geçen yıla göre düşük seviyelerde başlayan takvim etkisinden arındırılmış endeks, Mart ayında sıçrama yaparak 130,0 seviyesine yükselmiştir. Temmuz ayında tekrar gerileyen endeks, yılın son çeyreğinde toparlanarak artışa geçmiştir. Böylece 2015 yılında % 3,0 artan sanayi üretim endeksi, 2016 yılında da % 1,8'lik sınırlı bir artış göstermiştir (Grafik 11).

Grafik 11. Takvim Etkisinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)

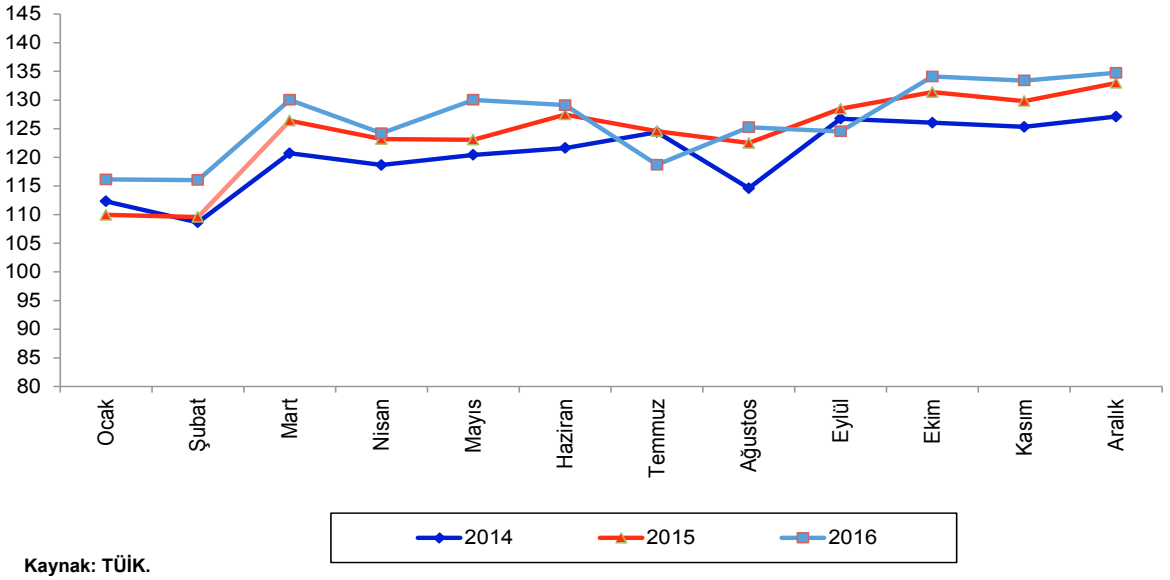

Kaynak: TÜİK.

Ana sanayi grupları sınıflamasına göre, 2016 yılında dayanıklı tüketim malı grubunda % 3,2 düşüş olurken diğer gruplarda artış gerçekleşmiştir. Ara malı % 0,3, dayanıksız tüketim malı imalatı % 3,1, enerji % 4,8 ve sermaye malı imalatı % 2,1 artmıştır (Tablo 26, Grafik 12).

Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi

(2010=100)

	Üretim Endeksi (1)			Değişim (%)	
Ana Sanayi Grupları	2014	2015	2016	2015	2016
Ara malı imalatı	120,3	120,5	120,8	0,2	0,3
Dayanıklı tüketim malı imalatı	119,7	125,4	121,4	4,8	-3,2
Dayanıksız tüketim malı imalatı	118,2	121,9	125,7	3,1	3,1
Enerji	113,5	117,3	122,9	3,3	4,8
Sermaye malı imalatı	132,0	142,2	145,1	7,8	2,1
Toplam sanayi	**120,6**	**124,1**	**126,4**	**3,0**	**1,8**

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2010=100)

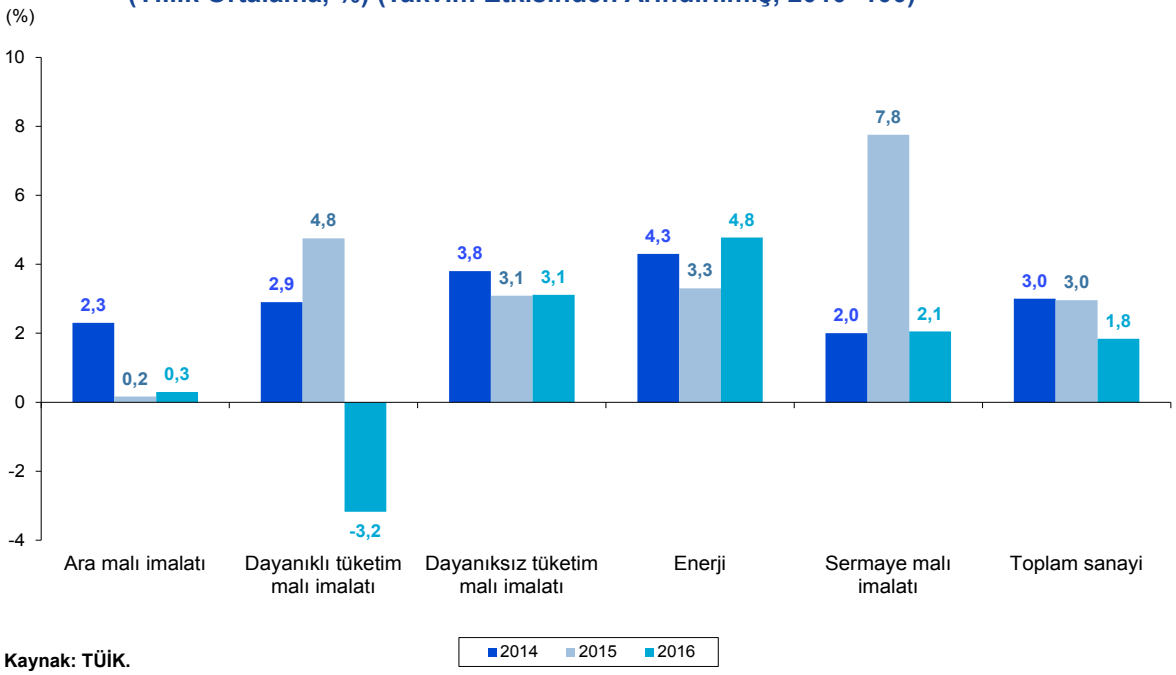

Kaynak: TÜİK.

1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı

2015 yılında yıllık olarak % 4,7 düşüş gösteren madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretimi, 2016 yılında bir miktar toparlanarak % 0,8 artış göstermiştir. Alt sektörler itibarıyla kömür ve linyit üretimi % 9,5, diğer madencilik ve taşocakçılığı üretimi % 2,9 artarken, ham petrol ve doğal gaz üretimi % 1,0, metal cevherleri madenciliği üretimi % 4,6 düşmüştür. 2016 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretim endeksinin alt sektörler bazında kaydetmiş olduğu değişim oranları, 2015 yılı sonuçları ile kıyaslandığında kömür ve linyit üretiminin 35 puan arttığı görülmektedir (Tablo 27).

Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi

(2010=100)

Alt Sektörler	Üretim Endeksi (1) 2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	2016
Kömür ve linyit çıkarılması	90,8	67,6	74,0	-25,5	9,5
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	101,2	100,1	99,1	-1,1	-1,0
Metal cevherleri madenciliği	133,8	132,2	126,1	-1,2	-4,6
Diğer madencilik ve taşocakçılığı	121,7	129,0	132,8	6,0	2,9
Toplam (madencilik ve taşocakçılığı)	**112,7**	**107,3**	**108,2**	**-4,7**	**0,8**

Kaynak: TÜİK.
(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

1.2.2.2 İmalat Sanayi

İmalat sanayi katma değeri, 2016 yılında bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrekte % 7,7, ikinci çeyrekte % 6,3 büyümüş, üçüncü çeyrekte % 2,6 küçülerek, dördüncü çeyrekte % 4,4 büyüme ile yılı tamamlamıştır. Yıl sonu itibarıyla bir öncekiyıla göre imalat sanayi katma değerinde % 3,9 artış olmuştur.

2015 yılında yıllık % 3,4 artış gösteren imalat sanayi üretim endeksi, 2016 yılında 2,0 puan azalışla % 1,4 artmıştır. 2016 yılına Ocak ayında % 5,6'lık yüksek artış oranı ile başlayan endeks Temmuz ayında negatif yönde % 6,4 ile dip seviyesine gerilemiştir. Endeks yılın son aylarında toparlanmakla birlikte ekonomideki durağanlığın etkisiyle yüksek seviyelere çıkamamış ve Aralık ayında gerçekleşen % 1,3'lük artış oranı ile yılı kapatmıştır (Tablo 28).

Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi

(2010=100)

Alt Sektörler	Üretim Endeksi (1) 2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	2016
Gıda ürünleri imalatı	121,8	122,0	124,5	0,1	2,1
İçeceklerin imalatı	109,7	111,5	110,0	1,6	-1,3
Tütün ürünleri imalatı	124,0	135,5	138,5	9,3	2,2
Tekstil ürünleri imalatı	111,6	106,9	108,2	-4,2	1,2
Giyim eşyaları imalatı	107,0	110,3	113,0	3,1	2,4
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	92,3	81,8	76,0	-11,4	-7,2
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	125,8	124,2	122,9	-1,3	-1,0
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	127,8	135,1	140,8	5,8	4,2
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	131,6	138,1	126,5	4,9	-8,4
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	102,2	134,4	138,0	31,6	2,7
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	117,7	121,5	126,3	3,3	3,9
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	133,8	162,5	186,6	21,5	14,8
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	119,6	121,5	120,8	1,6	-0,5
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	112,1	110,3	110,5	-1,6	0,1
Ana metal sanayii	123,1	122,5	123,2	-0,4	0,5
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	135,1	137,5	131,5	1,8	-4,4
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	141,6	147,3	158,3	4,0	7,5
Elektrikli teçhizat imalatı	127,2	127,0	129,1	-0,2	1,7
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	143,2	140,0	141,0	-2,2	0,7
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	121,8	139,6	145,3	14,6	4,1
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	122,6	140,2	141,3	14,4	0,7
Mobilya imalatı	125,6	134,6	120,8	7,1	-10,3
Diğer imalatlar	104,8	111,5	99,4	6,4	-10,8
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	130,6	163,5	179,4	25,2	9,7
Toplam (imalat sanayi)	**121,4**	**125,5**	**127,2**	**3,4**	**1,4**

Kaynak: TÜİK.
(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2016 yılında imalat sanayinde alt sektörler itibarıyla ile en yüksek oranlı üretim artışı % 14,8 ile temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatında olurken, onu % 9,7 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı, % 7,5 ile bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı sektörlerindeki üretim artışları izlemiştir.

İmalat sanayinin alt sektörlerinde, yıllık boyutta en yüksek oranlı düşüş ise % 10,8 ile diğer imalatlar, % 10,3 ile mobilya imalatı, % 8,4 ile kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması, % 7,2 ile deri ile ilgili ürünlerin imalatı sektörlerinde gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisinde de dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak ekonomik durgunluk devam etmiş, büyüme büyük ölçüde iç talep kaynaklı olmuştur. Ekonomideki ılımlı büyüme sanayinin öncü göstergelerinden olan imalat sanayi kapasite kullanım oranlarına da yansımıştır. 2015 yılında bir önceki yıla göre 0,3 puan artış göstererek % 74,7 seviyesine yükselen imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2016 yılında 0,8 puan artarak % 75,6 seviyesine yükselmiştir (Tablo 29).

Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

(Ağırlıklı Ortalama, %)

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
	2014	2015	2016	2015	2016
Gıda ürünlerinin imalatı	71,3	70,5	70,2	-0,7	-0,4
İçeceklerin imalatı	62,1	62,0	61,1	-0,1	-0,9
Tütün ürünlerinin imalatı	73,3	75,7	78,3	2,4	2,6
Tekstil ürünlerinin imalatı	80,0	76,5	77,4	-3,5	0,9
Giyim eşyalarının imalatı	77,8	76,6	76,0	-1,2	-0,6
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	65,0	60,3	60,2	-4,7	-0,1
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	77,4	78,8	79,5	1,4	0,7
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	80,9	82,7	84,4	1,8	1,7
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	69,3	65,2	65,3	-4,1	0,1
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	70,0	84,5	85,1	14,5	0,6
Kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı	76,5	76,0	73,4	-0,5	-2,6
Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	74,2	75,2	73,9	1,0	-1,3
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	73,6	72,8	72,1	-0,8	-0,7
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	77,5	76,0	77,0	-1,5	1,0
Ana metal sanayii	74,7	74,5	75,7	-0,2	1,1
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	71,9	71,8	71,3	-0,1	-0,5
Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	86,1	79,9	78,4	-6,2	-1,5
Elektrikli teçhizat imalatı	73,7	75,9	77,3	2,2	1,4
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	78,6	77,7	77,8	-0,9	0,1
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	68,8	77,3	80,2	8,5	2,9
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	70,4	72,9	74,8	2,5	1,9
Mobilya imalatı	71,8	72,4	71,2	0,6	-1,1
Diğer imalatlar	55,6	59,5	60,5	3,9	1,1
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	72,4	68,3	67,5	-4,1	-0,8
Toplam (imalat sanayi)	**74,4**	**74,7**	**75,6**	**0,3**	**0,8**

Kaynak: TCMB.

2016 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı % 85,1 ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sektöründe gerçekleşirken, onu sırasıyla % 84,4 ile kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve % 80,2 ile motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı sektörleri takip etmiştir. 2016 yılında kapasite kullanım oranının en düşük olduğu alt sektörler ise % 60,2 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı, % 60,5 ile diğer imalatlar ve % 61,1 ile içeceklerin imalatı alt sektörleri olmuştur.

2015 yılında bir önceki yıla göre imalat sanayi kapasite kullanım oranının en yüksek artış gösterdiği alt sektör 14,5 puan ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sektörü olurken, 2016 yılında 2,9 puan ile motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı sektörü olmuştur. 2015 yılında kapasite kullanım oranının bir önceki yıla göre en çok azalış gösterdiği sektör, 6,2 puan ile bilgisayar, elektrik ve optik ürünlerin imalatı sektörü olurken, 2016 yılında 2,6 puan ile kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı alt sektörü olmuştur.

Mal grupları düzeyinde kapasite kullanım oranı dayanıklı tüketim malları grubunda 0,1 puan artarak % 72,7, ara malları grubunda 0,4 puan artarak % 76,2 ve yatırım malları grubunda 1,2 puan artarak % 76,9 olurken, dayanıksız tüketim malları grubunda 0,4 puan azalarak % 71,7'ye, tüketim malları grubunda 0,3 puan azalarak % 71,9'a, gıda ve içecekler grubunda 0,5 puan azalarak % 69,6'ya düşmüştür. Kapasite kullanım oranının, 2016 yılında en yüksek olduğu mal grubu % 76,9 ile yatırım malları grubu, en düşük olduğu mal grubu ise % 69,6 ile gıda ve içecekler grubu olmuştur (Tablo 30, Grafik 13).

Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları

(Ağırlıklı Ortalama, %)

	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
Mal Grupları	2014	2015	2016	2015	2016
Dayanıklı tüketim malları	72,2	72,6	72,7	0,4	0,1
Dayanıksız tüketim malları	73,1	72,1	71,7	-1,0	-0,4
Tüketim malları	72,9	72,2	71,9	-0,7	-0,3
Gıda ve içecekler	70,6	70,1	69,6	-0,5	-0,5
Ara malları	76,3	75,8	76,2	-0,5	0,4
Yatırım malları	72,7	75,7	76,9	3,0	1,2

Kaynak: TCMB.

Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %)

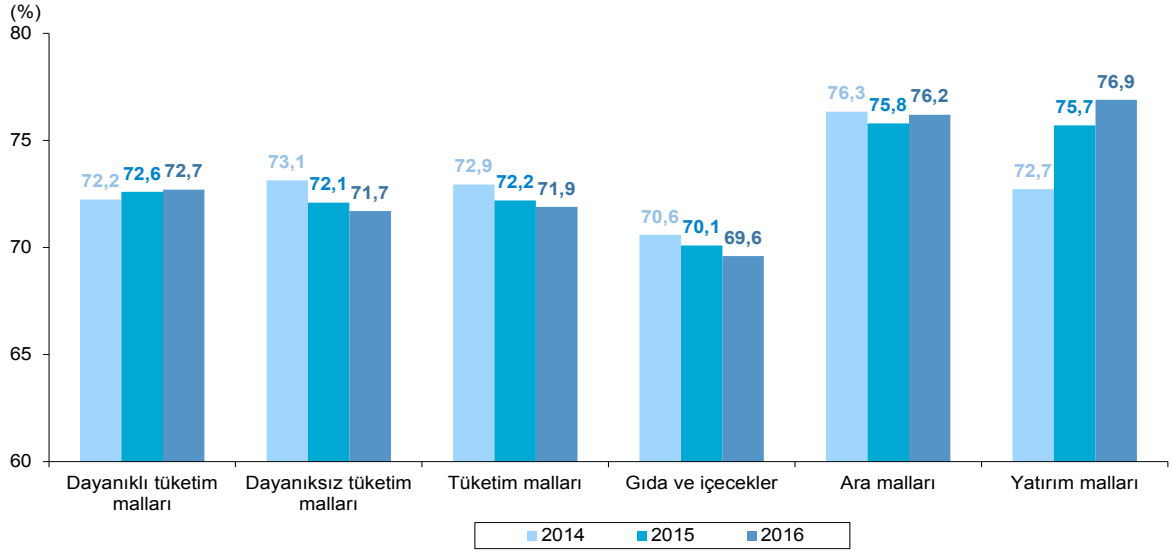

Kaynak: TCMB.

Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

Sanayi kapasite raporu, sınai üretim yapan tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının üretim gücünü gösteren ve onay tarihinden itibaren 3 yıl geçerliliği olan bir belgedir. Konu ile ilgili istatistikleri yayımlama sorumluluğu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) verilmiştir. TOBB, 2011 yılından itibaren yıllık bazda sanayi kapasite raporu istatistiklerini açıklamaktadır.

Sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2016 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2015 yılı sonunda geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısına göre % 0,1 azalarak 72.369'a gerilemiştir (Tablo 31, Grafik 14).

Tablo 31. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı (1)

	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
Çalışan Aralığı	2014	2015	2016	2014	2015	2016
1-9	27.566	27.039	27.370	147.140	143.140	144.713
10-49	33.452	34.070	33.306	777.586	786.530	770.270
50-99	5.128	5.480	5.695	362.233	386.144	401.056
100-249	4.042	4.094	4.182	618.267	627.257	641.933
250 +	1.637	1.750	1.816	938.453	1.004.183	1.036.148
Toplam	**71.825**	**72.433**	**72.369**	**2.843.679**	**2.947.254**	**2.994.120**
			Pay (%)			
1-9	38,4	37,3	37,8	5,2	4,9	4,8
10-49	46,6	47,0	46,0	27,3	26,7	25,7
50-99	7,1	7,6	7,9	12,7	13,1	13,4
100-249	5,6	5,7	5,8	21,7	21,3	21,4
250 +	2,3	2,4	2,5	33,0	34,1	34,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

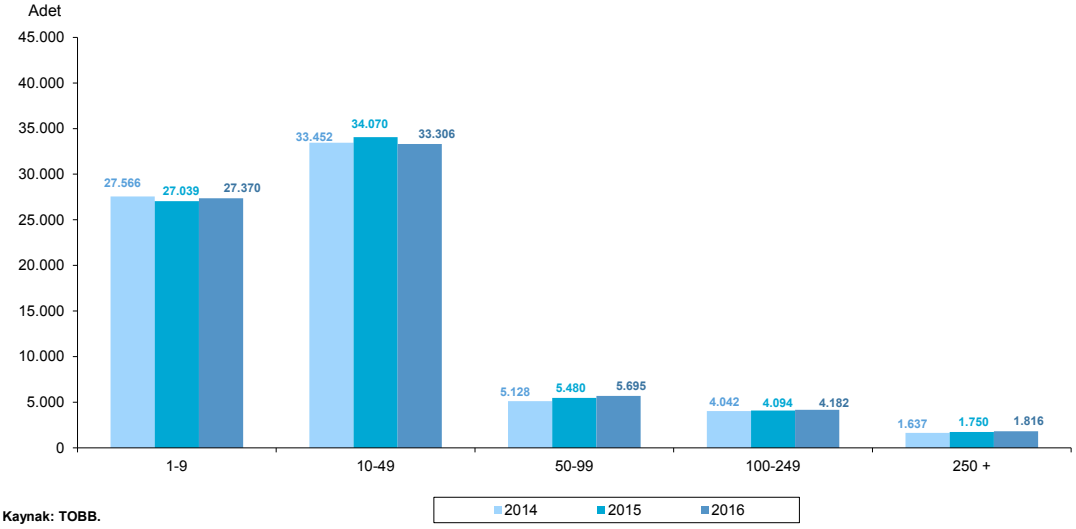

Kaynak: TOBB.

2016 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporlarının % 37,8'i 1-9 çalışanı olan firmalara, % 46,0'ı 10-49 çalışanı olan firmalara, % 7,9'u 50-99 çalışanı olan firmalara, % 5,8'i 100-249 çalışanı olan firmalara ve % 2,5'i de 250 ve üzeri çalışanı olan firmalara aittir.

2016 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporlarını almış olan firmaların raporun alındığı dönemdeki çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında; 1-9 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışan sayısının % 4,8'ini, 10-49 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 25,7'sini, 50-99 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 13,4'ünü, 100-249 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 21,4'ünü ve 250 ve üzeri çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının da toplam çalışanların % 34,6'sını oluşturduğu görülmektedir.

Ana faaliyet gruplarına göre 2016 yılında geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu önceki yıllarda da olduğu gibi % 11,7'lik pay ile gıda ürünlerinin imalatı olurken, onu % 11,2 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makina ve teçhizat hariç), % 8,8 ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı ve % 8,2 ile tekstil ürünlerinin imalatı izlemiştir. Geçerliliği devam eden en az kapasite raporu bulunan faaliyet grupları içinde ise 4 kapasite raporu ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi, 6 kapasite raporu ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve 15 kapasite raporu ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği grupları yer almıştır. 2016 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayıları bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında en yüksek düşüş % 90,1 ile motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı ve % 90,0 ile deri ile ilgili ürünlerin imalatı grubunda görülürken, en fazla artış % 20,0 ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı grubunda gerçekleşmiştir (Tablo 32).

Tablo 32. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı (1)

	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)			Değişim (%)	
Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Gıda ürünlerinin imalatı	11.425	10.362	10.193	12,9	11,5	11,7	-9,3	-1,6
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	9.229	9.701	9.742	10,4	10,8	11,2	5,1	0,4
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	6.864	7.446	7.634	7,8	8,3	8,8	8,5	2,5
Tekstil ürünlerinin imalatı	7.100	7.194	7.113	8,0	8,0	8,2	1,3	-1,1
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	6.252	6.447	6.466	7,1	7,2	7,4	3,1	0,3
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	5.460	5.582	5.672	6,2	6,2	6,5	2,2	1,6
Giyim eşyalarının imalatı	5.183	5.191	5.113	5,9	5,8	5,9	0,2	-1,5
Mobilya imalatı	3.440	3.571	3.585	3,9	4,0	4,1	3,8	0,4
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	3.404	3.426	3.504	3,8	3,8	4,0	0,6	2,3
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	3.194	3.210	3.236	3,6	3,6	3,7	0,5	0,8
Elektrikli teçhizat imalatı	2.763	2.908	3.043	3,1	3,2	3,5	5,2	4,6
Ana metal sanayii	2.609	2.623	2.653	2,9	2,9	3,0	0,5	1,1
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	2.202	2.261	2.292	2,5	2,5	2,6	2,7	1,4
Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	1.580	1.852	2.049	1,8	2,1	2,4	17,2	10,6
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	1.893	1.795	1.777	1,8	2,0	2,0	-5,2	-1,0
Diğer imalatlar	1.622	1.703	1.761	2,1	1,9	2,0	5,0	3,4
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.494	1.574	1.564	1,8	1,7	1,8	5,4	-0,6
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.498	1.547	1.449	1,7	1,7	1,7	3,3	-6,3
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1.580	1.465	1.414	1,7	1,6	1,6	-7,3	-3,5
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1.022	1083	1.141	1,8	1,2	1,3	6,0	5,4
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	652	719	728	1,2	0,8	0,8	10,3	1,3
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	527	606	668	0,7	0,7	0,8	15,0	10,2
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	618	630	628	0,6	0,7	0,7	1,9	-0,3
İçeceklerin imalatı	588	568	572	0,7	0,6	0,7	-3,4	0,7
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	519	564	565	0,7	0,6	0,6	8,7	0,2
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	642	550	496	0,7	0,6	0,6	-14,3	-9,8
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	413	550	349	0,6	0,6	0,4	33,2	-36,5
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	227	257	281	0,7	0,3	0,3	13,2	9,3
Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	272	244	241	0,5	0,3	0,3	-10,3	-1,2
Metal cevherleri madenciliği	293	278	235	0,3	0,3	0,3	-5,1	-15,5
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	189	206	214	0,3	0,2	0,2	9,0	3,9
Kömür ve linyit çıkartılması	251	238	203	0,3	0,3	0,2	-5,2	-14,7
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	1.936	2.037	201	0,2	2,3	0,2	5,2	-90,1
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	153	162	174	0,3	0,2	0,2	5,9	7,4
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1.335	1.349	135	2,2	1,5	0,2	1,0	-90,0
Tütün ürünleri imalatı	29	31	34	1,5	0,0	0,0	6,9	9,7
Diğer hizmet faaliyetleri	34	28	24	0,0	0,0	0,0	-17,6	-14,3
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	15	17	15	0,0	0,0	0,0	13,3	-11,8
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	8	5	6	0,0	0,0	0,0	-37,5	20,0
Ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi	3	4	4	0,0	0,0	0,0	33,3	0,0
Toplam (2)	**88.518**	**89.984**	**87.174**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**1,7**	**-3,1**

Kaynak: TOBB.
(1): İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.
(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

2016 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarında yoğunlaşmanın görünümü değişmemiş, düşük teknolojiye sahip girişimlerden, yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe sanayi kapasite raporu alma oranı azalmaya devam etmiştir. 2016 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının % 44,6'sı düşük teknoloji grubunda, % 33,9'u orta-düşük teknoloji grubunda, % 19,5'i orta-yüksek teknoloji grubunda ve % 1,9'u yüksek teknoloji grubunda bulunmaktadır. 2015 yılı ile kıyaslandığında orta-düşük teknoloji ve yüksek teknoloji grubunun payının arttığı, orta-yüksek teknoloji grubunun payının azaldığı, düşük teknoloji grubunun payının ise değişmediği görülmektedir (Tablo 33, Grafik 15).

Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı (1)

Teknoloji Grupları	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Yüksek Teknoloji	1.261	1.344	1.415	1,6	1,7	1,9
Orta-Yüksek Teknoloji	16.092	16.983	14.427	20,9	21,8	19,5
Orta-Düşük Teknoloji	24.103	24.906	25.053	31,4	31,9	33,9
Düşük Teknoloji	35.363	34.798	32.919	46,0	44,6	44,6
Toplam(2)	**76.819**	**78.031**	**73.814**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: TOBB.
(1): İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.
(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporlarının Dağılımı (%)

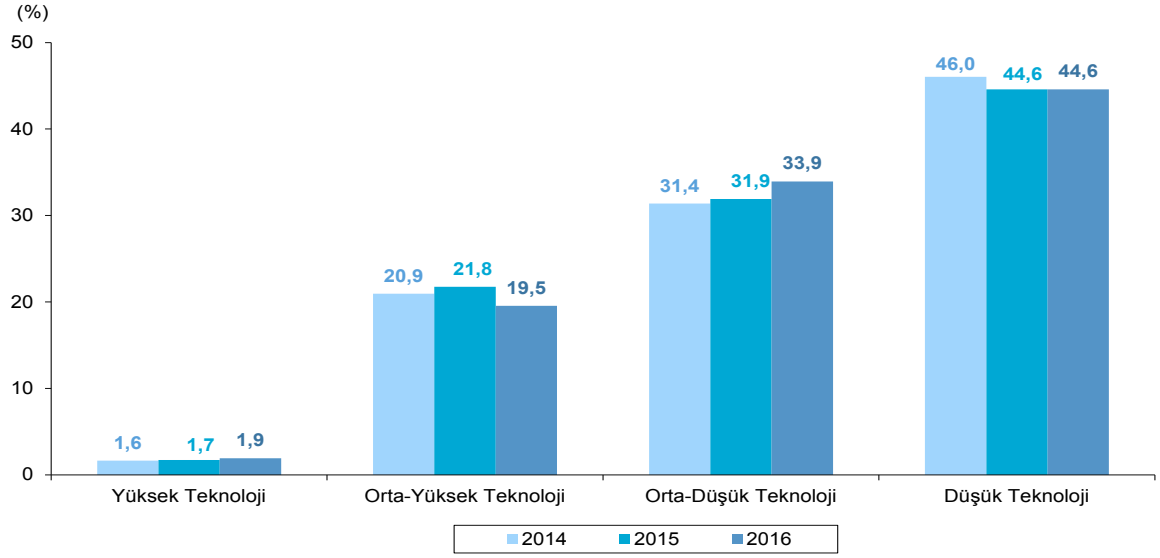

Kaynak: TOBB.

2016 yılında en çok kapasite raporu bulunan il sıralaması değişmemiş ve 20.146 kapasite raporu ile İstanbul ilk sırada yer alırken, onu 5.004 kapasite raporu ile Bursa ikinci, 4.780 kapasite raporu ile Ankara üçüncü, 4.524 kapasite raporu ile İzmir dördüncü ve 2.695 kapasite raporu ile Konya beşinci sırada takip etmektedir (Tablo 34).

Tablo 34. İllere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı (1)

(2016 Yılı)

İller	Kapasite Raporu Sayısı	Çalışan Sayısı	Yabancı Sermayeli Kapasite Raporu Sayısı	İller	Kapasite Raporu Sayısı	Çalışan Sayısı	Yabancı Sermayeli Kapasite Raporu Sayısı
Adana	1.654	59.806	39	Kahramanmaraş	792	44.767	4
Adıyaman	254	9.051	0	Karabük	147	10.106	2
Afyonkarahisar	903	20.847	10	Karaman	218	18.378	5
Ağrı	50	1.393	0	Kars	82	1.143	0
Aksaray	261	10.529	9	Kastamonu	252	10.764	1
Amasya	176	8.557	2	Kayseri	1.571	73.676	2
Ankara	4.780	161.199	75	Kırıkkale	141	6.919	4
Antalya	1.277	34.028	46	Kırklareli	331	28.814	15
Ardahan	27	261	0	Kırşehir	108	4.835	0
Artvin	84	2.852	3	Kilis	90	1.668	4
Aydın	845	30.343	10	Kocaeli	2.398	186.881	235
Balıkesir	902	35.507	15	Konya	2.695	71.455	13
Bartın	126	8.334	0	Kütahya	394	27.574	2
Batman	250	8.349	0	Malatya	541	21.525	3
Bayburt	24	322	0	Manisa	1.497	101.846	44
Bilecik	319	22.781	16	Mardin	324	5.831	0
Bingöl	90	1.942	0	Mersin	1.260	36.347	0
Bitlis	55	1.189	0	Muğla	627	15.242	8
Bolu	268	18.277	9	Muş	85	2.487	0
Burdur	399	10.183	2	Nevşehir	279	6.380	4
Bursa	5.004	264.297	151	Niğde	178	7.885	0
Çanakkale	368	13.523	6	Ordu	290	12.005	5
Çankırı	108	7.927	5	Osmaniye	253	11.357	0
Çorum	401	15.300	2	Rize	249	14.287	2
Denizli	1.549	69.169	14	Sakarya	947	57.133	36
Diyarbakır	460	10.331	0	Samsun	578	20.312	9
Düzce	370	26.470	18	Siirt	52	1.390	0
Edirne	273	14.908	4	Sinop	112	5.046	0
Elazığ	308	8.822	2	Sivas	355	11.534	7
Erzincan	133	4.292	2	Şanlıurfa	700	14.271	2
Erzurum	142	3.852	1	Şırnak	73	1.548	0
Eskişehir	714	53.419	25	Tekirdağ	1.572	129.711	97
Gaziantep	2.297	95.211	2	Tokat	244	8.160	4
Giresun	158	6.640	2	Trabzon	520	13.372	2
Gümüşhane	73	1.721	0	Tunceli	49	694	0
Hakkari	51	565	0	Uşak	514	19.683	6
Hatay	711	30.028	9	Van	240	4.546	0
Iğdır	44	845	1	Yalova	204	8.536	3
Isparta	374	10.904	4	Yozgat	160	5.731	2
İstanbul	20.146	658.896	201	Zonguldak	295	29.472	1
İzmir	4.524	197.939	208	**Toplam**	**72.369**	**2.994.120**	**1.417**

Kaynak: TOBB.
Not: Çalışan sayısının içine diğer çalışan (geçici, mevsimlik vb.) de dahil edilmiştir.
(1): 2015 yılı sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Çalışan sayısı açısından, İstanbul 658.896 çalışan ile birinci sırada yer alırken, Bursa 264.297 çalışan ile ikinci, İzmir 197.939 çalışan ile üçüncü, Kocaeli 186.881 çalışan ile dördüncü ve Ankara 161.199 çalışan ile beşinci sırada yer almıştır.

Sanayi kapasite raporu alan firmaların yabancı sermayeye sahiplik durumu incelendiğinde, 2016 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden en çok yabancı sermayeli sanayi kapasite raporunun 235'inin Kocaeli'nde olduğu, onun ardından 208 rapor ile İzmir, 201 rapor ile İstanbul, 151 rapor ile Bursa ve 97 rapor ile Tekirdağ'ın geldiği görülmektedir.

1.2.2.3 Enerji

Enerji sanayi faaliyetlerinin en önemli girdilerinden biridir. Ekonomideki gelişmeler, yaşam standartlarının ve teknolojinin gelişmesi, bunun yanında nüfusun artmasına paralel olarak enerjiye olan talep sürekli artmaktadır. Enerji sektörünün en önemli göstergelerinden biri olan enerji sektörü üretim endeksi 2014 yılında % 4,6, 2015 yılında % 3,8, 2016 yılında ise % 5,1 artış göstermiştir (Tablo 35).

Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi

(2010=100)

Yıllar	Üretim Endeksi (1)	Değişim (%)
2014	119,1	4,6
2015	123,6	3,8
2016	129,9	5,1

Kaynak: TÜİK.
(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2015 yılında bir önceki yıla göre % 3,9 artan elektrik enerjisi üretiminin, 2016 yılında % 2,2 artarak 261.783 GWh'den 267.619 GWh'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. 2016 yılı tahminlerine göre elektrik enerjisi üretiminin kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde, % 35,7'sinin doğal gaz termik santrallerinden, % 25,6'sının hidrolik santrallerden, % 17,9'unun taş kömürü termik santrallerinden, % 12,4'ünün linyit termik santrallerinden, % 6,8'inin jeotermal-rüzgar santrallerinden, % 0,8'inin akaryakıt termik santralleri ile biyogaz-atık ve diğer termik santrallerinden sağlanması beklenmektedir (Tablo 36, Grafik 16).

Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

(GWh)

	Termik																	
	Taş Kömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğal Gaz		Biyogaz-Atık ve Diğer		Termik Toplam		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar		**Genel Toplam**	
Yıllar	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	**Miktar**	**Pay (%)**
2014	39.647	15,7	36.616	14,5	2.145	0,9	120.576	47,9	1.433	0,6	200.417	79,5	40.645	16,1	10.901	4,3	**251.963**	**100,0**
2015	44.829	17,1	31.336	12,0	2.224	0,8	99.219	37,9	1.758	0,7	179.366	68,5	67.146	25,6	15.271	5,8	**261.783**	**100,0**
2016 (1)	47.963	17,9	33.189	12,4	2.090	0,8	95.650	35,7	2.015	0,8	180.907	67,6	68.585	25,6	18.127	6,8	**267.619**	**100,0**

Kaynak: KB.
(1): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

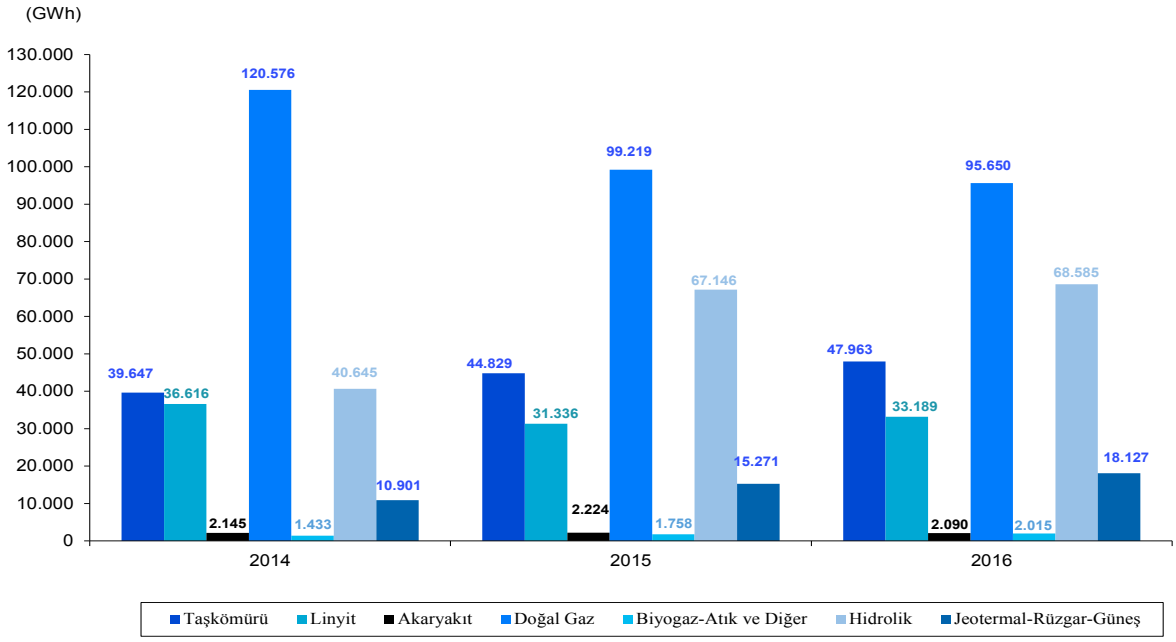

Kaynak: KB.

2015 yılında % 3,3 artan elektrik enerjisi tüketiminin, 2016 yılında % 2,9 artarak 273.514 GWh olacağı tahmin edilmektedir. Kişi başına tüketimin ise bir önceki yıla göre % 1,9 artışla 3.400 KWh'den 3.464 KWh'ye yükselmesi beklenmektedir (Tablo 37).

Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

	Elektrik Enerjisi Kurulu Güç (MW)							Üretim (GWh)										
	Termik		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar-Güneş			Termik		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar-Güneş						
Yıllar	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Toplam Miktar	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Toplam Miktar	İthalat	İhracat	Tüketim (GWh)	Kişi Başına Tüketim (KWh)
2014	41.802	60,1	23.643	34,0	4.075	5,9	69.520	200.417	79,5	40.645	16,1	10.901	4,3	251.963	7.953	2.696	257.220	3.326
2015	41.903	57,3	25.868	35,4	5.376	7,3	73.147	179.366	68,5	67.146	25,6	15.271	5,8	261.783	7.136	3.195	265.724	3.400
2016 (1)	45.739	57,3	26.920	33,7	7.175	9,0	79.834	180.907	67,6	68.585	25,6	18.127	6,8	267.619	6.660	765	273.514	3.464

Kaynak: KB.
(1): Gerçekleşme tahmini.

Elektrik enerjisi ihracatının % 76,0 azalışla 765 GWh, ithalatının ise % 6,7 azalışla 6.660 GWh düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

2016 yılında bir önceki yıla göre termik elektrik enerjisi kurulu gücü % 9,2 artışla 45.739 MW'ye, hidrolik elektrik enerjisi kurulu gücü % 4,1 artışla 26.920 MW'ye, jeotermal ve rüzgar elektrik enerjisi kurulu gücü % 33,5 artışla 7.175 MW'ye yükselmiştir. 2016 yılında toplam elektrik enerjisi kurulu gücü içinde termik santrallerin payı % 57,3, hidrolik santrallerin payı % 33,7, jeotermal ve rüzgar santrallerinin payı % 9,0 olmuştur.

1.2.3 Hizmetler

1.2.3.1 İnşaat

Ülkemizdeki inşaat faaliyetleri son yıllarda gelişen ihtiyaçlara ve yaşam tarzındaki değişikliklere paralel olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Modern yaşam alanlarına, eğlence ve spor merkezlerine sahip, çevreci, akıllı binalar öne çıkmıştır. 2016 yılında kentsel dönüşümün hız kazanması ile birlikte, sektör içindeki payı artarken, kamu altyapı yatırımları ve yurtdışı müteahhitlik hizmetleri de inşaat sektörünün gelişimine katkıda bulunmuştur.

İnşaat sektörünün önemli bir bölümü konut sektöründen oluşmaktadır. Konut sektörünün büyüklüğüne ilişkin değerlendirme belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatlarının yüzölçümü, değeri ve daire sayısı ile yapılmaktadır.

Bu değerlendirmeye göre, yapılması planlanan inşaatlara ilişkin olarak belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatları yüzölçümü cinsinden 2015 yılında % 14,6 azalırken, 2016 yılında % 7,3 artarak 188.472 bin m²'den 202.321 bin m²'ye yükselmiştir.

2016 yılında yapı ruhsatına göre bina inşaatlarında görülen artış büyük ölçüde iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalardaki artıştan kaynaklanmış ve bu binaların inşaat alanında geçen yıla göre % 12,1 artış olmuştur. En yüksek oranlı düşüş % 11,9 ile otel vb. binalarda olurken, onu % 11,2 ile sanayi binaları ve depolar, % 7,8 ile toptan ve perakende ticaret binaları ile ofis (işleri) binaları takip etmiştir (Tablo 38, Grafik 17).

Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

(m²)

				Değişim (%)		Pay (%)		
Kullanma Amacı	2014	2015	2016	2015	2016	2014	2015	2016
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	5.218.443	4.839.694	4.832.909	-7,3	-0,1	2,4	2,6	2,4
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	158.660.371	134.603.144	150.868.781	-15,2	12,1	71,9	71,4	74,6
Otel vb. binalar	5.718.692	3.398.806	2.995.740	-40,6	-11,9	2,6	1,8	1,5
Ofis (işyeri) binaları	7.463.808	8.468.081	7.807.812	13,5	-7,8	3,4	4,5	3,9
Toptan ve perakende ticaret binaları	11.560.020	7.164.427	6.608.236	-38,0	-7,8	5,2	3,8	3,3
Sanayi binaları ve depolar	9.861.862	7.662.535	6.805.239	-22,3	-11,2	4,5	4,1	3,4
Diğerleri	22.170.633	22.335.614	22.402.624	0,7	0,3	10,0	11,9	11,1
Toplam	**220.653.829**	**188.472.301**	**202.321.341**	**-14,6**	**7,3**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: TÜİK.

Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri

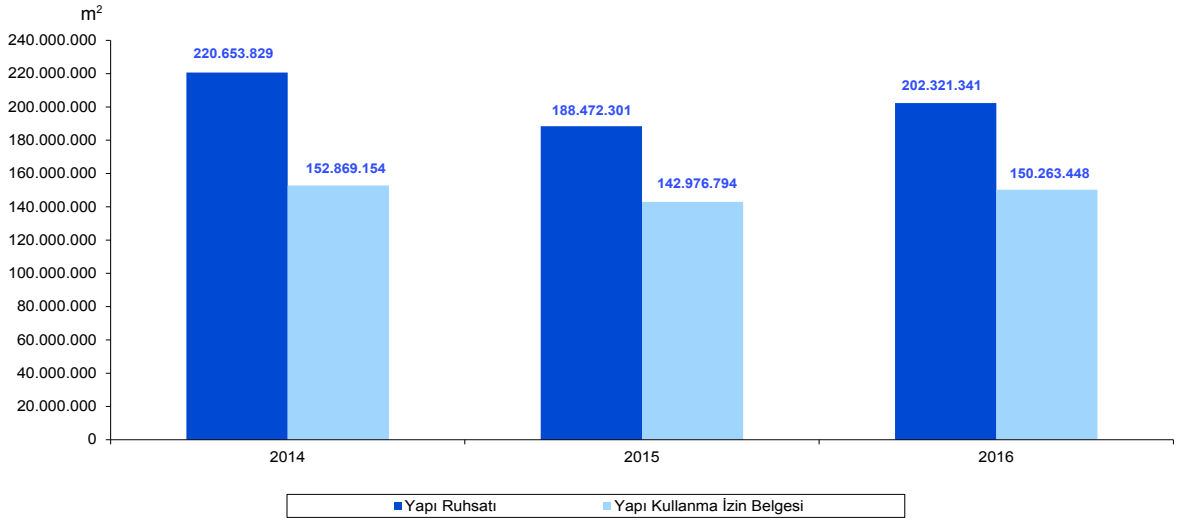

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı % 74,6 ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar alırken, bunu % 3,9 ile ofis (işyeri) binaları, % 3,4 ile sanayi binaları ve depolar, % 3,3 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 2,4 ile bir daireli ikamet amaçlı binalar, % 1,5 ile otel vb. binalar takip etmiştir.

2016 yılında ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı % 5,1 artışla 142.977 bin m²'den 150.263 bin m²'ye yükselmiştir.

Yapı kullanma izin belgesi verilen yapılarda kullanım amaçlarına göre ofis (işyeri) binaları inşaat alanında % 20,7, toptan ve perakende ticaret binaları % 6,2 azalırken, diğer binaların inşaat alanı artış göstermiştir. En yüksek oranlı artış % 48,5 ile sanayi binaları ve depoların inşaat alanında olurken onu % 30,1 ile otel vb. binaların inşaat alanı, % 9,6 ile bir daireli ikamet amaçlı binaların inşaat alanı ve % 4,7 ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binaların inşaat alanı izlemiştir (Tablo 39).

Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

(m²)

				Değişim (%)		Pay (%)		
Kullanma Amacı	2014	2015	2016	2015	2016	2014	2015	2016
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	4.766.682	3.642.739	3.992.847	-23,6	9,6	3,1	2,5	2,7
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	110.071.584	105.458.760	110.400.617	-4,2	4,7	72,0	73,8	73,5
Otel vb. binalar	4.504.521	2.344.308	3.050.073	-48,0	30,1	2,9	1,6	2,0
Ofis (işyeri) binaları	4.049.772	7.544.926	5.980.229	86,3	-20,7	2,6	5,3	4,0
Toptan ve perakende ticaret binaları	10.151.451	9.245.171	8.669.142	-8,9	-6,2	6,6	6,5	5,8
Sanayi binaları ve depolar	7.050.819	4.049.147	6.014.074	-42,6	48,5	4,6	2,8	4,0
Diğerleri	12.274.325	10.691.743	12.156.466	-12,9	13,7	8,0	7,5	8,1
Toplam	**152.869.154**	**142.976.794**	**150.263.448**	**-6,5**	**5,1**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı önceki yıllarda olduğu gibi, iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar almıştır. 2016 yılında verilen toplam yapı kullanma izin belgeleri içerisinde % 73,5 paya sahip olan iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binaları, % 5,8 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 4,0 ile sanayi binaları ve depolar ve ofis (işyeri) binaları, % 2,7 ile bir daireli ikamet amaçlı binalar ve % 2,0 ile otel vb. binalar takip etmiştir.

Konut satışları, banka kredi faizlerinde yapılan indirimler ve sektöre hız kazandırmak adına başlatılan kampanyaların etkisiyle 2016 yılında da artışını sürdürmüştür. 2015 yılında % 10,6 artan satışlar 2016 yılında yavaşlayarak % 4,0 artmıştır. Yılın ilk yarısında düşük seyreden konut satışları, özellikle Aralık ayında belirgin şekilde yükselmiştir. Türkiye genelinde 2016 yılında toplam 1.341.453 konut satış sonucu el değiştirmiştir. Bu konutların 449.508'i ipotekli, geri kalan 891.945'i diğer yollarla satılmıştır. Toplam satışların 631.686'sı ilk satış, 709.767'si ikinci el satıştır. Konut satışlarının % 33,5'ini ipotekli satışlar, % 66,5'ini de diğer satışlar oluşturmuştur. 2015 yılına göre ipotekli satışlar % 3,5, diğer satışlar % 4,3 artmıştır (Tablo 40).

Tablo 40. Konut Satış Sayıları

				Pay (%)			Değişim (%)	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
İpotekli satışlar (1)	389.689	434.388	449.508	33,4	33,7	33,5	11,5	3,5
İlk satış (2)	171.708	192.175	200.373	14,7	14,9	14,9	11,9	4,3
İkinci el satış (3)	217.981	242.213	249.135	18,7	18,8	18,6	11,1	2,9
Diğer satışlar	775.692	854.932	891.945	66,6	66,3	66,5	10,2	4,3
İlk satış	369.846	406.492	431.313	31,7	31,5	32,2	9,9	6,1
İkinci el satış	405.846	448.440	460.632	34,8	34,8	34,3	10,5	2,7
Toplam satışlar	**1.165.381**	**1.289.320**	**1.341.453**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**10,6**	**4,0**

Kaynak: TÜİK.
(1): İpotekli satış, borçlanarak satın alınan konutun kredi teminatını oluşturmak için, yine aynı konutun teminat olarak gösterilmesidir.
(2): İlk satış, konut üreticisi bir firma veya kişi tarafından; bu firma veya kişi ile kat karşılığı anlaşma yapıp arsası karşılığındakonut alan kişiler tarafından bir konutun ilk dega satılmasıdır.
(3): İkinci el satış, ilk satıştan ev alan kişinin bu konutu tekrar başka bir kişiye satmasıdır.

1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

2014 yılında % 19,6 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2015 yılında % 16,0, 2016 yılında da % 6,0 artış göstermiştir. Böylece 2015 yılında 200.240 milyon TL olan işlem hacmi 212.206 milyon TL'ye yükselmiştir. Reel olarak ise 2015 yılında % 6,6 artış olurken, 2016 yılında 9 puan gerileme ile % 2,4 azalış meydana gelmiştir (Tablo 41, Grafik 18).

Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Yıllar	İşlem Hacmi Değer (Bin TL)	İşlem Hacmi Değişim (%)	TÜFE (2003=100) Yıllık Değişim (%)	İşlem Hacmi Reel Değişim (%)
2014	172.662.062	19,6	8,2	10,5
2015	200.239.765	16,0	8,8	6,6
2016	212.206.341	6,0	8,5	-2,4

Kaynak: TOBB.

Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

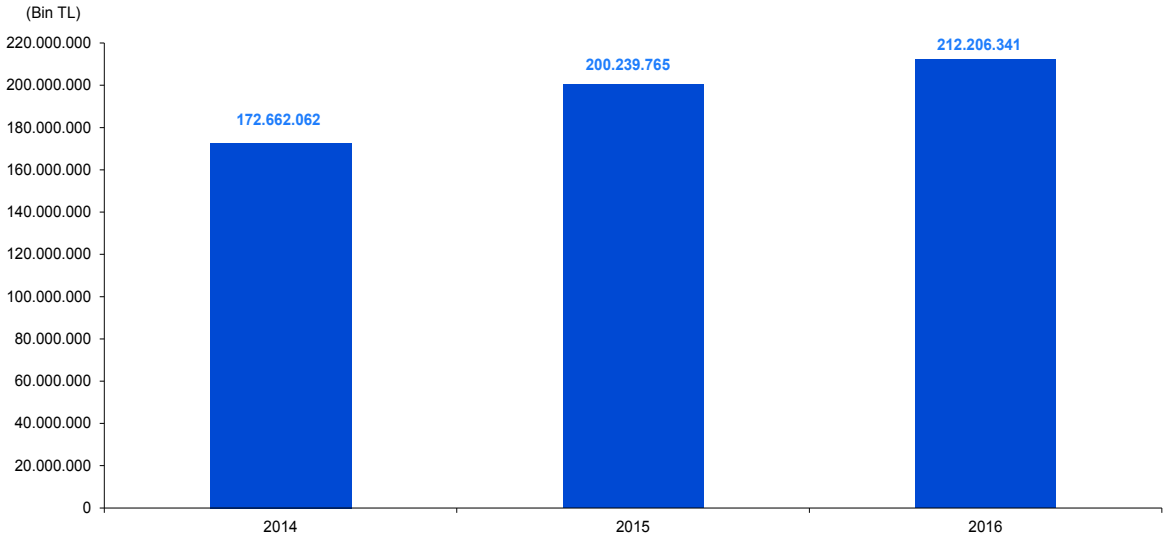

Kaynak: TOBB.

2016 yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsaları sıralamasında, önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul Ticaret Borsası'nın liderliği devam etmiştir. 2015 yılında bir önceki yıla göre % 31,1 artan İstanbul Ticaret Borsası işlem hacmi, 2016 yılında % 7,9 artarak 23.739 milyon TL ile ilk sırada yer almıştır. İstanbul Ticaret Borsası'nı 10.434 milyon TL ile Şanlıurfa, 9.562 milyon TL ile İzmir ve 8.453 milyon TL ile de Konya Ticaret Borsaları takip etmiştir. 2016 yılında ticaret borsaları toplam işlem hacmi içinde İstanbul Ticaret Borsası'nın payı % 11,2, Şanlıurfa Ticaret Borsası'nın payı % 4,9, İzmir Ticaret Borsası'nın payı % 4,5 ve Konya Ticaret Borsası'nın payı % 4,0 olmuştur (Tablo 42).

2016 yılında 2015 yılına göre ilk 20 borsa arasında işlem hacmi en çok artan ticaret borsası Ankara Ticaret Borsası olmuştur. Ankara Ticaret Borsası % 57,3 artış ve 6.792 milyon TL işlem hacmi ile sıralamada 7. sırada yer almıştır. Onu % 54,5 artış ile Diyarbakır, % 40,6 artış ile Kızıltepe ve % 32,5 artış ile Bandırma Ticaret Borsaları takip etmiştir.

Tablo 42. İşlem Hacmine Göre İlk 20 Ticaret Borsası

	İşlem Hacmi (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
Borsalar [1]	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
İstanbul	16.778.913	22.000.804	23.739.099	9,7	11,0	11,2	31,1	7,9
Şanlıurfa	7.267.775	9.320.125	10.434.354	4,2	4,7	4,9	28,2	12,0
İzmir	7.671.424	9.354.846	9.562.055	4,4	4,7	4,5	21,9	2,2
Konya	8.095.972	9.107.816	8.452.841	4,7	4,5	4,0	12,5	-7,2
Gaziantep	6.634.212	8.786.452	8.096.480	3,8	4,4	3,8	32,4	-7,9
Sakarya	7.250.120	7.794.485	7.301.413	4,2	3,9	3,4	7,5	-6,3
Ankara	4.992.492	4.318.730	6.791.697	2,9	2,2	3,2	-13,5	57,3
Adana	5.770.480	5.079.540	6.008.320	3,3	2,5	2,8	-12,0	18,3
Mersin	5.114.105	5.339.450	5.684.064	3,0	2,7	2,7	4,4	6,5
Diyarbakır	3.317.921	3.500.691	5.408.399	1,9	1,7	2,5	5,5	54,5
Samsun	3.047.896	3.832.154	4.240.486	1,8	1,9	2,0	25,7	10,7
Kızıltepe	2.335.084	2.917.676	4.103.306	1,4	1,5	1,9	24,9	40,6
Düzce	4.184.398	4.296.781	3.861.189	2,4	2,1	1,8	2,7	-10,1
Bandırma	3.139.838	2.445.439	3.239.076	1,8	1,2	1,5	-22,1	32,5
Afyonkarahisar	2.757.437	3.156.693	3.086.031	1,6	1,6	1,5	14,5	-2,2
Ordu	2.129.278	2.909.543	3.030.047	1,2	1,5	1,4	36,6	4,1
Trabzon	2.691.092	3.336.257	3.029.033	1,6	1,7	1,4	24,0	-9,2
Tekirdağ	2.530.788	2.845.782	2.829.842	1,5	1,4	1,3	12,4	-0,6
Giresun	2.449.017	2.722.666	2.689.984	1,4	1,4	1,3	11,2	-1,2
Aydın	2.061.435	2.585.676	2.687.765	1,2	1,3	1,3	25,4	3,9
Toplam [2]	**172.662.062**	**200.239.765**	**212.206.341**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**16,0**	**6,0**

Kaynak: TOBB.
(1): 2016 yılı işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsalarıdır.
(2): Tüm borsalardaki işlem hacmi toplamıdır.

2016 yılında işlem hacmi sıralamasına göre ilk 20'de yer alan ticaret borsaları içinde, 2015 yılına göre işlem hacmi en çok azalan borsa % 10,1 düşüş ile Düzce Ticaret Borsası olurken onu, % 9,2 düşüş ile Trabzon, % 7,9 düşüş ile Gaziantep ve % 7,2 düşüş ile Konya Ticaret Borsaları izlemiştir. 113 Borsa içinde 2016 yılında 2015 yılına göre % 162,2 ile en fazla artış gösteren borsa Van olurken, en fazla azalış gösteren borsa % 75,8 Kars olmuştur.

1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri

2016 yılında 12.249'u anonim, 51.453'ü limited, 14'ü kollektif olmak üzere toplam 63.716 şirket kurulmuştur. Kurulan anonim şirket sayısı % 5,6, limited şirket sayısı % 4,2 azalırken, kollektif şirket sayısı % 16,7 artmıştır. Kurulan Komandit şirket ise olmamıştır. Böylece 2016 yılında toplam kurulan şirket sayısı % 4,5 azalmıştır. Kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısında % 10,9, kurulan kooperatif sayısında ise % 20,1 azalış gerçekleşmiştir (Tablo 43, Grafik 19).

Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları

Şirket Türü		2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Anonim şirket	Kurulan	10.334	12.977	12.249	25,6	-5,6
	Sermaye artıran	5.539	6.621	6.150	19,5	-7,1
	Tasfiye olan	1.037	1.025	1.330	-1,2	29,8
	Kapanan	1.713	1.603	2.277	-6,4	42,0
Limited şirket	Kurulan	47.422	53.712	51.453	13,3	-4,2
	Sermaye artıran	40.751	17.669	17.398	-56,6	-1,5
	Tasfiye olan	9.792	8.508	8.513	-13,1	0,1
	Kapanan	12.187	10.309	8.700	-15,4	-15,6
Kollektif şirket	Kurulan	11	12	14	9,1	16,7
	Tasfiye olan	80	73	47	-8,8	-35,6
	Kapanan	130	89	82	-31,5	-7,9
Komandit şirket	Kurulan	1	1	0	0,0	-100,0
	Tasfiye olan	1	4	2	300,0	-50,0
	Kapanan	8	6	4	-25,0	-33,3
Gerçek kişi ticari işletme	Kurulan	68.195	47.095	41.976	-30,9	-10,9
	Kapanan	71.526	42.960	29.537	-39,9	-31,2
Toplam	Kurulan	125.963	113.797	105.692	-9,7	-7,1
	Sermaye artıran	46.290	24.290	23.548	-47,5	-3,1
	Tasfiye olan	10.910	9.610	9.892	-11,9	2,9
	Kapanan	85.564	54.967	40.600	-35,8	-26,1
Kooperatif	Kurulan	1.011	974	778	-3,7	-20,1
	Tasfiye olan	1.460	1.221	1.048	-16,4	-14,2
	Kapanan	1.841	1.632	1.297	-11,4	-20,5

Kaynak: TOBB.

Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket Sayılarının Değişim Oranı (Bir Önceki Yıla Göre)

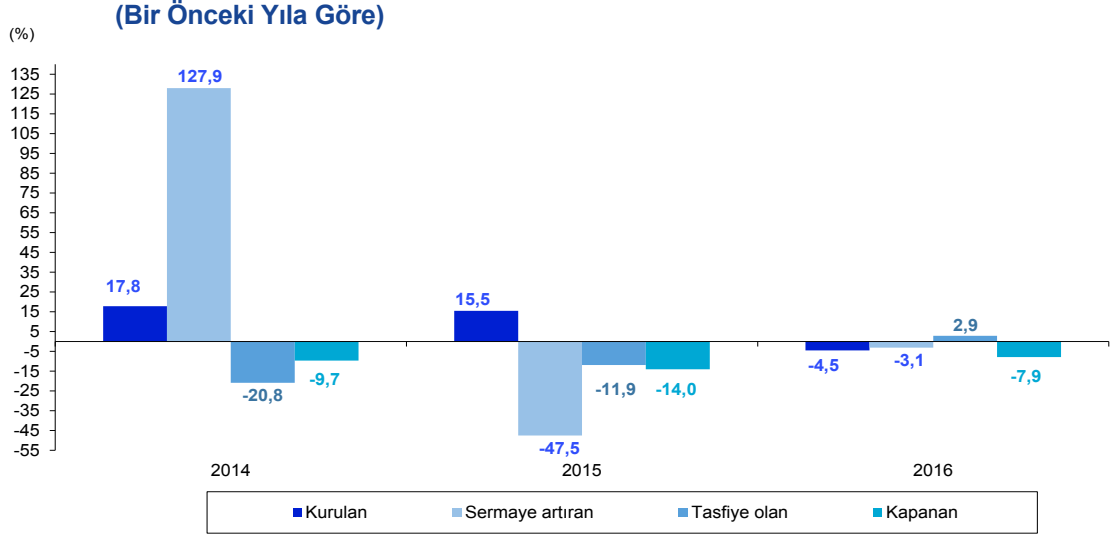

Kaynak: TOBB.

2016 yılında bir önceki yıla göre kapanan anonim şirket sayısı % 42,0 artarken, limited şirket sayısı % 15,6, kollektif şirket sayısı % 7,9 ve komandit şirket sayısı % 33,3 azalmış, böylece toplam kapanan şirket sayısı % 7,9 azalarak 11.063 olmuştur. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı % 31,2, kooperatif sayısı ise % 20,5 azalmıştır.

1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

2014 ve 2015 yıllarında azalan protesto edilen senet sayısı 2016 yılında % 1,7 artarak 1.000 binden 1.017 bine, protestolu senetlerin tutarı % 21,9 artarak 10.081 milyon TL'den 12.288 milyon TL'ye yükselmiştir. 2015 yılında yüksek oranlı artış gösteren karşılıksız çıkan çeklerin sayısı, 2016 yılında yavaşlama göstererek % 0,3 artışla 776 binden 778 bine yükselmiştir. Karşılıksız çıkan çeklerin tutarı da % 0,5 artarak 27.283 milyon TL'den 27.412 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 44, Grafik 20).

Tablo 44. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

	Protesto Edilen Senetler				Karşılıksız Çekler			
Yıllar	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)
2014	1.004	-8,1	8.221	9,7	674	-9,9	19.921	10,2
2015	1.000	-0,4	10.081	22,6	776	15,2	27.283	37,0
2016	1.017	1,7	12.288	21,9	778	0,3	27.412	0,5

Kaynak: TBB Risk Merkezi.

Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

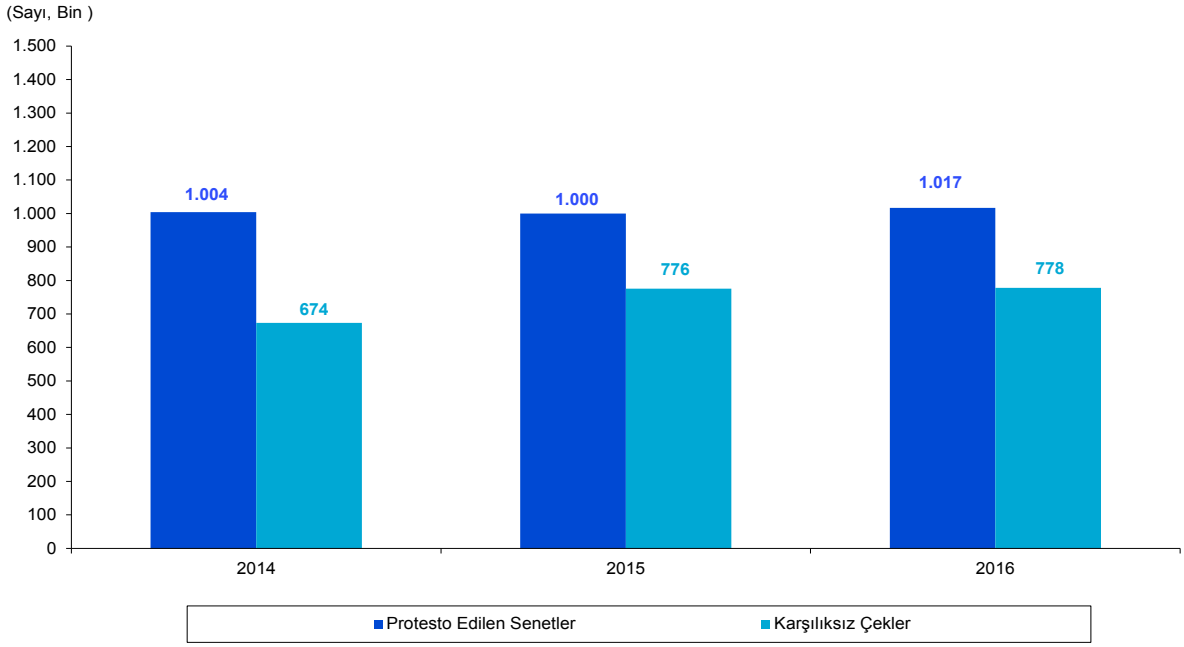

Kaynak: TBB Risk Merkezi.

1.2.3.5 Turizm

Ülkemiz doğal, kültürel ve tarihi güzellikleri ile turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin getirdiği önemli rekabet avantajlarına rağmen turist sayısında ve turizm gelirlerinde hedeflenen seviyelere ulaşılamamıştır. Özellikle 2015 ve 2016 yılları, ülkemiz turizm sektörü açısından zor geçmiştir.

Rusya'da yaşanan ekonomik krizin etkilerini 2014 yılı sonlarından itibaren göstermeye başlamasıyla 2015 yılına kötü bir başlangıç yapılmış, 24 Kasım 2015'te de Rus uçağının düşürülmesi ile iki ülke arasında ortaya çıkan gerilim sonrası uygulanan yaptırımlar, Rusya pazarından gelen turist sayısını büyük ölçüde azaltmıştır. Bunun yanında ülke içinde ortaya çıkan güvenlik sorunları, yakın çevremizdeki sıcak çatışmalar, Türkiye'ye yönelik algının bozulmasına neden olmuş, özellikle Avrupalı turist tatil için daha güvenli olduğunu düşündüğü alternatif ülkelere yönelmiştir.

Bütün bu gelişmeler 2016 yılında da sektörün büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Rusya ile ilişkilerin 2016 yılında normalleşmeye başlamasıyla birlikte yaptırımlar kaldırılmıştır. Ancak, bu durumun muhtemel etkileri 2017 yılında ortaya çıkacaktır.

2016 yılında bir önceki yıla göre ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı % 24,6 azalarak 41.618 bin kişiden 31.365 bin kişiye, giriş yapan vatandaş sayısı % 9,8 azalarak 8.751 bin kişiden 7.892 bin kişiye gerilemiştir (Tablo 45).

Tablo 45. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı

(Bin Kişi)

Yıllar	Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı	Değişim (%)	Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	Değişim (%)
2014	41.415	5,6	7.982	6,1
2015	41.618	0,5	8.751	9,6
2016	31.365	-24,6	7.892	-9,8

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin ilk 20'de yer alan milliyetlere göre sıralamasında Almanya 3.929 bin kişi ile birinci sırada yer alırken, onu 1.721 bin kişi ile İngiltere, 1.697 bin kişi ile Bulgaristan, 1.657 bin kişi ile İran ve 916 bin kişi ile Hollanda takip etmiştir. Rusya ile yaşanan siyasi gerginlik ve Rus ekonomisindeki durgunluk ülkemize gelen turist sayısını da olumsuz etkilemiştir. Bu ülkeden 2015 yılında ülkemize gelen ve çıkış yapan yabancı sayısı 3.652 bin kişi iken, 2016 yılında % 76,6 azalarak 856 bin kişiye düşmüştür. 2016 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerden ilk 20'de bulunan ülkelerde 2015 yılına artış, sadece % 18,4 ile Suudi Arabistan ve % 31,2 ile İsrail de olmuştur. Çıkış yapan ziyaretçilerin en çok azalış gösterdiği ülke % 76,6 ile Rusya Federasyonu, % 58,1 ile İtalya, % 54,5 ile Irak ve % 48,6 ile İsveç olmuştur (Tablo 46).

Tablo 46. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı

(Bin Kişi)

Milliyetler (1)	2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Almanya	5.252	5.593	3.929	6,5	-29,8
İngiltere	2.607	2.520	1.721	-3,3	-31,7
Bulgaristan	1.696	1.826	1.697	7,7	-7,1
İran	1.581	1.663	1.657	5,2	-0,3
Hollanda	1.308	1.239	916	-5,3	-26,1
Rusya Federasyonu	4.482	3.652	856	-18,5	-76,6
Yunanistan	828	755	594	-8,7	-21,4
Fransa	1.039	852	562	-18,0	-34,0
Suudi Arabistan	342	451	534	32,1	18,4
A.B.D.	790	808	470	2,2	-41,8
Irak	797	934	425	17,2	-54,5
Belçika	662	619	415	-6,5	-32,9
Romanya	427	443	359	3,8	-18,9
Danimarka	409	411	332	0,6	-19,2
İsveç	669	627	322	-6,2	-48,6
Avusturya	508	486	314	-4,2	-35,4
İsrail	190	224	294	18,1	31,2
K.K.T.C.	227	232	223	2,5	-4,2
İsviçre	398	384	219	-3,6	-42,9
İtalya	698	518	217	-25,8	-58,1

Kaynak: TCMB.
(1): 2016 yılına göre ilk 20'de yer alan milliyetler verilmiştir.

2015 yılında % 8,3 azalan turizm gelirleri, ziyaretçi sayısındaki düşüşe paralel olarak 2016 yılında % 29,7 azalarak 22.107 milyon dolar olmuştur. 2015 yılında % 4,2 artan turizm giderleri, 2016 yılında % 11,4 azalarak 5.050 milyon dolara düşmüştür. Böylece net turizm gelirleri de % 33,8 azalarak 17.058 milyon dolar olmuştur (Tablo 47, Grafik 21).

Tablo 47. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar

Yıllar	Gelir (Milyon Dolar)	Gider (Milyon Dolar)	Net Gelir (Milyon Dolar)	Çıkış Yapan Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (Dolar)	Vatandaş Başına Ortalama Harcama (Dolar)
2014	34.306	5.470	28.836	828	685
2015	31.465	5.698	25.767	756	651
2016	22.107	5.050	17.058	705	640

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında çıkış yapan ziyaretçi başına ortalama harcama bir önceki yıla 51 dolar azalarak 756 dolardan 705 dolara gerilerken, vatandaş başına ortalama harcama 11 dolar azalarak 651 dolardan 640 dolara gerilemiştir.

Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri

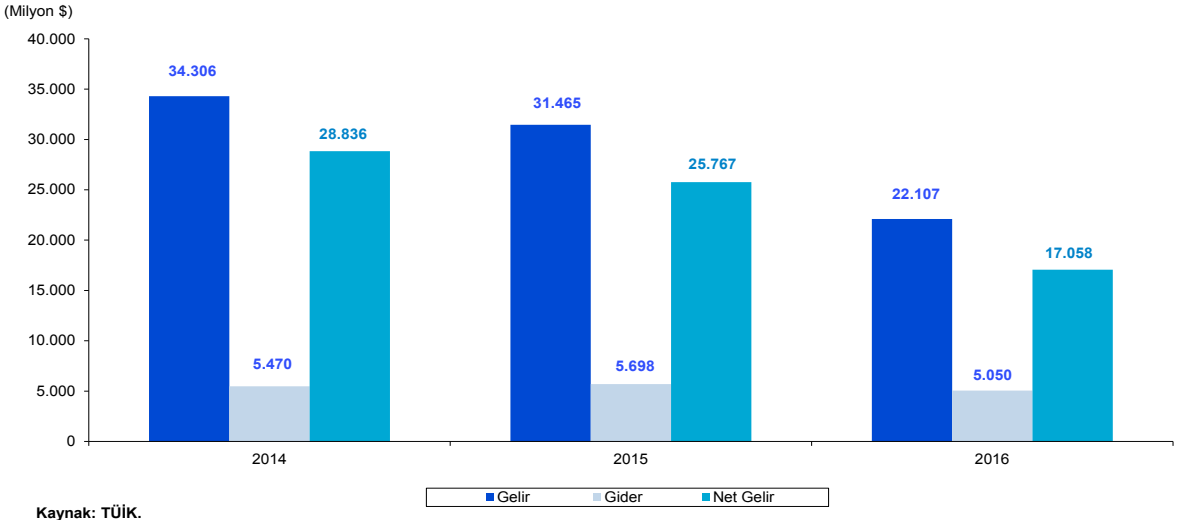

Kaynak: TÜİK.

1.2.3.6 Ulaştırma

2016 yılında geçen yıla göre yurt içi yolcu taşımada % 5,2, yurt dışı yolcu taşımada % 8,9 artış olurken, yurt içi yük taşımada % 4,4 ve yurt dışı yük taşımada (boru hattı ile BOTAŞ tarafından ithalatı yapılan doğal gaz taşımaları hariç) % 5,5 artış gerçekleşmiştir (Tablo 48).

Tablo 48. Ulaştırma İstatistikleri

	Yolcu Taşıma							
	(Milyon Yolcu-Km)			Değişim (%)		Pay (%)		
Ulaşım Yolları	2014	2015	2016 (1)	2015	2016	2014	2015	2016
Yurt içi								
Kara yolu (2)	276.073	290.734	304.297	5,3	4,7	90,3	89,7	89,3
Demir yolu	3.388	3.659	4.263	8,0	16,5	1,1	1,1	1,3
Hava yolu (3)	26.204	29.790	32.322	13,7	8,5	8,6	9,2	9,5
Toplam	**305.665**	**324.183**	**340.882**	**6,1**	**5,2**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Yurt dışı								
Hava yolu (3)	92.730	103.001	112.168	11,1	8,9	100,0	100,0	100,0
Toplam	**92.730**	**103.001**	**112.168**	**11,1**	**8,9**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
	Yük Taşıma							
	(Milyon Ton-Km)			Değişim (%)		Pay (%)		
Ulaşım Yolları	2014	2015	2016 (1)	2015	2016	2014	2015	2016
Yurt içi								
Kara yolu (2)	234.492	244.329	255.892	4,2	4,7	88,6	89,1	89,3
Demir yolu	11.106	9.736	10.369	-12,3	6,5	4,2	3,6	3,6
Deniz yolu (4)	16.240	16.800	16.300	3,4	-3,0	6,1	6,1	5,7
Boru hattı								
Ham Petrol (5)	2.693	3.382	3.850	25,6	13,8	1,0	1,2	1,3
Toplam	**264.531**	**274.247**	**286.411**	**3,7**	**4,4**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Yurt dışı								
Demir yolu	495	442	510	-10,7	15,4	0,0	0,0	0,0
Deniz yolu (6)	1.030.000	1.100.000	1.160.000	6,8	5,5	96,0	95,2	95,1
Boru hattı								
Ham Petrol (Transit) (5)	42.168	54.802	58.800	30,0	7,3	3,9	4,7	4,8
Toplam	**1.072.663**	**1.155.244**	**1.219.310**	**7,7**	**5,5**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Doğal Gaz (Milyon Sm³) (7)	49.262	48.428	47.200	-1,7	-2,5	-	-	-

Kaynak: KB.
(1): Gerçekleşme tahmini.
(2): Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.
(3): Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

Yurt içi yolcu ve yük taşımalarında kara yolu, yurt dışı yolcu taşımalarında hava yolu, yurt dışı yük taşımalarında deniz yolu ağırlıklarını 2016 yılında da devam ettirmişlerdir. Demir yolu ulaşımının standardının düşük ve altyapısının ağırlıklı olarak tek hat olması, deniz yolu ulaşımında fiziki altyapının yeterli olmamasına bağlı olarak, 2016 yılında da yük ve yolcu taşımalarında ağırlıklı olarak kara yolu ağı kullanılmıştır.

2016 yılında yurt içi yolcu taşımalarının % 89,3'ü kara yolu, % 1,3'ü demir yolu ve % 9,5'i hava yolu ile yapılırken, yurt dışı yolcu taşımalarının tamamı hava yolu ile yapılmıştır. Yurt içi yolcu taşımalarında bir önceki yıla göre kara yolunun payı 0,4 puan azalırken, hava yolunun payı 0,3 puan, demir yolunun payı 0,2 puan artmıştır. Yurt içi yük taşımalarında kara yolu % 89,3, demir yolu % 3,6, deniz yolu % 5,7 ve boru hattı ile yük taşıma % 1,3 pay almıştır. Yurt dışı yük taşımalarının % 95,1'i deniz yolu, % 4,8'i de boru hattı taşımacılığı ile yapılmıştır.

Türkiye genelinde 2016 yılında hava yolu ile 102.655 bini yurt içinde, 70.969 bini yurt dışına olmak üzere 173.624 bin yolcu taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından hava yolu ile taşınan yolcu sayısı 143.134 bin olurken, bunun 82.029 bini yurt içi, 61.105 bini de yurt dışı yolculuk yapmıştır. 2016 yılında Türkiye genelinde yurt içi yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı % 5,8 artarken ve yurt dışı yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı % 15,5 azalmıştır (Tablo 49).

Tablo 49. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı

	Yolcu Taşıma (2)			Değişim (%)		Yük Taşıma (Ton) (3)			Değişim (%)	
Bileşenler	2014	2015	2016 (1)	2015	2016	2014	2015	2016 (1)	2015	2016
DHMİ										
Yurt içi	70.078.255	78.038.810	82.029.024	11,4	5,1	693.669	731.491	708.843	5,5	-3,1
Yurt dışı	71.259.320	73.839.536	61.104.680	3,6	-17,2	1.905.072	1.998.304	1.888.575	4,9	-5,5
DHMİ Toplamı	**141.337.575**	**151.878.346**	**143.133.704**	**7,5**	**-5,8**	**2.598.741**	**2.729.795**	**2.597.418**	**5,0**	**-4,8**
Türkiye Geneli										
Yurt içi	85.416.166	97.041.210	102.654.719	13,6	5,8	810.858	871.327	851.864	7,5	-2,2
Yurt dışı	80.304.068	84.033.321	70.969.433	4,6	-15,5	2.082.142	2.201.503	2.090.920	5,7	-5,0
Türkiye Genel Toplamı	**165.720.234**	**181.074.531**	**173.624.152**	**9,3**	**-4,1**	**2.893.000**	**3.072.830**	**2.942.784**	**6,2**	**-4,2**

Kaynak: DHMİ.
(1): Geçici.
(2): Türkiye direkt transit hariç.
(3): Hava yolu ile taşınan bagaj, kargo ve posta toplamıdır.

Türkiye genelinde 2016 yılında 852 bin tonu yurt içine, 2.091 bin tonu yurt dışına olmak üzere toplam 2.943 bin ton yük hava yolu ile taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından taşınan yük miktarı 2.597 bin ton olmuş, bunun 708 bin tonu yurt içi, 1.889 bin tonu da yurt dışı taşımalardan oluşmuştur.

1.3 Yatırımlar

2016 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının % 7,5 artışla 94.784 milyon TL'ye, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının ise % 16,3 artışla 363.039 milyon TL'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. 2015 yılında % 10,7 artan toplam sabit sermaye yatırımlarının, 2016 yılında da % 14,4 artışla 457.823 milyon TL olacağı öngörülmüştür (Tablo 50, Grafik 22).

Tablo 50. Sabit Sermaye Yatırımları

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

				Pay (%)			Değişim (%)	
	2014	2015 (1)	2016 (2)	2014	2015	2016	2015	2016
Merkezi Yönetim	51.569	53.100	50.559	14,3	13,3	11,0	3,0	-4,8
KİT	9.018	9.457	11.994	2,5	2,4	2,6	4,9	26,8
İşletmeci	8.925	9.350	11.884	2,5	2,3	2,6	4,8	27,1
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	93	107	110	0,0	0,0	0,0	15,1	2,8
İller Bankası	12	13	0	0,0	0,0	0,0	8,3	-
Döner Sermayeli Kuruluşlar	1.521	2.203	2.094	0,4	0,6	0,5	44,8	-4,9
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	176	180	280	0,0	0,0	0,1	2,3	55,6
Mahalli İdareler	23.060	23.179	29.857	6,4	5,8	6,5	0,5	28,8
Kamu Sektörü	85.356	88.132	94.784	23,6	22,0	20,7	3,3	7,5
Özel Sektör	276.235	312.190	363.039	76,4	78,0	79,3	13,0	16,3
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	**361.591**	**400.322**	**457.823**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**10,7**	**14,4**

Kaynak: KB.
(1): Gerçekleşme tahmini.
(2): Program.

Grafik 22. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2016, %)

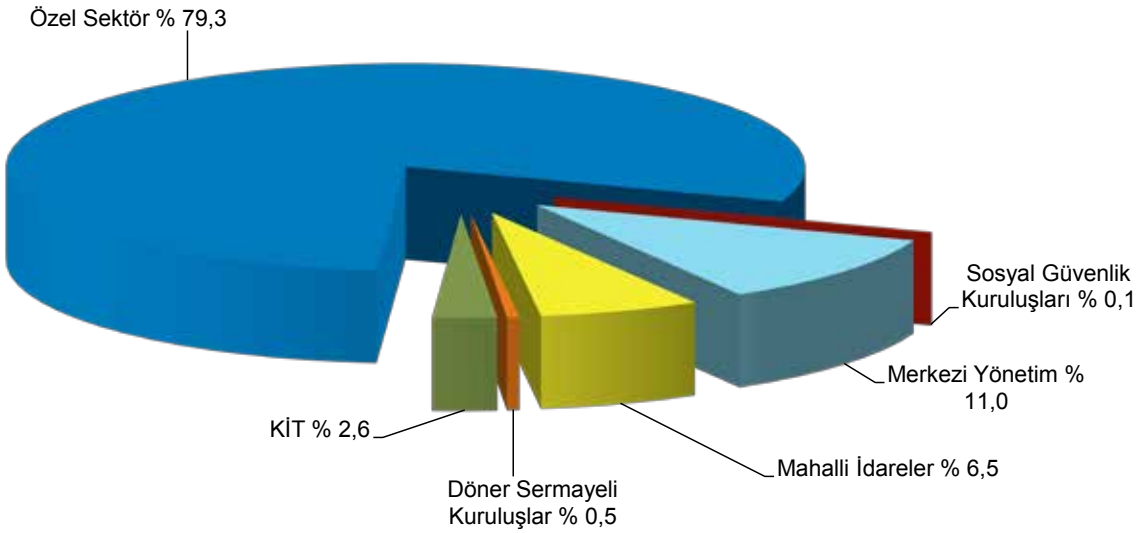

Kaynak: KB.

2016 yılında toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu sektörü yatırımlarının payının azalması, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payının ise artması beklenmektedir. 2015 yılında % 22,0 olan kamu sektörü sabit sermaye yatırımları payının 2016 yılında % 20,7, % 78,0 olan özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payının ise % 79,3 olacağı tahmin edilmiştir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının % 53,3'ü merkezi yönetim, % 31,5'i mahalli idareler, % 12,7'si KİT'ler, % 2,2'si döner sermayeli kuruluşlar, % 0,3'ü sosyal güvenlik kuruluşları ve % 0,1'i de özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecektir. 2015 yılına göre kamu sabit sermaye yatırımları içinde en yüksek oranlı artış % 55,6 ile sosyal güvenlik kuruluşlarının yatırımlarında olurken, mahalli idarelerin yatırımları % 28,8, işletmeci KİT'lerin yatırımları % 27,1 artmış, döner sermayeli kuruluşların yatırımları % 4,9, merkezi yönetim yatırımları % 4,8 azalış göstermiştir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre imalat, konut, ulaştırma ve diğer hizmetler sektörlerinin payı artarken, tarım, madencilik, enerji, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerinin payı ise azalmıştır. 2016 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en ağırlıklı sektör % 38,9'luk pay ile bir önceki yılda olduğu gibi imalat sektörü olurken, bunu % 18,6'lık pay ile konut sektörü ve % 18,1'lik pay ile ulaştırma sektörü izlemiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en az payı yine % 1,8 ile tarım ve % 2,6 ile enerji sektörleri almıştır (Tablo 51).

2016 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre tarım, imalat ve diğer hizmetler sektörlerinin payı artarken, madencilik, enerji, ulaştırma, turizm, sağlık ve eğitim sektörlerinin payı azalmış, konut sektörünün payı ise değişmemiştir.

Kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırma sektörü % 37,7, diğer hizmetler sektörü % 27,5 ve eğitim sektörü % 12,5'lik pay ile en ağırlıklı sektörler olurken, turizm sektörü % 0,7, imalat ve konut sektörleri % 0,8 ile en düşük paya sahip sektörler olmuştur.

Tablo 51. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (1)

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

Sektörler	2014	2015	2016 (2)
		Özel Sektör	
Tarım	1,8	2,0	1,8
Madencilik	3,3	3,3	3,0
İmalat	38,1	38,5	38,9
Enerji	3,2	2,8	2,6
Ulaştırma	14,8	17,4	18,1
Turizm	8,0	6,0	3,9
Konut	18,3	17,0	18,6
Eğitim	3,5	3,7	3,6
Sağlık	4,6	4,9	4,7
Diğer Hizmetler	4,4	4,5	4,9
Özel Sektör	100,0	100,0	100,0
		Kamu Sektörü	
Tarım	8,8	9,0	9,2
Madencilik	1,6	1,7	1,1
İmalat	0,7	0,7	0,8
Enerji	5,6	4,6	4,1
Ulaştırma	37,6	38,5	37,7
Turizm	0,5	0,8	0,7
Konut	1,0	0,8	0,8
Eğitim	16,0	13,0	12,5
Sağlık	5,6	5,8	5,7
Diğer Hizmetler	22,6	25,0	27,5
Kamu Sektörü	100,0	100,0	100,0
		Toplam	
Tarım	3,4	3,7	3,6
Madencilik	2,9	2,9	2,5
İmalat	29,6	29,6	29,9
Enerji	3,7	3,2	2,9
Ulaştırma	19,9	22,3	22,8
Turizm	6,3	4,7	3,2
Konut	14,4	13,2	14,3
Eğitim	6,3	5,9	5,7
Sağlık	4,9	5,1	4,9
Diğer Hizmetler	8,5	9,4	10,2
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KB.
(1): Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.
(2): Gerçekleşme tahmini.

Bölgesel Düzeyde Kamu Yatırımları

Bölgeler arasında ekonomik ve sosyal dengesizlikler, farklılıklar genel olarak bütün ülkelerde eşitsizlik yaratan önemli bir olgudur. Devletler kamu yatırımlarını bölgelerarası eşitsizlikleri, gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amacıyla bir politika aracı olarak kullanmaktadır. Özellikle, özel sektörün risk alıp yatırım yapamayacağı büyük alt yapı yatırımları gibi projelerde kamu yatırım yaparak, imkanların ülkenin her bölgesine eşit dağıtılabilmesine ve ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine çalışmaktadır.

Ülkemizde de bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, bölgesel ekonomiyi geliştirmek için kamu yatırımları bir program dahilinde gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda 2016 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planında, 2016-2018 Orta Vadeli Programında ve 2016 Yılı Programında öngörülen hedefler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Programda; kamu yatırımlarının, sektörel, bölgesel ve proje bazında öncelikler dikkate alınarak, ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirecek yatırımlara ağırlık verecek şekilde yapılması planlanmıştır.

Kamu yatırımları ağırlıklı olarak, sulama, enerji, ulaştırma gibi altyapı alanlarında yoğunlaşırken, eğitim, sağlık, hizmetler ve diğer sektörlerdeki okul, hastane, küçük sanayi sitesi ve organize sanayi bölgesi gibi birçok proje ise toplulaştırılarak yatırım programında yer almaktadır. Sulama baraj ve kanalları, enerji nakil hatları, devlet yolları, otoyollar, demir yolu, boru hatları gibi projeler ile okul, hastane, organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi gibi toplulaştırılmış projeler büyük ölçüde birden fazla ili ilgilendirmekte ve muhtelif il olarak nitelendirilmektedir.

2015 yılında 62.240 milyon TL olan kamu yatırımlarının tutarı, 2016 yılında % 23,1 artışla 76.606 milyon TL'ye yükselmiştir. Kamu yatırımlarının % 46,9'u birden fazla ili kapsayan muhtelif illere yapılırken, % 53,1'i 81 ile dağılmıştır. 2016 yılında kamu yatırımlarından en çok pay alan il % 10,7 ile İstanbul olurken, bunu % 5,9 ile Ankara, % 2,3 ile İzmir ve % 1,8 ile Diyarbakır illeri izlemiştir. 2016 yılında bir önceki yıla göre kamu yatırımlarında en yüksek oranlı artışlar % 75,0 ile Burdur, % 67,4 ile Bayburt, % 66,0 ile Rize, % 61,9 ile Şırnak illerinde olurken, % 33,4 ile Batman, % 31,6 ile Şanlıurfa ve % 26,3 ile Kütahya kamu yatırımlarının en çok azaldığı iller olmuştur (Tablo 52).

2016 yılında illere ve sektörlere göre yapılan değerlendirmede kamu yatırımlarının yine ulaştırma-haberleşme sektöründe yoğunlaştığı, bunu diğer kamu hizmetleri, eğitim, tarım, sağlık, enerji ve madencilik sektörlerine yapılan yatırımların takip ettiği görülmektedir. Konut, turizm ve imalat sektörleri ise en az kamu yatırımı yapılan sektörler olarak dikkat çekmektedir (Tablo 53).

2016 yılında tüm illere tarım, ulaştırma-haberleşme, eğitim ve diğer kamu hizmetleri başlığı altında yer alan sektör yatırımı yapılmıştır. Diğer sektörlerde ise kamu yatırımı yapılmayan iller bulunmaktadır. En yüksek tutarlı tarım yatırımı 633.007 bin TL ile Diyarbakır, madencilik yatırımı 377.851 bin TL ile İstanbul, imalat yatırımı 172.500 bin TL ile Kırıkkale, enerji yatırımı 930.122 bin TL ile Mardin, ulaştırma-haberleşme yatırımı 5.354.147 bin TL ile İstanbul, turizm yatırımı 42.800 bin TL ile Kars, konut yatırımı 17.558 bin TL ile Ankara, eğitim yatırımı 1.060.934 bin TL ile sağlık yatırımı da 408.702 bin TL ile İstanbul ilinde yapılmıştır.

Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı

(Bin TL)

İller	2014	2015	2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Adana	570.304	574.314	642.957	1,0	0,9	0,8	0,7	12,0
Adıyaman	413.352	368.894	286.759	0,7	0,6	0,4	-10,8	-22,3
Afyonkarahisar	424.038	320.132	329.974	0,8	0,5	0,4	-24,5	3,1
Ağrı	247.779	215.325	267.702	0,4	0,3	0,3	-13,1	24,3
Aksaray	272.888	232.356	347.733	0,5	0,4	0,5	-14,9	49,7
Amasya	141.418	128.636	189.614	0,3	0,2	0,2	-9,0	47,4
Ankara	4.509.166	4.255.158	4.534.169	8,0	6,8	5,9	-5,6	6,6
Antalya	637.386	663.539	923.840	1,1	1,1	1,2	4,1	39,2
Ardahan	72.420	68.945	79.214	0,1	0,1	0,1	-4,8	14,9
Artvin	406.244	430.528	464.031	0,7	0,7	0,6	6,0	7,8
Aydın	254.486	227.111	287.519	0,5	0,4	0,4	-10,8	26,6
Balıkesir	350.356	370.141	444.793	0,6	0,6	0,6	5,6	20,2
Bartın	112.686	124.507	143.089	0,2	0,2	0,2	10,5	14,9
Batman	423.002	512.618	341.350	0,8	0,8	0,4	21,2	-33,4
Bayburt	61.306	63.697	106.604	0,1	0,1	0,1	3,9	67,4
Bilecik	62.219	88.454	100.168	0,1	0,1	0,1	42,2	13,2
Bingöl	439.517	294.358	326.191	0,8	0,5	0,4	-33,0	10,8
Bitlis	138.875	101.772	136.714	0,2	0,2	0,2	-26,7	34,3
Bolu	76.135	94.027	148.332	0,1	0,2	0,2	23,5	57,8
Burdur	93.341	99.426	174.020	0,2	0,2	0,2	6,5	75,0
Bursa	533.928	610.484	768.695	0,9	1,0	1,0	14,3	25,9
Çanakkale	422.189	271.946	404.117	0,8	0,4	0,5	-35,6	48,6
Çankırı	107.708	128.644	145.634	0,2	0,2	0,2	19,4	13,2
Çorum	169.692	206.517	261.853	0,3	0,3	0,3	21,7	26,8
Denizli	205.591	330.646	467.467	0,4	0,5	0,6	60,8	41,4
Diyarbakır	1.023.845	1.130.827	1.369.143	1,8	1,8	1,8	10,4	21,1
Düzce	76.489	76.702	117.807	0,1	0,1	0,2	0,3	53,6
Edirne	245.287	325.266	349.401	0,4	0,5	0,5	32,6	7,4
Elazığ	213.056	253.869	328.492	0,4	0,4	0,4	19,2	29,4
Erzincan	188.658	245.538	226.644	0,3	0,4	0,3	30,1	-7,7
Erzurum	502.836	505.934	698.318	0,9	0,8	0,9	0,6	38,0
Eskişehir	563.206	526.420	468.626	1,0	0,8	0,6	-6,5	-11,0
Gaziantep	495.454	418.534	517.949	0,9	0,7	0,7	-15,5	23,8
Giresun	128.791	141.535	227.439	0,2	0,2	0,3	9,9	60,7
Gümüşhane	85.061	83.533	121.868	0,2	0,1	0,2	-1,8	45,9
Hakkari	189.601	170.181	230.649	0,3	0,3	0,3	-10,2	35,5
Hatay	334.791	330.501	398.597	0,6	0,5	0,5	-1,3	20,6
Iğdır	75.766	83.921	111.859	0,1	0,1	0,1	10,8	33,3
Isparta	106.358	163.769	169.783	0,2	0,3	0,2	54,0	3,7
İstanbul	5.451.746	6.392.505	8.220.294	9,7	10,3	10,7	17,3	28,6
İzmir	1.475.723	1.639.470	1.762.975	2,6	2,6	2,3	11,1	7,5
Kahramanmaraş	490.384	495.744	448.470	0,9	0,8	0,6	1,1	-9,5
Karabük	72.585	90.954	123.356	0,1	0,1	0,2	25,3	35,6

Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı (Devam)

(Bin TL)

İller	2014	2015	2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Karaman	153.181	158.183	164.921	0,3	0,3	0,2	3,3	4,3
Kars	178.638	191.890	232.159	0,3	0,3	0,3	7,4	21,0
Kastamonu	104.582	123.259	176.003	0,2	0,2	0,2	17,9	42,8
Kayseri	423.251	482.179	486.796	0,8	0,8	0,6	13,9	1,0
Kırıkkale	151.402	237.270	289.716	0,3	0,4	0,4	56,7	22,1
Kırklareli	402.399	237.768	212.650	0,7	0,4	0,3	-40,9	-10,6
Kırşehir	80.586	104.683	107.085	0,1	0,2	0,1	29,9	2,3
Kilis	57.551	60.633	93.577	0,1	0,1	0,1	5,4	54,3
Kocaeli	480.950	474.038	589.576	0,9	0,8	0,8	-1,4	24,4
Konya	909.841	877.931	1.225.040	1,6	1,4	1,6	-3,5	39,5
Kütahya	393.140	426.033	313.885	0,7	0,7	0,4	8,4	-26,3
Malatya	352.331	281.519	369.808	0,6	0,5	0,5	-20,1	31,4
Manisa	400.083	323.733	307.095	0,7	0,5	0,4	-19,1	-5,1
Mardin	1.016.369	1.115.096	1.120.459	1,8	1,8	1,5	9,7	0,5
Mersin	421.935	455.384	546.150	0,7	0,7	0,7	7,9	19,9
Muğla	268.160	176.444	244.904	0,5	0,3	0,3	-34,2	38,8
Muş	164.105	151.397	125.654	0,3	0,2	0,2	-7,7	-17,0
Nevşehir	92.422	122.659	125.661	0,2	0,2	0,2	32,7	2,4
Niğde	99.088	126.480	154.912	0,2	0,2	0,2	27,6	22,5
Ordu	268.038	312.742	314.305	0,5	0,5	0,4	16,7	0,5
Osmaniye	99.488	113.405	142.023	0,2	0,2	0,2	14,0	25,2
Rize	144.428	199.702	331.449	0,3	0,3	0,4	38,3	66,0
Sakarya	467.027	347.537	305.892	0,8	0,6	0,4	-25,6	-12,0
Samsun	298.206	301.463	408.019	0,5	0,5	0,5	1,1	35,3
Siirt	125.099	135.477	132.872	0,2	0,2	0,2	8,3	-1,9
Sinop	260.773	99.211	147.463	0,5	0,2	0,2	-62,0	48,6
Sivas	290.028	452.307	347.115	0,5	0,7	0,5	56,0	-23,3
Şanlıurfa	1.009.544	957.511	655.129	1,8	1,5	0,9	-5,2	-31,6
Şırnak	168.428	177.632	287.537	0,3	0,3	0,4	5,5	61,9
Tekirdağ	319.042	400.158	501.320	0,6	0,6	0,7	25,4	25,3
Tokat	134.929	161.497	197.015	0,2	0,3	0,3	19,7	22,0
Trabzon	183.806	215.638	306.217	0,3	0,3	0,4	17,3	42,0
Tunceli	72.962	92.834	116.572	0,1	0,1	0,2	27,2	25,6
Uşak	96.005	128.594	146.656	0,2	0,2	0,2	33,9	14,0
Van	393.874	441.782	404.310	0,7	0,7	0,5	12,2	-8,5
Yalova	51.847	57.807	68.298	0,1	0,1	0,1	11,5	18,1
Yozgat	163.528	225.013	280.356	0,3	0,4	0,4	37,6	24,6
Zonguldak	314.844	439.311	464.489	0,6	0,7	0,6	39,5	5,7
Muhtelif İller	22.402.068	26.996.724	35.948.917	39,8	43,4	46,9	20,5	33,2
Toplam	**56.279.641**	**62.240.302**	**76.606.214**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**10,6**	**23,1**

Kaynak: KB.

Tablo 53. 2016 Yılında Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı

(Bin TL)

İller	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma-Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	İl Toplamı
Adana	85.380	4.548	3.000	39.191	77.070			170.910	79.560	183.298	642.957
Adıyaman	90.761	39.027		4.600	16.608	1.250	8.643	60.844	12.921	52.105	286.759
Afyonkarahisar	86.972	1.578	27.084	2.555	43.298	11.255		92.141	36.038	29.053	329.974
Ağrı	52.523			1.750	29.166		15.805	100.655	12.875	54.928	267.702
Aksaray	32.226	1.509		10.000	156.769		115	78.770	11.750	56.594	347.733
Amasya	20.590			4	11.574		8.000	79.042	6.500	63.904	189.614
Ankara	87.076	89.444	36.156	168.080	1.179.896	14.900	17.558	622.164	236.653	2.082.242	4.534.169
Antalya	129.073	27.453		52.744	292.138	18.700	1.400	162.005	91.487	148.840	923.840
Ardahan	6.470			9.880	2.454			51.795	5.900	2.715	79.214
Artvin	20.691			330.343	32.834	6.000	2.306	39.010	4.000	28.847	464.031
Aydın	71.896			18.808	3.809	1.110	80	118.272	22.550	50.994	287.519
Balıkesir	100.565	23.400	27.191	10.104	37.510		857	144.300	48.576	52.290	444.793
Bartın	31.681			17.502	5.540			51.340	16.826	20.200	143.089
Batman	21.565	107.008		15.002	50.900		2.180	100.813	13.308	30.574	341.350
Bayburt	27.209				997	4.000	60	65.678	7.650	1.010	106.604
Bilecik	13.203				6			64.459	16.900	5.600	100.168
Bingöl	28.825			190.868	9.650		8.941	67.990	4.231	15.686	326.191
Bitlis	6.973			10.900	9.810	380	3.030	75.466	10.500	19.655	136.714
Bolu	12.392			6.900	15.710	1.180		72.147	21.400	18.603	148.332
Burdur	56.859			1.254	21.206		956	61.808	23.740	8.197	174.020
Bursa	61.818		7.500	20.462	22.966	25.624	814	114.685	120.354	394.472	768.695
Çanakkale	34.256			120.107	46.654	5.640	2.000	101.261	62.739	31.460	404.117
Çankırı	54.555	267		6.800	326	7.051		55.367	6.153	15.115	145.634
Çorum	45.854			1.055	8.856		3.020	85.267	86.288	31.513	261.853
Denizli	55.741		1.125	10.562	27.872	1.800		67.251	27.219	275.897	467.467
Diyarbakır	633.007	45.207		107.337	14.040		5.487	140.345	26.125	397.595	1.369.143
Düzce	11.588	60		6.254	8	1.000		65.376	20.650	12.871	117.807
Edirne	99.463			9.102	44.629			83.029	62.019	51.159	349.401
Elazığ	38.929		1.125	131.058	10.686	1.000	2.758	48.158	21.775	73.003	328.492
Erzincan	27.656		33.000	18.500	17.788	8.250	3.556	62.214	12.475	43.205	226.644
Erzurum	119.550		1.125	9.936	53.268	15.300	3.748	197.614	58.850	238.927	698.318
Eskişehir	38.297	14.526	65.205	1.280	84.573	601	107	110.216	43.880	109.941	468.626
Gaziantep	86.926			21.522	117.868		189	132.719	57.861	100.864	517.949
Giresun	26.186			4.606	6.945	8.141	2.416	82.999	48.731	47.415	227.439
Gümüşhane	34.490			18.202	6.165	10.307	320	37.696	350	14.338	121.868
Hakkari	9.791			24.903	83.677		1.613	70.218	22.977	17.470	230.649
Hatay	97.181	52		9.500	13.682	652		143.167	53.026	81.337	398.597
Iğdır	27.836				18.000		950	52.888	754	11.431	111.859
Isparta	50.468			2.250	2.009	3.000	115	91.616	8.200	12.125	169.783
İstanbul	6.625	377.851	15.317	291.380	5.354.147			1.060.934	408.702	705.338	8.220.294
İzmir	105.204	32		98.121	803.783	3.000	375	264.754	143.068	344.638	1.762.975
Kahramanmaraş	78.584	11.343		30.152	70.504			128.300	49.877	79.710	448.470
Karabük	12.922			1.490	1.020			89.073	11.800	7.051	123.356

Tablo 53. 2016 Yılında Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı (Devam)

(Bin TL)

İller	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma-Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	İl Toplamı
Karaman	57.416			13.404	25.981	3.336		45.278	4.650	14.856	164.921
Kars	60.407			402	14.254	42.800	3.143	55.133	10.925	45.095	232.159
Kastamonu	49.380			1.152	12.144	3.500		52.880	37.641	19.306	176.003
Kayseri	64.552			33.522	45.985	18.050		118.732	38.000	167.955	486.796
Kırıkkale	16.698		172.500	13.500	5.049			48.606	12.425	20.938	289.716
Kırklareli	41.223	49.151		28.152	45			58.346	25.856	9.877	212.650
Kırşehir	15.126			4	4.804			54.949	5.700	26.502	107.085
Kilis	27.190				1.001		2.335	36.073	1.068	25.910	93.577
Kocaeli	6.592		5.480	10.306	172.897	7.000		162.555	31.050	193.696	589.576
Konya	370.499		1.000	66.376	182.117	5.390		197.213	98.072	304.373	1.225.040
Kütahya	38.972	38.254	47.366	315	9.843	105	319	77.028	16.102	85.581	313.885
Malatya	86.965			3.450	64.863	8.700	3.600	78.308	36.950	86.972	369.808
Manisa	81.428	1.000	1.000	16.300	20.679	750		83.604	26.164	76.170	307.095
Mardin	18.944	2.831		930.122	6.470	500		66.336	5.508	89.748	1.120.459
Mersin	80.201			31.980	90.259	10.931		88.312	54.978	189.489	546.150
Muğla	50.424			6.158	33.322	12.350		82.891	40.285	19.474	244.904
Muş	30.961	3.854			5.132		3.080	63.162	5.275	14.190	125.654
Nevşehir	10.153	1.981		23.900	2.514	5.000		50.834	11.570	19.709	125.661
Niğde	62.218			7.050	10.992	4.000	672	43.835	12.600	13.545	154.912
Ordu	19.309	7.275		54.352	48.233	6.850	2.200	81.027	55.602	39.457	314.305
Osmaniye	19.576			1.304	452		1.500	69.147	15.125	34.919	142.023
Rize	32.021		106.100	5.002	50.266	10.280	3.390	72.624	7.558	44.208	331.449
Sakarya	18.514		20.000	6.104	120.400	1		73.798	20.788	46.287	305.892
Samsun	99.205	2.522		3.102	20.679	8.338	1.325	110.565	66.629	95.654	408.019
Siirt	7.001	6.034		850	10.860		1.620	73.994	6.327	26.186	132.872
Sinop	19.918	1.635		1.200	36.037	4.700		48.018	20.225	15.730	147.463
Sivas	72.231		8.496	4.162	58.318	12.071	340	123.688	38.375	29.434	347.115
Şanlıurfa	244.758	3.265		29.156	84.890	5.462	9.000	114.277	55.318	109.003	655.129
Şırnak	1.906	50		5.054	147.192		3.650	65.175	21.470	43.040	287.537
Tekirdağ	15.455	67.642	3.000	28.336	116.319			69.700	20.351	180.517	501.320
Tokat	47.015			18.250	21.059			53.201	36.275	21.215	197.015
Trabzon	27.519			14.052	50.043	8.950	5.694	77.944	37.827	84.188	306.217
Tunceli	15.965			1.004	33.658		1.300	36.422	5.000	23.223	116.572
Uşak	28.089			22.502	11.224		1.000	48.631	9.700	25.510	146.656
Van	25.916		7.500	69.232	56.858	76	3.204	95.887	29.490	116.147	404.310
Yalova	9.694			5.400	5.633	4.500		40.332	900	1.839	68.298
Yozgat	53.187			4.710	14.002			98.304	41.964	68.189	280.356
Zonguldak	15.110	64.665		22.164	236.882			65.057	24.512	36.099	464.489
Muhtelif İller	3.344.361	487.204	373.079	1.558.517	14.127.998	156.548	281.909	4.545.889	2.368.483	8.704.929	35.948.917
Toplam	**8.025.956**	**1.480.668**	**963.349**	**4.875.610**	**24.765.765**	**490.329**	**426.680**	**12.992.511**	**5.393.976**	**17.191.370**	**76.606.214**

Kaynak: KB.

Ülkemizde devlet yatırım teşvik uygulamaları yoluyla yatırım düzeyini artırmaya çalışmaktadır. Yatırım Teşvik Sistemi 2012 yılında revize edilerek, teşviklerin; tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, uluslararası rekabet gücünü artırmak, araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları ve stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirmek amaçlarına yönelik olarak verileceği açıklanmıştır. Teşvik sisteminde yatırımcılar, yatırımların büyüklüğüne, sektörüne, yerine ve üretecekleri mal ve hizmete uygun olarak desteklenmektedir. Katma Değer Vergisi İstisnası, Gümrük Vergisi Muafiyeti, Vergi İndirimi, Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği, Gelir Vergisi Stopajı Desteği, Sigorta Primi Desteği, Faiz Desteği, Yatırım Yeri Tahsisi ve Katma Değer Vergisi İadesi olmak üzere 9 adet destek unsuru bulunmaktadır.

2015 yılında yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı % 53,6 artarken, 2016 yılında % 1,3 azalış göstermiştir. Böylece 2015 yılında 99.073 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2016 yılında 97.780 milyon TL'ye gerilemiştir (Tablo 54).

Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
Sektörler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Tarım	94	151	134	651	750	785	2.186	2.677	2.875
Madencilik	160	130	97	1.973	2.411	3.750	4.060	2.095	2.443
İmalat sanayi	2.118	1.883	1.818	24.663	23.496	23.595	66.151	63.583	62.664
Enerji	272	844	1.856	10.411	37.764	25.548	2.151	4.194	4.933
Hizmetler	1.315	1.544	1.256	26.805	34.652	44.103	68.757	69.222	68.441
Toplam	**3.959**	**4.552**	**5.161**	**64.503**	**99.073**	**97.780**	**143.305**	**141.771**	**141.356**
					Değişim (%)				
Tarım	-8,7	60,6	-11,3	-21,5	15,2	4,7	-27,3	22,5	7,4
Madencilik	-39,4	-18,8	-25,4	-77,6	22,2	55,5	-59,3	-48,4	16,6
İmalat sanayi	-25,6	-11,1	-3,5	-30,3	-4,7	0,4	-32,3	-3,9	-1,4
Enerji	58,1	210,3	119,9	-66,6	262,7	-32,3	-49,9	95,0	17,6
Hizmetler	2,7	17,4	-18,7	40,8	29,3	27,3	-7,4	0,7	-1,1
Toplam	**-15,2**	**15,0**	**13,4**	**-32,2**	**53,6**	**-1,3**	**-24,3**	**-1,1**	**-0,3**
					Pay (%)				
Tarım	2,4	3,3	2,6	1,0	0,8	0,8	1,5	1,9	2,0
Madencilik	4,0	2,9	1,9	3,1	2,4	3,8	2,8	1,5	1,7
İmalat sanayi	53,5	41,4	35,2	38,2	23,7	24,1	46,2	44,8	44,3
Enerji	6,9	18,5	36,0	16,1	38,1	26,1	1,5	3,0	3,5
Hizmetler	33,2	33,9	24,3	41,6	35,0	45,1	48,0	48,8	48,4
Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: EB.

2016 yılında enerji sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı % 32,3 azalarak 25.548 milyon TL'ye gerilerken, diğer tüm sektörlere verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarları bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı bir önceki yıla göre % 4,7 artışla 785 milyon TL'ye, madencilik sektörüne verilen teşvikler % 55,5 artışla 3.750 milyon TL'ye, imalat sanayi sektörüne verilen teşvikler % 0,4 artışla 23.595 milyon TL'ye, hizmetler sektörüne verilen teşvikler % 27,3 artışla 44.103 milyon TL'ye yükselmiştir.

2016 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde hizmetler sektörü % 45,1'lik pay ile ilk sırada yer alırken, enerji sektörü % 26,1, imalat sanayi sektörü % 24,1, madencilik sektörü % 3,8, tarım sektörü % 0,8'lik pay ile onu takip etmiştir. 2016 yılında, bir önceki yıla göre madencilik, imalat sanayi ve hizmetler sektörlerinin toplam yatırım teşviklerinden aldığı pay artarken, enerji sektörünün payı azalmış, tarım sektörünün payı aynı kalmıştır (Grafik 23).

Grafik 23. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım)

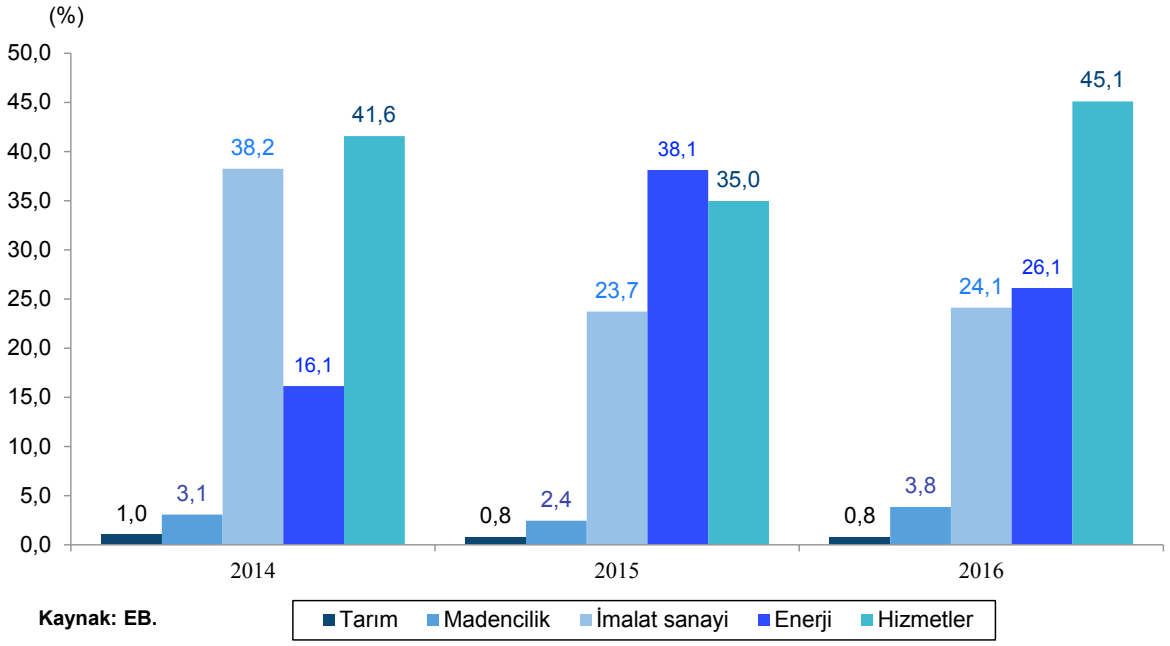

Kaynak: EB.

2016 yılında toplam 5.161 teşvik belgeli yatırım ile 141.356 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Bunların % 48,4'ü olan 68.441'inin hizmetler, % 44,3'ü olan 62.664'ünün imalat sanayi, % 3,5'i olan 4.933'ünün enerji, % 2,0'ı olan 2.875'inin tarım ve % 1,7'si olan 2.443'ünün madencilik sektöründe istihdam edilmesi hedeflenmiştir.

2016 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımların % 55,4'ünü komple yeni yatırımlar, % 35,7'sini tevsi yatırımları ve % 8,9'unu da bunların dışında kalan yatırımlar oluşturmuştur. 2016 yılında komple yeni yatırımlar için verilen 3.866 teşvik belgesinin tutarı 54.207 milyon TL, tevsi yatırımlarına verilen 929 teşvik belgesinin tutarı 34.886 milyon TL ve bunların dışında kalan yatırımlar için verilen 366 teşvik belgesinin tutarı da 8.686 milyon TL olmuştur (Tablo 55).

Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
Yatırımın Mahiyeti	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Komple yeni yatırım	2.533	3.226	3.866	44.199	76.233	54.207	112.376	108.317	107.476
Tevsi	1.050	941	929	15.635	15.567	34.886	26.442	27.146	27.803
Diğer	376	385	366	4.669	7.273	8.686	4.487	6.308	6.077
Toplam	**3.959**	**4.552**	**5.161**	**64.503**	**99.073**	**97.780**	**143.305**	**141.771**	**141.356**
					Değişim (%)				
Komple yeni yatırım	-6,2	27,4	19,8	-29,6	72,5	-28,9	-20,5	-3,6	-0,8
Tevsi	-29,3	-10,4	-1,3	-29,8	-0,4	124,1	-33,3	2,7	2,4
Diğer	-22,2	2,4	-4,9	-54,1	55,8	19,4	-45,1	40,6	-3,7
Toplam	**-15,2**	**15,0**	**13,4**	**-32,2**	**53,6**	**-1,3**	**-24,3**	**-1,1**	**-0,3**
					Pay (%)				
Komple yeni yatırım	64,0	70,9	74,9	68,5	76,9	55,4	78,4	76,4	76,0
Tevsi	26,5	20,7	18,0	24,2	15,7	35,7	18,5	19,1	19,7
Diğer	9,5	8,5	7,1	7,2	7,3	8,9	3,1	4,4	4,3
Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: EB.

2016 yılındaki yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırımlarla istihdam edilmesi planlanan 141.356 kişinin % 76,0'ının komple yeni yatırımlarda, % 19,7'sinin tevsi yatırımlarında ve % 4,3'ünün de diğer yatırımlarda istihdam edilmesi öngörülmüştür. 2016 yılında mahiyeti itibarıyla toplam yatırım teşvik belgesi sayısı artarken, sabit yatırım tutarı ve istihdam edilen kişi sayısı bir önceki yıla göre azalış göstermiştir. Belge sayısında en yüksek oranlı artış % 19,8 ile komple yeni yatırımlarda olurken, sabit yatırım tutarı açısından % 124,1 ile tevsi yatırımlarında, istihdam edilmesi öngörülen personel sayısı açısından yine % 2,4 ile tevsi yatırımlarında görülmüştür.

2016 yılında verilen toplam 97.780 milyon TL tutarındaki teşvik belgeli sabit yatırımlar içinde ilk sırayı % 48,3'lük pay ve 47.275 milyon TL ile 1. bölge alırken, onu % 17,9'luk pay ve 17.465 milyon TL ile 2. bölge, % 11,3'lük pay ve 11.089 milyon TL ile 4. bölge, % 7,3'lük pay ve 7.180 milyon TL ile 3. bölge, % 6,3'lük pay ve 6.137 milyon TL ile 5. bölge, % 2,5'lik pay ve 2.464 milyon TL ile 6. bölge izlemiştir. Muhtelif bölge olarak adlandırılan birden fazla ili kapsayan yatırımlar rekor denebilecek düzeyde % 75,3 azalarak 6.169 milyon TL tutarı ile yatırım teşviklerinden % 6,3 pay alabilmiştir (Tablo 56, Grafik 24).

2016 yılında geçen yıla göre verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı 3. bölgede % 61,1, muhtelif bölgede de % 75,3 azalırken, diğer bölgelerde artış olmuştur. En fazla artış olan bölge % 106,0 ile 1. bölge olurken, onu % 16,3 ile 4. bölge izlemiştir. Teşvik belgeli yatırımlar ile 1. bölgede 58.190, 2. bölgede 18.309, 3. bölgede 13.325, 4. bölgede 12.022, 5. bölgede 12.361, 6. bölgede 26.715 kişiye istihdam sağlanması öngörülmüştür .

Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

			Sabit Yatırım (Milyon TL)					İstihdam (Kişi)				
	Belge Sayısı		2015		2016			2015		2016		
Bölgeler (1)	2015	2016	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değişim (%)	Kişi Sayısı	Pay (%)	Kişi Sayısı	Pay (%)	Değişim (%)
1. Bölge	1.507	1.534	22.952	23,2	47.275	48,3	106,0	54.658	38,6	58.190	41,2	6,5
2. Bölge	886	1.014	15.085	15,2	17.465	17,9	15,8	23.394	16,5	18.309	13,0	-21,7
3. Bölge	666	813	18.474	18,6	7.180	7,3	-61,1	14.840	10,5	13.325	9,4	-10,2
4. Bölge	494	676	9.535	9,6	11.089	11,3	16,3	13.103	9,2	12.022	8,5	-8,3
5. Bölge	477	662	5.820	5,9	6.137	6,3	5,4	11.379	8,0	12.361	8,7	8,6
6. Bölge	510	444	2.229	2,2	2.464	2,5	10,5	22.955	16,2	26.715	18,9	16,4
Muhtelif Bölge	12	18	24.979	25,2	6.169	6,3	-75,3	1.442	1,0	434	0,3	-69,9
Toplam	**4.552**	**5.161**	**99.073**	**100,0**	**97.780**	**100,0**	**-1,3**	**141.771**	**100,0**	**141.356**	**100,0**	**-0,3**

Kaynak: EB.

(1): **1. Bölge:** Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Muğla,
2. Bölge: Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ, Yalova,
3. Bölge: Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak,
4. Bölge: Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas,
5. Bölge: Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat,
6. Bölge: Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri.

Grafik 24. Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım)

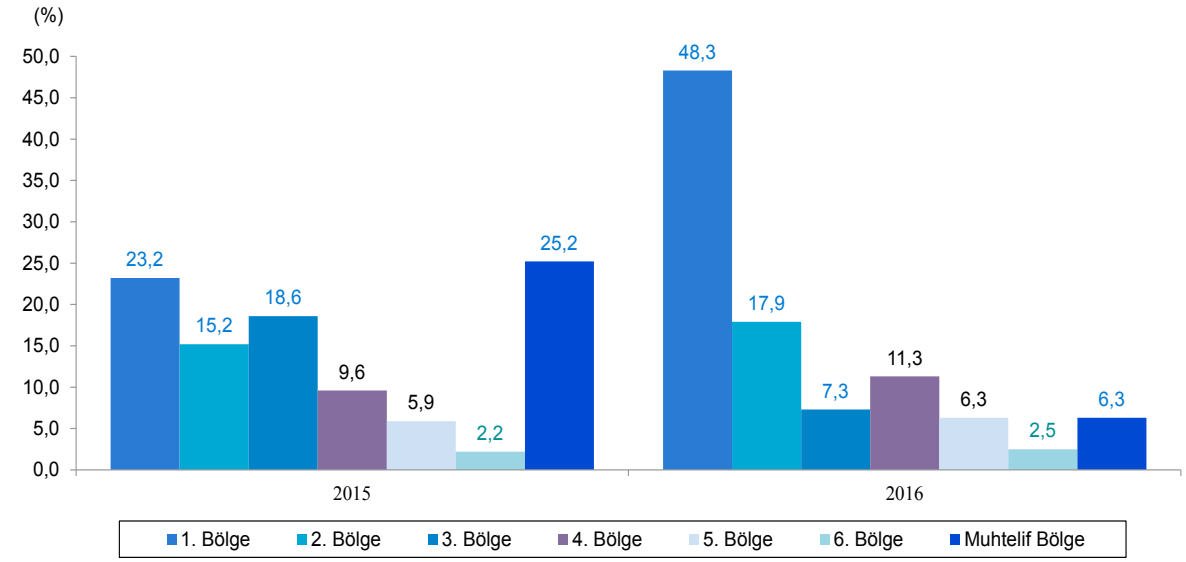

Kaynak: EB.

2016 yılında toplam 5.161 yatırım teşvik belgesinin, 229'u yabancı sermayeli ve 4.932'si yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir. Yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarının % 31,5'i olan 30.814 milyon TL'si yabancı sermayeli ve % 68,5'i olan 66.966 milyon TL'si yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir. 2016 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarı 2015 yılına göre yabancı sermayeli yatırımlarda % 8,8 azalırken, yerli sermayeli yatırımlarda % 2,6 artış göstermiştir (Tablo 57).

Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
Destek Sınıfı	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Yabancı Sermaye									
Bölgesel	151	114	118	6.505	3.695	23.375	9.145	5.092	12.333
Büyük Ölçekli	6	8	2	2.699	25.072	230	982	1.571	300
Genel	95	98	109	2.735	3.137	7.209	2.052	3.137	1.622
Stratejik Yatırım	0	4	0	0	1.890	0	0	612	0
Toplam	**252**	**224**	**229**	**11.939**	**33.794**	**30.814**	**12.179**	**10.412**	**14.255**
Yerli Sermaye									
Bölgesel	2.120	2.193	1.965	29.335	24.646	24.011	99.745	100.178	90.133
Büyük Ölçekli	8	17	6	2.312	4.042	4.425	1.608	3.523	7.016
Genel	1.575	2.114	2.959	20.054	25.866	35.128	29.495	27.499	28.952
Stratejik Yatırım	4	4	2	863	10.726	3.402	278	159	1.000
Toplam	**3.707**	**4.328**	**4.932**	**52.564**	**65.280**	**66.966**	**131.126**	**131.359**	**127.101**
Genel Toplam	**3.959**	**4.552**	**5.161**	**64.503**	**99.073**	**97.780**	**143.305**	**141.771**	**141.356**
Yabancı Sermaye Değişim (%)									
Bölgesel	10,2	-24,5	3,5	-25,2	-43,2	532,6	-25,1	-44,3	142,2
Büyük Ölçekli	-25,0	33,3	-75,0	2,1	828,9	-99,1	-68,2	60,0	-80,9
Genel	10,5	3,2	11,2	-23,3	14,7	129,8	25,4	52,9	-48,3
Toplam	**9,1**	**-11,1**	**2,2**	**-19,9**	**183,1**	**-8,8**	**-28,1**	**-14,5**	**36,9**
Yerli Sermaye Değişim (%)									
Bölgesel	-18,5	3,4	-10,4	4,9	-16,0	-2,6	-21,5	0,4	-10,0
Büyük Ölçekli	-11,1	112,5	-64,7	-82,3	74,8	9,5	61,0	119,1	99,1
Genel	-13,2	34,2	40,0	-32,3	29,0	35,8	-30,0	-6,8	5,3
Stratejik Yatırım	-	0,0	-50,0	-	1.142,9	-68,3	-	-42,8	528,9
Toplam	**-16,4**	**16,8**	**14,0**	**-34,5**	**24,2**	**2,6**	**-23,9**	**0,2**	**-3,2**
Genel Toplam	**-15,2**	**15,0**	**13,4**	**-32,2**	**53,6**	**-1,3**	**-24,3**	**-1,1**	**-0,3**
Yabancı Sermaye Pay (%)									
Bölgesel	3,8	2,5	2,3	10,1	3,7	23,9	6,4	3,6	8,7
Büyük Ölçekli	0,2	0,2	0,0	4,2	25,3	0,2	0,7	1,1	0,2
Genel	2,4	2,2	2,1	4,2	3,2	7,4	1,4	2,2	1,1
Stratejik Yatırım	0,0	0,1	0,0	0,0	1,9	0,0	0,0	0,4	0,0
Toplam	**6,4**	**4,9**	**4,4**	**18,5**	**34,1**	**31,5**	**8,5**	**7,3**	**10,1**
Yerli Sermaye Pay (%)									
Bölgesel	53,5	48,2	38,1	45,5	24,9	24,6	69,6	70,7	63,8
Büyük Ölçekli	0,2	0,4	0,1	3,6	4,1	4,5	1,1	2,5	5,0
Genel	39,8	46,4	57,3	31,1	26,1	35,9	20,6	19,4	20,5
Stratejik Yatırım	0,1	0,1	0,0	1,3	10,8	3,5	0,2	0,1	0,7
Toplam	**93,6**	**95,1**	**95,6**	**81,5**	**65,9**	**68,5**	**91,5**	**92,7**	**89,9**
Genel Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: EB.

Yabancı sermayeli yatırımlara verilen teşviklerin 23.375 milyon TL'si bölgesel, 230 milyon TL'si büyük ölçekli ve 7.209 milyon TL'si genel teşvik uygulamaları kapsamındadır. Geçen yıla göre bölgesel teşviklerin rekor düzeyde arttığı, büyük ölçekli teşviklerin azaldığı dikkati çekmektedir. Yerli sermayeli teşviklerin ise 24.011 milyon TL'si bölgesel, 4.425 milyon TL'si büyük ölçekli, 35.128 milyon TL'si genel ve 3.402 milyon TL'si stratejik yatırım kapsamındadır.

2016 yılında yabancı sermayeye verilen yatırım teşvikleriyle sağlanması öngörülen yeni istihdamın % 8,7'si bölgesel, % 0,2'si büyük ölçekli ve % 1,1'i de genel yatırım sınıfında olmuştur. Yerli sermayeye verilen bölgesel düzeydeki yatırım teşvik belgelerinde ise oluşturulması öngörülen yeni istihdamın % 63,8'inin bölgesel, % 5,0'ının büyük ölçekli, % 20,5'inin genel ve % 0,7'sinin de stratejik yatırımlarda olması planlanmıştır.1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler

1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler

1.4.1 Enflasyon

1.4.1.1 Tüketici Fiyat Endeksi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) fiyat istikrarına odaklı para politikası duruşunun korunduğu çerçeveyi esas almaktadır. Enflasyonun hedefle uyumlu seviyelerde tutulması amaçlanırken finansal istikrarda gözetilmektedir. Bu çerçevede, TCMB Hükümet ile beraber enflasyon hedefini 2016 yılı için de % 5 olarak belirlemiş, hesap verme yükümlülüğünün bir unsuru olan belirsizlik aralığını da her iki yönde 2 yüzdelik puan olarak korumuştur.

Fiyat istikrarını korumak ve enflasyon hedefine ulaşmak için "2016 yılı Para ve Kur Politikası" metninde enflasyonun, üçer aylık dönemler itibarıyla Enflasyon Raporu aracılığıyla izleneceği belirtilirken, yıl sonunda belirsizlik aralığının dışında kalması durumunda da Hükümet'e açık mektup yazılacağı ifade edilmiştir.

Enflasyon hedefi 2012 yılında belirsizlik aralığı sınırında, diğer yıllarda ise belirsizlik aralığının üzerinde kalmıştır. 2016 yılı sonunda enflasyon, hedefin 3,53 puan üzerinde % 8,53 düzeyinde gerçekleşmiş ve belirsizlik aralığı 1,53 puan aşılmıştır. (Tablo 58, Grafik 25).

Son dört yıldır olduğu gibi 2016 yılında da belirsizlik aralığının aşılmasıyla TCMB'nin hesap verme sorumluluğu doğmuştur. TCMB, Hükümete 31 Ocak 2017 tarihinde gönderdiği açık mektupla, enflasyonun hedeften sapmasının nedenlerini ve hedefe ulaşmak için alınan/alınması gereken önlemleri açıklamıştır. TCMB gönderdiği mektupta, 2016 yılında enflasyonun belirgin olarak hedefin üzerinde gerçekleşmesinde etkili olan temel unsurlar olarak; vergi ayarlamaları, ücret artışları ve Türk lirasında gözlenen değer kaybını göstermiştir.

2016 yılı başında asgari ücrete yapılan artış, yıl içinde tütün ve alkollü içecekler, akaryakıt ve otomobile yapılan ÖTV ayarlamaları enflasyonu olumsuz etkilerken, yılın son çeyreğinde Türk

lirasındaki değer kaybı ve döviz kurundaki dalgalanma, enflasyon üzerinde beklenti ve genel fiyatlama davranışlarını etkilemiştir. Ekonomik faaliyetteki yavaşlama, turizm sektöründeki gelişmeler ve gıda fiyatlarındaki olumlu seyir enflasyondaki düşüşü sınırlandırmıştır.

2016 yılı Ocak ayında % 9,58 olan yıllık enflasyon takip eden aylarda gerileme göstermiştir. Bu gerilemede ılımlı seyreden iklim koşulları sonucunda ürün arzının artmasına bağlı olarak gerileyen işlenmemiş gıda fiyatları belirleyici olmuştur. Mayıs ayında % 6,58'lik artış gösteren enflasyon yükseliş eğilimine girmiş, işlenmemiş gıda ve enerji fiyatlarındaki artış ile bu yükseliş Temmuz ayında % 8,79'a çıkmıştır. Temmuz ayı sonrasında kademeli olarak yavaşlama eğilimi gösteren enflasyon, gıda fiyatlarının ılımlı bir seyir izlemesinin de etkisiyle Kasım ayında % 7,00 seviyesine kadar gerilemiştir.

Alkollü içecekler ve tütün ürünleri başta olmak üzere yapılan vergi ayarlamaları, döviz kurlarındaki dalgalanma ile Türk lirasındaki değer kaybı, enerji fiyatlarındaki sert yükseliş ve gıda fiyatlarındaki kısmi artış enflasyonun artmasında etkili olmuştur. Aralık ayında enflasyon belirsizlik aralığı üzerinde artış göstererek % 8,53 seviyesine yükselmiştir (Grafik 26).

Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

	2014		2015		2016	
Ana Harcama Grupları	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
			Oniki Aylık Ortalama			
Gıda ve alkolsüz içecekler	263,49	12,62	292,86	11,15	309,81	5,79
Alkollü içecekler ve tütün	413,84	4,05	432,61	4,54	511,04	18,13
Giyim ve ayakkabı	165,03	8,01	175,25	6,19	188,17	7,38
Konut	277,81	5,69	299,01	7,63	318,66	6,57
Ev Eşyası	190,18	8,33	206,64	8,65	224,40	8,59
Sağlık	144,87	8,45	155,50	7,34	170,39	9,57
Ulaştırma	237,30	9,77	240,84	1,49	258,75	7,44
Haberleşme	123,40	1,04	127,17	3,06	130,68	2,76
Eğlence ve kültür	172,20	7,34	187,71	9,01	201,05	7,11
Eğitim	242,73	9,06	259,61	6,95	280,97	8,23
Lokanta ve oteller	334,38	13,28	379,39	13,46	418,02	10,18
Çeşitli mal ve hizmetler	274,60	7,15	302,42	10,13	336,63	11,31
Genel	242,02	8,85	260,59	7,67	280,85	7,78
			Yıl Sonu			
Gıda ve alkolsüz içecekler	272,64	12,73	302,27	10,87	319,35	5,65
Alkollü içecekler ve tütün	413,37	7,67	436,87	5,68	574,89	31,59
Giyim ve ayakkabı	175,02	8,43	190,75	8,99	198,34	3,98
Konut	287,95	6,83	307,28	6,71	327,01	6,42
Ev Eşyası	194,64	8,06	215,96	10,95	229,43	6,24
Sağlık	148,54	8,62	159,18	7,16	174,67	9,73
Ulaştırma	231,07	2,07	245,87	6,40	276,27	12,36
Haberleşme	124,38	1,61	128,81	3,56	132,90	3,18
Eğlence ve kültür	174,21	5,68	194,34	11,56	205,86	5,93
Eğitim	252,11	8,31	268,22	6,39	293,62	9,47
Lokanta ve oteller	351,95	13,98	398,51	13,23	432,87	8,62
Çeşitli mal ve hizmetler	283,15	9,68	314,29	11,00	349,12	11,08
Genel	247,72	8,17	269,54	8,81	292,54	8,53

Kaynak: TÜİK.

Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme

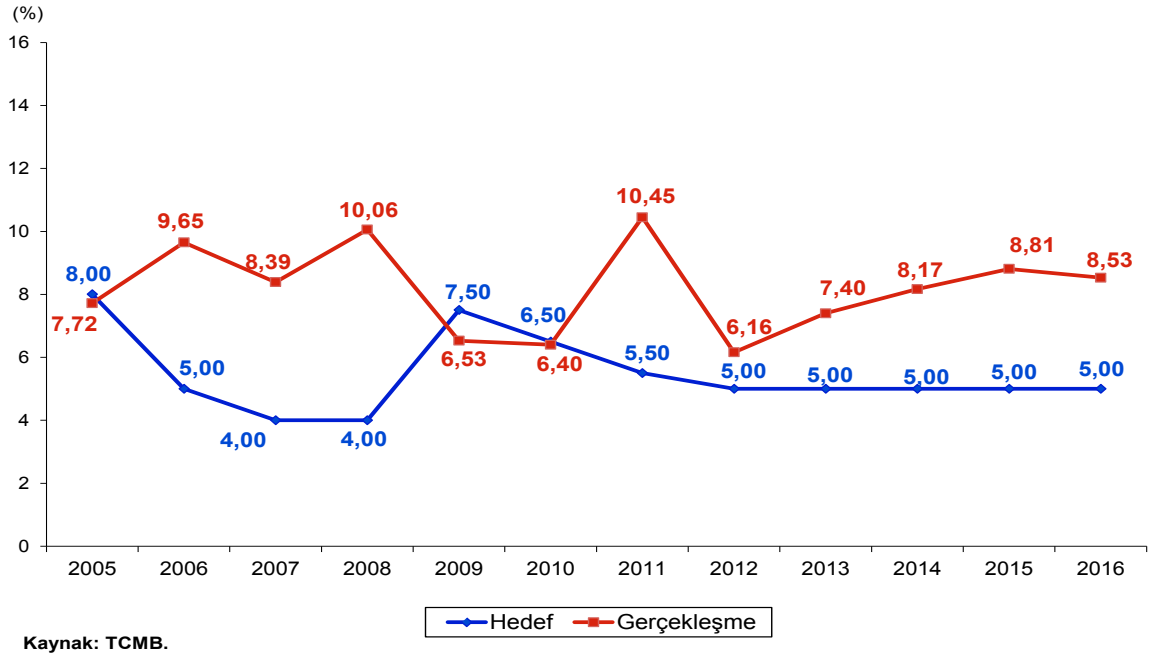

Kaynak: TCMB.

Grafik 26. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

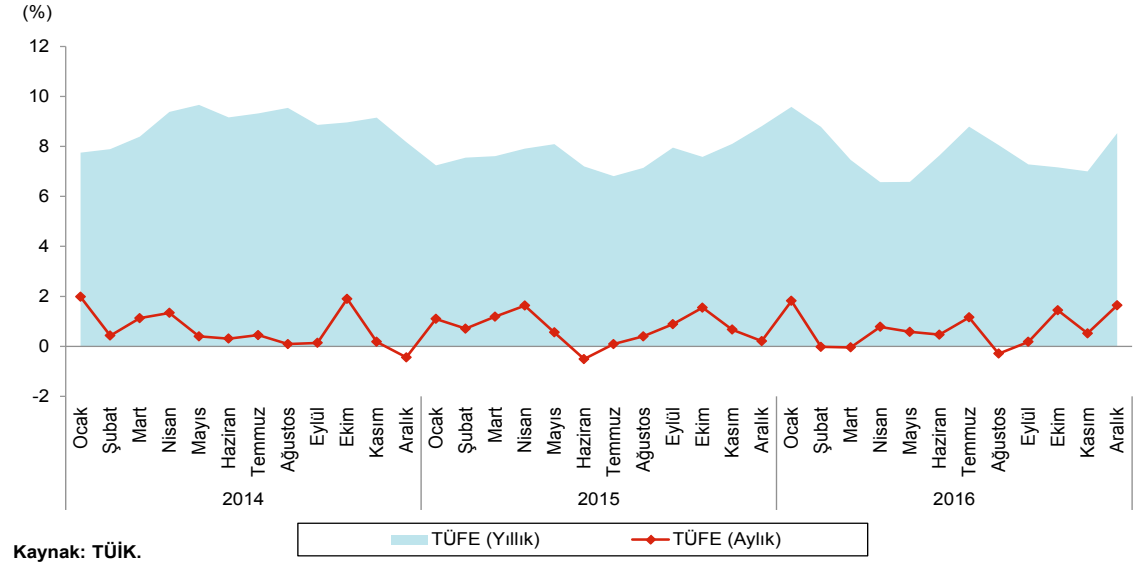

Kaynak: TÜİK.

2016 yılı sonu itibarıyla alkollü içecekler ve tütün, sağlık, ulaştırma, eğitim, lokanta ve haberleşme, çeşitli mal ve hizmetler ana harcama grupları endekslerinin değişim oranları, TÜFE genel endeks değişim oranının üstünde kalmıştır. Bunların dışında kalan gıda ve alkolsüz içecekler, giyim ve ayakkabı, konut, ev eşyası, haberleşme, eğlence ve kültür ana harcama gruplarındaki fiyat endeksi değişim oranları ise TÜFE genel endeks değişim oranının altında değişim göstermiştir (Grafik 27).

Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

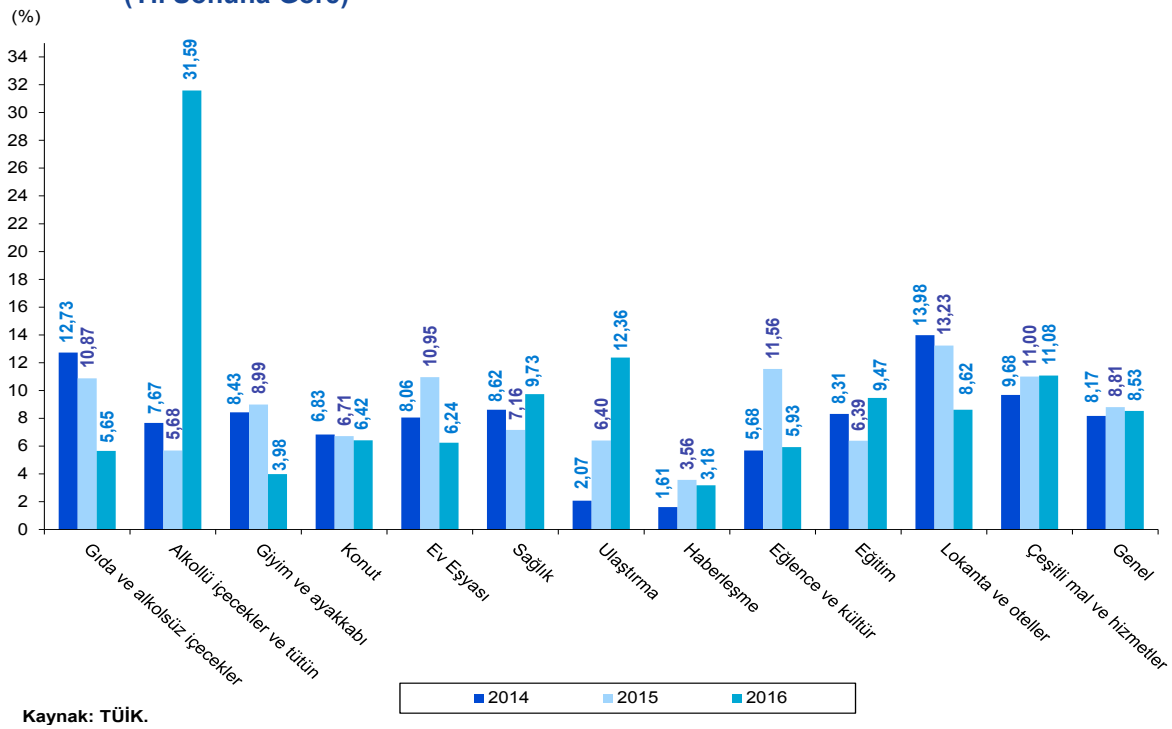

Kaynak: TÜİK.

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışı % 31,59 ile alkollü içecekler ve tütün grubunda görülürken onu, % 12,36 ile ulaştırma ve kültür ve % 11,08 ile çeşitli mal ve hizmetler grubundaki artışlar izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise % 3,18 ile haberleşme ana harcama grubunda gerçekleşmiş onu, % 3,98 ile giyim ve ayakkabı, % 5,65 ile gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki artışlar takip etmiştir.

TÜİK, kamuoyu ve TCMB'nin beklentileri doğrultusunda özel kapsamlı TÜFE göstergelerini güncellemiş ve kapsamını genişletmiştir. TCMB'nin yakından izlediği H ve I olarak açıklanan çekirdek enflasyon göstergelerinin kapsamı değiştirilmemiş, ancak sırasıyla B ve C endeksleri olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, işlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç tutulan D endeksi yeni bir özel kapsamlı gösterge olarak ilave edilmiştir.

2016 yılında birikimli döviz kuru etkilerinin azalması, gıda fiyatlarındaki gerilemenin lokanta ve oteller grubuna yansıması ve enerji fiyatlarının göreceli düşük seyretmesi çekirdek enflasyon üzerinde etkili olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak temel enflasyon göstergelerinden B (H) çekirdek fiyat göstergesi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç) bir önceki yılsonuna göre 1,98 puan gerileyerek % 7,29'a, enflasyonun diğer öncü göstergelerinden olan C (I) fiyat göstergesi (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç) 2,03 puan gerileyerek % 7,48 artış göstermiştir (Tablo 59, Grafik 28).

Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Grup/Kapsam	2014 Endeks	2014 Değişim (%)	2015 Endeks	2015 Değişim (%)	2016 Endeks	2016 Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
1. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri						
A Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	249,08	9,14	267,80	7,52	289,31	8,03
B[1] İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE	215,60	9,69	233,49	8,30	252,91	8,32
C[2] Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE	208,47	9,17	225,23	8,04	244,31	8,47
D[3] İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	228,01	8,53	244,32	7,15	263,21	7,73
2. Mallar	**236,24**	**8,97**	**253,35**	**7,24**	**272,30**	**7,48**
Enerji	271,41	3,44	274,12	1,00	284,28	3,71
Gıda ve alkolsüz içecekler	263,49	12,62	292,86	11,15	309,81	5,79
İşlenmemiş gıda	280,05	13,49	316,54	13,03	327,27	3,39
İşlenmiş gıda	247,47	11,82	271,01	9,51	292,60	7,97
Enerji ve gıda dışı mallar	200,79	8,72	214,72	6,94	236,72	10,25
Temel mallar[4]	164,54	9,80	176,54	7,30	191,45	8,44
Giyim ve ayakkabı[5]	164,23	7,98	174,32	6,14	187,14	7,35
Dayanıklı mallar (Altın hariç)	147,65	12,05	158,35	7,25	173,27	9,42
Diğer temel mallar	182,06	8,73	196,70	8,04	212,75	8,16
Alkollü içecekler, tütün ve altın	421,56	3,90	444,87	5,53	526,07	18,25
3. Hizmet	**258,30**	**8,62**	**280,73**	**8,69**	**304,45**	**8,45**
Kira	327,19	6,96	352,02	7,59	382,53	8,67
Lokanta ve oteller	334,38	13,28	379,39	13,46	418,02	10,18
Ulaştırma hizmetleri[6]	278,13	7,28	293,04	5,36	311,25	6,21
Haberleşme hizmetleri[6]	136,78	2,31	142,64	4,28	147,85	3,65
Diğer hizmetler	248,51	9,90	271,16	9,11	297,79	9,82
	Yıl Sonu					
1. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri						
A Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	254,38	8,03	275,69	8,38	301,76	9,46
B[1] İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE	222,84	9,55	243,50	9,27	261,24	7,29
C[2] Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE	214,79	8,73	235,21	9,51	252,81	7,48
D[3] İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	233,87	7,64	253,32	8,32	272,83	7,70
2. Mallar	**240,88**	**7,99**	**262,06**	**8,79**	**284,91**	**8,72**
Enerji	267,77	-1,54	275,69	2,96	299,59	8,67
Gıda ve alkolsüz içecekler	272,64	12,73	302,27	10,87	319,35	5,65
İşlenmemiş gıda	285,54	12,24	325,02	13,83	339,70	4,52
İşlenmiş gıda	259,44	13,16	281,04	8,33	299,78	6,67
Enerji ve gıda dışı mallar	205,18	8,68	224,90	9,61	249,58	10,97
Temel mallar[4]	169,04	8,90	186,32	10,22	198,93	6,77
Giyim ve ayakkabı[5]	174,23	8,40	189,90	8,99	197,34	3,92
Dayanıklı mallar (Altın hariç)	147,75	8,70	165,55	12,05	178,68	7,93
Diğer temel mallar	188,27	9,57	204,83	8,80	220,56	7,68
Alkollü içecekler, tütün ve altın	420,81	7,73	448,43	6,56	588,57	31,25
3. Hizmet	**266,77**	**8,58**	**290,38**	**8,85**	**313,94**	**8,11**
Kira	338,72	7,34	364,90	7,73	398,85	9,30
Lokanta ve oteller	351,95	13,98	398,51	13,23	432,87	8,62
Ulaştırma hizmetleri[6]	286,64	7,76	298,60	4,17	318,41	6,63
Haberleşme hizmetleri[6]	138,68	2,50	144,73	4,36	150,94	4,29
Diğer hizmetler	255,05	8,64	280,77	10,08	306,45	9,15

Kaynak: TÜİK.
(1) Eski özel kapsamlı H göstergesinin devamıdır.
(2) Eski özel kapsamlı I göstergesinin devamıdır.
(3) Yeni özel kapsamlı göstergedir.
(4) Temel mallar özel kapsamlı C göstergesinden hizmet kapsamı çıkartıldığında geriye kalan mallardır.
(5) Giyim ve ayakkabı grubunda sadece mallar kapsanmaktadır.
(6) Sadece hizmetler kapsanmaktadır.

Grafik 28. TÜFE, B (H) ve C (I) Çekirdek Enflasyonu (Yıllık)

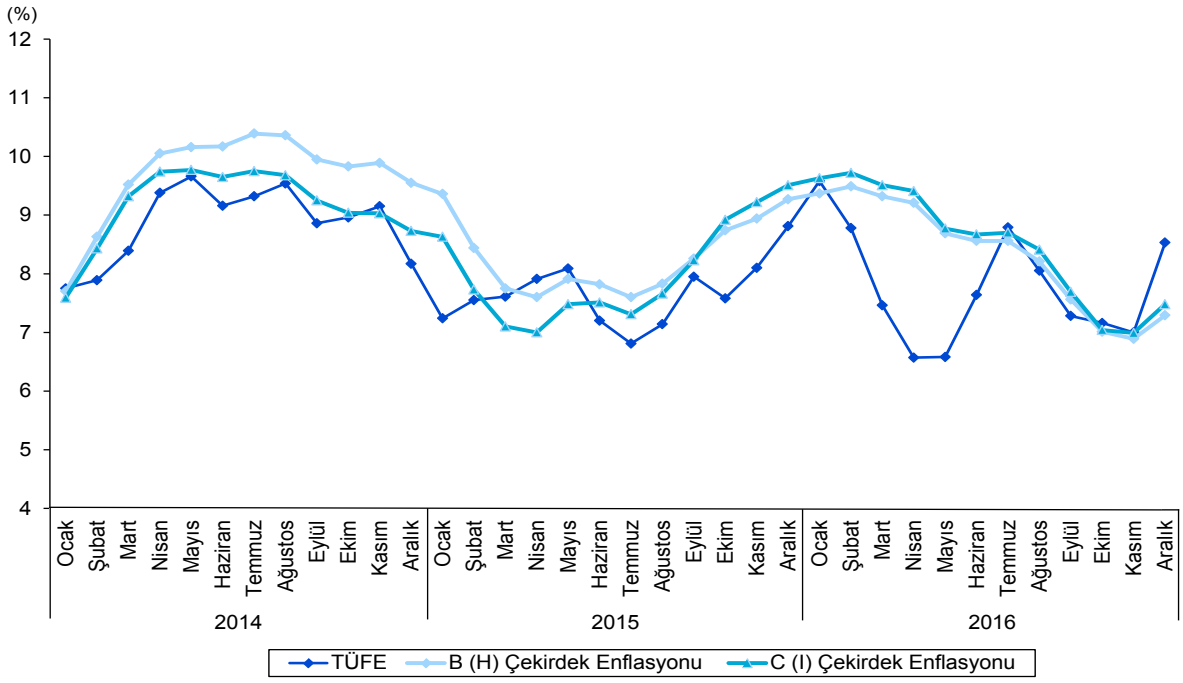

Kaynak: TÜİK.

Mevsimlik ürünler hariç TÜFE göstergelerinden A fiyat göstergesi % 9,46 artış gösterirken işlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç tutulan D fiyat göstergesi % 7,70 artış göstermiştir (Grafik 29).

Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

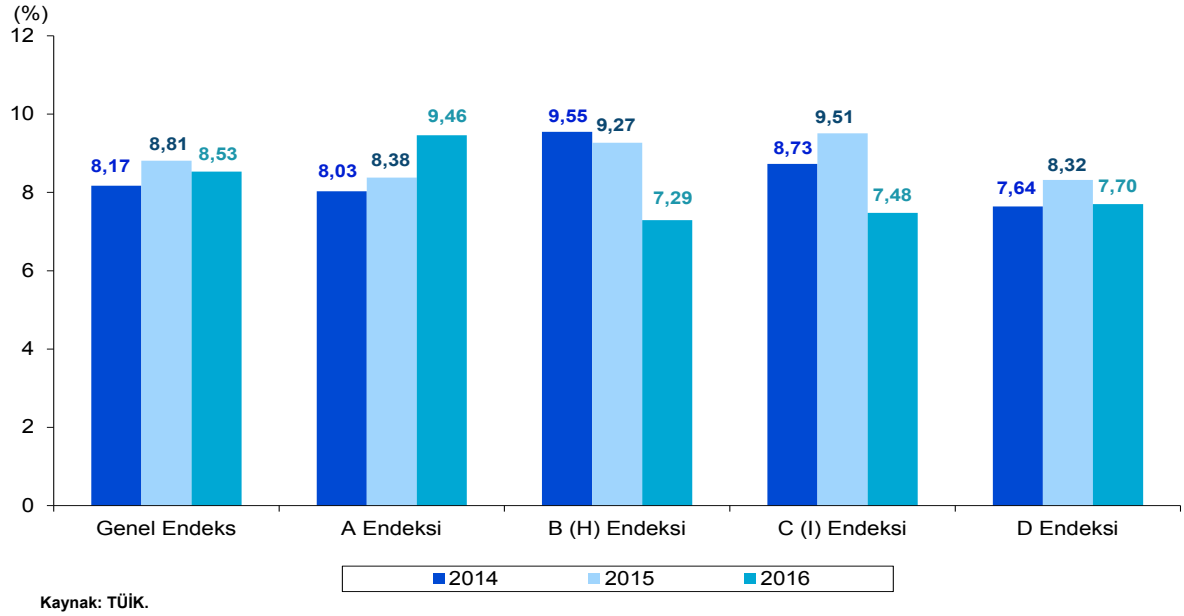

Kaynak: TÜİK.

Mal grubu enflasyonu yıl sonu itibariyla % 8,72 artış gösterirken, alt grubu olan enerji % 8,67, gıda ve alkolsüz içecekler % 5,65, enerji ve gıda dışı mallar % 10,97 artmıştır.

Talep koşullarının zayıf seyri ve turizm sektöründeki daralma hizmet enflasyonuna düşüş yönünde destek verirken, kiralarda bölgesel olarak yaşanan hareketlilik ve ücret gelişmeleri hizmet enflasyonunun % 8,11 artış göstermesine neden olmuştur.

Bölgesel Düzeyde TÜFE

2016 yılı TÜFE rakamlarının İBBS Düzey-2'ye göre yıllık artış oranları incelendiğinde, en yüksek artışın % 10,09 ile Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsayan TR82 bölgesinde olduğu, ardından ikinci sırada % 9,88 ile Zonguldak, Karabük ve Bartın illerini kapsayan TR81 bölgesinin, üçüncü sırada % 9,86 ile Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 bölgesinin geldiği görülmektedir. İBBS Düzey-2'ye göre en düşük artış ise % 7,83 ile Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerini kapsayan TR42 bölgesinde gerçekleşirken, onu ikinci sırada % 8,00 ile İstanbul TR10 bölgesi ve üçüncü sırada % 8,15 ile Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerini kapsayan TRC1 bölgesi izlemiştir (Tablo 60).

1.4.1.2 Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

2015 yılı sonunda % 5,71 artan Yİ-ÜFE, 2016 yılı ilk ayına yıllık % 5,94'lük artış ile başlamış, Nisan ayında bu artış % 2,87'ye kadar gerilemiştir. Yıl genelinde Yİ-ÜFE enflasyonunda imalat sanayi fiyatlarındaki artış etkili olurken, ilk çeyrekte gıda fiyatlarındaki artış öne çıkmış, ikinci çeyreğinde ham petrol fiyatlarındaki yükseliş daha çok belirleyici olmuştur. Döviz kurlarındaki istikrarlı seyir enflasyon baskılarını sınırlamıştır.

2016 yılının en düşük artış oranı % 1,78 ile Eylül ayında gerçekleşerek, 2013 yılı Nisan ayından sonraki en düşük oran olmuştur. Döviz kurlarında artış trendinin başladığı Ekim ayından itibaren Yİ-ÜFE artış göstermeye başlamıştır. Kasım ayında % 6,41 artış gösteren Yİ-ÜFE, başta petrol ve metal olmak üzere uluslararası emtia fiyatları artmasıyla üretici fiyatlarını olumsuz yönde etkilemiş, fiyat artışları üretici fiyatları alt gruplarının geneline yayılmıştır.

2016 yılı sonunda Yİ-ÜFE bir önceki yıl sonuna göre 4,23 puan artarak % 9,94'e yükselmiş, üretici fiyatı kaynaklı baskılar önemli ölçüde güçlenmiştir (Tablo 61, Grafik 30).

Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	2014 Endeks	2014 Değişim (%)	2015 Endeks	2015 Değişim (%)	2016 Endeks	2016 Değişim (%)
		Oniki Aylık Ortalama					
TR10	İstanbul	247,59	9,14	267,58	8,07	287,01	7,26
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	245,52	9,29	262,40	6,88	282,29	7,58
TR22	Balıkesir, Çanakkale	252,27	9,55	272,85	8,16	295,49	8,30
TR31	İzmir	244,70	9,55	265,04	8,31	287,45	8,46
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	243,16	8,84	262,96	8,14	284,31	8,12
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	238,55	8,53	258,33	8,29	279,47	8,18
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	241,89	8,53	260,42	7,66	281,71	8,18
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	247,20	8,35	266,59	7,84	286,85	7,60
TR51	Ankara	251,07	9,33	270,67	7,81	293,08	8,28
TR52	Konya, Karaman	243,34	8,06	261,32	7,39	281,62	7,77
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	235,18	8,85	252,18	7,23	272,10	7,90
TR62	Adana, Mersin	245,40	7,85	263,95	7,56	288,53	9,31
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	240,76	8,50	258,27	7,28	277,97	7,63
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	248,17	8,70	264,94	6,76	285,02	7,58
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	249,29	8,99	269,38	8,06	290,02	7,66
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	237,88	8,90	255,94	7,59	277,13	8,28
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	238,18	8,92	255,66	7,34	275,97	7,94
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	242,48	9,10	260,89	7,59	281,01	7,71
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	242,67	8,58	258,80	6,65	280,16	8,25
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	248,62	8,91	263,10	5,83	282,61	7,41
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	251,17	8,66	268,46	6,89	289,69	7,91
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	242,51	8,99	257,94	6,36	278,52	7,98
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	246,87	8,60	263,57	6,77	282,88	7,32
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	246,18	9,12	266,34	8,19	287,10	7,79
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	246,61	8,80	266,32	7,99	287,85	8,08
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	223,65	7,65	240,58	7,57	259,54	7,88
TR	Türkiye	242,02	8,85	260,59	7,67	280,85	7,78
		Yıl Sonu					
TR10	İstanbul	254,24	8,91	276,54	8,77	298,67	8,00
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	251,05	8,60	270,37	7,70	293,92	8,71
TR22	Balıkesir, Çanakkale	257,69	8,62	281,75	9,34	309,18	9,74
TR31	İzmir	250,83	8,54	275,48	9,83	300,09	8,93
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	248,07	7,71	271,61	9,49	296,89	9,31
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	244,23	7,60	266,97	9,31	290,80	8,93
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	246,90	7,46	269,81	9,28	293,54	8,80
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	253,74	7,87	276,31	8,89	297,95	7,83
TR51	Ankara	257,48	8,71	279,64	8,61	304,02	8,72
TR52	Konya, Karaman	247,69	6,71	270,42	9,18	293,44	8,51
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	239,52	7,58	260,69	8,84	283,13	8,61
TR62	Adana, Mersin	250,98	7,36	274,76	9,47	301,84	9,86
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	245,38	7,23	267,37	8,96	290,79	8,76
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	252,78	7,22	274,15	8,45	297,96	8,69
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	255,15	8,25	277,62	8,81	304,65	9,74
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	243,29	7,89	265,32	9,06	291,54	9,88
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	243,49	7,93	262,93	7,98	289,45	10,09
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	247,62	8,05	270,24	9,13	292,78	8,34
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	246,65	7,18	267,24	8,35	292,21	9,34
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	251,54	6,87	271,09	7,77	295,81	9,12
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	257,12	8,57	276,47	7,53	303,54	9,79
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	248,88	8,13	268,10	7,72	291,64	8,78
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	252,97	8,25	271,72	7,41	294,23	8,28
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	253,96	8,75	277,77	9,38	300,40	8,15
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	254,33	9,11	275,51	8,33	301,60	9,47
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	230,73	8,07	249,18	8,00	271,80	9,08
TR	Türkiye	247,72	8,17	269,54	8,81	292,54	8,53

Kaynak: TÜİK.

Tablo 61. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Sektörler	2014 Endeks	2014 Değişim (%)	2015 Endeks	2015 Değişim (%)	2016 Endeks	2016 Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Madencilik ve taşocakçılığı	344,09	8,81	337,50	-1,92	344,19	1,98
İmalat	230,22	11,43	243,95	5,96	257,54	5,57
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı	238,81	-1,99	238,88	0,03	218,44	-8,56
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	201,77	9,95	245,45	21,65	265,94	8,35
Genel	234,78	10,25	247,19	5,28	257,81	4,30
	Yıl Sonu					
Madencilik ve taşocakçılığı	335,00	1,02	332,68	-0,69	359,32	8,01
İmalat	231,85	7,63	246,64	6,38	276,42	12,07
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı	235,98	-3,56	236,42	0,19	208,55	-11,79
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	211,93	11,90	254,21	19,95	272,55	7,21
Genel	235,84	6,36	249,31	5,71	274,09	9,94

Kaynak: TÜİK.

Grafik 30. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

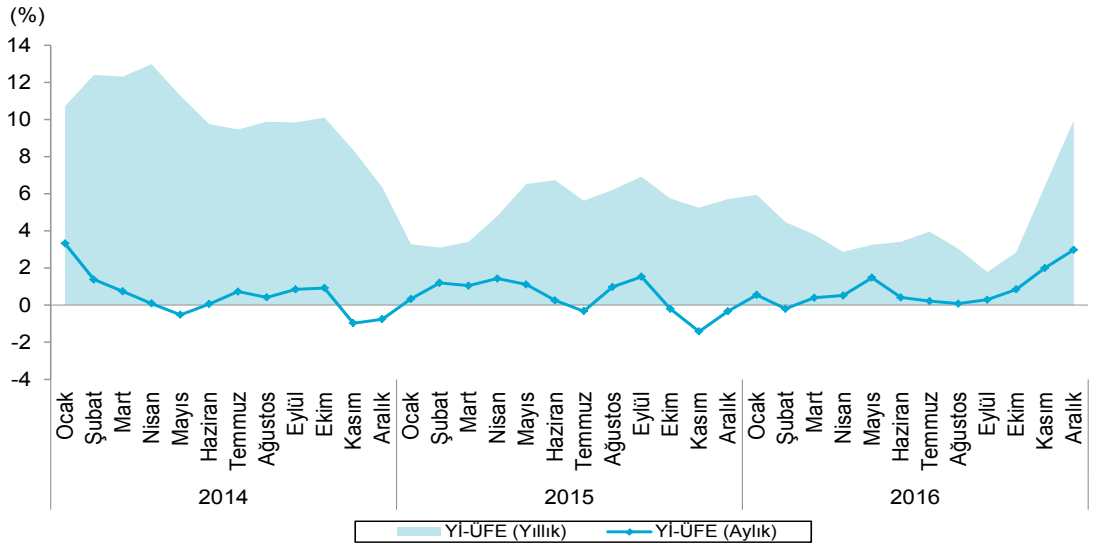

Kaynak: TÜİK.

2015 yılında % 0,69 azalış gösteren sanayinin alt sektörlerinden madencilik ve taşocakçılığı sektörü fiyatları, 2016 yılında % 8,01 artış göstermiştir. İmalat sanayi sektörü fiyatları % 12,07, su temini sektörü fiyatları % 7,21 artmış, elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı sektörü fiyatları % 11,79 azalmıştır (Grafik 31).

Grafik 31. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

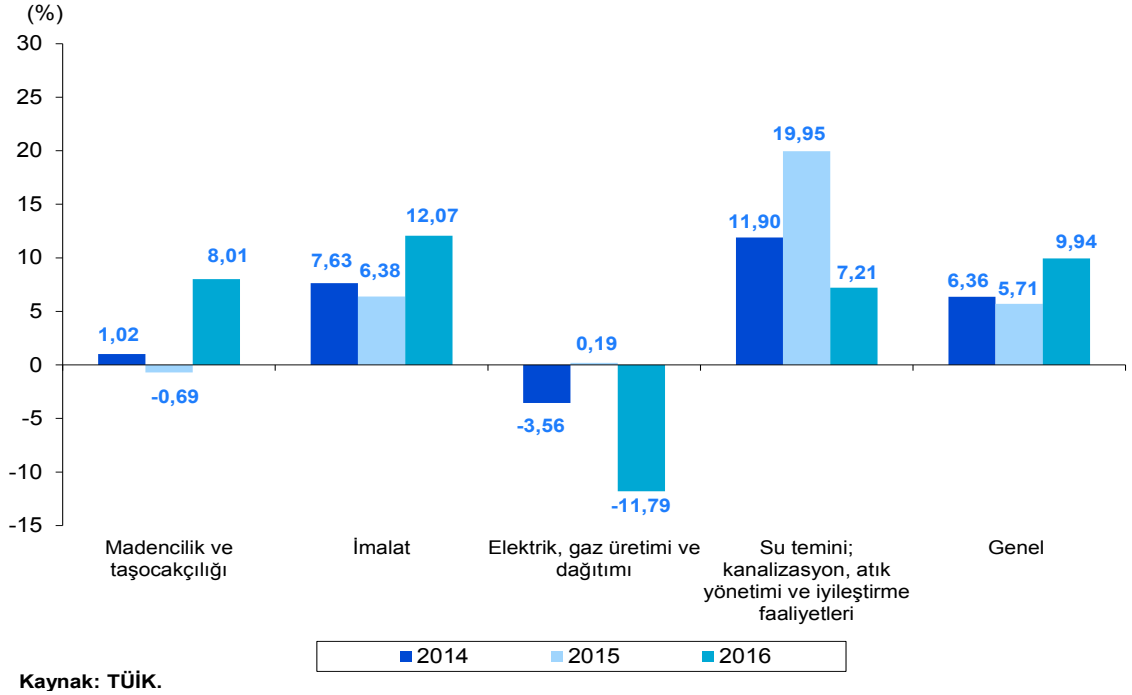

Kaynak: TÜİK.

Oniki aylık ortalamalara göre 2015 yılında % 5,28 olan Yİ-ÜFE değişim oranı, 2016 yılında 0,98 puanlık düşüşle % 4,30'a gerilemiştir.

Yİ-ÜFE'de ana sanayi grupları sınıflamasına göre 2016 yılı sonunda en yüksek artış % 13,83 ile ara malı fiyatlarında gerçekleşirken, en az artış gösteren grup % 4,53 ile enerji olmuştur (Tablo 62, Grafik 32).

Tablo 62. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

(2003=100)

	2014		2015		2016	
Ana Sanayi Grupları	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Ara malı	234,31	10,82	246,03	5,00	259,93	5,65
Dayanıklı tüketim malı	162,87	8,60	178,17	9,39	198,58	11,46
Dayanıksız tüketim malı	210,85	13,59	232,19	10,12	242,25	4,33
Enerji	350,23	1,75	331,70	-5,29	312,41	-5,82
Sermaye malı	196,35	11,20	207,64	5,75	223,80	7,78
Genel	234,78	10,25	247,19	5,28	257,81	4,30
	Yıl Sonu					
Ara malı	235,56	6,53	248,96	5,69	283,38	13,83
Dayanıklı tüketim malı	163,62	7,55	184,04	12,48	205,67	11,75
Dayanıksız tüketim malı	219,75	13,82	234,55	6,73	249,59	6,41
Enerji	326,61	-7,64	318,21	-2,57	332,61	4,53
Sermaye malı	196,05	5,97	215,81	10,08	235,92	9,32
Genel	235,84	6,36	249,31	5,71	274,09	9,94

Kaynak: TÜİK.

Grafik 32. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

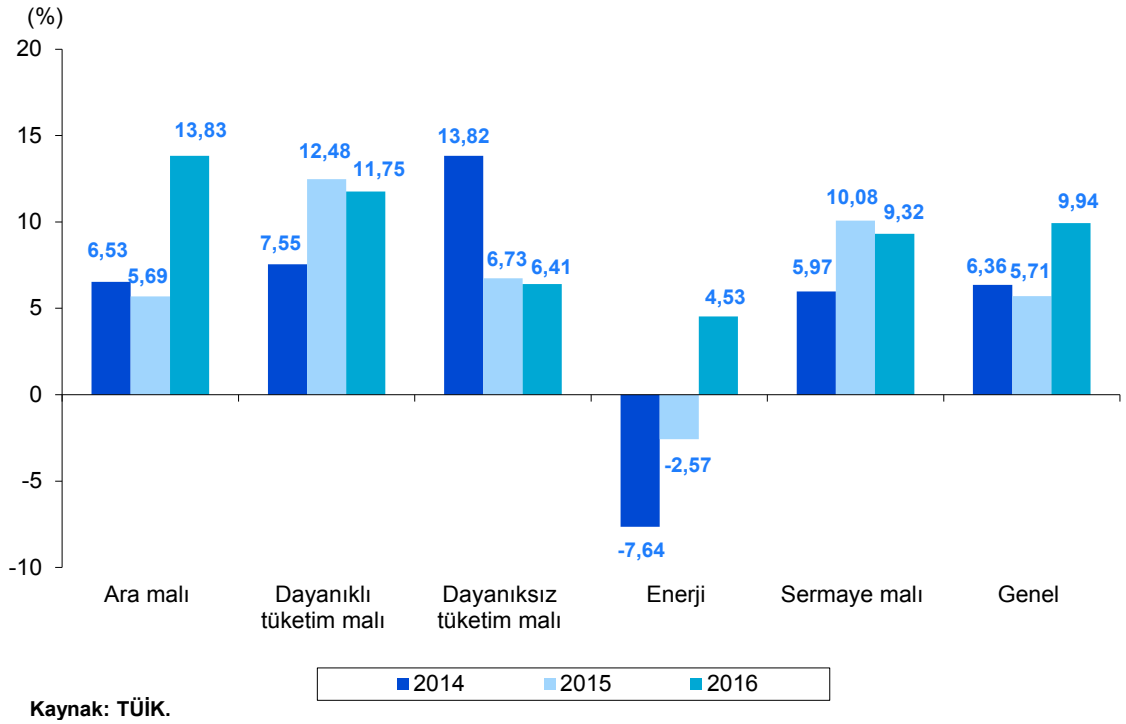

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.3 Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi

Tarım sektörü fiyatları 2015 yılı sonunda % 14,02 artış gösterirken, 2016 yılında yıl sonu itibarıyla 12,69 puan azalarak % 1,33 artış göstermiştir. 2016 yılında tarım enflasyonundaki bu düşük artışta, tahıl ve bakliyat grubundaki belirgin fiyat artışlarına karşın, başta sebze olmak üzere meyve ve sebze ürünlerindeki düşüşler etkili olmuştur. Tarım ÜFE alt sektörlerinden balıkçılıkta % 3,43, ormancılık ürünlerinde % 1,56, tarım ve avcılık ürünlerinde % 1,27 artış gerçekleşmiştir. 2016 yılında tarım ÜFE yıllık bazda en yüksek düzeyine % 8,97 ile Temmuz ayında ulaşırken, aylık değişimde en yüksek düzeyine % 5,74 ile Mayıs ayında ulaşmıştır (Tablo 63, Grafik 33).

Tablo 63. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi

(2010=100)

	2014		2015		2016	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Sektörler	Oniki Aylık Ortalama					
Tarım ve avcılık ürünleri	116,31	10,69	129,44	11,28	133,37	3,03
Ormancılık ürünleri	155,17	23,58	162,17	4,51	158,22	-2,44
Balıkçılık	142,86	5,10	165,11	15,58	169,90	2,90
Genel	117,65	10,89	130,82	11,20	134,60	2,89
	Yıl Sonu					
Tarım ve avcılık ürünleri	117,33	5,78	134,03	14,23	135,73	1,27
Ormancılık ürünleri	152,89	21,03	152,03	-0,56	154,41	1,56
Balıkçılık	147,91	32,44	180,63	22,12	186,82	3,43
Genel	118,68	6,67	135,32	14,02	137,12	1,33

Kaynak: TÜİK.

Grafik 33. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

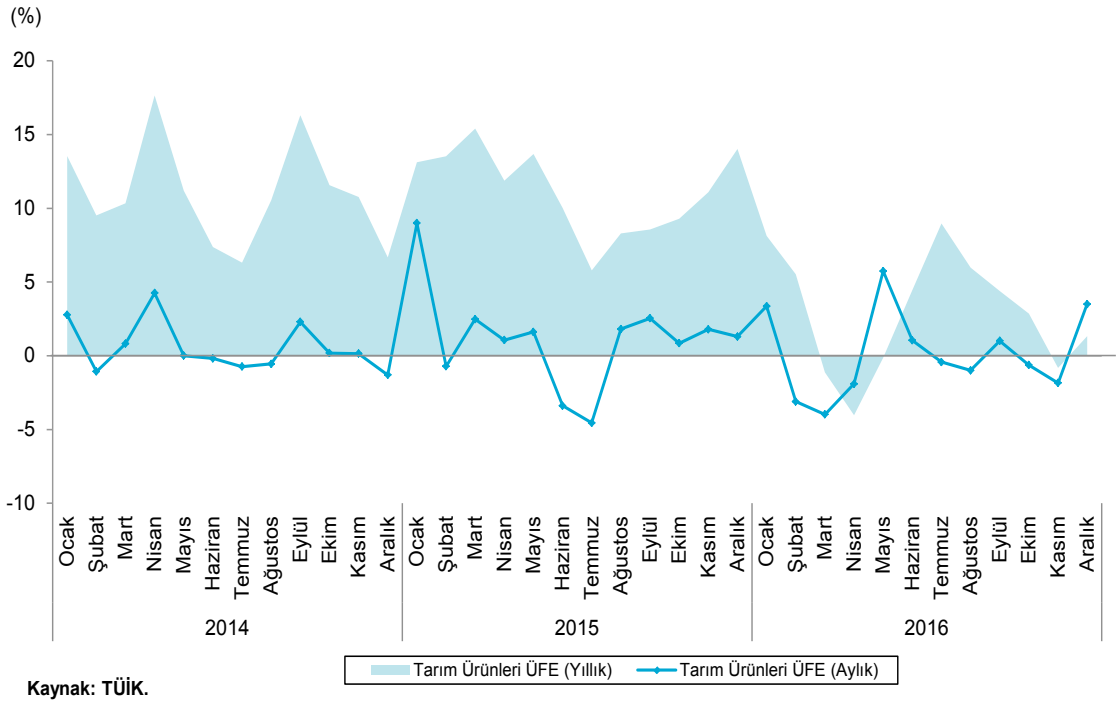

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.4 Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi

2015 yılı sonunda % 10,90 artış gösteren YD-ÜFE, 2016 yılında yılsonu itibarıyla 6,83 puanlık yükselişle % 17,73 artış göstermiştir. YD-ÜFE'de sanayi alt sektörlerinden madencilik ve taşocakçılığı sektöründe % 22,61, imalat sanayi sektöründe % 17,63 artış gerçekleşmiştir.

Ana sanayi grupları sınıflamasına göre enerji fiyatları % 58,29 ile en yüksek artışı gösterirken, ara malı fiyatları % 19,20, dayanıklı tüketim malı fiyatları % 16,44, sermaye malı fiyatları % 14,62, dayanıksız tüketim malı fiyatları % 12,16 artış göstermiştir. YD-ÜFE yıllık değişimde en yüksek düzeyine % 17,73 ile, aylık değişimde en yüksek düzeyine % 5,21 ile Aralık ayında ulaşmıştır (Tablo 64, Grafik 34).

Tablo 64. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi

(2010=100)

	2014		2015		2016	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Sektörler	Oniki Aylık Ortalama					
Madencilik ve taşocakçılığı	145,37	13,49	153,38	5,51	166,31	8,43
İmalat Sanayi	142,30	12,77	153,29	7,73	163,46	6,64
Ana Sanayi Grupları						
Ara malı	142,05	12,26	156,64	10,27	167,74	7,08
Dayanıklı tüketim malı	126,84	10,64	138,65	9,31	147,92	6,69
Dayanıksız tüketim malı	147,07	15,74	161,54	9,84	170,90	5,79
Enerji	183,12	8,64	153,76	-16,03	144,80	-5,83
Sermaye malı	135,54	12,51	143,46	5,84	156,09	8,80
Genel	142,34	12,78	153,27	7,68	163,51	6,68
	Yıl Sonu					
Madencilik ve taşocakçılığı	147,01	6,16	154,99	5,43	190,04	22,61
İmalat Sanayi	141,21	2,57	156,75	11,00	184,38	17,63
Ana Sanayi Grupları						
Ara malı	144,81	6,45	159,91	10,43	190,62	19,20
Dayanıklı tüketim malı	124,94	3,38	141,79	13,49	165,10	16,44
Dayanıksız tüketim malı	148,52	4,23	167,32	12,66	187,66	12,16
Enerji	146,12	-21,04	127,74	-12,58	202,20	58,29
Sermaye malı	132,47	-0,03	149,85	13,12	171,76	14,62
Genel	141,30	2,63	156,70	10,90	184,48	17,73

Kaynak: TÜİK.

Grafik 34. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

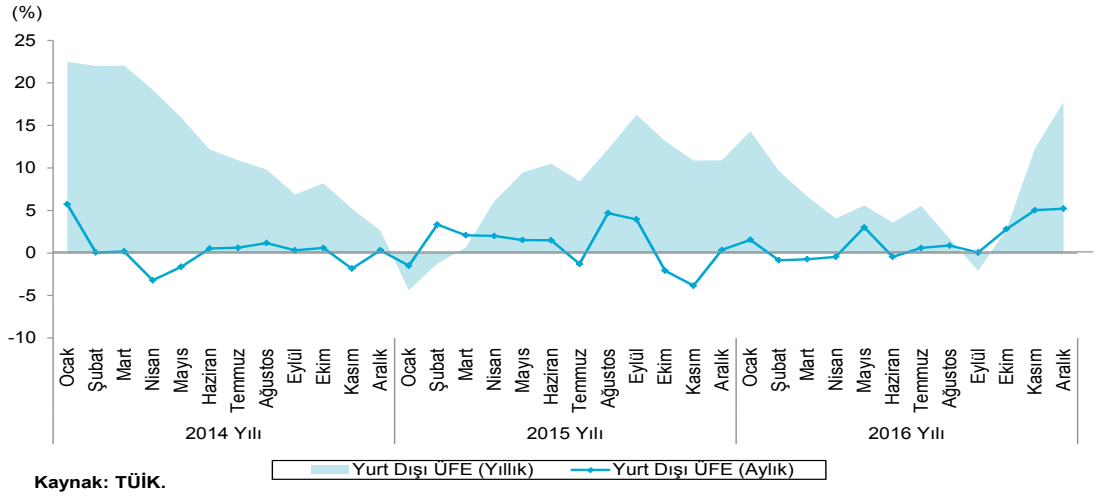

Kaynak: TÜİK.

1.4.2 Para, Banka

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) fiyat istikrarını esas alan para politikası uygulamasına 2016 yılında da devam etmiştir. Para ve Kur Politikası metninde açıkladığı gibi, para politikası kararlarını enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer unsurları dikkate alarak oluşturmuştur. Bir yandan finansal istikrarı gözetirken, diğer yandan enflasyonun belirlenen hedefle uyumlu seviyelerde gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamıştır. Fiyat istikrarı ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla geleneksel politika araçlarının yanında, yeni politika çerçevesinde geliştirilen araçları kullanmaya, döviz ve Türk Lirası likiditesini dengeleyici uygulamalara devam etmiştir.

2010 yılından itibaren para politikasını geniş bir faiz koridoru çerçevesinde sürdüren Merkez Bankası, küresel piyasalarda oynaklığın azalması ve normalleşme sürecinin başlamasıyla 18 Ağustos 2015 tarihinde açıkladığı yol haritasında küresel para politikalarının normalleşmeye başlamasından önce ve sonra uygulanabilecek politikaları açıklamıştır. Bu çerçevede faiz koridorunun daraltılacağı ve bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı (politika faizi) etrafında daha simetrik bir hale getirileceğini açıklamıştır. [4]

2016 yılının ilk aylarında küresel piyasalarda olumlu gelişmeler yaşanmış, finansal koşullarda bir miktar iyileşme gözlenmiştir. Olumlu havanın etkisiyle Türkiye ekonomisinde de iktisadi faaliyetlerde ılımlı bir büyüme eğilimi görülmüştür.

Para Politikası Kurulu (PPK) 24 Mart 2016 tarihinde yaptığı toplantıda; Ağustos ayında açıklanan yol haritasında belirtilen politika araçlarının etkili bir biçimde kullanılmasının geniş bir faiz koridoruna olan ihtiyacı azalttığını ve parasal aktarım mekanizmasının etkin işleyişine katkı vereceğini gözönünde bulundurarak, Mart ayından itibaren para politikasında

4 TCMB, "Küresel Para Politikalarının Normalleşme Sürecinde Yol Haritası", 18 Ağustos 2015

sadeleşme yönünde ölçülü adımlar atmaya karar vermiştir. Küresel piyasaların ılımlı seyri, enflasyonist baskılardaki azalma ve finansal koşullardaki sıkılık TCMB'nin faiz koridoru politikasında sadeleşme yapmasına imkan sağlamıştır.[5] Sadeleştirmeye gidilmesiyle amaçlanan durum; TCMB'nin uygulamakta olduğu faiz koridorunda Merkez Bankası politika faizinin ağırlıklı ortalama fonlama maliyetine yaklaştırılması, üst ve alt band arasındaki açıklığın azaltılmasıdır. Bu kapsamda öncelikle bu faiz koridoru daraltılacak, daha sonra tek bir gösterge faize indirgeyerek bu faiz oranı kullanılacaktır.

2016 yılı Mart ayından itibaren politika faizi sabit tutulurken, faiz koridorunun üst bandında Ekim ayına kadar kademeli olarak indirimlere gidilmiştir. Gecelik borç verme faiz oranı Mart ayında 25 baz puan, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında 50 baz puan, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında 25 baz puan indirilerek % 8,25 seviyesine çekilmiştir. 20 Ekim 2016 tarihli PPK kararında yılın son çeyreğinde iktisadi faaliyetlerde yavaşlama olduğuna işaret edilerek, bu durumun çekirdek enflasyondaki düşüşü desteklemekle birlikte, döviz kuru ve diğer maliyet unsurlarında ortaya çıkan gelişmelerin para politikasında temkinli duruşun korunmasını gerektirdiğini açıklamıştır. Bu çerçevede de faiz oranlarının sabit tutulmasına karar vermiştir.[6] Kasım ayında küresel belirsizliklerindeki artış ve döviz kurlarında yaşanan dalgalanmanın oluşturduğu riskleri gözönünde bulunduran Merkez Bankası, parasal sıkılaştırma yapılmasına karar vermiştir. Politika faizi % 7,50'den % 8,0'a, gecelik borç verme faiz oranı % 8,25'ten % 8,50'ye, geç likidite penceresi uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranı % 9,75'ten % 10,00'a yükseltilmiştir (Tablo 65).

Tablo 65. Para Politikası Kurulu Faiz Kararları

Para Politikası Kurulu Toplantı Tarihleri	Faiz Kararı (1)	Politika Faizi (1)	Gecelik Borçlanma Faiz Oranı	Gecelik Borç Verme Faiz Oranı
19 Ocak 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	10,75
23 Şubat 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	10,75
24 Mart 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	10,50
20 Nisan 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	10,00
24 Mayıs 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	9,50
21 Haziran 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	9,00
19 Temmuz 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	8,75
23 Ağustos 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	8,50
22 Eylül 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	8,25
20 Ekim 2016	Değişiklik Yapılmadı	7,50	7,25	8,25
24 Kasım 2016	50 baz puan yükseltildi	8,00	7,25	8,50
20 Aralık 2016	Değişiklik Yapılmadı	8,00	7,25	8,50

Kaynak: TCMB.
(1): Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası politika faiz oranındaki karar ve oran.

5 TCMB, "Enflasyon Raporu" 2017-I.
6 TCMB, "Para Politikası Kurulu Kararı", 20 Ekim 2016.

TCMB 2016 yılında da para politikası uygulamalarını enflasyon görünümüne bağlı olarak gerçekleştirmiş, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla elindeki bütün politika araçlarını kullanmıştır. Yıl sonunda bir önceki yıla göre göre M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki para % 18,3'lük artışla 111.762 milyon TL'ye, vadesiz TL mevduat % 28,2'lik artışla 158.143 milyon TL'ye, vadesiz yabancı para cinsinden mevduat % 19,0'luk artışla 112.445 milyon TL'ye yükselmiştir. TÜFE'nin 2016 yılında % 8,53 arttığı dikkate alındığında reel olarak dolaşımdaki paranın % 9,0, vadesiz TL mevduatın % 18,1, vadesiz yabancı para cinsinden mevduatın da % 9,6 arttığı görülmektedir. Böylece dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak % 22,4'lük artışla 382.351 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak da % 12,8 büyüme kaydetmiştir (Tablo 66, Grafik 35).

Tablo 66. Para Arzları [1]

(Bin TL)

Para Arzları	2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
M1	**251.991.723**	**312.309.477**	**382.351.144**	**23,9**	**22,4**
Dolaşımdaki para	77.420.141	94.464.630	111.762.364	22,0	18,3
Vadesiz mevduat (TL)	105.042.324	123.367.891	158.143.403	17,4	28,2
Vadesiz mevduat (YP)	69.529.257	94.476.956	112.445.377	35,9	19,0
M2	**1.018.546.164**	**1.206.005.294**	**1.406.728.836**	**18,4**	**16,6**
Vadeli mevduat (TL)	507.414.932	539.139.399	628.527.559	6,3	16,6
Vadeli mevduat (YP)	259.139.509	354.556.418	395.850.133	36,8	11,6
M3	**1.063.151.797**	**1.249.183.770**	**1.450.681.177**	**17,5**	**16,1**
Repo	6.280.778	5.043.518	6.935.989	-19,7	37,5
Para piyasası fonları	13.091.779	12.563.088	12.634.902	-4,0	0,6
İhraç edilen menkul değerler	25.233.077	25.571.870	24.381.451	1,3	-4,7

Kaynak: TCMB.
(1): Veriler yılın son Cuma günü itibarıyladır.
YP: Yabancı para.

Grafik 35. Para Arzları

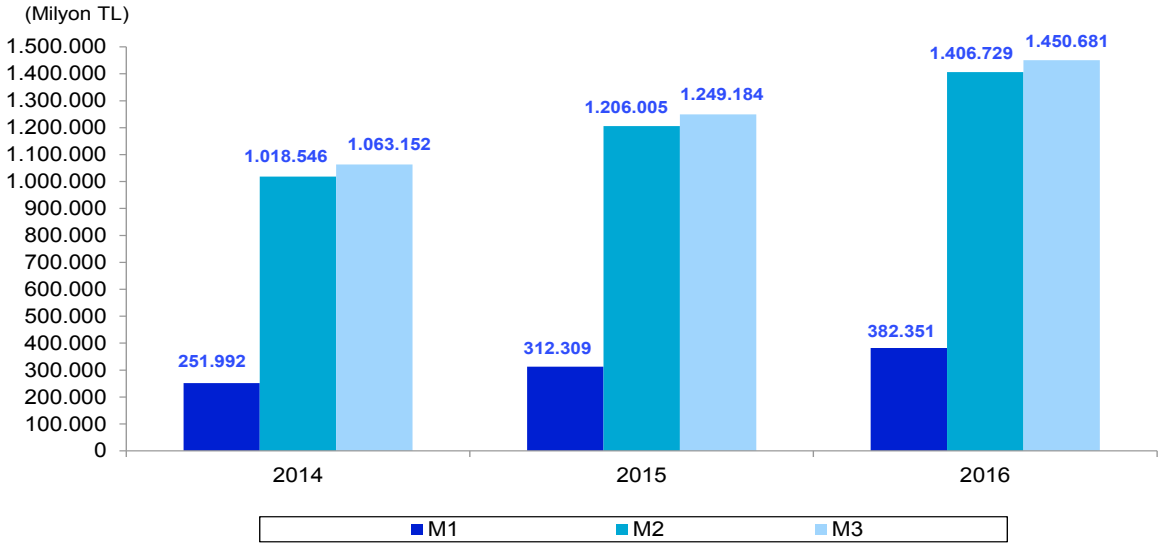

Kaynak: TCMB.

M2 para arzının alt kalemi olan TL cinsinden vadeli mevduat 2016 yılında % 16,6'lık artışla 628.528 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden vadeli mevduat ise % 11,6'lık artışla 395.850 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece M2 para arzı % 16,6 artarak 1.406.729 milyon TL olmuştur. M2 para arzında reel olarak da % 7,4'lük artış meydana gelmiştir. M3 para arzı % 16,1'lik artışla 1.450.681 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak da % 7,0 artış göstermiştir.

2016 yılında mevduat bankalarındaki toplam mevduat % 18,6'lık artışla 1.387.844 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam mevduat içinde en yüksek paya sahip olan tasarruf mevduatı % 16,6'lık artışla 475.852 milyon TL, ticari kurumlar mevduatı % 27,1'lik artışla 215.032 milyon TL, diğer kurumlar mevduatı % 13,9'luk artışla 38.136 milyon TL, resmi kurumlar mevduatı % 8,0'lık artışla 58.654 milyon TL olmuştur. Döviz tevdiat hesapları % 16,4'lük artışla 512.342 milyon TL'ye, bankalararası mevduat % 30,2'lik artışla 72.209 milyon TL'ye yükselmiştir. 2015 yılında azalan yabancı para cinsinden kıymetli maden depo hesapları % 59,0'luk artışla 15.618 milyon TL olmuştur. Toplam mevduat içinde en yüksek payı % 36,9 ile geçen yılda olduğu gibi döviz tevdiat hesapları alırken, bu hesapların önemli bir kısmını vadeli döviz tevdiat hesapları oluşturmuştur. Döviz tevdiat hesabını % 34,3'lük pay ile tasarruf mevduatı takip ederken, bunun altında yer alan vadeli mevduatın payı % 28,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduat bir önceki yıla göre reel olarak % 9,3 artış göstermiştir (Tablo 67, Grafik 36).

Tablo 67. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

(Bin TL)

				Pay (%)			Değişim (%)	
Mevduat Türleri	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Tasarruf mevduatı	**370.757.056**	**408.158.556**	**475.851.788**	**37,4**	**34,9**	**34,3**	**10,1**	**16,6**
Vadesiz	47.330.971	57.935.679	77.706.790	4,8	5,0	5,6	22,4	34,1
Vadeli	323.426.085	350.222.877	398.144.998	32,6	29,9	28,7	8,3	13,7
Ticari kurumlar mevduatı	**161.102.139**	**169.121.661**	**215.032.378**	**16,2**	**14,5**	**15,5**	**5,0**	**27,1**
Vadesiz	37.624.640	41.321.561	54.615.019	3,8	3,5	3,9	9,8	32,2
Vadeli	123.477.499	127.800.100	160.417.359	12,4	10,9	11,6	3,5	25,5
Diğer kurumlar mevduatı	**32.311.444**	**33.474.186**	**38.136.395**	**3,3**	**2,9**	**2,7**	**3,6**	**13,9**
Vadesiz	6.164.939	6.767.873	7.509.466	0,6	0,6	0,5	9,8	11,0
Vadeli	26.146.505	26.706.313	30.626.929	2,6	2,3	2,2	2,1	14,7
Resmi kurumlar mevduatı	**48.177.171**	**54.315.816**	**58.653.965**	**4,9**	**4,6**	**4,2**	**12,7**	**8,0**
Vadesiz	17.104.978	17.423.560	16.616.426	1,7	1,5	1,2	1,9	-4,6
Vadeli	31.072.193	36.892.256	42.037.539	3,1	3,2	3,0	18,7	13,9
Döviz tevdiat hesapları	**316.390.978**	**439.972.232**	**512.342.333**	**31,9**	**37,6**	**36,9**	**39,1**	**16,4**
Vadesiz	61.570.057	85.343.117	100.908.333	6,2	7,3	7,3	38,6	18,2
Vadeli	254.820.921	354.629.115	411.434.000	25,7	30,3	29,6	39,2	16,0
Kıymetli maden depo hesapları (YP)	**13.726.110**	**9.819.801**	**15.617.790**	**1,4**	**0,8**	**1,1**	**-28,5**	**59,0**
Vadesiz	11.214.445	7.636.156	12.238.569	1,1	0,7	0,9	-31,9	60,3
Vadeli	2.511.665	2.183.645	3.379.221	0,3	0,2	0,2	-13,1	54,8
Bankalararası mevduat	**49.608.700**	**55.468.667**	**72.209.312**	**5,0**	**4,7**	**5,2**	**11,8**	**30,2**
Toplam mevduat	**992.073.598**	**1.170.330.919**	**1.387.843.961**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**18,0**	**18,6**

Kaynak: TCMB.

Grafik 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

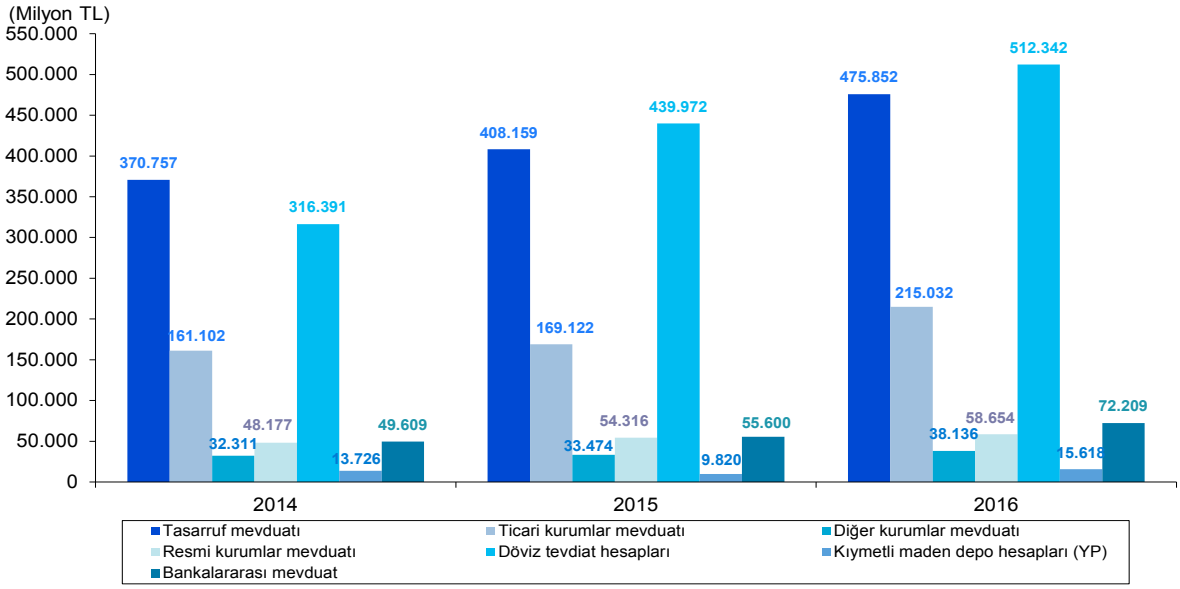

Kaynak: TCMB.

TCMB'nin finansal sistemi destekleyici makroihtiyati politikaları, likidite tedbirlerinin gecikmesi ve kamu teşvikleri sayesinde finansal olmayan kesime kullandırılan kredilerin artışı[7] yılın son çeyreğinde bir miktar yükselmekle birlikte, yıl genelinde azalma eğilimi göstermiştir. 2016 yılının son çeyreğinde yapılan vergi düzenlemeleri ve döviz kuru gelişmeleri otomobil ve dayanıklı tüketim mallarına olan talebin öne çekilmesini, dolayısıyla tüketici kredilerinin artışını desteklemiştir.

Toplam banka kredileri artış hızı, 2016 yılında % 16,6 olarak gerçekleşirken, reel olarak % 7,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece 2015 yılında 1.396.604 milyon TL olan kredi hacmi 2016 yılında 1.628.276 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 68).

Toplam krediler içinde, mevduat bankaları kredileri % 16,1'lik artışla 1.458.304 milyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 35,7'lik artışla 95.742 milyon TL, katılım bankaları kredileri % 6,4'lük artışla 74.230 milyon TL olmuştur. Türk Lirası cinsinden mevduat bankaları kredileri % 13,1'lik artışla 1.019.746 milyon TL olurken, bunun bileşenlerinden ticari ve bireysel krediler % 12,2'lik artışla 938.618 milyon TL'ye, tarımsal krediler % 33,5'lik artışla 47.458 milyon TL'ye, küçük esnaf ve sanaatkar kredileri % 21,4'lük artışla 23.658 milyon TL'ye yükselmiş, konut kredileri % 97,9'luk azalışla 61.189 milyon TL'ye düşmüştür. Yabancı para cinsinden krediler % 23,8 artarak 438.558 milyon TL ve bunun önemli bir kısmını oluşturan yabancı para cinsinden ticari ve bireysel krediler % 23,8'lik artışla 433.897 milyon TL, küçük esnaf ve sanatkar kredileri ise % 22,5'lik artışla 4.307 milyon TL olmuştur.

7 TCMB, "Enflasyon Raporu" 2017-I.

Tablo 68. Banka Kredileri [(1), (2)]

(Bin TL)

Banka kredileri	2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Mevduat bankaları kredileri	**1.054.125.330**	**1.256.255.368**	**1.458.303.679**	**19,2**	**16,1**
TL	782.434.906	901.945.699	1.019.745.717	15,3	13,1
Ticari ve bireysel krediler	733.009.233	836.544.516	938.617.825	14,1	12,2
İhtisas kredileri	49.425.673	65.401.183	81.127.892	32,3	24,0
Tarımsal krediler	26.370.776	35.546.820	47.457.809	34,8	33,5
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	14.884.292	19.485.784	23.657.801	30,9	21,4
Konut kredileri	2.819.039	2.980.179	61.189	5,7	-97,9
Diğer	5.351.566	10.368.579	10.012.282	93,7	-3,4
Yabancı para	271.690.424	354.309.669	438.557.962	30,4	23,8
Ticari ve bireysel krediler	268.598.801	350.547.540	433.897.158	30,5	23,8
İhtisas kredileri	3.091.623	3.762.129	4.660.804	21,7	23,9
Tarımsal krediler	0	0	0	-	-
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	2.977.333	3.516.174	4.307.337	18,1	22,5
Konut kredileri	0	0	0	-	-
Diğer	114.290	245.955	353.467	115,2	43,7
Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri	**55.482.166**	**70.578.512**	**95.741.522**	**27,2**	**35,7**
TL	20.947.300	22.829.620	26.691.586	9,0	16,9
Türkiye İhracat Kredi Bankası	3.748.034	4.460.584	5.502.404	19,0	23,4
Diğer	17.199.266	18.369.036	21.189.182	6,8	15,4
Yabancı para	34.534.866	47.748.892	69.049.936	38,3	44,6
Türkiye İhracat Kredi Bankası	23.130.561	32.285.676	47.321.724	39,6	46,6
Diğer	11.404.305	15.463.216	21.728.212	35,6	40,5
Katılım bankaları kredileri	**63.124.428**	**69.769.696**	**74.230.440**	**10,5**	**6,4**
TL	58.446.071	62.303.472	63.313.618	6,6	1,6
Yabancı para	4.678.357	7.466.224	10.916.822	59,6	46,2
Toplam	**1.172.731.924**	**1.396.603.576**	**1.628.275.641**	**19,1**	**16,6**

Kaynak: TCMB.
(1): Yurt içi kredileri içermektedir.
(2): Veriler, yılın son Cuma günü itibariyladır.

2016 yılında Türk Lirası cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 16,9'luk artışla 26.692 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de % 44,6'lık artışla 69.050 milyon TL'ye yükselmiştir.

Türk Lirası cinsinden katılım bankaları kredileri % 1,6'lık artışla 63.314 milyon TL, yabancı para cinsinden katılım bankaları kredileri % 46,2'lik artışla 10.917 milyon TL olmuştur.

Tüketici kredileri artış eğilimini büyük ölçüde konut kredileri ve taşıt kredileri kaynaklı olarak 2016 yılında da sürdürmüştür. Konut kredi faizlerindeki indirimler kredi kullanımını artırırken, 24 Kasım 2016 tarihinden geçerli olmak üzere ÖTV oranlarının artırılacağının açıklanması, öncesinde otomobil satışlarına paralel olarak kredilerin de artmasını desteklemiştir. 2016 yılında mevduat bankaları tüketici kredileri 2015 yılına göre % 11,3 artarak 322.565 milyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları tüketici kredileri % 29,7 artarak 1.741 milyon TL'ye yükselirken, katılım bankaları tüketici kredileri % 3,0 azalarak 13.508 milyon TL'ye gerilemiştir. Mevduat bankaları tarafından verilen konut kredileri % 16,2 artarak 152.396 milyon TL, taşıt kredileri % 5,6 artarak 6.015 milyon TL'ye yükselmiştir. Dövize endeksli krediler ise büyük ölçüde azalmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları tarafından verilen konut kredileri ise azalış göstermiştir (Tablo 69).

Tablo 69. Bankacılık Sektörü Tüketici Kredileri [1]

(Bin TL)

		2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Mevduat Bankaları		**267.449.037**	**289.764.313**	**322.564.969**	**8,3**	**11,3**
	Konut	114.444.376	131.132.892	152.395.520	14,6	16,2
	Taşıt	6.189.430	5.695.605	6.015.072	-8,0	5,6
	Diğer	146.815.231	152.935.816	164.154.377	4,2	7,3
	Konut	360.401	265.300	161.603	-26,4	-39,1
Dövize Endeksli	Taşıt	38	1	1	-97,4	0,0
	Diğer	10.403	6.386	3.186	-38,6	-50,1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları		**1.394.968**	**1.343.198**	**1.741.474**	**-3,7**	**29,7**
	Konut	5.525	3.690	1.892	-33,2	-48,7
	Taşıt	41	3	49.836	-92,7	-
	Diğer	1.389.402	1.339.505	1.689.746	-3,6	26,1
	Konut	4.406	2.831	1.411	-35,7	-50,2
Dövize Endeksli	Taşıt	0	0	0	-	-
	Diğer	183	125	65	-31,7	-48,0
Katılım Bankaları		**11.960.786**	**13.930.830**	**13.507.519**	**16,5**	**-3,0**
	Konut	10.791.789	11.969.177	11.659.398	10,9	-2,6
	Taşıt	571.967	643.156	653.480	12,4	1,6
	Diğer	597.030	1.318.497	1.194.641	120,8	-9,4
	Konut	17.211	24.248	2.140	40,9	-91,2
Dövize Endeksli	Taşıt	0	0	0	-	-
	Diğer	1.184	25.616	33.037	2063,5	29,0

Kaynak: TCMB
(1): Geçici.

2016 yılında bireysel kredi borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı bir önceki yıla göre % 0,3 artarak 727.268, bireysel kredi kartı borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı % 2,7 azalarak 975.015, bireysel kredi veya bireysel kredi kartı borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı % 0,8 azalarak 1.321.053 olmuştur (Tablo 70).

Tablo 70. TBB Risk Merkezi Üyeleri Tarafından Bildirimi Yapılan, Borcunu Ödemeyen Bireysel Kredi ve Bireysel Kredi Kartı Borçlularının Sayısı

Yıllar	Bireysel Kredi Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı[1]	Bireysel Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı[1]	Bireysel Kredi veya Bireysel Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı[2]
2014	669.383	1.018.576	1.297.132
2015	725.278	1.002.518	1.331.305
2016	727.268	975.015	1.321.053
		Değişim (%)	
2014	3,8	11,2	7,3
2015	8,4	-1,6	2,6
2016	0,3	-2,7	-0,8

Kaynak: TBB Risk Merkezi.
(1) İlgili yıllar bazında bireysel kredi ve kredi kartından dolayı yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısını göstermektedir.
(2) İlgili yıllar bazında, sadece bireysel kredi, sadece kredi kartı ve hem bireysel kredi hem kredi kartı dolayısıyla, yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısını göstermektedir.

Brüt döviz rezervleri 2015 yılında % 9,0 azalırken, 2016 yılında % 4,6 artış göstermiş ve 115.504 milyon dolara yükselmiştir. Altın rezervi ise düşmeye devam etmiş ve % 20,2'lik azalışla 14.051 milyon dolara gerilemiştir. Bu değişikliklere bağlı olarak brüt uluslararası rezervler % 1,2 artarak 129.555 milyon dolar olmuştur (Tablo 71, Grafik 37).

Tablo 71. Uluslararası Rezervler

(Milyon Dolar)

Yıllar	Altın	Brüt Döviz Rezervleri: TCMB	Brüt Döviz Rezervleri: Bankalar Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası	Brüt Döviz Rezervleri: Toplam	Brüt Uluslararası Rezervler	Muhabir Açıkları	Net Uluslararası Rezervler
2014	20.401	106.902	14.552	121.454	141.855	0	141.855
2015	17.606	92.922	17.550	110.472	128.078	0	128.078
2016	14.051	92.051	23.453	115.504	129.555	0	129.555

Kaynak: TCMB.

Grafik 37. Uluslararası Rezervler

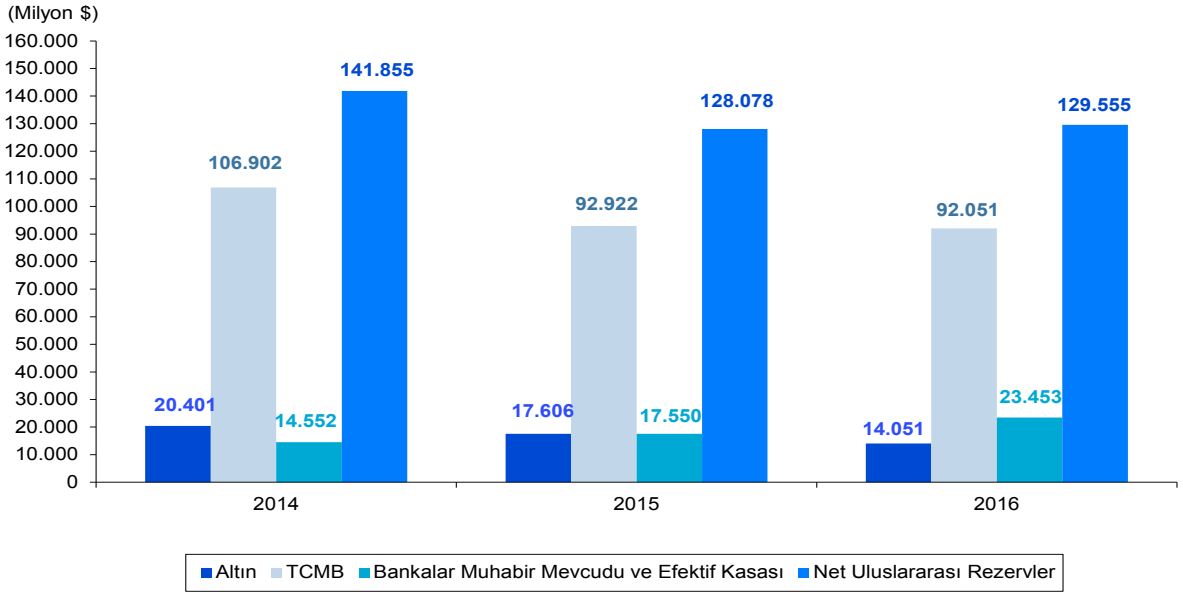

Kaynak: TCMB.

2015 yılında 5,4 ay olan TCMB döviz rezervlerinin aylık ortalama ithalatı karşılama oranı, 2016 yılında 5,6 ay düzeyine yükselmiştir. Bu artışta, TCMB döviz mevcudundaki azalmaya karşın, ithalatta da azalma olması etkili olmuştur (Tablo 72).

Tablo 72. TCMB Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı

(Milyon Dolar)

Yıllar	TCMB Döviz Mevcudu	İthalat	Ortalama Aylık İthalat	Döviz Mevcudunun Aylık Ortalama İthalatı Karşılama Oranı
2014	106.902	242.177	20.181	5,3
2015	92.922	207.234	17.270	5,4
2016	92.051	198.610	16.551	5,6

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 2014 yılından bu yana değişmemiştir. Mevduat bankacılığı ağırlıklı olan bankacılık sektöründe halen 34 mevduat ve 13 kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 47 banka faaliyet göstermektedir. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 9'u özel sermayeli, 21'i yabancı sermayeli ve 1'i de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında bulunan bankalardır. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayelidir. Türk bankacılık sistemindeki bankaların payı da bir önceki yıla göre değişmemiş ve toplam bankaların % 72,3'ünü mevduat bankaları, % 27,7'sini de kalkınma ve yatırım bankaları oluşturmuştur (Tablo 73).

Tablo 73. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri

	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
Bankalar	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Mevduat bankaları	**34**	**34**	**34**	**11.182**	**11.151**	**10.740**	**195.363**	**195.838**	**191.363**
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	3.500	3.681	3.702	55.851	58.211	57.586
Özel sermayeli bankalar	11	9	9	5.455	4.299	4.132	95.839	74.756	73.742
TMSF'ye devredilen bankalar	1	1	1	1	1	1	227	225	231
Yabancı sermayeli bankalar	19	21	21	2.226	3.170	2.905	43.446	62.646	59.804
Kalkınma ve yatırım bankaları	**13**	**13**	**13**	**41**	**42**	**41**	**5.523**	**5.366**	**5.336**
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	22	23	23	3.835	3.783	3.766
Özel sermayeli bankalar	7	6	6	16	15	14	1.460	1.338	1.373
Yabancı sermayeli bankalar	3	4	4	3	4	4	228	245	197
Toplam	**47**	**47**	**47**	**11.223**	**11.193**	**10.781**	**200.886**	**201.204**	**196.699**
	Pay (%)								
	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
Bankalar	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Mevduat bankaları	**72,3**	**72,3**	**72,3**	**99,6**	**99,6**	**99,6**	**97,3**	**97,3**	**97,3**
Kamu sermayeli bankalar	6,4	6,4	6,4	31,2	32,9	34,3	27,8	28,9	29,3
Özel sermayeli bankalar	23,4	19,1	19,1	48,6	38,4	38,3	47,7	37,2	37,5
TMSF'ye devredilen bankalar	2,1	2,1	2,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Yabancı sermayeli bankalar	40,4	44,7	44,7	19,8	28,3	26,9	21,6	31,1	30,4
Kalkınma ve yatırım bankaları	**27,7**	**27,7**	**27,7**	**0,4**	**0,4**	**0,4**	**2,7**	**2,7**	**2,7**
Kamu sermayeli bankalar	6,4	6,4	6,4	0,2	0,2	0,2	1,9	1,9	1,9
Özel sermayeli bankalar	14,9	12,8	12,8	0,1	0,1	0,1	0,7	0,7	0,7
Yabancı sermayeli bankalar	6,4	8,5	8,5	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: TBB.

Ekonomik büyümedeki durgunluk bankacılık sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Sektörün aktif büyümesindeki yavaşlama, bankaların operasyonel maliyetleri düşürme çabaları, şube ve personel sayısında azaltmaya gitmelerine neden olmuştur [8]. Bankacılık sektöründeki toplam şube sayısı 412 adet azalarak 2016 yılında 10.781'e gerilemiştir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 21 adet artarak 3.702'ye yükselirken, özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 167 adet azalarak 4.132'ye, yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 265 adet azalarak 2.905'e gerilemiştir. Böylece mevduat bankalarının şube sayısı 411 adet azalarak 10.740'a, Kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 1 adet azalarak 41'e düşmüştür.

Bankacılık sisteminde 2015 yılında 201.204 olan toplam çalışan sayısı, 2016 yılında 4.505 kişi azalarak 196.699'a düşmüştür. Bunların % 29,3'ü kamu sermaye mevduat bankalarında, % 37,5'i özel sermayeli mevduat bankalarında, % 30,4'ü yabancı sermayeli mevduat bankalarında, % 0,1'i TMSF'ye devredilen bankada, % 1,9'u kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında, % 0,7'si özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında ve % 0,1'i yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında çalışmaktadır.

1.4.3 Sermaye Piyasası

2016 yılında menkul kıymetler borsalarında hisse senetleri piyasaları işlem hacmi bir önceki yıla göre % 1,2 azalarak 1.013.562 milyon TL, repo-ters repo piyasası işlem hacmi % 32,3 azalarak 1.985.569 milyon TL'ye gerilerken, kamu menkul kıymetleri kesin alım-satım işlem hacmi % 29,7 artarak 323.615 milyon TL'ye, altın borsası TL ile yapılan işlem hacmi % 134,0 artarak 2.529 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 74, Grafik 38).

Hisse senetleri piyasaları işlem hacminin en yüksek olduğu ay Mart ve Nisan ayları olurken, kamu menkul kıymetleri kesin alım-satım işlem hacminin en yüksek olduğu ay Ocak, repo-ters repo piyasası işlem hacminin en yüksek olduğu ay Mart ve altın borsası TL ile yapılan işlem hacminin en yüksek olduğu ay Mayıs olmuştur.

8 TBB, Türkiye'de Bankacılık Sistemi, Aralık 2016

Tablo 74. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

(Milyon TL)

Yıllar	Aylar	Hisse Senetleri Piyasaları İşlem Hacmi	Kamu Menkul Kıymetleri Kesin Alım-Satım İşlem Hacmi	Repo-Ters Repo Piyasası İşlem Hacmi	Altın Borsası TL ile Yapılan İşlem Hacmi
2014	Ocak	76.860	26.876	246.142	170
	Şubat	57.600	19.304	206.415	67
	Mart	60.726	25.389	231.635	96
	Nisan	72.648	27.378	248.355	73
	Mayıs	69.862	34.550	233.574	57
	Haziran	71.772	29.452	255.736	106
	Temmuz	63.568	18.116	227.530	54
	Ağustos	73.631	30.439	221.917	54
	Eylül	73.020	29.048	219.183	346
	Ekim	72.363	24.526	215.742	222
	Kasım	84.369	24.789	224.577	378
	Aralık	96.513	30.085	264.537	76
	Toplam	**872.931**	**319.951**	**2.795.342**	**1.700**
2015	Ocak	98.410	33.064	243.583	164
	Şubat	95.727	23.935	238.872	61
	Mart	100.995	24.312	264.001	72
	Nisan	88.973	18.902	260.626	73
	Mayıs	84.658	21.517	249.207	51
	Haziran	87.284	21.470	297.344	53
	Temmuz	74.524	18.698	260.524	190
	Ağustos	66.039	13.808	249.019	66
	Eylül	58.091	11.628	223.543	60
	Ekim	86.866	22.255	223.846	142
	Kasım	94.290	22.122	210.936	98
	Aralık	90.016	17.741	209.901	51
	Toplam	**1.025.874**	**249.452**	**2.931.402**	**1.081**
2016	Ocak	84.253	32.646	185.521	49
	Şubat	95.581	30.899	189.938	240
	Mart	108.159	30.582	214.411	146
	Nisan	101.720	26.288	189.101	162
	Mayıs	90.475	3.152	190.200	467
	Haziran	75.190	32.661	164.952	204
	Temmuz	73.664	27.233	149.493	264
	Ağustos	75.789	23.536	172.221	228
	Eylül	64.659	26.980	127.446	157
	Ekim	84.696	28.140	137.625	185
	Kasım	86.088	36.209	129.471	211
	Aralık	73.286	25.289	135.190	215
	Toplam	**1.013.562**	**323.615**	**1.985.569**	**2.529**

Kaynak: KB, TCMB.

Grafik 38. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

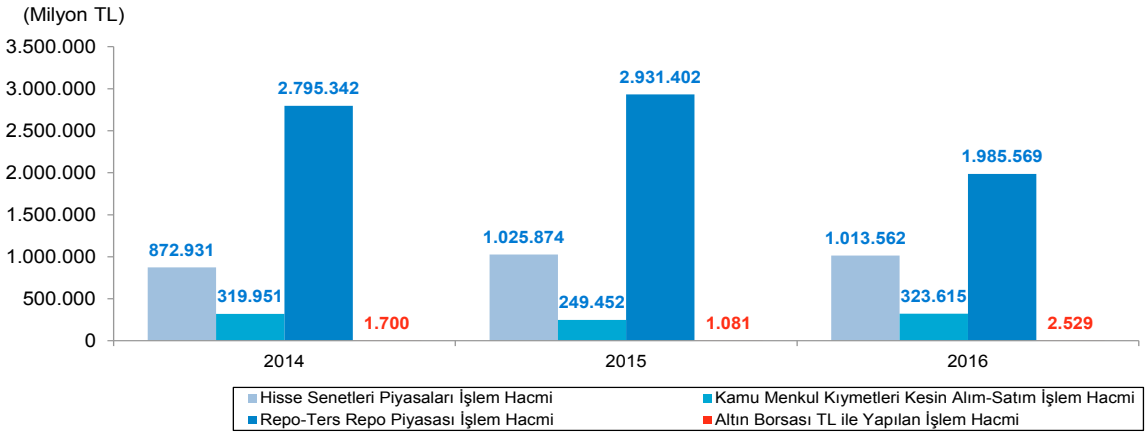

Kaynak: KB, TCMB.

Borsa İstanbul (BIST)

2016 yılında küresel ekonomideki sınırlı büyüme devam etmiş, küresel ekonomik riskler varlığını sürdürmüştür. Brexit, ABD'de Donald Trump'un sürpriz bir şekilde başkan seçilmesi, Ortadoğu kaynaklı jeopolitik gelişmeler, Amerikan Merkez Bankası (FED)'in 4 faiz artırımı beklentisi olmasına karşılık tek faiz artırımı ile yetinmesi ve petrol fiyatlarının yükselmesi küresel piyasaları etkileyen en önemli gelişmeler olmuştur.

Ülke içinde ise terör olaylarının yarattığı güvenlik endişesi, 15 Temmuz darbe girişimi, kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyesine düşürmesi, Türk Lirasının değer kayıpları, piyasalardaki gelişmelerde belirleyici olmuştur.

2016 yılının Mart ve Nisan aylarında Fed'in faiz artırımına gideceğine yönelik beklentinin azalması, gelişmekte olan ülke piyasalarındaki risk algısının düzelmesinin yanında, yurt içinde de olumlu görünüm, BIST 100 Endeksi'nin değer kazanmasını sağlamıştır. Ancak 15 Temmuzda yaşanan darbe girişimi, S&P ve Moody's kredi derecelendirme kuruluşlarının kararları, yılın ikinci yarısında endeksin gerilemesine neden olmuştur. Yılın son çeyreğinde özellikle ABD Başkanlık seçimi sonuçlarının küresel piyasalarda yarattığı belirsizlik, genişleyici maliye politikalarına yönelik beklentiler küresel piyaslarda dalgalanma yaratmıştır. Borsa İstanbul'da bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiş, BIST100 Endeksi Kasım ayında dip seviyelere gerilemiştir.

2016 yılına 73.481,1 seviyesinden başlayan BIST 100 Endeksi, Nisan ayında 85.327,8 ile en yüksek seviyesine çıkmış, Mayıs ayından itibaren tekrar gerilemeye başlamıştır. Yıl boyunca dalgalı bir seyir izleyen endeks yılı 78.138,7 seviyesinde kapatmıştır (Tablo 75).

2016 yılında % 19,8 artış gösteren Borsa İstanbul toplam işlem hacmi, 2016 % 1,2 azalarak 1.025.874 milyon TL'den 1.013.562 milyon TL'ye gerilemiştir. Aylar itibarıyla en yüksek işlem hacmi 108.159 milyon TL ile Mart ayında, en düşük işlem hacmi ise 64.659 milyon TL ile Eylül ayında gerçekleşmiştir.

2016 yılında Borsa İstanbul'da toplam işlem hacmindeki reel artışın en yüksek oranda gerçekleştiği ay % 29,1 ile Ekim ayı olmuş, bunu % 13,5 ile Şubat ayı ve % 13,2 ile Mart ayı takip etmiştir. Toplam işlem hacminin reel olarak en yüksek oranda düşüş gösterdiği aylar ise % 17,3 ile Haziran ayı, % 16,2 ile Aralık ayı ve % 14,8 ile Eylül ayları olmuştur.

Tablo 75. Borsa İstanbul (BİST) Endeksi ve İşlem Hacmi

Yıllar	Aylar	İşlem Hacmi (Bin TL)	BIST 100 Endeksi (Ocak 1986=1)	Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100)		İşlem Hacmi	
				Endeks	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2014	Ocak	76.860.180	61.858,2	233,5	2,0	12,0	9,8
	Şubat	57.599.582	62.553,3	234,5	0,4	-25,1	-25,4
	Mart	60.725.646	69.736,3	237,2	1,1	5,4	4,3
	Nisan	72.647.643	73.871,5	240,4	1,3	19,6	18,0
	Mayıs	69.862.112	79.289,8	241,3	0,4	-3,8	-4,2
	Haziran	71.771.692	78.489,0	242,1	0,3	2,7	2,4
	Temmuz	63.567.873	82.156,9	243,2	0,5	-11,4	-11,8
	Ağustos	57.051.140	80.312,9	243,4	0,1	-10,3	-10,3
	Eylül	73.020.351	74.937,8	243,7	0,1	28,0	27,8
	Ekim	72.363.009	80.579,7	248,4	1,9	-0,9	-2,7
	Kasım	84.369.098	86.168,7	248,8	0,2	16,6	16,4
	Aralık	96.512.898	85.721,1	247,7	-0,4	14,4	14,9
2015	Ocak	98.409.765	88.945,8	250,5	1,1	2,0	0,9
	Şubat	95.727.458	84.147,5	252,2	0,7	-2,7	-3,4
	Mart	100.994.646	80.846,0	255,2	1,2	5,5	4,3
	Nisan	88.973.480	83.947,0	259,4	1,6	-11,9	-13,3
	Mayıs	84.658.202	82.981,2	260,9	0,6	-4,9	-5,4
	Haziran	87.284.309	82.249,5	259,5	-0,5	3,1	3,6
	Temmuz	74.524.271	79.909,7	259,7	0,1	-14,6	-14,7
	Ağustos	66.038.812	75.210,4	260,8	0,4	-11,4	-11,7
	Eylül	58.091.246	74.205,5	263,1	0,9	-12,0	-12,8
	Ekim	86.866.119	79.409,0	267,2	1,6	49,5	47,2
	Kasım	94.289.820	75.232,8	269,0	0,7	8,5	7,8
	Aralık	90.015.949	71.727,0	269,5	0,2	-4,5	-4,7
2016	Ocak	84.253.201	73.481,1	274,4	1,8	-6,4	-8,1
	Şubat	95.581.225	75.814,4	274,4	0,0	13,4	13,5
	Mart	108.159.342	83.268,0	274,3	0,0	13,2	13,2
	Nisan	101.720.209	85.327,8	276,4	0,8	-6,0	-6,7
	Mayıs	90.475.189	77.803,4	278,0	0,6	-11,1	-11,6
	Haziran	75.190.204	76.817,2	279,3	0,5	-16,9	-17,3
	Temmuz	73.664.074	75.405,5	282,6	1,2	-2,0	-3,2
	Ağustos	75.789.465	75.967,6	281,8	-0,3	2,9	3,2
	Eylül	64.658.885	76.488,4	282,3	0,2	-14,7	-14,8
	Ekim	84.696.188	78.536,2	286,3	1,4	31,0	29,1
	Kasım	86.087.916	73.995,2	287,8	0,5	1,6	1,1
	Aralık	73.286.449	78.138,7	292,5	1,6	-14,9	-16,2

Kaynak: BİST, SPK, TÜİK.

2016 yılında Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2015 yılına göre % 1,7 azalarak 1.031.309'a, yabancı yatırımcı sayısı % 2,6 azalarak 9.485'e gerilemiştir. Böylece 2016 yılında BİST'de yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı 2015 yılına göre % 1,7 azalarak 1.040.794 olmuştur. 2016 yılında yerli ve yabancı yatırımcı sayıları azalış göstermesine karşın, portföy değerleri artmıştır. Yerli yatırımcıların BİST'deki portföy değeri % 6,1 artarak 90.321 milyon TL, yabancı yatırımcıların portföy değeri % 10,8 artarak 156.511 milyon TL, toplam portföy değeri ise % 9,1 artarak 246.832 milyon TL olmuştur. Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı içinde yerli yatırımcıların payı % 99,1, yabancı yatırımcıların payı % 0,9 olurken, portföy değerine göre yerli yatırımcıların payı % 36,6, yabancı yatırımcıların payı % 63,4 olmuştur (Tablo 76).

Tablo 76. Borsa İstanbulda Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri

Yatırımcı	Yatırımcı Sayısı			Değişim (%)		Portföy Değeri (Milyon TL)			Değişim (%)	
Uyruğu	2014	2015	2016	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Yerli	1.065.473	1.049.578	1.031.309	-1,5	-1,7	89.699	85.114	90.321	-5,1	6,1
Yabancı	9.895	9.735	9.485	-1,6	-2,6	159.243	141.206	156.511	-11,3	10,8
Toplam	**1.075.368**	**1.059.313**	**1.040.794**	**-1,5**	**-1,7**	**248.942**	**226.320**	**246.832**	**-9,1**	**9,1**

Kaynak: MKK.

2016 yılında Borsa İstanbul'da yatırım yapan yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler arasında 1.244 yatırımcı ve 48.527 milyon TL'lik portföy ile ABD ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 415 yatırımcı ve 24.102 milyon TL'lik portföy ile İngiltere, üçüncü sırada 276 yatırımcı ve 12.396 milyon TL'lik portföy ile Lüksemburg gelmektedir. 2016 yılında ülkemizdeki yabancı yatırımcılar içinde ilk 10'da yer alan ülkeler, 123.505 milyon TL'lik portföy değeri ile 156.511 milyon TL'lik toplam yabancı yatırımcı portföy değerinin % 78,9'unu oluşturmaktadır (Tablo 77).

Tablo 77. Borsa İstanbulda Yabancı Yatırımcılarda İlk On Ülke (1)

(2016 Yılı)

Ülkeler	Yatırımcı Sayısı	Pay (%)	Portföy Değeri (Milyon TL)	Pay (%)
Amerika Birleşik Devletleri	1.244	13,1	48.527	31,0
İngiltere	415	4,4	24.102	15,4
Lüksemburg	276	2,9	12.396	7,9
Hollanda	125	1,3	8.805	5,6
Katar	5	0,1	7.178	4,6
İrlanda	168	1,8	6.013	3,8
Singapur	8	0,1	4.875	3,1
Norveç	17	0,2	4.338	2,8
Rusya Federasyonu	6	0,1	3.932	2,5
Kanada	169	1,8	3.339	2,1
10 ülke toplamı	2.433	25,7	123.505	78,9
Toplam yabancı yatırımcı	**9.485**	**100,0**	**156.511**	**100,0**

Kaynak: MKK.
(1): Portföy değerine göre BİST'de yatırım yapan yabancı yatırımcılarda ilk on ülke alınmıştır.

1.4.4 Kamu Maliyesi

Orta Vadeli Mali Planda (2016-2018)[9] maliye politikasının, Orta Vadeli Programla uyumlu olarak ekonomik istikrarın desteklenmesine, büyüme potansiyelinin yukarı çekilmesine, yurt içi tasarrufların artırılarak cari açığın kontrol altında tutulmasına ve fiyat istikrarına yardımcı olacak şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Kamu maliyesini güçlendirmeye ve mali disiplinin kalitesini artırmaya yönelik eylemler öncelikle ele alınacak, kamu kesimi borçlanma gereğinin kontrol altında tutularak maliye politikasının sürdürülebilirliği gözetilecek, kamu maliyesi alanında elde edilen kazanımların korunması sağlanacaktır. Merkezi yönetim bütçesinin, kaynakların belirlenen politika öncelikleri doğrultusunda tahsisi ile etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Ayrıca kamu kesimi genel dengesinin GSYH'ya oranının 2016 yılında % 0,3 açık vermesi ve Program dönemi süresince bu seviyede kalması öngörülmektedir.

Genel devlet gelirleri artışını 2016 yılında da devam ettirmiştir. 2015 yılında % 15,6 artan genel devlet gelirlerinin, 2016 yılında % 12,5 artışla 899.016 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir (Tablo 78).

Tablo 78. Genel Devlet Gelirleri (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

				Değişim (%)		Pay (%)		
Gelirler	2014	2015	2016 (2)	2015	2016	2014	2015	2016
Vergiler	361.940	418.694	462.199	15,7	10,4	52,4	52,4	51,4
Vasıtasız	105.982	118.880	137.081	12,2	15,3	15,3	14,9	15,2
Vasıtalı	243.672	285.677	309.281	17,2	8,3	35,3	35,7	34,4
Servet	12.285	14.137	15.837	15,1	12,0	1,8	1,8	1,8
Vergi dışı normal gelirler	38.941	42.794	45.056	9,9	5,3	5,6	5,4	5,0
Faktör gelirleri	99.351	112.676	131.382	13,4	16,6	14,4	14,1	14,6
Sosyal fonlar	178.900	212.940	249.380	19,0	17,1	25,9	26,6	27,7
Toplam	**679.133**	**787.104**	**888.016**	**15,9**	**12,8**	**98,3**	**98,5**	**98,8**
Özelleştirme gelirleri	12.094	12.069	11.000	-0,2	-8,9	1,7	1,5	1,2
Toplam gelir	**691.227**	**799.173**	**899.016**	**15,6**	**12,5**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: KB, TÜİK.
(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.
(2): Gerçekleşme tahmini.

9 Kalkınma Bakanlığı, "Orta Vadeli Program", (2016-2018).

Genel devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan vergi gelirlerinin, 2016 yılında % 10,4 artışla 462.199 milyon TL olacağı öngörülmektedir. Vergi dışı normal gelirlerin % 5,3 artarak 45.056 milyon TL'ye, faktör gelirlerinin % 16,6 artışla 131.382 milyon TL'ye, sosyal fonların % 17,1 artışla 249.380 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. 2015 yılında % 0,2 azalan özelleştirme gelirlerinin bu eğilimini 2016 yılında da sürdüreceği ve % 8,9 azalışla 11.000 milyon TL olacağı tahmin edilmektedir.

Genel devlet gelirleri içinde gelir bileşenlerinin payı 2015 yılından 2016 yılına sırasıyla; vergilerde % 52,4'ten % 51,4'e, vergi dışı normal gelirlerde % 5,4'ten % 5,0'e, özelleştirme gelirlerinde % 1,5'ten % 1,2'ye gerilerken, faktör gelirlerinde % 14,1'den % 14,6'ya, sosyal fonlarda % 26,6'dan % 27,7'ye yükselmiştir.

2015 yılında % 14,2 artan genel devlet harcamalarının, 2016 yılında % 17,2 artarak 939.333 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Cari harcamalar % 19,9 artışla 428.621 milyon TL olmuştur. 2015 yılında % 20,8 artan genel devlet sabit sermaye yatırımlarının, 2016 yılında yavaşlayarak % 9,1 artışla 88.378 milyon TL'ye yükselmesi öngörülmektedir. Kamu stokları 2016 yılında 189 milyon TL açık vermiştir. Böylece 2015 yılında % 21,2 oranında artan genel devlet yatırım harcamaları, 2016 yılında % 9,2 artışla 88.567 milyon TL olmuştur. 2015 yılında % 13,2 artan genel devlet transfer harcamalarının, 2016 yılında % 16,4 artışla 422.146 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Transfer harcamalarının büyük bir kısmını oluşturan cari transferler % 18,3 artışla 401.673 milyon TL'ye yükselirken, sermaye transferleri % 12,6 azalışla 20.473 milyon TL'ye gerileyecektir. Bu dönemde faiz dışı harcamaların da % 18,6 artışla 885.352 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 79).

Tablo 79. Genel Devlet Harcamaları (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

				Değişim (%)		Pay (%)		
Harcamalar	2014	2015	2016 (2)	2015	2016	2014	2015	2016
Cari harcamalar	314.569	357.607	428.621	13,7	19,9	44,8	44,6	45,6
Yatırım harcamaları	66.916	81.101	88.567	21,2	9,2	9,5	10,1	9,4
Sabit sermaye	67.053	80.991	88.378	20,8	9,1	9,6	10,1	9,4
Stok değişmesi	-137	110	189	-180,3	71,8	0,0	0,0	0,0
Transfer harcamaları	320.382	362.824	422.146	13,2	16,4	45,6	45,3	44,9
Cari transferler	295.827	339.398	401.673	14,7	18,3	42,1	42,3	42,8
Sermaye transferleri	24.555	23.426	20.473	-4,6	-12,6	3,5	2,9	2,2
Toplam harcama	**701.867**	**801.532**	**939.333**	**14,2**	**17,2**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Faiz dışı harcamalar	650.174	746.681	885.352	14,8	18,6	92,6	93,2	94,3

Kaynak: KB, TÜİK.
Not: (-) işaret fazlayı göstermektedir.
(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.
(2): Gerçekleşme tahmini.

2015 yılında genel devlet harcamaları içinde % 44,6 olan cari harcamaların payı 2016 yılında % 45,6'ya yükselirken, yatırım harcamalarının payı % 10,1'den % 9,4'e, transfer harcamalarının payı % 45,2'den % 44,9'a gerilemiştir.

1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi

2016 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda merkezi yönetim bütçe giderlerinin 570.507 milyon TL, bütçe gelirlerinin 540.819 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 29.688 milyon TL açık, faiz dışı dengenin ise 26.312 milyon TL fazla vermesi öngörülmüştür. Bütçe açığının GSYH'ya oranında % 1,3 olması hedeflenmiştir.

Ekonominin olumlu performans gösteren göstergelerinden olan merkezi yönetim bütçesi 2016 yılında sınırlı bir iyileşme göstermiştir. 2016 yılı sonunda bütçe giderleri hedefin 13.183 milyon TL, bütçe gelirleri de 13.613 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı 29.258 milyon TL ile hedeflenen değerin 430 milyon TL altında gerçekleşirken, faiz dışı denge 20.989 milyon TL ile hedeflenen değerden 5.323 milyon TL düşük fazla vermiştir. Cari transferler, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderlerindeki artışın desteklediği faiz dışı harcamalar, bütçe gerçekleşmelerini olumsuz etkilerken, vergi dışı gelirlerdeki artış ve faiz harcamalarındaki gerileme olumlu katkı yapmıştır.

2016 yılı sonunda bütçe gelirleri bir önceki yıla göre % 14,8 artarak 482.780 milyon TL'den 554.431 milyon TL'ye, bütçe giderleri de % 15,3 artarak 506.305 milyon TL'den 583.689 milyon TL'ye yükselmiştir. Bütçe açığı % 24,4 artarak 23.525 milyon TL'den 29.258 milyon TL'ye yükselmiştir. 2015 yılında % 11,1 artan faiz dışı fazla, 2016 yılında % 28,8 azalarak 29.479 milyon TL'den 20.989 milyon TL'ye gerilemiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı % 95,0 olmuştur (Tablo 80, Grafik 39).

Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

				Değişim (%)		GSYH'ye Oranı		
Bileşenler	2014	2015	2016	2015	2016	2014	2015	2016
Bütçe giderleri	448.752	506.305	583.689	12,8	15,3	21,9	21,7	22,5
Faiz hariç giderler	398.839	453.301	533.443	13,7	17,7	19,5	19,4	20,6
Faiz harcamaları	49.913	53.004	50.247	6,2	-5,2	2,4	2,3	1,9
Bütçe gelirleri	425.383	482.780	554.431	13,5	14,8	20,8	20,7	21,4
Bütçe dengesi	-23.370	-23.525	-29.258	0,7	24,4	-1,1	-1,0	-1,1
Faiz dışı denge	26.544	29.479	20.989	11,1	-28,8	1,3	1,3	0,8

Kaynak: MB, TÜİK.

Grafik 39. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

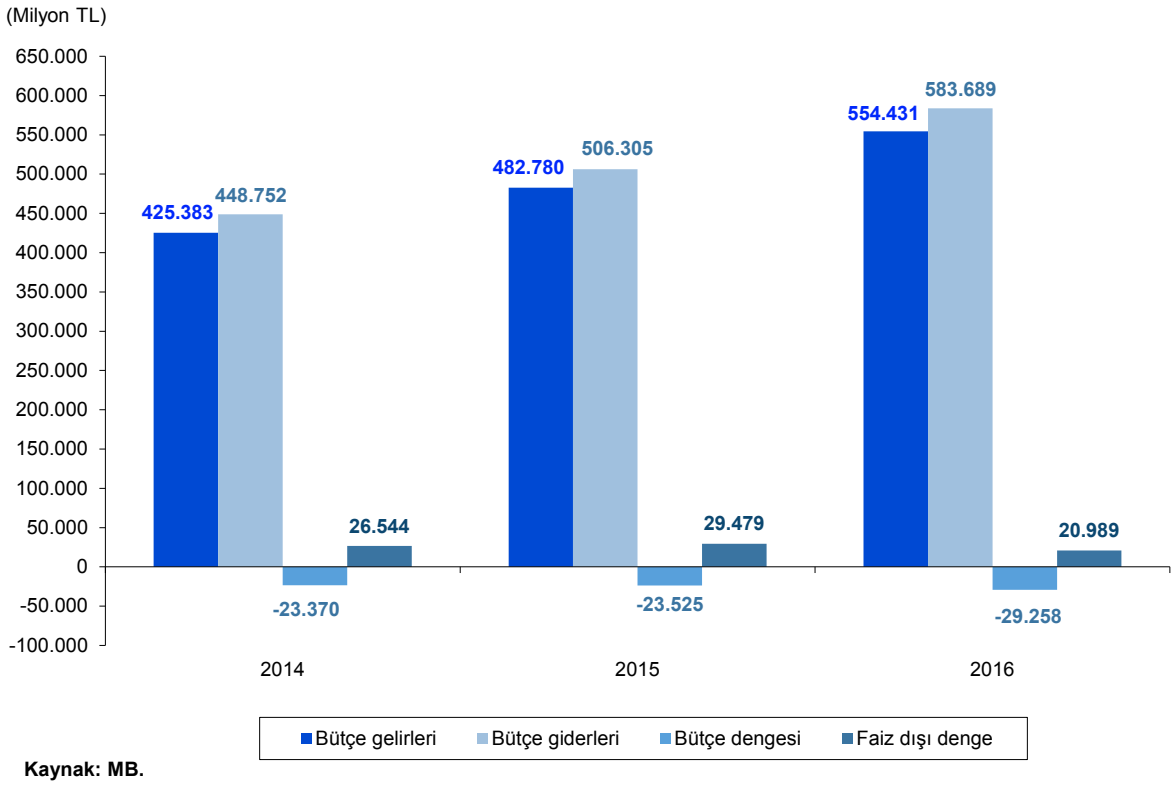

Kaynak: MB.

2016 yılı merkezi yönetim bütçe gelirlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı % 20,7'den % 21,4'e, merkezi yönetim bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı % 21,7'den % 22,5'e yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı % 1,0'den % 1,1'e yükselmiş, faiz dışı merkezi yönetim bütçe fazlasının GSYH'ye oranı ise % 1,5'ten % 0,8'e gerilemiştir.

1.4.4.1.1 Gelirler

2016-2018 dönemi Orta Vadeli Planında izlenecek kamu gelir politikasının, adil ve etkin bir vergi sistemi oluşturma hedefi doğrultusunda; istihdamı ve yatırımları teşvik edecek, yurtiçi tasarrufları artıracak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltacak, ekonominin rekabet gücünü geliştirecek şekilde yürütüleceği açıklanmıştır. Kamu mali sisteminin ihtiyaç duyduğu gelirlerin sağlıklı ve sürekli kaynaklardan elde edilmesi temel amaç olarak gösterilmiştir.

Bütçe gelirleri 2016 yılında bir önceki yıla göre daha olumlu bir performans göstermiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamaya bağlı olarak vergi gelirlerinde sınırlı bir artış olurken, vergi dışı gelirlerdeki yüksek oranlı artış gelir artışını destekleyen en önemli gelişme olmuştur. 2015 yılında % 13,5 artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2016 yılında % 14,8'lik artışla 554.431 milyon TL'ye yükselirken, hedeflenen miktarın 13.612 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 81).

Tablo 81. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

(Milyon TL)

Bileşenler	2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016
A- Genel bütçe gelirleri	**408.676**	**464.188**	**533.663**	**13,6**	**15,0**	**96,1**	**96,1**	**96,3**
1- Vergi gelirleri	352.514	407.818	458.658	15,7	12,5	82,9	84,5	82,7
Gelir, kâr ve ser. kazanç. üzerinden alınan vergiler	106.207	119.144	139.571	12,2	17,1	25,0	24,7	25,2
Gelir vergisi	73.902	85.756	96.602	16,0	12,6	17,4	17,8	17,4
Beyana dayanan gelir vergisi	3.034	3.672	4.521	21,0	23,1	0,7	0,8	0,8
Basit usulde gelir vergisi	298	356	375	19,3	5,6	0,1	0,1	0,1
Gelir vergisi tevkifatı	68.849	79.920	89.749	16,1	12,3	16,2	16,6	16,2
Geçici gelir vergisi	1.721	1.808	1.956	5,1	8,2	0,4	0,4	0,4
Kurumlar vergisi	32.305	33.388	42.969	3,4	28,7	7,6	6,9	7,8
Beyana dayanan kurumlar vergisi	601	432	2.820	-28,2	553,0	0,1	0,1	0,5
Kurumlar vergisi tevkifatı	189	251	278	32,7	10,6	0,0	0,1	0,1
Geçici kurumlar vergisi	31.515	32.705	39.872	3,8	21,9	7,4	6,8	7,2
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	8.215	9.384	10.605	14,2	13,0	1,9	1,9	1,9
Veraset ve intikal vergisi	428	435	619	1,6	42,3	0,1	0,1	0,1
Motorlu taşıtlar vergisi	7.787	8.949	9.986	14,9	11,6	1,8	1,9	1,8
Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri	142.111	167.092	191.294	17,6	14,5	33,4	34,6	34,5
Dahilde alınan katma değer vergisi	38.121	46.424	53.986	21,8	16,3	9,0	9,6	9,7
Özel tüketim vergisi	91.095	105.923	120.368	16,3	13,6	21,4	21,9	21,7
Petrol ve doğalgaz ürünlerine ilişkin ÖTV	45.628	50.830	56.296	11,4	10,8	10,7	10,5	10,2
Motorlu taşıt araçlarına ilişkin ÖTV	12.851	17.027	18.873	32,5	10,8	3,0	3,5	3,4
Kolalı gazoz, alkollü iç. ve tüt. mamül. ilişkin ÖTV	29.224	34.111	40.500	16,7	18,7	6,9	7,1	7,3
Dayanıklı tüketim ve diğer mallara ilişkin ÖTV	3.392	3.956	4.692	16,6	18,6	0,8	0,8	0,8
6111 S.K. Kapsamında tahsil olunan ÖTV	0	0	0	0,0	58,0	0,0	0,0	0,0
6736 S.K. Kapsamında tahsil olunan ÖTV	-	-	6	-	-	0,0	-	0,0
Banka ve sigorta muameleleri vergisi	7.487	9.172	11.067	22,5	20,7	1,8	1,9	2,0
Şans oyunları vergisi	768	842	900	9,6	6,9	0,2	0,2	0,2
Özel iletişim vergisi	4.640	4.732	4.976	2,0	5,2	1,1	1,0	0,9
Dahilde alınan diğer mal ve hizmet vergileri	0	0	-3	0,0	542,8	0,0	0,0	0,0
Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler	71.144	83.166	85.964	16,9	3,4	16,7	17,2	15,5
Gümrük vergileri	6.543	8.280	9.041	26,6	9,2	1,5	1,7	1,6
İthalde alınan katma değer vergisi	64.411	74.646	76.577	15,9	2,6	15,1	15,5	13,8
Diğer dış ticaret gelirleri	190	240	347	26,6	44,3	0,0	0,0	0,1
Damga vergisi	10.325	12.045	13.418	16,7	11,4	2,4	2,5	2,4
Harçlar	14.511	16.985	17.803	17,0	4,8	3,4	3,5	3,2
Başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler	3	3	2	-1,8	-19,0	0,0	0,0	0,0
2- Vergi Dışı Diğer Gelirler	56.161	56.369	75.006	0,4	33,1	13,2	11,7	13,5
B- Özel bütçeli idarelerin gelirleri	**13.524**	**15.083**	**16.844**	**11,5**	**11,7**	**3,2**	**3,1**	**3,0**
C- Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri	**3.183**	**3.509**	**3.923**	**10,3**	**11,8**	**0,7**	**0,7**	**0,7**
Toplam	**425.383**	**482.780**	**554.431**	**13,5**	**14,8**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: MB.

Merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri 2015 yılında % 15,7 artarken, 2016 yılında yurtiçi talebin düşük seyrinin etkisiyle % 12,5 artmış ve 458.658 milyon TL olmuştur. Böylece vergi gelirleri 459.150 milyon TL olarak hedeflenen değerin 492 milyon TL altında gerçekleşmiştir. 2015 yılında vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim bütçesi içinde % 84,5 olan payı 2016 yılında % 82,7'ye gerilemiştir.

Ağırlıklı olarak ücretler üzerinden yapılan kesintilerden oluşan gelir vergisi tahsilatı artış hızı, % 12,6 olmuştur. Beyana dayanan gelir vergisi ve geçici gelir vergisi geçen yıla oranla daha yüksek bir artış göstermiştir. Kamu kesimi ücretleri ile asgari ücrette yapılan artışlar, bu artışı desteklemiştir. Gelir vergisi altındaki beyana dayanan gelir vergisi, basit usulde alınan gelir vergisi ve geçici gelir vergisinin toplam merkezi yönetim bütçesi içindeki payları 2016 yılında da bir önceki yıla göre değişmemiştir. Gelir vergisi tevkifatının toplam merkezi yönetim bütçesi gelirleri içindeki payı ise % 16,6'dan % 16,2'ye gerilemiştir.

2015 yılında % 3,4 artan kurumlar vergisi tahsilatı, 2016 yılında büyük ölçüde beyana dayanan kurumlar vergisi tahsilatındaki yüksek oranlı artışın etkisiyle % 28,7 artış göstermiştir. Geçici kurumlar vergisi % 21,9, kurumlar vergisi tevkifatı da % 10,6 artmıştır. Kurumlar vergisinin merkezi yönetim bütçesi gelirleri içindeki payı % 7,8 olarak gerçekleşmiştir.

Mülkiyet üzerinden alınan vergiler, 2015 yılına göre % 13,0 artarak 10.605 milyon TL olmuştur. Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri artış hızını, 2016 yılında da % 14,5 ile sürdürmüştür. Bu vergilerin, merkezi yönetim toplam bütçe gelirleri içindeki payı % 34,6'dan % 34,5'e gerilemiştir. 2016 yılında dahilde alınan katma değer vergisi % 16,3 artarak 53.986 milyon TL, özel tüketim vergisi 13,6 artarak 120.368 milyon TL'ye yükselmiştir. Fiyatlar genel düzeyindeki artışın KDV matrahını artırmasının, vergi gelirlerinin yapılandırılmasından aktarılan tutarların dahilde alınan KDV artışını desteklediği, yılın son çeyreğinde otomobil ve tütün ürünlerinde ÖTV oranlarınının artırılmasının özel tüketim vergisi tahsilatı arttırdığı değerlendirilmektedir.

Vergi gelirleri içinde gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler toplamından oluşan dolaysız vergiler % 12,3'lük artışla 128.530 milyon TL'ye yükselirken, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler, damga vergisi ve harçlardan oluşan dolaylı vergiler % 17,3'lük artışla 279.288 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı % 65,5, dolaysız vergilerin payı % 31,5 olmuştur.

2016 yılında merkezi yönetim bütçe gelirlerindeki artışı destekleyen en önemli kalem vergi dışı gelirler olmuştur. Vergi dışı gelirler, 2016 yılında bir önceki yıla göre % 33,1 artarak 75.006 milyon TL'ye yükselirken, toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı % 13,5'e yükselmiştir. Vergi dışı gelirlerdeki artışta bütçeye kaydedilen 11 milyar TL tutarındaki özelleştirme geliri ile 9,3 milyar TL tutarındaki kâr transferi etkili olmuştur.[10]

Özel bütçeli idarelerin gelirleri % 11,7 artarak 16.844 milyon TL'ye, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri de % 11,8 artarak 3.923 milyon TL'ye yükselmiştir.

Toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı olarak tanımlanan vergi yükü, 2016 yılında 0,3 puanlık artış ile % 17,4'ten % 17,7'ye yükselmiştir (Tablo 82, Grafik 40).

10 TCMB, "Enflasyon Raporu", 2017-1.

Tablo 82. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları

Gösterge	2014	2015	2016
Toplam vergi yükü	17,2	17,4	17,7
Toplam vergi esnekliği	0,6	1,1	1,2
Gelir+kurumlar vergisi esnekliği	1,1	0,8	1,6

Kaynak: MB, TÜİK.

Grafik 40. Vergi Yükü

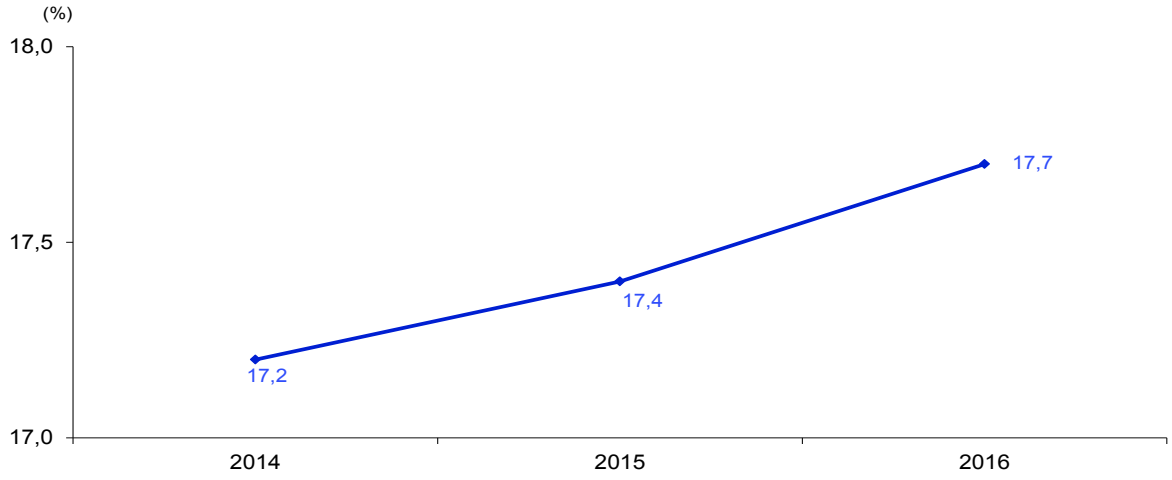

Kaynak: MB, TÜİK.

Vergi gelirlerinin GSYH'deki değişmelere karşı duyarlılığını gösteren vergi esnekliği katsayısı ise 2014 yılında % 0,6 iken, 2015 yılında % 1,1, 2016 yılında da % 1,2 olmuştur. Gelir ve kurumlar vergisi esnekliği 2014 yılında % 1,1 iken. 2015 yılında % 0,8 gerilemiş, 2016 yılında ise % 1,6'ya yükselmiştir (Grafik 41).

Grafik 41. Vergi Esnekliği Katsayıları

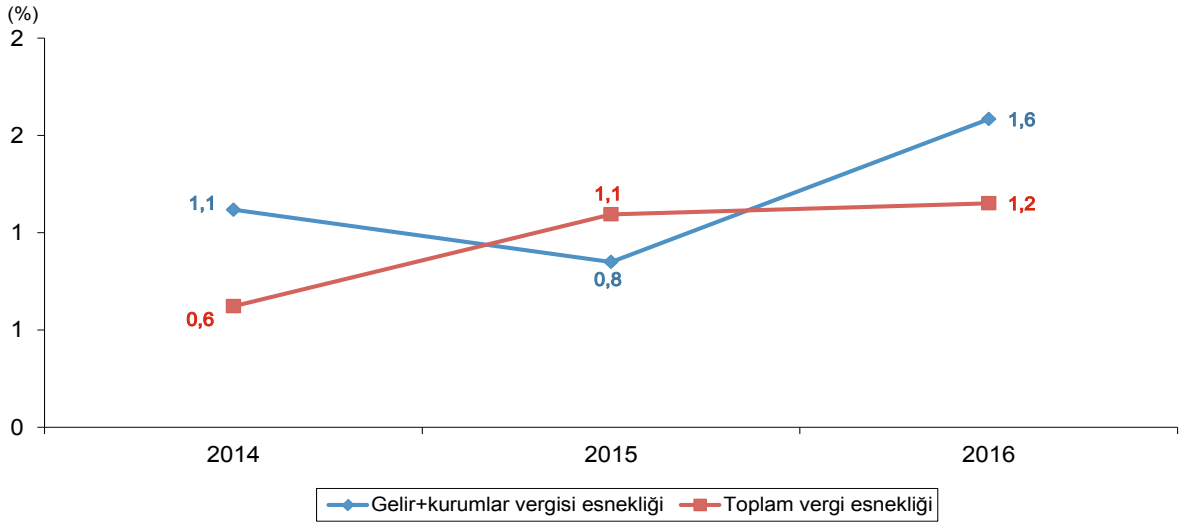

Kaynak: MB, TÜİK.

1.4.4.1.2 Giderler

2016-2018 Orta Vadeli Mali Planında [11] kamu harcama politikasının çok yıllı bütçeleme yaklaşımı çerçevesinde, belirlenen politika öncelikleri dikkate alınarak ve kamu idarelerine tahsis edilen ödenek tavanları doğrultusunda yürütülmesi öngörülmüştür. Önceki yıllarda da olduğu gibi harcamaların kontrol altında tutulması suretiyle, maliye politikasının sürdürülebilirliğinin gözetilmesi, kamu maliyesi alanında geçmiş dönemde elde edilen kazanımların gelecek dönemde de devam ettirilmesi amacına yönelik olarak uygulanan politikalar, 2016 yılında da sürdürülmüştür.

Faiz harcamalarındaki düşüşe karşın faiz dışı harcamalardaki artışın devam etmesi, özellikle cari transferlerdeki, personel giderleri, SGK'ya devlet primi giderleri ve mal ve hizmet alım giderlerindeki artışlar, gider artışını destekleyen en önemli unsurlar olarak ortaya çıkmıştır**.** Özellikle sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderlerinde % 33,3'lük yüksek oranlı bir artış olduğu görülmektedir. 2015 yılında % 12,8 olan toplam merkezi yönetim bütçe giderleri artış hızı, 2016 yılında % 15,3'e yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe giderleri 583.689 milyon TL'ye yükselerek, bütçe hedefinin 13.183 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Faiz hariç giderlerdeki yüksek oranlı artış 2016 yılında da devam etmiş ve % 17,7 artışla 533.443 milyon TL olmuştur. Böylece faiz hariç giderler bütçe hedefi olan 514.507 milyon TL'nin 18.906 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 83).

2016 yılı bütçesinde faiz dışı giderlerin alt harcama kalemlerini oluşturan personel giderlerinin 147.826 milyon TL, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderlerinin 24.895 milyon TL, mal ve hizmet alımlarının 46.891 milyon TL, cari transferlerin 217.674 milyon TL, sermaye giderlerinin 51.789 milyon TL, sermaye transferlerinin 7.522 milyon TL olması hedeflenmiştir. Yıl sonunda, personel giderleri bir önceki yıla göre % 19,0 artışla 148.857 milyon TL'ye, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri % 17,3 artışla 24.696 milyon TL'ye, mal ve hizmet alım giderleri % 18,4 artışla 53.937 milyon TL'ye, cari transferler % 23,1 artışla 224.872 milyon TL'ye, sermaye giderleri % 3,9 artışla 59.444 milyon TL'ye, borç verme % 12,6 artışla 12.756 milyon TL'ye yükselirken, sermaye transferleri % 14,9 azalışla 8.881 milyon TL'ye gerilemiştir.

Cari transferler merkezi yönetim bütçe giderlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 2016 yılında cari transferlerin payı % 38,5 olurken, personel giderlerinin payı % 25,5, SGK'ye devlet primi giderlerinin payı % 4,2, mal ve hizmet alım giderlerinin payı % 9,2 olmuştur. Faiz giderlerinde 2015 yılında % 6,2 artış olurken, 2016 yılında faiz oranlarının düşük seyretmesine paralel olarak % 5,2 azalış olmuş ve 50.247 milyon TL'ye gerilemiştir. Böylece faiz giderleri bütçe hedefi olan 56.000 milyon TL'nin 5.753 milyon TL altında gerçekleşmiştir.

11 Maliye Bakanlığı, 2016-2018 Orta Vadeli Mali Plan.

Tablo 83. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

(Milyon TL)

Bileşenler	2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016
Faiz hariç giderler	**398.839**	**453.301**	**533.443**	**13,7**	**17,7**	**88,9**	**89,5**	**91,4**
Personel giderleri	110.370	125.051	148.857	13,3	19,0	24,6	24,7	25,5
SGK'ya devlet primi giderleri	18.929	21.045	24.696	11,2	17,3	4,2	4,2	4,2
Mal ve hizmet alım giderleri	40.801	45.563	53.937	11,7	18,4	9,1	9,0	9,2
Savunma ve güvenlik	12.167	12.692	14.134	4,3	11,4	2,7	2,5	2,4
Sağlık giderleri	358	380	378	6,3	-0,5	0,1	0,1	0,1
Borçlanma genel giderleri	454	240	259	-47,1	7,9	0,1	0,0	0,0
Diğer mal ve hizmet alım giderleri	27.820	32.250	39.166	15,9	21,4	6,2	6,4	6,7
Cari transferler	162.282	182.671	224.872	12,6	23,1	36,2	36,1	38,5
Görev zararları	3.836	4.820	5.832	25,7	21,0	0,9	1,0	1,0
Hazine yardımları	83.528	87.560	116.763	4,8	33,4	18,6	17,3	20,0
SGK'ya hazine yardımları	2.467	3.086	3.706	25,1	20,1	0,5	0,6	0,6
İşsizlik sigortası fonu	2.238	2.719	3.310	21,5	21,7	0,5	0,5	0,6
Sandıklara 5 puan prim desteği	230	367	396	59,9	7,9	0,1	0,1	0,1
Sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri	77.294	80.083	106.786	3,6	33,3	17,2	15,8	18,3
Mahalli idarelere hazine yardımları	1.240	1.145	1.310	-7,7	14,4	0,3	0,2	0,2
Diğer hazine yardımları	2.527	3.246	4.960	28,4	52,8	0,6	0,6	0,8
Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler	2.552	3.688	2.465	44,5	-33,2	0,6	0,7	0,4
Hanehalkına yapılan transferler	3.782	4.280	5.394	13,2	26,0	0,8	0,8	0,9
Tarımsal destekleme ödemeleri	9.148	9.971	11.489	9,0	15,2	2,0	2,0	2,0
Hanehalkına yapılan diğer transferler	2.850	5.730	7.202	101,0	25,7	0,6	1,1	1,2
Sosyal amaçlı transferler	7.735	9.089	10.814	17,5	19,0	1,7	1,8	1,9
Yurt dışına yapılan transferler	1.567	1.929	2.228	23,1	15,5	0,3	0,4	0,4
Gelirden ayrılan paylar	47.284	55.603	62.684	17,6	12,7	10,5	11,0	10,7
Sermaye giderleri	48.201	57.199	59.444	18,7	3,9	10,7	11,3	10,2
Sermaye transferleri	7.707	10.438	8.881	35,4	-14,9	1,7	2,1	1,5
Borç verme	10.550	11.333	12.756	7,4	12,6	2,4	2,2	2,2
Faiz giderleri	**49.913**	**53.004**	**50.247**	**6,2**	**-5,2**	**11,1**	**10,5**	**8,6**
Toplam	**448.752**	**506.305**	**583.689**	**12,8**	**15,3**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: MB.

Merkezi yönetim bütçe giderleri içinde faiz dışı giderlerin payı % 89,5'ten % 91,4'e yükselirken, faiz giderlerinin payı gerileme eğilimini sürdürmüş ve % 10,5'ten % 8,6'ya düşmüştür.

1.4.4.2 Fonlar

2016 yılında da fon dengesi kapsamında, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 4 fonun takip edilmesine devam edilmiştir. 2016 yılında kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların gelirlerinin 11.013 milyon TL, giderlerinin 15.429 milyon TL olarak gerçekleşmesi, böylece fon dengesinin 4.416 milyon TL açık vermesi beklenmektedir (Tablo 84).

Tablo 84. Fon Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2014	2015	2016 (2)	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
A. Fon Gelirleri	8.577	19.378	11.013	125,9	-43,2
Vergi gelirleri	6.800	7.605	8.835	11,8	16,2
Vergi dışı normal gelirler	1.777	5.676	1.871	219,4	-67,0
Faktör gelirleri (Net)	0	250	307	-	22,8
Cari transferler (Net)	0	0	0	-	-
Sermaye transferleri (Net)	0	5.847	0	-	-
B. Fon Giderleri	10.077	8.962	15.429	-11,1	72,2
Cari giderler	3.516	4.050	6.285	15,2	55,2
Faktör Giderleri (Net)	21	0	0	-	-
Sabit sermaye yatırımları	0	0	0	-	-
Cari transferler (Net)	4.380	4.912	4.758	12,1	-3,1
Sermaye transferleri (Net)	2.160	0	4.386	-	-
C. Gelir-gider farkı	-1.500	10.416	-4.416	-794,4	-142,4
D. Finansman	1.500	-10.416	4.416	-794,4	-142,4
Dış borç kullanımı	0	0	0	-	-
Dış borç ödemesi	0	0	0	-	-
İç borç-alacak ilişkisi (Net)	-30	-9	31	-70,0	-444,4
Kasa-banka değişimi	1.531	-10.406	4.386	-779,7	-142,1

Kaynak: KB.
(1): İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.
(2): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2016 yılı Programında yer aldığı şekilde, 2016 yılında işletmeci kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) gelirlerinin % 17,5'lik azalışla 111.135 milyon TL'ye, giderlerinin de % 20,5'lik azalışla 106.194 milyon TL'ye düşmesi beklenmektedir. 233 sayılı KHK kapsamında faaliyet gösteren 17 KİT ve özelleştirme kapsamında bulunan ve % 50'den fazla kamu payı olan TEDAŞ, TEMSAN, TP Petrol Dağıtım A.Ş., TDİ, TÜRK Şeker, Sümer Holding A.Ş. ve TTA Gayrimenkul A.Ş KİT dengesi kapsamında izlenmektedir. Mal ve hizmet üretiminde kamunun payının azaltılması doğrultusunda uygulanan politikalar sonucu KİT'lerin sayısı ve ekonomideki ağırlığı azalma eğilimi göstermiştir (Tablo 85).

Tablo 85. İşletmeci KİT Finansman Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2014	2015	2016 (1)	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
A. Toplam gelirler	135.106	134.637	111.135	-0,3	-17,5
I. İşletme gelirleri	121.482	118.487	94.399	-2,5	-20,3
1. Mal ve hizmet satış hasılatı	111.103	106.490	82.607	-4,2	-22,4
2. Diğer gelirler	10.379	11.997	11.792	15,6	-1,7
II. Kurum bünyesinde kalan fonlar	4.849	5.559	5.253	14,6	-5,5
1. Amortismanlar	4.400	3.875	4.095	-11,9	5,7
2. Karşılıklar	449	1.683	1.158	274,8	-31,2
III. Bütçe ve fonlar	8.775	10.592	10.257	20,7	-3,2
IV. Diğer gelirler	0	0	1.227	-	-
B. Toplam giderler	141.100	133.591	106.194	-5,3	-20,5
I. İşletme giderleri	124.409	117.309	86.069	-5,7	-26,6
1. Mal ve hizmet satış maliyeti	108.962	97.707	66.597	-10,3	-31,8
2. Diğer giderler	15.447	19.602	19.472	26,9	-0,7
II. Yatırım harcamaları	8.425	8.735	10.130	3,7	16,0
III. Stok artışı	-2.215	2.993	130	-235,1	-95,7
IV. Sabit kıymet artışı	1.316	-115	4.103	-108,7	-3.667,8
V. Dolaysız vergiler	2.197	1.419	2.664	-35,4	87,7
VI. Temettü ödemeleri	5.865	1.338	1.919	-77,2	43,4
VII. Diğer giderler	1.103	1.913	1.180	73,4	-38,3
C. Gelir-gider farkı	-5.994	1.046	4.941	-117,5	372,4
D. Finansman	5.994	-1.046	-4.941	-117,5	372,4
I. Kasa banka değişimi	3.399	679	842	-80,0	24,0
II. İç borçlanma (net)	4.541	-1.707	-3.977	-137,6	133,0
III. Dış borçlanma (net)	-1.946	-18	-1.806	-99,1	9.933,3

Kaynak: KB.
(1): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı

2015 yılında 762 milyon TL açık veren kamu kesim dengesinin, 2016 yılında da 36.341 milyon TL açık vereceği, 2015 yılında 52.242 milyon TL fazla veren bütçe faiz ödemeleri hariç kamu kesimi finansman dengesinin, 2016 yılında da % 72,6 azalmakla birlikte 13.906 milyon TL fazla vereceği tahmin edilmektedir (Tablo 86).

2016 yılında kamu kesimi açığı içinde en yüksek paya sahip olan merkezi yönetim bütçe açığı bir önceki yıla göre % 24,4 artışla 29.258 milyon TL'ye yükselmiştir. İşletmeci KİT'ler 4.941 milyon TL ile İşsizlik Sigortası Fonu 9.852 milyon TL fazla verirken, özelleştirme kapsamındaki KİT'ler 965 milyon TL, mahalli idareler 10.357 milyon TL, döner sermaye 838 milyon TL ve fonlar 4.416 milyon TL açık verecektir.

Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranı % 1,0'dan % 1,1'e yükselirken, bütçe faiz ödemelerinin GSYH'ya oranı faiz oranlarındaki düşüşün etkisiyle % 2,3'ten % 1,9'a gerilemiştir. Faiz dışı borçlanma gereğinin 2014 yılında % 1,9 olan GSYH'ya oranı 2015 yılında % 2,2, 2016 yılında da % 0,5 olmuştur.

Tablo 86. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2014	2015	2016 (1)	GSYH'ye Oranı 2014	2015	2016
Merkezi yönetim bütçesi	23.370	22.606	29.258	1,1	1,0	1,1
KİT	176	-1.597	-3.976	0,0	-0,1	-0,2
İşletmeci	5.994	-1.046	-4.941	0,3	0,0	-0,2
Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar	-5.818	-551	965	-0,3	0,0	0,0
Mahalli idareler	-1.191	1.959	10.357	-0,1	0,1	0,4
Döner sermaye	-842	427	838	0,0	0,0	0,0
Sosyal güvenlik kuruluşları	-1.155	-1.456	0	-0,1	-0,1	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	-11.041	-11.681	-9.852	-0,5	-0,5	-0,4
Fonlar	1.500	-10.416	4.416	0,1	-0,4	0,2
Borçlanma gereği	10.817	762	36.341	0,5	0,0	1,4
Bütçe faiz ödemeleri	49.913	53.004	50.247	2,4	2,3	1,9
Faiz dışı borçlanma gereği	-39.096	-52.242	-13.906	-1,9	-2,2	-0,5

Kaynak: KB, MB.
Not: (-) işareti fazlayı göstermektedir.
(1): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.5 Özelleştirme

Özelleştirme programında[12] temel amaç; devletin ekonomideki işletmecilik alanından tümüyle çekilmesi, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması ve bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilmesi olarak açıklanmıştır. Özelleştirme İdaresi tarafından bu hedef doğrultusunda, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacıyla özel sektöre devri uygulaması ile başlatılan özelleştirme çalışmaları, 1986 yılından itibaren hız kazanmıştır. Son yıllarda ise özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte, çalışmalar büyük ölçüde yavaşlamıştır.

1985 yılından itibaren 272 kuruluşa ait kamu hisseleri, 2.330 taşınmaz, 10 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 146 tesis, 7 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 54 kuruluştaki kamu payı daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir.

Özelleştirme uygulamaları kapsamında bugüne kadar kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, 216 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 207'sinde

12 Özelleştirme İdaresi, "Türkiye'de Özelleştirme", 2017.

hiç kamu payı kalmamıştır. Halen özelleştirme kapsam ve programında 18 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 9 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. Ayrıca, özelleştirme kapsamında 960 taşınmaz, 41 tesis, 10 otoyol, 2 boğaz köprüsü yer almaktadır.

2014 yılında 6.341 milyon dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2015 yılında 1.996 milyon dolara, 2016 yılında da 1.314 milyon dolara gerilemiştir. 2016 yılındaki özelleştirme tutarının 1.308 milyon dolarını özelleştirme programındaki kuruluşlara ait bağlı ortaklık, iştirak, tesis ve varlık satışı, 6 milyon dolarını da özelleştirme programındaki kuruluşlar veya kuruluşlara ait bağlı ortaklık, iştirak, tesis ve varlıkların bedelli devirleri oluşturmaktadır. 1986 yılından bu yana toplam 68.169 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir (Tablo 87).

Tablo 87. Özelleştirme İşlemleri (1)

(Bin Dolar)

İşlemler	1986-2013	2014	2015	2016	Birikimli Toplam 1986-2016
Özelleştirme programındaki kuruluşların hisse satışları	21.750.280	0	4.217	0	21.754.497
Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait bağlı ortaklık, iştirak, tesis ve varlık satışları	25.249.828	5.881.791	1.937.014	1.307.543	34.376.176
Özelleştirme programındaki kuruluşların halka arzı	9.572.900	0	0	0	9.572.900
Özelleştirme programındaki kuruluşların BİST'de satışı	1.261.121	0	0	0	1.261.121
Yarım kalmış tesis satışı	4.369	0	0	0	4.369
Özelleştirme programındaki kuruluşlar veya kuruluşlara ait bağlı ortaklık, iştirak, tesis ve varlıkların bedelli devirleri	679.129	459.393	54.812	6.255	1.199.589
Toplam	**58.517.627**	**6.341.184**	**1.996.043**	**1.313.798**	**68.168.652**

Kaynak: ÖİB.
(1): Tablolarda yer alan rakamlar, ilgili yılda gerçekleştirilen uygulama tutarlarını gösteren satış miktarıdır.

1986-2016 yılları arasındaki birikimli sonuçlara göre toplam özelleştirme gelirlerinin % 50,4'ü ortaklık, iştirak, tesis ve varlık satışından, % 31,9'u hisse satışından, % 14,0'ı halka arzdan, % 1,9'u BİST'te satıştan ve % 1,8'i bedelli devirlerden elde edilmiştir.

1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku

Orta Vadeli Programda (2016-2018) açıklandığı gibi, borçlanma politikasının, öngörülebilirlik, sürdürülebilirlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde, makroekonomik dengeler gözetilerek, piyasa koşulları ile maliyet ve risk unsurları gözönünde tutularak para ve maliye politikalarıyla uyum içerisinde yürütülmesi esas alınmıştır. Orta vadeli stratejik ölçütlere dayalı olarak hazırlanan borçlanma politikaları ile borç stokunun maruz kaldığı riskler maliyet unsurlarının en düşük seviyeye indirilmesi hedeflenmiştir.

2016 yılında da stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikası sürdürülmüştür. Bu çerçevede borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden sabit faizli enstrümanlarla yapılması ile toplam borç stoku içerisindeki döviz cinsi borçların payının önemli ölçüde azaltılması, ortalama vadenin uzatılması, mali varlıklar arasında yer alan Hazinenin güçlü nakit rezervi tutması ile likidite riskinin düşürülmesi amaçlanmıştır.

2016 yılında merkezi yönetim toplam borç stoku % 12,0 artarak 759.647 milyon TL olmuştur. Borç stoku artışı büyük ölçüde dış borç stokundaki artıştan kaynaklanmıştır. Merkezi yönetim iç borç stoku % 6,5 artışla 468.644 milyon TL olurken, dış borç stoku artışı tekrar hız kazanmış ve 2014 yılında % 8,0 artan dış borç stoku 2015 yılında % 20,3, 2016 yılında da % 22,2 artarak 291.003 milyon TL'ye yükselmiştir. 2014 ve 2015 yıllarında azalış gösteren dolar cinsinden merkezi yönetim toplam borç stoku, 2016 yılında % 1,0 artarak 82.529 milyon dolara yükselmiştir. İç borç stoku ise düşmeye devam etmiş ve % 12,3 azalarak 132.453 milyon dolar olmuştur (Tablo 88, Grafik 42).

Tablo 88. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

				Değişim (%)		
	2014	2015	2016 (1)	2014	2015	2016
Bileşenler			(Milyon TL)			
İç borç stoku	414.649	440.124	468.644	2,9	6,1	6,5
Dış borç stoku	197.868	238.120	291.003	8,0	20,3	22,2
Toplam borç stoku	612.517	678.244	759.647	4,5	10,7	12,0
			(Milyon $)			
İç borç stoku	178.497	151.100	132.453	-5,3	-15,3	-12,3
Dış borç stoku	85.163	81.738	82.529	-0,6	-4,0	1,0
Toplam borç stoku	263.660	232.838	214.982	-3,8	-11,7	-7,7
			Pay (%)			
İç borç stoku	67,7	64,9	61,6			
Dış borç stoku	32,3	35,1	38,4			
Toplam borç stoku	100,0	100,0	100,0			
			GSYH'ye Oranı			
İç borç stoku	20,3	18,8	18,1			
Dış borç stoku	9,7	10,2	11,2			
Toplam borç stoku	30,0	29,0	29,3			

Kaynak: HM.

(1): Geçici.

Grafik 42. Merkezi Yönetim Borç Stoku

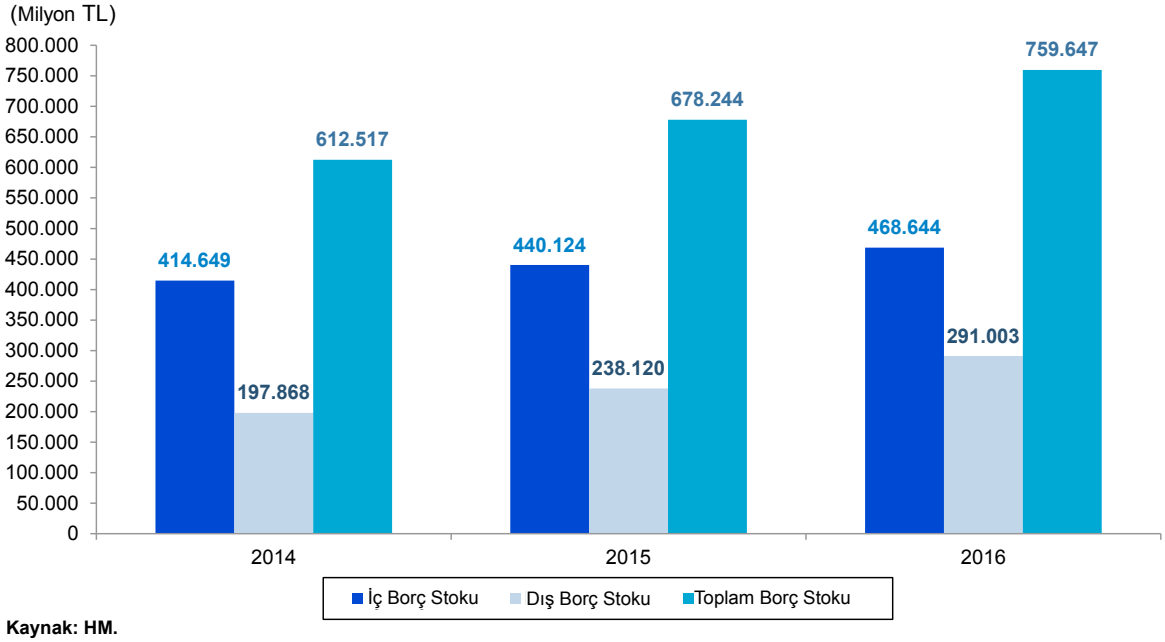

Kaynak: HM.

2016 yılında merkezi yönetim borç stoku içinde iç borç stokunun payı 2015 yılına göre % 64,9'dan % 61,6'ya gerilerken, dış borç stokunun payı % 35,1'den % 38,4'e yükselmiştir.

Merkezi yönetim toplam borç stokunun GSYH'ye oranı 2016 yılında 0,3 puan artarak % 29,3'e, dış borç stokunun GSYH'ye oranı da 1,0 puan artarak % 11,2'ye yükselmiş, iç borç stokunun GSYH'ye oranı 0,7 puan azalarak % 18,1'e düşmüştür.

2016 yılında toplam 100.293 milyon TL tutarında iç borç ödemesi yapılmıştır. Bunun % 63,4'ü olan 63.547 milyon TL'lik kısmını ana para, % 36,6'sı olan 36.746 milyon TL'lik kısmını ise faiz ödemeleri oluşturmuştur. 2016 yılında 28.520 milyon TL'lik net iç borçlanma gerçekleştirilmiştir (Tablo 89).

Tablo 89. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku

(Milyon TL)

	Ödemeler			Borçlanma				
Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam	Satış	Ödeme	Net Borçlanma	Borç Stoku	Değişim (%)
2014	117.788	38.818	156.606	129.430	117.788	11.642	414.649	2,9
2015	67.355	39.179	106.534	92.831	67.355	25.476	440.124	6,1
2016 (1)	63.547	36.746	100.293	92.068	63.548	28.520	468.644	6,5

Kaynak: HM.
(1): Geçici.

2015 yılında % 9,5 olan iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyeti, 2016 yılında % 10,1 seviyesine yükselmiştir. İç borç stokunun vade yapısında da 2015 yılına göre bir miktar bozulma olmuştur. 2015 yılında 71,8 ay olan iç borçlanmanın ortalama vadesi, 2016 yılında 67,4 aya gerilemiştir (Tablo 90).

Tablo 90. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti

Bileşenler	2014	2015	2016 (1)
Birikimli Vade (Ay) (2)	68,5	71,8	67,4
Bileşik Faiz (%) (3)	9,8	9,5	10,1

Kaynak: HM.
(1): Geçici.
(2): Nakit iç borçlanmayı içermektedir.
(3): TL cinsi sabit getirili iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyetidir.

2016 yılında 759.647 milyon TL olan toplam merkezi yönetim borç stokunun % 61,7'si olan 468.644 milyon TL'lik kısmını Türk Lirası cinsinden borç senetleri, % 38,3'ü olan 291.003 milyon TL'lik kısmını döviz cinsinden borç senetleri oluşturmuştur. 2015 yılına göre Türk Lirası cinsinden senetlerin payı % 64,9'dan % 61,7'ye düşerken, dövize endeksli senetlerin payı % 35,1'den % 38,3'e yükselmiştir. Toplam borç stokunun % 69,8'ini sabit faizli, % 16,1'ini değişken faizli ve % 14,1'ini TÜFE'ye endeksli senetler oluşturmuştur. Türk Lirasına endeksli senetlerin % 36,7'si sabit faizli, % 10,9'u değişken faizli ve % 14,1'i de TÜFE'ye endeksli senetlerden oluşurken, dövize endeksli senetlerin ise % 33,1'i sabit faizli, % 5,2'si değişken faizli senetlerden oluşmuştur (Tablo 91).

Tablo 91. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı (1)

	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
Bileşenler	2014	2015	2016 (2)	2014	2015	2016
Sabit	399.595	458.630	530.415	65,2	67,6	69,8
Değişken	112.042	120.165	122.415	18,3	17,7	16,1
TÜFE'ye endeksli	100.880	99.450	106.817	16,5	14,7	14,1
Toplam borç stoku	**612.516**	**678.245**	**759.647**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Sabit	234.889	256.394	278.945	38,3	37,8	36,7
Değişken	78.880	84.281	82.882	12,9	12,4	10,9
TÜFE'ye endeksli	100.880	99.450	106.817	16,5	14,7	14,1
Türk Lirası cinsinden	**414.649**	**440.124**	**468.644**	**67,7**	**64,9**	**61,7**
Sabit	164.705	202.236	251.470	26,9	29,8	33,1
Değişken	33.163	35.884	39.533	5,4	5,3	5,2
Döviz	**197.868**	**238.120**	**291.003**	**32,3**	**35,1**	**38,3**
Sabit	234.889	256.394	278.945	38,3	37,8	36,7
Değişken	78.880	84.281	82.882	12,9	12,4	10,9
TÜFE'ye endeksli	100.880	99.450	106.817	16,5	14,7	14,1
İç borç stoku	**414.649**	**440.124**	**468.644**	**67,7**	**64,9**	**61,7**
Sabit	164.705	202.236	251.470	26,9	29,8	33,1
Değişken	33.163	35.884	39.533	5,4	5,3	5,2
Dış borç stoku	**197.868**	**238.120**	**291.003**	**32,3**	**35,1**	**38,3**

Kaynak: HM.
(1): İç ve dış borç stoku ana para yükümlülüklerinden oluşmaktadır.
(2): Geçici.

İç borç stokunun elinde bulunduranlara göre dağılımında; 2016 yılında bir önceki yıla göre, bankacılık kesiminin payı % 48,9'dan % 47,6'ya, banka dışı kesimin payı % 31,8'den % 32,3'e, TCMB'nin payı % 1,9'dan % 2,8'e yükselmiştir. Toplam iç borç stoku içinde bankacılık kesimi altında yer alan kamu bankalarının payı % 18,8, özel bankaların payı % 18,2, yabancı bankaların payı % 9,9 ve kalkınma ve yatırım bankalarının payı % 0,8 olmuştur. Toplam borç stoku içinde banka dışı kesimde yer alan gerçek kişilerin payı % 0,2, tüzel kişilerin payı % 25,8 ve menkul kıymet yatırım fonlarının payı % 6,4 olmuştur. İç borç stoku içinde yabancı yatırımcıların payı % 17,4'ten % 17,3'e gerilemiştir (Tablo 92).

Tablo 92. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı (1)

	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
Bileşenler	2014	2015	2016 (4)	2014	2015	2016
Bankacılık kesimi	**217.829**	**224.304**	**236.368**	**47,3**	**48,9**	**47,6**
Kamu bankaları	87.607	85.643	93.279	19,0	18,7	18,8
Özel bankalar	101.600	108.866	90.233	22,0	23,8	18,2
Yabancı bankalar	24.630	25.706	48.947	5,3	5,6	9,9
Kalkınma ve yatırım bankaları	3.992	4.089	3.908	0,9	0,9	0,8
Banka dışı kesim (2)	**133.368**	**145.572**	**160.562**	**28,9**	**31,8**	**32,3**
Gerçek kişiler	1.973	1.504	898	0,4	0,3	0,2
Tüzel kişiler	107.716	115.918	127.961	23,4	25,3	25,8
Menkul kıymet yatırım fonları	23.679	28.150	31.704	5,1	6,1	6,4
TCMB (3)	**9.231**	**8.925**	**13.879**	**2,0**	**1,9**	**2,8**
Yurt içi yerleşikler toplamı	**360.428**	**378.801**	**410.809**	**78,2**	**82,6**	**82,7**
Yurt dışı yerleşikler	**100.531**	**79.560**	**85.987**	**21,8**	**17,4**	**17,3**
Toplam	**460.959**	**458.361**	**496.796**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: HM.
(1): Repo vb. teminat işlemlerinde kullanılan DİBS'ler, teminatı veren tarafın bulunduğu alt sektörün verisi içerisinde gösterilmektedir.
(2): Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu dışındaki tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.
(3): Açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan tutarları kapsamaktadır.
(4): Geçici.

1.4.5 Altın Fiyatları

Altın fiyatları küresel finans krizinin ardından 2011 yılında rekor seviyelere yükselirken, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında önemli oranlarda düşüş göstermiştir. Altının son üç yılda yatırımcısına önemli oranda kaybettirmesinde temel faktör olarak; finansal kriz sonrası toparlanma eğilimine girilmesi ve dolara yeniden güvenin artmasının gösterilebileceği gibi, faizlerin yüksek seyri yatırımcıları faize yöneltmiş, yatırımcısına faiz ödemesi yapmayan altının cazibesini azaltmıştır.

Altın fiyatları, ekonomideki gelişmeler, FED'in faiz kararları, Türkiye'nin iç ve dış politikadaki tutumlarından etkilenmektedir. 2016 yılında yurtiçinde ortaya çıkan belirsizlikler, jeopolitik riskler, yurt dışında da, Ingiltere'de Brexit kararının çıkmasıyla finans piyasalarında meydana gelen kargaşa ve yavaşlayan ekonomik büyüme, güvenli liman olarak görülen yatırım araçlarına olan talebi güçlendirmesi sonucu artışa geçmiştir. Yıl boyunca FED'in faiz artırımına gitme olasılığı da azalınca, altındaki beklentiler de yukarı seyrini korumuştur. Özellikle Temmuz ayından itibaren altın fiyatlarındaki artış hız kazanmıştır.

2014 yılı ortalaması 1.266 Amerikan doları olan altının ons fiyatı, 2015 yılında 1.158 Amerikan dolarına düşerken, 2016 yılında 1.249 Amerikan dolarına yükselmiştir. İç piyasalarda Cumhuriyet altını ve külçe altın 2016 yılında yatırımcısına nominal olarak % 19,9 kazanç sağlarken, reel olarak Cumhuriyet altını % 11,3, külçe altın % 11,2 kazanç sağlamıştır (Tablo 93).

Tablo 93. Altın Fiyatları

					TÜFE (2003=100)		Cumhuriyet Altını		Külçe Altın	
Yıllar	Aylar	Cumhuriyet Altını (1) (TL/ Adet)	Külçe Altın (1) (TL/Gr)	1 Ons Altın (2) (ABD $/ Ons)	Endeks Değeri	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2014	Ocak	595	90	1.249	233,5	2,0	6,8	4,8	9,8	7,6
	Şubat	611	92	1.307	234,5	0,4	2,7	2,3	2,2	1,8
	Mart	631	95	1.338	237,2	1,1	3,3	2,1	3,3	2,1
	Nisan	599	89	1.304	240,4	1,3	-5,1	-6,3	-6,3	-7,6
	Mayıs	582	87	1.281	241,3	0,4	-2,8	-3,2	-2,2	-2,6
	Haziran	588	88	1.288	242,1	0,3	1,0	0,7	1,1	0,8
	Temmuz	594	90	1.314	243,2	0,5	1,0	0,6	2,3	1,8
	Ağustos	600	90	1.292	243,4	0,1	1,0	0,9	0,0	-0,1
	Eylül	587	88	1.233	243,7	0,1	-2,2	-2,3	-2,2	-2,4
	Ekim	588	88	1.209	248,4	1,9	0,2	-1,7	0,0	-1,9
	Kasım	574	85	1.178	248,8	0,2	-2,4	-2,6	-3,4	-3,6
	Aralık	590	89	1.196	247,7	-0,4	2,8	3,2	4,7	5,2
	Yıllık	**595**	**89**	**1.266**	**242,0**	**8,9**	**1,5**	**-6,7**	**3,4**	**-5,0**
2015	Ocak	622	94	1.244	250,5	1,1	5,4	4,3	5,6	4,5
	Şubat	644	97	1.224	252,2	0,7	3,5	2,8	3,2	2,5
	Mart	654	99	1.177	255,2	1,2	1,6	0,4	2,1	0,9
	Nisan	678	102	1.198	259,4	1,6	3,7	2,0	3,0	1,4
	Mayıs	673	102	1.200	260,9	0,6	-0,7	-1,3	0,0	-0,6
	Haziran	677	102	1.180	259,5	-0,5	0,6	1,1	0,0	0,5
	Temmuz	657	98	1.128	259,7	0,1	-3,0	-3,0	-3,9	-4,0
	Ağustos	687	104	1.121	260,8	0,4	4,6	4,1	6,1	5,7
	Eylül	719	109	1.123	263,1	0,9	4,7	3,7	4,8	3,9
	Ekim	719	109	1.155	267,2	1,6	0,0	-1,5	0,0	-1,5
	Kasım	668	100	1.077	269,0	0,7	-7,1	-7,7	-8,3	-8,9
	Aralık	677	101	1.071	269,5	0,2	1,3	1,1	1,0	0,8
	Yıllık	**673**	**101**	**1.158**	**260,6**	**7,7**	**13,1**	**5,1**	**13,6**	**5,5**
2016	Ocak	704	106	1.101	274,4	1,8	4,0	2,1	5,0	3,1
	Şubat	755	114	1.212	274,4	0,0	7,2	7,3	7,5	7,6
	Mart	767	116	1.254	274,3	0,0	1,6	1,6	1,8	1,8
	Nisan	752	113	1.242	276,4	0,8	-2,0	-2,7	-2,6	-3,3
	Mayıs	791	120	1.256	278,0	0,6	5,2	4,6	6,2	5,6
	Haziran	794	120	1.281	279,3	0,5	0,4	-0,1	0,0	-0,5
	Temmuz	836	126	1.337	282,6	1,2	5,3	4,1	5,0	3,8
	Ağustos	847	128	1.339	281,8	-0,3	1,3	1,6	1,6	1,9
	Eylül	842	127	1.325	282,3	0,2	-0,6	-0,8	-0,8	-1,0
	Ekim	842	126	1.262	286,3	1,4	0,0	-1,4	-0,8	-2,2
	Kasım	877	132	1.234	287,8	0,5	4,2	3,6	4,8	4,2
	Aralık	875	131	1.150	292,5	1,6	-0,2	-1,8	-0,8	-2,4
	Yıllık	**807**	**122**	**1.249**	**280,8**	**7,8**	**19,9**	**11,3**	**19,9**	**11,2**

Kaynak: TCMB.
(1): Satış fiyatlarıdır.
(2): Londra satış fiyatıdır.

1.4.6 Döviz Kurları

TCMB 2016 yılında da döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirlendiği dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasını sürdürmüştür. Bu kur çerçevesinde döviz arz ve talebini uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik temeller, uluslararası gelişmeler ve beklentiler oluşturmaktadır. Nominal veya reel kur hedefi belirlemeyen TCMB, döviz piyasasının sağlıklı ve etkin bir şekilde çalışabilmesi için gerekli önlemleri almaktadır.

TCMB 2016 yılında döviz likiditesi yönetiminde; Türk Lirası karşılığı döviz alım/satım ihaleleri, enerji ithalatçısı kamu iktisadi teşebbüslerine yapılan döviz satışları ve zorunlu karşılıkları kullanmıştır. Zorunlu karşılık oranlarını düşürmüş, teminat oranlarını sadeleştirmiş ve ihracat reeskont kredilerinin döviz rezervlerine katkısını artırmaya yönelik önlemler almıştır.

2016 yılının ilk çeyreğinden itibaren küresel piyasalardaki oynaklığın azalma eğilimi göstermesi, finansal koşulların bir miktar iyileşmesi ile gelişmekte olan ülkelere yönelik risk iştahı toparlanmaya başlamıştır. TCMB bu dönemde döviz likiditesini dengeleyici ve finansal istikrarı destekleyici politikalarına devam ederken, geniş faiz koridoruna olan ihtiyacın azalmaya başlamasıyla politika çerçevesinde sadeleşmeye yönelik temkinli adımlar atmaya karar vermiştir.

2016 yılının son aylarında ise, küresel belirsizliklerdeki artış, jeopolitik gelişmeler ve yurtiçi belirsizliklerin etkisiyle kurlarda dalgalanma ortaya çıkmıştır. Özellikle ABD başkanlık seçimi sonuçlarının piyasalarda yarattığı belirsizlik küresel piyasalarda dalgalanmayı artırmıştır. Bu dönemde diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizden de portföy çıkışları yaşanmış, Türk Lirası değer kaybına uğramıştır. TCMB döviz kuru hareketlerindeki artışın enflasyon hedefi ve fiyatlar üzerindeki olumsuz etkisini sınırlandırabilmek için çeşitli likidite önemleri ile piyasalarda normalleşmeyi sağlamaya çalışmıştır. Döviz likiditesi sağlamaya yönelik olarak zorunlu karşılık oranları ve rezerv opsiyon mekanizmalarında revizyonlar yoluyla piyasaya TL likditesi sağlamaya yönelik adımlar atmıştır. Para Politikası Kurulu Kasım ayı toplantısında; döviz likiditesine destek sağlamak için yabancı para zorunlu karşılık oranlarını tüm vade dilimlerinde indirdiğini ve reeskont kredilerinde vade uzatımına veya ödemelerin TL cinsinden yapılmasına karar verildiğini açıklamıştır.

Aralık ayında da döviz kuru hereketlerinin ve petrol fiyatlarındaki yükselişin enflasyon görünümü için yukarı yönlü risk oluşturmaya devam ettiği değerlendirmesinde bulunarak, döviz likiditesini dengeleyici, finansal istikrarı destekleyici duruşunu korumuştur.

2016 yılında TCMB tarafından döviz satım ihaleleri ile 3.400 milyon dolarlık ve enerji ithalatçısı KİT'lere döviz satışı ile 5.084 milyon dolarlık olmak üzere toplam 8.484 milyon dolarlık döviz satımı yapılmıştır. (Tablo 94).

Tablo 94. TCMB Tarafından Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları

(Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat Reeskont Kredileri	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Enerji İthalatçısı KİT'lere Döviz Satışı	Toplam Net Döviz Alımları
2014	12.999	0	9.879	0	3.151	1.321	-1.352
2015	15.182	0	12.366	0	0	10.505	-7.689
2016	15.022	0	3.400	0	0	5.084	6.538

Kaynak: TCMB.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 45'inci maddesi gereğince döviz üzerinden düzenlenen senetlerin reeskonta kabulü suretiyle Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş ve ticari bankalar aracılığıyla ihracatçılar ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde bulunan firmalara TL olarak kullandırılan ihracat reeskont kredileri, vade sonunda döviz olarak geri ödenmesi nedeniyle TCMB döviz rezervlerine katkı sağlayan araçlardan biri durumundadır. İhracat reeskont kredilerinin katkısı gözönünde bulundurularak, Merkez Bankası tarafından 23 Ocak 2015 tarihinde 17 milyar olarak belirlenen kredi limitleri 20 milyar dolara yükseltilmiştir. Yıl sonunda ihracat reeskont kredileri döviz rezervlerine toplam 15.022 milyon dolar tutarında katkıda bulunmuştur.

Döviz likiditesi araçları arasında yer alan TL karşılığı doğrudan döviz alım/satımı yapılmasına ihtiyaç duyulmamış, ayrıca bankaların TCMB'den döviz deposu almak üzere kullanabilecekleri 50 milyar Dolar seviyesindeki toplam limitleri kullanılmamıştır. Rezerv opsiyonu mekanizması da döviz rezervlerini ve döviz likiditesini etkileyen önemli araçlardan biri olmaya devam etmiştir

Döviz kurlarındaki gelişmelerde yurtdışı gelişmeler önemli oranda belirleyici olmaktadır. Küresel ekonomide dalgalanmaların artmasıyla 2013 yılı ortalarından itibaren gelişmekte olan para birimlerinde ve aynı paralelde Türk Lirasında değer kayıpları yaşanmıştır. TCMB uygulamaya koyduğu para ve likidite programları ile bu değer kayıplarının olumsuz etkilerini sınırlandırmaya çalışmıştır.

Türk Lirası 2016 yılında da küresel konjonktür ve yurtiçindeki siyasi gelişmelerin etkisiyle yabancı ülke paraları karşısında değer kaybına uğramıştır. Yıl sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk Lirası karşısında Amerikan Doları % 11,0 değer kazanarak 3,01854 TL'ye, Euro % 10,6 değer kazanarak 3,33768 TL'ye, Japon Yeni % 23,7 değer kazanarak 2,77296 TL'ye yükselirken, İngiliz Sterlini % 1,8 değer kaybederek 4,07742 TL seviyesine gerilemiştir. 2016 yılının Mayıs ayında hükümet değişikliğinin yarattığı belirsizlik, Temmuz ayındaki darbe girişiminin yarattığı dalgalanma, uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyesinin altına düşürmesi, Türk Lirasındaki değer kaybının en önemli nedenleri olarak sayılabilir (Tablo 95).

Tablo 95. Yıllar İtibariyle Döviz Kurları

(Döviz Alış Kuru, Yıllık Ortalama)

Yıllar	ABD Doları	Değişim (%)	Euro	Değişim (%)	İngiliz Sterlini	Değişim (%)	Japon Yeni	Değişim (%)
2014	2,18679	15,0	2,90597	15,0	3,59586	20,9	2,06601	6,2
2015	2,71865	24,3	3,01807	3,9	4,15089	15,4	2,24080	8,5
2016	3,01854	11,0	3,33768	10,6	4,07742	-1,8	2,77296	23,7

Kaynak: TCMB.

2015 yılını ortalama 2,71865 TL seviyesinde kapatan Amerikan Doları 2016 yılına da artışla başlamış ve Ocak ayında 3,00695 TL seviyesine yükselmiştir. Sonraki üç ayda azalan eğilim sergileyen Amerikan Doları, yıl sonuna kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Kasım ayında % 6,5, Aralık ayında da % 6,8 ile en yüksek artışları gerçekleştiren Amerikan Doları 3,48893 seviyesine yükselmiştir. Amerika'daki başkanlık seçimlerinin küresel piyasalarda yarattığı belirsizlik, seçim sonrası maliye politikaları ve faiz artırımlarına dair beklentilerdeki karmaşıklık, kuru yukarı yönlü etkilemiştir. 2016 yılı sonunda ortalama dolar kuru bir önceki yıla göre % 11,0 artışla 3,01854 TL olmuştur. Euro da 2016 yılına bir miktar yükselerek başlarken, Kasım ayında 3,50000 TL'nin üzerinde seyretmiştir. En yüksek seviyesine 3,68128 TL ile Aralık ayında ulaşırken, yıl sonunda ortalama Euro değeri % 10,6'lık artışla 3,33768 TL olmuştur.

Reel olarak tüketici fiyat endeksine göre Türk Lirası karşısında 2016 yılında Amerikan Doları % 3,0, Euro % 2,6 değer kazanmıştır. 2016 yılında aylık reel değişimlere bakıldığında, Amerikan Doları en büyük değer kaybını % 2,7 ile Nisan ayında ve en yüksek değer artışını da % 6,0 ile Kasım ayında yaşamıştır. Aynı tabloya Euro bazında bakıldığında, en yüksek değer kaybını % 1,7 ile Mart ayında, en yüksek değer artışını da % 3,8 ile Kasım ayında yaşadığı görülmektedir (Tablo 96, Grafik 43).

Tablo 96. Döviz Kurları

(Döviz Alış Kuru, Aylık Ortalama)

Yıllar	Aylar	ABD Doları ($)	Euro (€)	TÜFE (2003=100) Endeks Değeri	TÜFE (2003=100) Değişim (%)	Nominal Değişim (%) $	Nominal Değişim (%) €	Reel Değişim (%) $	Reel Değişim (%) €
	Ocak	2,21684	3,02153	233,5	2,0	7,7	7,2	5,6	5,1
	Şubat	2,21276	3,01942	234,5	0,4	-0,2	-0,1	-0,6	-0,5
	Mart	2,21780	3,06577	237,2	1,1	0,2	1,5	-0,9	0,4
	Nisan	2,12747	2,93824	240,4	1,3	-4,1	-4,2	-5,3	-5,4
	Mayıs	2,09081	2,87448	241,3	0,4	-1,7	-2,2	-2,1	-2,6
	Haziran	2,11572	2,87576	242,1	0,3	1,2	0,0	0,9	-0,3
2014	Temmuz	2,11868	2,87643	243,2	0,5	0,1	0,0	-0,3	-0,4
	Ağustos	2,15827	2,87686	243,4	0,1	1,9	0,0	1,8	-0,1
	Eylül	2,20358	2,85014	243,7	0,1	2,1	-0,9	2,0	-1,1
	Ekim	2,25831	2,86417	248,4	1,9	2,5	0,5	0,6	-1,4
	Kasım	2,23358	2,78718	248,8	0,2	-1,1	-2,7	-1,3	-2,9
	Aralık	2,28767	2,82170	247,7	-0,4	2,4	1,2	2,9	1,7
	Yıllık	**2,18679**	**2,90597**	**242,0**	**8,9**	**15,0**	**15,0**	**5,6**	**5,6**
	Ocak	2,32834	2,71621	250,5	1,1	1,8	-3,7	0,7	-4,8
	Şubat	2,45523	2,78988	252,2	0,7	5,4	2,7	4,7	2,0
	Mart	2,58384	2,80465	255,2	1,2	5,2	0,5	4,0	-0,6
	Nisan	2,64814	2,85340	259,4	1,6	2,5	1,7	0,8	0,1
	Mayıs	2,64614	2,95511	260,9	0,6	-0,1	3,6	-0,6	3,0
	Haziran	2,70116	3,02675	259,5	-0,5	2,1	2,4	2,6	3,0
2015	Temmuz	2,69460	2,97098	259,7	0,1	-0,2	-1,8	-0,3	-1,9
	Ağustos	2,84556	3,16722	260,8	0,4	5,6	6,6	5,2	6,2
	Eylül	3,00272	3,37490	263,1	0,9	5,5	6,6	4,6	5,6
	Ekim	2,92958	3,29860	267,2	1,6	-2,4	-2,3	-3,9	-3,8
	Kasım	2,87129	3,08943	269,0	0,7	-2,0	-6,3	-2,6	-7,0
	Aralık	2,91723	3,16969	269,5	0,2	1,6	2,6	1,4	2,4
	Yıllık	**2,71865**	**3,01807**	**260,6**	**7,7**	**24,3**	**3,9**	**15,5**	**-3,5**
	Ocak	3,00695	3,26692	274,4	1,8	3,1	3,1	1,2	1,2
	Şubat	2,94066	3,26280	274,4	0,0	-2,2	-0,1	-2,2	-0,1
	Mart	2,89174	3,20635	274,3	0,0	-1,7	-1,7	-1,6	-1,7
	Nisan	2,83474	3,21340	276,4	0,8	-2,0	0,2	-2,7	-0,6
	Mayıs	2,92660	3,31473	278,0	0,6	3,2	3,2	2,6	2,6
	Haziran	2,91699	3,27736	279,3	0,5	-0,3	-1,1	-0,8	-1,6
2016	Temmuz	2,95756	3,27097	282,6	1,2	1,4	-0,2	0,2	-1,3
	Ağustos	2,96286	3,32075	281,8	-0,3	0,2	1,5	0,5	1,8
	Eylül	2,96010	3,31651	282,3	0,2	-0,1	-0,1	-0,3	-0,3
	Ekim	3,06794	3,38664	286,3	1,4	3,6	2,1	2,2	0,7
	Kasım	3,26745	3,53439	287,8	0,5	6,5	4,4	6,0	3,8
	Aralık	3,48893	3,68128	292,5	1,6	6,8	4,2	5,1	2,5
	Yıllık	**3,01854**	**3,33768**	**280,8**	**7,8**	**11,0**	**10,6**	**3,0**	**2,6**

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 43. Döviz Kurları

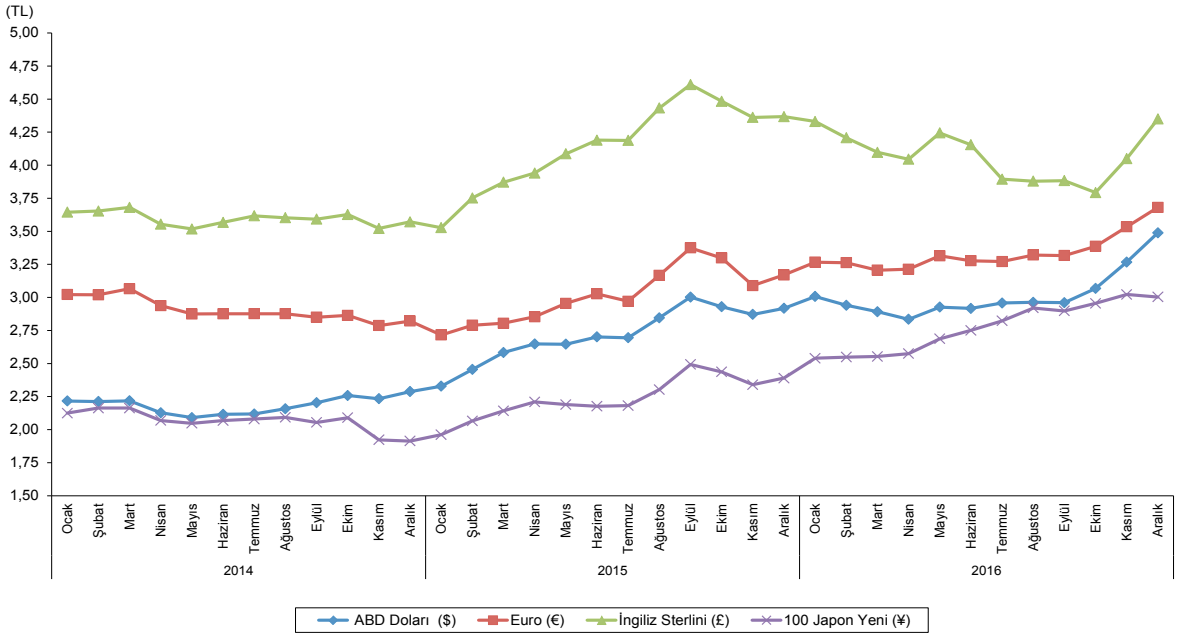

Kaynak: TCMB.

2016 yılında reel efektif döviz kurları TÜFE bazında % 0,2 değer kaybetmiş ve endeks yıllık ortalama 98,8, ÜFE bazında da % 1,8 değer kaybetmiş ve 97,4 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 97, Grafik 44).

Grafik 44. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (Yıllık Ortalama)

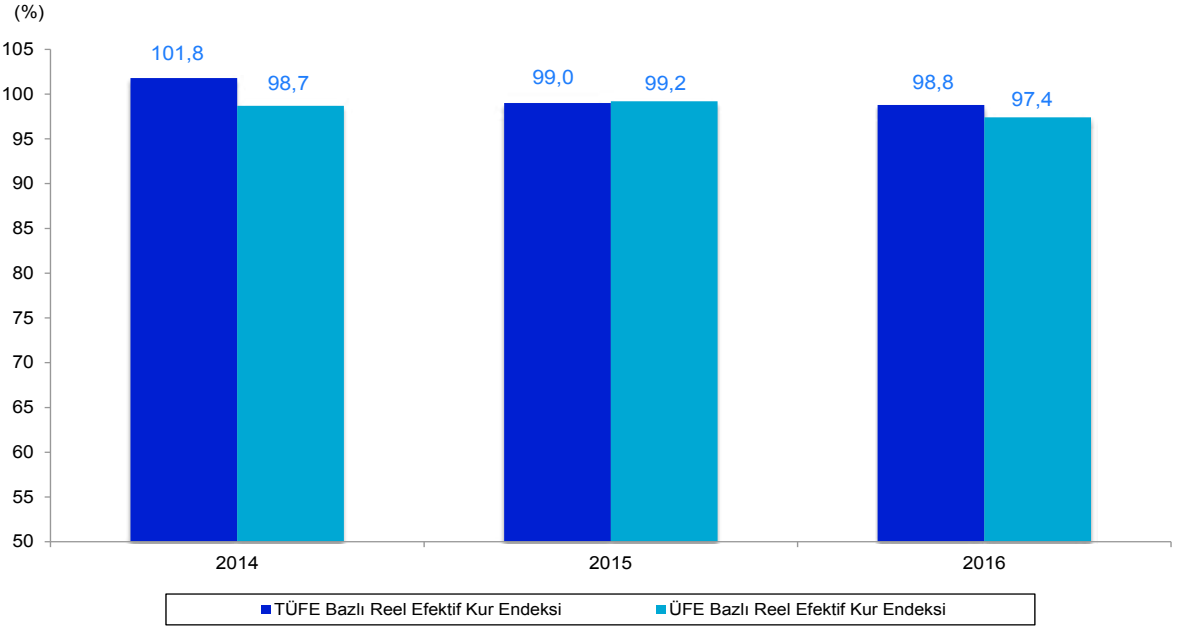

Kaynak: TÜİK.

Tablo 97. Reel Efektif Döviz Kuru

(2003=100)

Yıllar	Aylar	TÜFE Bazlı Reel Efektif Kur	ÜFE Bazlı Reel Efektif Kur[1]
2014	Ocak	95,2	92,3
	Şubat	95,8	94,0
	Mart	96,3	94,1
	Nisan	101,9	98,3
	Mayıs	104,1	99,6
	Haziran	103,6	98,9
	Temmuz	103,8	99,3
	Ağustos	103,1	99,4
	Eylül	102,6	100,4
	Ekim	103,2	101,1
	Kasım	106,4	103,8
	Aralık	105,0	103,4
	Yıllık	**101,8**	**98,7**
2015	Ocak	107,7	106,7
	Şubat	104,6	104,5
	Mart	103,0	101,7
	Nisan	101,3	100,0
	Mayıs	99,8	98,9
	Haziran	97,6	97,5
	Temmuz	99,0	98,8
	Ağustos	94,6	96,2
	Eylül	90,5	93,2
	Ekim	93,7	95,4
	Kasım	98,6	99,1
	Aralık	97,5	98,0
	Yıllık	**99,0**	**99,2**
2016	Ocak	98,6	97,6
	Şubat	99,7	99,0
	Mart	100,7	99,8
	Nisan	101,5	100,0
	Mayıs	98,9	97,8
	Haziran	100,2	98,5
	Temmuz	100,9	98,1
	Ağustos	99,7	97,3
	Eylül	99,8	97,6
	Ekim	98,3	95,7
	Kasım	95,1	94,2
	Aralık	92,2	93,3
	Yıllık	**98,8**	**97,4**

Kaynak: TCMB.

(1): Hesaplamada TÜİK tarafından yayınlanan yeni Yİ-ÜFE serisi kullanılmıştır.

1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler

1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri

2016 yılında politik gelişmelerin ekonomik aktivite üzerinde etkisinin artmasıyla, yurtiçi ve yurtdışı piyasalar dalgalı bir seyir izlemiştir. Dünya ekonomilerinde yaşanan durgunluk ve bölgesel siyasi gerginlikler, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkilerken, en büyük ticaret ortağımız olan AB ülkelerine ihracatımız, canlanma göstererek olumlu yönde etkilemiştir.

Yakın coğrafi bölgelerde yaşanan siyasi olumsuzluklar, özellikle Rusya ile yaşanan gerginlik, turizm sektöründe yaşanan yavaşlama, güvenlik sorunlarının uluslararası ticareti olumsuz etkilemesi, emtia fiyatlarındaki aşağı yönü eğilim, Euro bölgesinde Brexit başta olmak üzere yaşanan gelişmeler ticaret ortaklarımızın ekonomik hareketliliğini zayıflatarak ihracatımız üzerinde olumsuz etki yapmıştır. İhracata yönelik sektörlerin aynı zamanda ithal ham madde ve ara mallarına bağımlı olması TL'deki aşırı değer kaybının ihracat üzerindeki pozitif etkisini sınırlamıştır.

İthalattaki düşme ise dış piyasalardaki durgunluk, yurtiçi ekonomik aktivitedeki canlanmanın yavaşlaması ve başta petrol fiyatlarındaki gerileme olmak üzere enerji fiyatlarındaki düşüşten kaynaklanmıştır. Üretimde yurtiçi ikamenin teşvik edilmesiyle tüketimin iç piyasaya yönelmesi de ithalatı düşüren diğer bir etken olmuştur.

2016 yılında 2015 yılına göre ihracat, % 0,9 azalarak 143.839 milyon dolardan 142.557 milyon dolara, ithalat % 4,2 azalarak 207.234 milyon dolardan 198.610 milyon dolara gerilemiştir.

Böylece, ithalatın ihracattan daha hızlı azalmasının bir sonucu olarak Türkiye'nin dış ticaret açığı 2016 yılında % 11,6 oranında daralarak 56.053 milyon dolara gerilemiştir.

2015 yılında % 12,2 azalış gösteren dış ticaret hacmi, 2016 yılında da ihracat ve ithalattaki küçülmenin etkisi ile % 2,8 azalarak 341.168 milyon dolar olmuştur (Tablo 98, Grafik 45).

Tablo 98. Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

	Değer			Değişim (%)	
Göstergeler	2014	2015	2016	2015	2016
İhracat	157.610	143.839	142.557	-8,7	-0,9
İthalat	242.177	207.234	198.610	-14,4	-4,2
Dış ticaret hacmi	399.787	351.073	341.168	-12,2	-2,8
Dış ticaret dengesi	-84.567	-63.395	-56.053	-25,0	-11,6
İhracatın ithalatı karşılama oranı	65,1	69,4	71,8	-	-

Kaynak: TÜİK.

Grafik 45. Dış Ticaret Göstergeleri

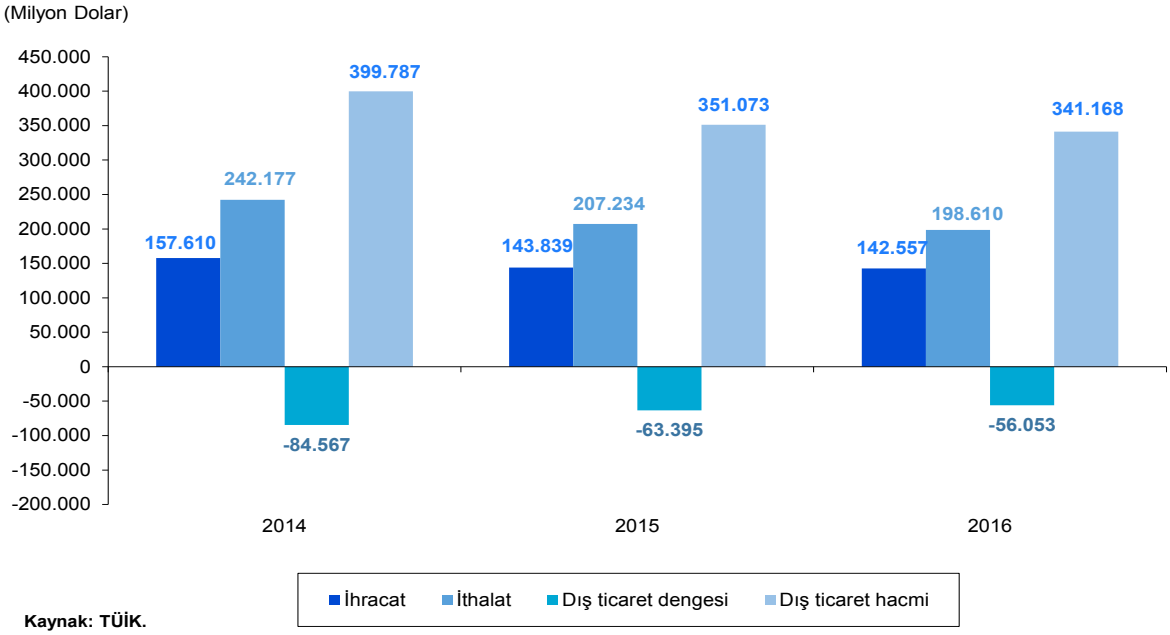

Kaynak: TÜİK.

İthalattaki azalışın ihracattaki azalıştan yüksek olmasına bağlı olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2016 yılında 2015 yılına göre 2,4 puan artarak % 69,4'ten % 71,8'e yükselmiştir (Grafik 46).

Grafik 46. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

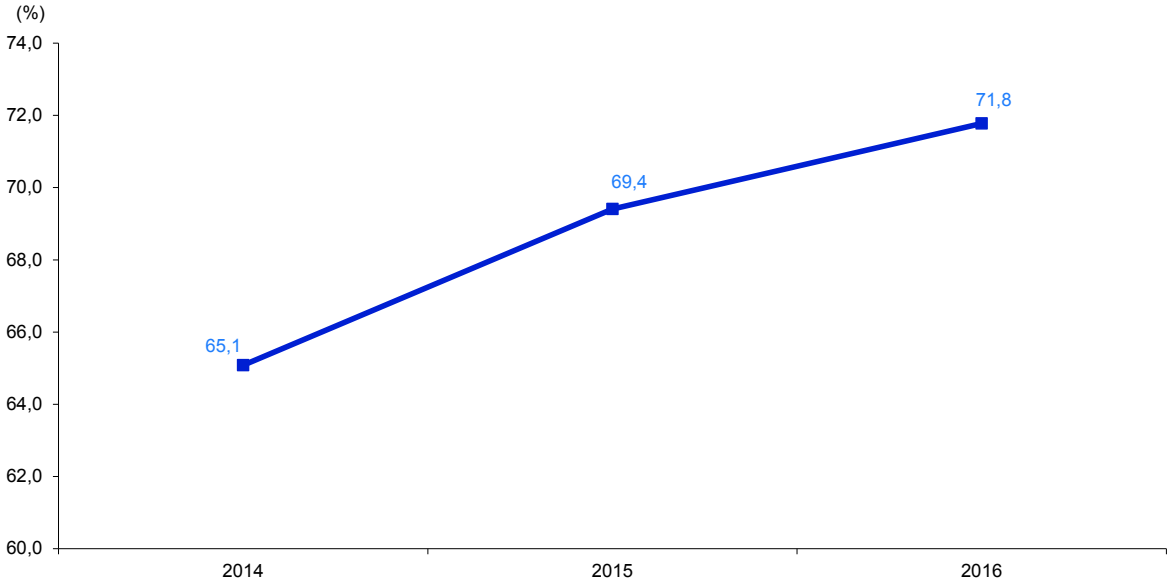

Kaynak: TÜİK.

1.5.1.1 İhracat

2014 yılında artış gösteren ihracat, 2015 yılında daralarak % 8,7 düşüş göstermiştir. 2016 yılında ise küresel ekonomideki zayıf büyümenin etkisiyle ticarette canlanmanın yeterince sağlanamaması, jeopolitik ve güvenlik sorunları ile euro/dolar paritesindeki gelişmelere bağlı olarak ihracatta sınırlı bir düşüş yaşanmıştır. 2016 yılında en yüksek seviyesine Mayıs ayında ulaşan ihracat, bir önceki yıla göre en yüksek artışı Kasım ayında, en yüksek düşüşü Ocak ayında göstermiştir. 2016 yılında ihracat % 0,9 azalarak 143.839 milyon dolardan, 142.557 milyon dolara gerilemiştir.

Bu gerilemede ihracat içinde en büyük paya sahip olan imalat sektöründeki % 0,6'lık düşüş büyük ölçüde etkili olmuştur. 2016 yılında imalat sektörü ihracatı 134.390 milyon dolardan 133.623 milyon dolara gerilemiştir. Sektörler itibarıyla artış gösteren tek sektör, toplam ihracat içinde en küçük paya sahip olan balıkçılık sektörü olmuştur. 2015 yılına göre % 12,4 artış gösteren balıkçılık sektörü ihracatı, 414 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve ormancılık sektörü ihracatı % 6,2 düşüşle 5.397 milyon dolara, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatı % 4,4 düşüşle 2.677 milyon dolara, diğer başlığı altında izlenen ihracat % 15,1 düşüşle 446 milyon dolara gerilemiştir. Sektörlerin payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında, imalat sektörünün payının arttığı, tarım ve ormancılık payının azaldığı, balıkçılık ile madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payının aynı kaldığı gözlenmektedir (Tablo 99).

Tablo 99. Sektörlere Göre İhracat

(Milyon Dolar)

	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Sektörler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Tarım ve ormancılık	6.030	5.757	5.397	3,8	4,0	3,8	-4,5	-6,2
Balıkçılık	347	368	414	0,2	0,3	0,3	6,3	12,4
Madencilik ve taşocakçılığı	3.406	2.799	2.677	2,2	1,9	1,9	-17,8	-4,4
İmalat	147.059	134.390	133.623	93,3	93,4	93,7	-8,6	-0,6
Diğer	768	525	446	0,5	0,4	0,3	-31,6	-15,1
Toplam	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında geniş ekonomik grup sınıflamasına göre ihracatta, bir önceki yıla göre sermaye (yatırım) malları ihracatı % 3,3 artış ile 15.897 milyon dolara yükselirken, tüketim malları ihracatı % 0,4 düşüş ile 58.887 milyon dolara, ara malları ihracatı % 2,2 düşüş ile 66.902 milyon dolara gerilemiştir. Ana mal gruplarının payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında sermaye (yatırım) mallarının payının arttığı, ara (hammadde) ile tüketim mallarının payının azaldığı görülmektedir (Tablo 100).

Tablo 100. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat

(Milyon Dolar)

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	Değer 2014	Değer 2015	Değer 2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Sermaye (yatırım) malları	16.107	15.392	15.897	10,2	10,7	11,2	-4,4	3,3
Ara (hammadde) malları	75.171	68.433	66.902	47,7	47,6	46,9	-9,0	-2,2
Tüketim malları	65.088	59.146	58.887	41,3	41,1	41,3	-9,1	-0,4
Diğerleri	1.243	869	871	0,8	0,6	0,6	-30,2	0,3
Toplam	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

Kaynak: TÜİK.

2016 yılı ihracatında ilk onda yer alan fasıllar içinde motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları ihracatı 19.804 milyon dolar ile ilk sırada yer alırken, ihracatta lokomotif sektörlerden olmuştur. Bu grubun toplam ihracat içindeki payı bir önceki yıla göre 1,8 puan artış göstererek % 13,9'a yükselmiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları ihracatı 12.341 milyon dolarlık değer ve % 8,7'lik pay ile ikinci sırada, kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevherci eşyası ve metal paralar ihracatı 12.177 milyon dolarlık değer ve % 8,5'lik pay ile üçüncü sırada yer almıştır.

Bu fasıllar içinde 2016 yılında en yüksek ihracat artışı % 13,4 ile motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçalarında olurken, en yüksek azalış % 11,1 yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler ihracatında gerçekleşmiştir (Tablo 101).

Tablo 101. İhracatımızda İlk On Fasıl

(Milyon Dolar)

Fasıllar (1)	Değer 2014	Değer 2015	Değer 2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça, aksesuarı	18.063	17.463	19.804	11,5	12,1	13,9	-3,3	13,4
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları	13.591	12.333	12.341	8,6	8,6	8,7	-9,3	0,1
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	7.717	11.264	12.177	4,9	7,8	8,5	46,0	8,1
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	10.024	8.926	8.852	6,4	6,2	6,2	-11,0	-0,8
Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam-parça-aksesuarı	9.692	8.278	7.832	6,1	5,8	5,5	-14,6	-5,4
Demir ve çelik	9.244	6.556	6.182	5,9	4,6	4,3	-29,1	-5,7
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	6.233	5.916	5.927	4,0	4,1	4,2	-5,1	0,2
Plastikler ve mamulleri	6.097	5.358	5.027	3,9	3,7	3,5	-12,1	-6,2
Demir veya çelikten eşya	6.356	5.465	4.966	4,0	3,8	3,5	-14,0	-9,1
Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	4.327	4.355	3.873	2,7	3,0	2,7	0,6	-11,1
Toplam ihracat	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

1.5.1.2 İthalat

2014 yılında ithalattaki gerileme 2015 yılında hız kazanmıştır. 2016 yılında ise dış piyasalardaki durgunluk, ham petrol fiyatlarındaki düşüş, iç piyasaya yönelme, Türk lirasındaki değer kaybı ve ithal fiyatlarının zayıf görünümün etkisiyle ithalatımız düşmeye devam etmiştir. 2015 yılında % 14,4 azalan ithalat bu gelişmelere bağlı olarak 2016 yılında % 4,2 azalmış ve 207.234 milyon dolardan 198.610 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 102).

Tablo 102. Sektörlere Göre İthalat

(Milyon Dolar)

	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Sektörler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Tarım ve ormancılık	8.589	7.176	7.042	3,5	3,5	3,5	-16,4	-1,9
Balıkçılık	69	88	56	0,0	0,0	0,0	27,4	-36,7
Madencilik ve taşocakçılığı	37.126	27.609	19.009	15,3	13,3	9,6	-25,6	-31,1
İmalat	187.742	166.821	167.235	77,5	80,5	84,2	-11,1	0,2
Diğer	8.651	5.540	5.269	3,6	2,7	2,7	-36,0	-4,9
Toplam	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

Kaynak: TÜİK.

Sektörler itibarıyla 2016 yılında bir önceki yıla göre imalat sektörü ithalatı % 0,2 artarak 167.235 milyon dolara yükselirken, balıkçılık sektörü ithalatı % 36,7 azalarak 56 milyon dolara, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalatı % 31,1 azalarak 19.009 milyon dolara, tarım ve ormancılık sektörü ithalatı % 1,9 azalarak 7.042 milyon dolara düşmüştür.

2016 yılında toplam ithalat içinde sektörlerin payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında, imalat sanayi sektörünün payının arttığı, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payının azaldığı, tarım ve ormancılık sektörü ile balıkçılık sektörünün payının değişmediği görülmektedir.

Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre 2016 yılında sermaye (yatırım) malları ithalatı % 2,9 artış ile 35.917 milyon dolara yükselirken, ara (hammadde) malları ithalatı % 6,3 düşüş ile 134.316 milyon dolara, tüketim malları ithalatı % 2,3 düşüş ile 27.941 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 103).

Tablo 103. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat

(Milyon Dolar)

Geniş Ekonomik Grup	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Sınıflaması	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Sermaye (yatırım) malları	35.996	34.905	35.917	14,9	16,8	18,1	-3,0	2,9
Ara (hammadde) malları	176.722	143.317	134.316	73,0	69,2	67,6	-18,9	-6,3
Tüketim malları	29.006	28.587	27.941	12,0	13,8	14,1	-1,4	-2,3
Diğer	453	426	437	0,2	0,2	0,2	-6,0	2,6
Toplam	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında bir önceki yıla göre toplam ithalat içinde sermaye (yatırım) ve tüketim mallarının payı artarken, ara (hammadde) mallarının payı azalmıştır.

2016 yılında toplam ithalat içinde en yüksek paya sahip olan ilk 10 fasıl içinde 27.296 milyon dolar ile kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları ithalatı ilk sırayı almıştır. Bu grubun toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıla göre 1,4 puan artış göstererek % 13,7'ye yükselmiştir. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mum ithalatı 27.163 milyon dolarlık değer ve % 13,7'lik pay ile ikinci sırada, elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam- parça-aksesuarı ithalatı 20.135 milyon dolarlık değer ve % 10,1'lik pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 104).

Tablo 104. İthalatımızda İlk On Fasıl

(Milyon Dolar)

	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Fasıllar [1]	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları	28.104	25.587	27.296	11,6	12,3	13,7	-9,0	6,7
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	54.889	37.843	27.163	22,7	18,3	13,7	-31,1	-28,2
Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam-parça-aksesuarı	17.949	17.638	20.135	7,4	8,5	10,1	-1,7	14,2
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça, aksesuarı	15.736	17.544	17.841	6,5	8,5	9,0	11,5	1,7
Demir ve çelik	17.576	14.775	12.575	7,3	7,1	6,3	-15,9	-14,9
Plastikler ve mamulleri	14.151	12.268	11.628	5,8	5,9	5,9	-13,3	-5,2
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller; taklit mücevherci eşyası; metal paralar	8.121	4.183	7.204	3,4	2,0	3,6	-48,5	72,2
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar; parça ve aksesuarı	4.878	4.621	4.632	2,0	2,2	2,3	-5,3	0,2
Organik kimyasal ürünler	5.833	4.716	4.359	2,4	2,3	2,2	-19,2	-7,6
Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	3.022	3.830	4.310	1,2	1,8	2,2	26,7	12,5
Toplam ithalat	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

Bu fasıllar içinde 2016 yılında en yüksek ithalat artışı % 72,2 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevherci eşyası ve metal paralar ithalatında olurken, en yüksek azalış % 28,2 ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mum ithalatında gerçekleşmiştir.

1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret

2016 yılında en yüksek ihracat değerine 76.176 milyon dolar ile İstanbul sahip olmuştur. İstanbul'un ihracatı Türkiye toplam ihracatının % 53,4'ünü oluşturmuştur. İstanbul'u 9.772 milyon dolar ile toplam ihracatın % 6,9'unu gerçekleştiren Bursa ve 8.367 milyon dolar ile toplam ihracatın % 5,9'unu gerçekleştiren İzmir izlemiştir (Tablo 105).

Tablo 105. En Çok İhracat Yapan İlk On İl

(Milyon Dolar)

	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
İller (1), (2)	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
İstanbul	82.048	77.010	76.176	52,1	53,5	53,4	-6,1	-1,1
Bursa	9.308	8.635	9.772	5,9	6,0	6,9	-7,2	13,2
İzmir	9.616	8.109	8.367	6,1	5,6	5,9	-15,7	3,2
Kocaeli	8.897	7.403	6.467	5,6	5,1	4,5	-16,8	-12,6
Ankara	8.103	7.049	6.464	5,1	4,9	4,5	-13,0	-8,3
Gaziantep	6.659	6.330	6.433	4,2	4,4	4,5	-4,9	1,6
Sakarya	2.604	1.943	2.554	1,7	1,4	1,8	-25,4	31,4
Denizli	2.815	2.516	2.402	1,8	1,7	1,7	-10,6	-4,5
Manisa	1.981	1.839	1.845	1,3	1,3	1,3	-7,1	0,3
Hatay	2.115	1.827	1.744	1,3	1,3	1,2	-13,7	-4,5
İlk on il toplamı	**134.146**	**122.660**	**122.224**	**85,1**	**85,3**	**85,7**	**-8,6**	**-0,4**
Toplam ihracat	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.
(2): İllere göre dış ticaret verileri girişimlerin merkez adreslerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır.

2016 yılında en yüksek ithalat değerine 116.009 milyon dolar ile Türkiye toplam ithalatının % 58,4'ünü oluşturan İstanbul sahiptir. İstanbul'u 10.876 milyon dolar ile toplam ihracatın % 5,5'ini oluşturan Ankara ve 8.808 milyon dolar ile toplam ithalatın % 4,4'ünü oluşturan İzmir takip etmiştir (Tablo 106).

Tablo 106. En Çok İthalat Yapan İlk On İl

(Milyon Dolar)

İller (1), (2)	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
İstanbul	136.022	118.040	116.009	56,2	57,0	58,4	-13,2	-1,7
Ankara	10.990	9.711	10.876	4,5	4,7	5,5	-11,6	12,0
İzmir	9.931	8.696	8.808	4,1	4,2	4,4	-12,4	1,3
Bursa	8.106	8.051	8.708	3,3	3,9	4,4	-0,7	8,2
Kocaeli	9.445	8.440	8.090	3,9	4,1	4,1	-10,6	-4,1
Gaziantep	5.808	4.884	4.806	2,4	2,4	2,4	-15,9	-1,6
Manisa	3.398	3.303	2.688	1,4	1,6	1,4	-2,8	-18,6
Hatay	3.358	3.232	2.571	1,4	1,6	1,3	-3,7	-20,5
Adana	2.444	2.048	1.888	1,0	1,0	1,0	-16,2	-7,8
Denizli	2.177	1.902	1.668	0,9	0,9	0,8	-12,6	-12,3
İlk on il toplamı	**191.678**	**168.307**	**166.112**	**79,1**	**81,2**	**83,6**	**-12,2**	**-1,3**
Toplam ithalat	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.
(2): İllere göre dış ticaret verileri girişimlerin merkez adreslerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır.

1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

Dış ticaretimizde en büyük paya sahip olan AB ülkelerine olan ihracatımız 2016 yılında % 6,8 artarak 68.357 milyon dolara yükselirken, Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracat % 4,4 azalarak 1.822 milyon dolara, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracat % 7,1 azalarak 72.379 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 107).

2016 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine yapılan ihracatın payı artarken, Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracatın payı değişmemiş, diğer ülkelere yapılan ihracatın payı azalmıştır. 2016 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine yapılan ihracatın payı % 48,0, Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracatın payı % 1,3, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın payı % 50,8 olmuştur.

2016 yılında diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın, 9.738 milyon doları AB ülkeleri dışında kalan Avrupa ülkelerine, 11.408 milyon doları Afrika ülkelerine, 9.346 milyon doları Amerika ülkelerine, 40.998 milyon doları Asya ülkelerine, 736 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve 152 milyon doları da bunların dışında kalan ülke ve bölgelere yapılan ihracattan oluşmuştur. Toplam ihracat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın payı % 6,8, Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payı % 8,0, Amerika ülkelerine yapılan ihracatın payı % 6,6, Asya ülkelerine yapılan ihracatın payı % 28,8, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracatın payı % 0,5, diğer ülke ve bölgelere yapılan ihracatın payı da % 0,1 düzeyinde gerçekleşmiştir (Grafik 47).

Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

	İhracat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Ülke Grupları	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	**68.514**	**63.998**	**68.357**	**43,5**	**44,5**	**48,0**	**-6,6**	**6,8**
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	**2.270**	**1.907**	**1.822**	**1,4**	**1,3**	**1,3**	**-16,0**	**-4,4**
C- Diğer Ülkeler	**86.826**	**77.934**	**72.379**	**55,1**	**54,2**	**50,8**	**-10,2**	**-7,1**
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	15.184	14.141	9.738	9,6	9,8	6,8	-6,9	-31,1
2- Afrika Ülkeleri	13.754	12.449	11.408	8,7	8,7	8,0	-9,5	-8,4
Kuzey Afrika	9.758	8.527	7.756	6,2	5,9	5,4	-12,6	-9,0
Diğer Afrika	3.996	3.922	3.652	2,5	2,7	2,6	-1,9	-6,9
3- Amerika Ülkeleri	10.083	9.225	9.346	6,4	6,4	6,6	-8,5	1,3
Kuzey Amerika	7.292	7.067	7.405	4,6	4,9	5,2	-3,1	4,8
Orta Amerika ve Karayipler	938	849	846	0,6	0,6	0,6	-9,5	-0,3
Güney Amerika	1.852	1.310	1.095	1,2	0,9	0,8	-29,3	-16,4
4- Asya Ülkeleri	46.974	41.393	40.998	29,8	28,8	28,8	-11,9	-1,0
Yakın ve Orta Doğu	35.384	31.086	31.312	22,5	21,6	22,0	-12,1	0,7
Diğer Asya	11.591	10.307	9.686	7,4	7,2	6,8	-11,1	-6,0
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	600	619	736	0,4	0,4	0,5	3,2	18,8
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	231	106	152	0,1	0,1	0,1	-54,1	43,5
Toplam	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

	İthalat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Ülke Grupları	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	**88.784**	**78.681**	**77.496**	**36,7**	**38,0**	**39,0**	**-11,4**	**-1,5**
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	**1.261**	**1.227**	**1.435**	**0,5**	**0,6**	**0,7**	**-2,7**	**16,9**
C- Diğer Ülkeler	**152.133**	**127.326**	**119.680**	**62,8**	**61,4**	**60,3**	**-16,3**	**-6,0**
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	36.367	28.112	21.905	15,0	13,6	11,0	-22,7	-22,1
2- Afrika Ülkeleri	5.938	5.099	5.355	2,5	2,5	2,7	-14,1	5,0
Kuzey Afrika	3.436	3.007	3.201	1,4	1,5	1,6	-12,5	6,4
Diğer Afrika	2.502	2.092	2.155	1,0	1,0	1,1	-16,4	3,0
3- Amerika Ülkeleri	18.894	16.771	16.990	7,8	8,1	8,6	-11,2	1,3
Kuzey Amerika	13.835	12.071	11.931	5,7	5,8	6,0	-12,8	-1,2
Orta Amerika ve Karayipler	1.124	1.040	967	0,5	0,5	0,5	-7,5	-7,0
Güney Amerika	3.935	3.661	4.092	1,6	1,8	2,1	-7,0	11,8
4- Asya Ülkeleri	76.643	66.914	68.017	31,6	32,3	34,2	-12,7	1,6
Yakın ve Orta Doğu	20.480	13.575	13.761	8,5	6,6	6,9	-33,7	1,4
Diğer Asya	56.162	53.339	54.256	23,2	25,7	27,3	-5,0	1,7
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	638	609	655	0,3	0,3	0,3	-4,6	7,6
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	13.653	9.821	6.757	5,6	4,7	3,4	-28,1	-31,2
Toplam	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Ülke Grupları	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	**157.298**	**142.680**	**145.853**	**39,3**	**40,6**	**42,8**	**-9,3**	**2,2**
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	**3.531**	**3.134**	**3.257**	**0,9**	**0,9**	**1,0**	**-11,2**	**3,9**
C- Diğer Ülkeler	**238.959**	**205.259**	**192.059**	**59,8**	**58,5**	**56,3**	**-14,1**	**-6,4**
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	51.551	42.253	31.643	12,9	12,0	9,3	-18,0	-25,1
2- Afrika Ülkeleri	19.692	17.548	16.763	4,9	5,0	4,9	-10,9	-4,5
Kuzey Afrika	13.194	11.534	10.957	3,3	3,3	3,2	-12,6	-5,0
Diğer Afrika	6.499	6.014	5.807	1,6	1,7	1,7	-7,5	-3,4
3- Amerika Ülkeleri	28.976	25.996	26.336	7,2	7,4	7,7	-10,3	1,3
Kuzey Amerika	21.127	19.137	19.336	5,3	5,5	5,7	-9,4	1,0
Orta Amerika ve Karayipler	2.062	1.888	1.813	0,5	0,5	0,5	-8,4	-4,0
Güney Amerika	5.787	4.971	5.187	1,4	1,4	1,5	-14,1	4,4
4- Asya Ülkeleri	123.617	108.307	109.015	30,9	30,9	32,0	-12,4	0,7
Yakın ve Orta Doğu	55.864	44.660	45.073	14,0	12,7	13,2	-20,1	0,9
Diğer Asya	67.753	63.647	63.942	16,9	18,1	18,7	-6,1	0,5
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	1.238	1.228	1.391	0,3	0,3	0,4	-0,8	13,2
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	13.884	9.927	6.909	3,5	2,8	2,0	-28,5	-30,4
Toplam	**399.787**	**351.073**	**341.167**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-12,2**	**-2,8**

Kaynak: TÜİK.

Grafik 47. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat

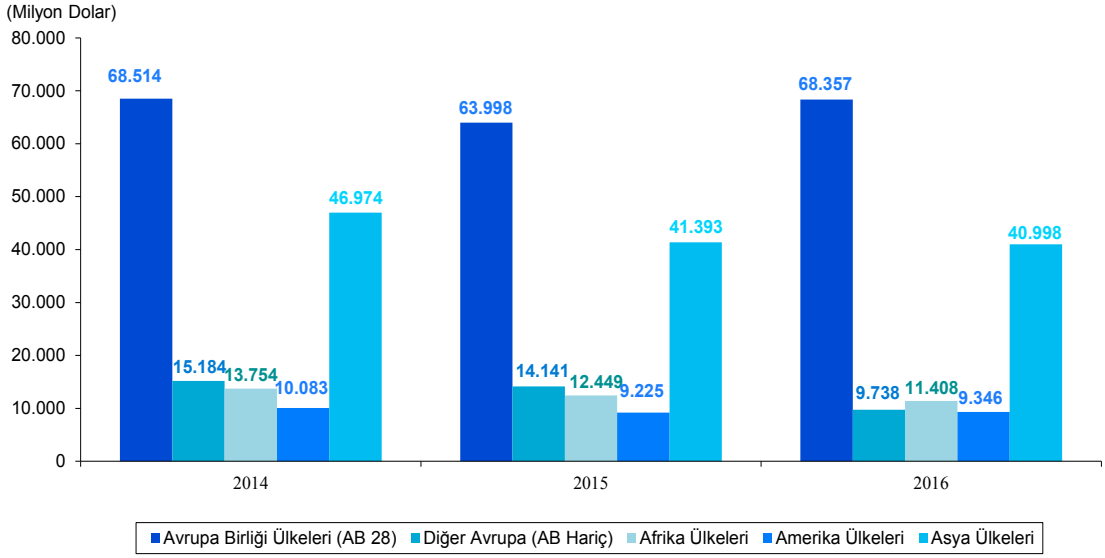

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında Türkiye Serbest Bölgelerinden yapılan ithalat % 16,9 artarak 1.435 milyon dolara yükselirken, AB ülkelerinden yapılan ithalat % 1,5 azalarak 77.496 milyon dolara, diğer ülkeler grubundan yapılan ithalat % 6,0 azalarak 119.680 milyon dolara gerilemiştir.

Toplam ithalat içinde 2016 yılında AB ülkeleri ve Türkiye Serbest Bölgelerinden yapılan ithalatın payı artarken, diğer ülkelerin payı düşüş göstermiştir. 2016 yılında toplam ithalat içinde AB ülkelerinden yapılan ithalatın payı % 39,0, Türkiye Serbest Bölgelerinden yapılan ithalatın payı % 0,7 ve diğer ülkeler grubundan yapılan ithalatın payı % 60,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Diğer ülkeler başlığı altında yer alan ülkelerden yapılan 119.680 milyon dolarlık ithalatın 21.905 milyon doları AB haricindeki diğer Avrupa ülkelerinden, 5.355 milyon doları Afrika ülkelerinden, 16.990 milyon doları Amerika ülkelerinden, 68.017 milyon doları Asya ülkelerinden, 655 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'dan ve 6.757 milyon doları da diğer ülke ve bölgelerden yapılmıştır. Toplam ithalat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat % 11,0, Afrika ülkelerinden yapılan ithalat % 2,7, Amerika ülkelerinden yapılan ithalat % 8,6, Asya ülkelerinden yapılan ithalat % 34,2, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalat % 0,3, diğer ülke ve bölgelerden yapılan ithalat ise % 3,4 paya sahiptir (Grafik 48).

Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat

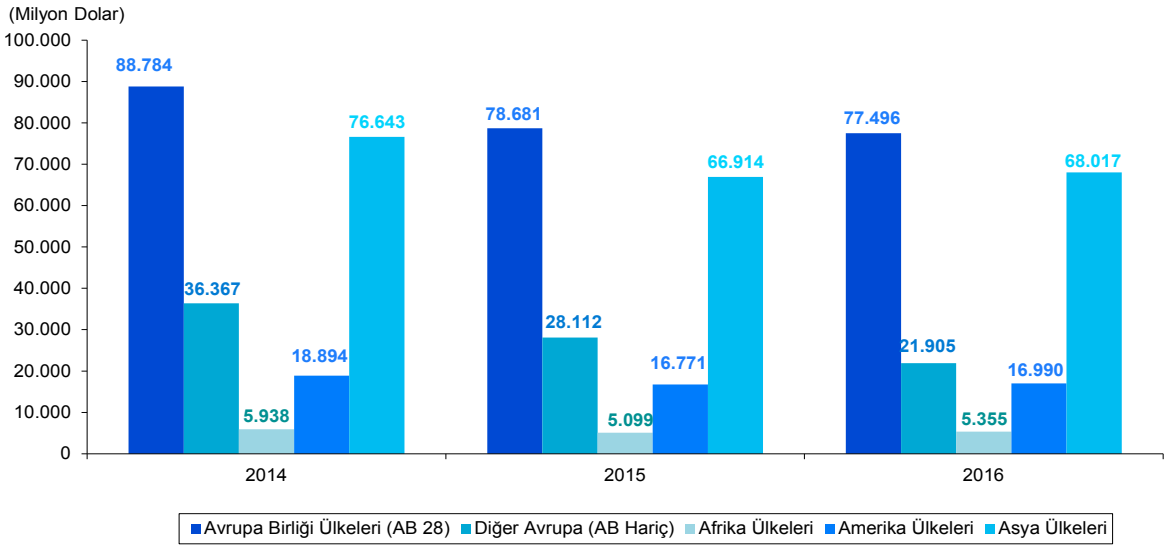

Kaynak: TÜİK.

Dış ticaret hacmi 2016 yılında bir önceki yıla göre % 2,8 azalış ile 341.167 milyon dolara gerilemiştir. AB ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 2,2 artarak 145.853 milyon dolara, Türkiye Serbest Bölgeleri ile olan dış ticaret hacmi % 3,9 artarak 3.257 milyon dolara yükselirken, diğer ülkeler grubu altında yer alan ülkelerle olan dış ticaret hacmi de % 6,4 azalarak 192.059 milyon dolara gerilemiştir.

Diğer ülkeler grubu altında yer alan AB haricindeki diğer Avrupa ülkeleri ile olan dış ticaret % 25,1, Afrika ülkeleri ile olan dış ticaret % 4,5, diğer ülke ve bölgelerle olan dış ticaret % 30,4 azalırken, Amerika ülkeleri ile olan dış ticaret % 1,3, Asya ülkeleri ile olan dış ticaret % 0,7, Avustralya ve Yeni Zelanda ile olan dış ticaret % 13,2 büyümüştür.

Seçilmiş ülke grupları itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerine 77.063 milyon dolar değerinde, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelerine 41.243 milyon dolar değerinde, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkelerine 13.081 milyon dolar değerinde, Gelişen Sekiz Ülkeye (D-8) 9.129 milyon dolar değerinde, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ülkelerine 9.605 milyon dolar değerinde, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine 7.751 milyon dolar değerinde, Türk Cumhuriyetlerine 3.993 milyon dolar değerinde, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerine 3.267 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirilmiştir.

2016 yılında seçilmiş ülke gruplarına ihracatta bir önceki yıla göre en yüksek artış % 11,9 ile Gelişen Sekiz Ülke (D-8) grubunda gerçekleşmiş, en yüksek düşüş % 47,3 ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerinde kaydedilmiştir. Toplam ihracat içinde OECD ülkelerine yapılan ihracat % 54,1, İİT ülkelerine yapılan ihracat % 28,9, KEİ

ülkelerine yapılan ihracat % 9,2, EİT ülkelerine yapılan ihracat % 6,7, D-8 ülkelerine yapılan ihracat % 6,4, BDT ülkelerine yapılan ihracat % 5,4, Türk Cumhuriyetlerine yapılan ihracat % 2,8 ve EFTA ülkelerine yapılan ihracat % 2,3 paya sahiptir (Tablo 108).

Tablo 108. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

	İhracat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Seçilmiş Ülke Grupları	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	76.675	75.368	77.063	48,6	52,4	54,1	-1,7	2,2
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	3.795	6.202	3.267	2,4	4,3	2,3	63,4	-47,3
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	19.687	14.590	13.081	12,5	10,1	9,2	-25,9	-10,3
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	11.717	9.567	9.605	7,4	6,7	6,7	-18,4	0,4
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	15.616	10.569	7.751	9,9	7,3	5,4	-32,3	-26,7
Türk Cumhuriyetleri	7.108	5.290	3.993	4,5	3,7	2,8	-25,6	-24,5
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	48.625	42.738	41.243	30,9	29,7	28,9	-12,1	-3,5
D-8 Gelişen Sekiz Ülke(1)	8.574	8.156	9.129	5,4	5,7	6,4	-4,9	11,9
Genel Toplam	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

	İthalat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Seçilmiş Ülke Grupları	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	116.518	101.502	100.481	48,1	49,0	50,6	-12,9	-1,0
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	5.717	3.138	3.162	2,4	1,5	1,6	-45,1	0,8
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	40.927	31.525	24.177	16,9	15,2	12,2	-23,0	-23,3
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	13.444	9.310	7.740	5,6	4,5	3,9	-30,7	-16,9
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	33.085	27.152	20.727	13,7	13,1	10,4	-17,9	-23,7
Türk Cumhuriyetleri	2.997	2.688	2.605	1,2	1,3	1,3	-10,3	-3,1
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	29.107	22.407	23.178	12,0	10,8	11,7	-23,0	3,4
D-8 Gelişen Sekiz Ülke(1)	16.071	11.786	10.867	6,6	5,7	5,5	-26,7	-7,8
Genel Toplam	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Seçilmiş Ülke Grupları	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	193.193	176.871	177.544	48,3	50,4	52,0	-8,4	0,4
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	9.512	9.340	6.429	2,4	2,7	1,9	-1,8	-31,2
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	60.614	46.116	37.258	15,2	13,1	10,9	-23,9	-19,2
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	25.160	18.877	17.345	6,3	5,4	5,1	-25,0	-8,1
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	48.702	37.721	28.479	12,2	10,7	8,3	-22,5	-24,5
Türk Cumhuriyetleri	10.105	7.978	6.598	2,5	2,3	1,9	-21,1	-17,3
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	77.732	65.144	64.421	19,4	18,6	18,9	-16,2	-1,1
D-8 Gelişen Sekiz Ülke(1)	24.645	19.942	19.996	6,2	5,7	5,9	-19,1	0,3
Genel Toplam	**399.787**	**351.073**	**341.168**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-12,2**	**-2,8**

Kaynak: TÜİK.
(1): Türkiye, İran, pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya.

2016 yılında en fazla ithalat 100.481 milyon dolar ile OECD ülkelerinden yapılırken, OECD ülkelerini 24.177 milyon dolar ile KEİ ülkeleri, 23.178 milyon dolar ile İİT ülkeleri, 20.727 milyon dolar ile BDT ülkeleri, 10.867 milyon dolar ile D-8 ülkeleri, 7.740 milyon dolar ile EİT ülkeleri, 3.162 milyon dolar ile EFTA ve 2.605 milyon dolar ile Türk Cumhuriyetlerinden yapılan ithalat izlemiştir.

2016 yılında bir önceki yıla göre bu başlık altındaki ülke gruplarına yapılan ithalatta sadece İİT ülkelerinden yapılan ithalatta % 3,4 ve EFTA ülkelerinden yapılan ithalatta % 0,8 artış olurken, diğer tüm ülke gruplarında düşüş gerçekleşmiştir. Bu ülke gruplarında en yüksek düşüş % 23,7 ile BDT ülkelerinden yapılan ithalatta olmuştur. 2016 yılında bu ülke grupları ile gerçekleştirilen ithalatın, toplam ithalat içerisindeki payları; OECD ülkelerinde % 50,6, KEİ ülkelerinde % 12,2, İİT ülkelerinde % 11,7, BDT ülkelerinde % 10,4, D-8 ülkelerinde % 5,5, EİT ülkelerinde % 3,9, EFTA ülkelerinde % 1,6 ve Türk Cumhuriyetlerinde % 1,3 olmuştur.

2016 yılında OECD ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre % 0,4 artışla 177.544 milyon dolara, D-8 ülkeleri ile olan ticaret hacmi % 0,3 artışla 19.996 milyon dolara yükselmiş, diğer seçilmiş ülke gruplarının tamamında azalmıştır. EFTA ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 31,2 azalışla 6.429 milyon dolara, BDT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 24,5 azalışla 28.479 milyon dolara, KEİ ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi de % 19,2 azalışla 37.258 milyon dolara, Türk Cumhuriyetleri ile olan dış ticaret hacmi % 17,3 azalışla 6.598 milyon dolara, EİT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 8,1 azalışla 17.345 milyon dolara, İİT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 1,1 azalışla 64.421 milyon dolara, gerilemiştir.

En çok ihracat yaptığımız ilk on ülke içinde Almanya 14.001 milyon dolar ile toplam ihracatın % 9,8'ini alarak birinci olmuş ve 2015 yılına göre % 4,4 artış göstermiştir. Onu 11.687 milyon dolar ile toplam ihracatın % 8,2'sini alan İngiltere ikinci sırada izlemiş ve 2015 yılına göre % 10,7 artış göstermiştir. İngiltere'yi 7.639 milyon dolar ile toplam ihracatın % 5,4'ünü alan Irak üçüncü sırada izlemiş, 2015 yılına göre % 10,7 düşüş göstermiştir. 2015 yılında onikinci sırada olan Hollanda İsviçre'nin 2016 yılında ondördüncü sıraya gerilemesiyle, 3.590 milyon dolarlık ihracat ile toplam ihracatın % 2,5'ini alarak on ülke içinde son sıraya gerilemiştir (Tablo 109).

Tablo 109. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke

(Milyon Dolar)

Ülkeler (1)	Değer 2014	Değer 2015	Değer 2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Almanya	15.147	13.417	14.001	9,6	9,3	9,8	-11,4	4,4
İngiltere	9.903	10.556	11.687	6,3	7,3	8,2	6,6	10,7
Irak	10.888	8.550	7.639	6,9	5,9	5,4	-21,5	-10,7
İtalya	7.141	6.887	7.582	4,5	4,8	5,3	-3,6	10,1
ABD	6.342	6.396	6.624	4,0	4,4	4,6	0,9	3,6
Fransa	6.464	5.845	6.024	4,1	4,1	4,2	-9,6	3,1
Birleşik Arap Emirlikleri	4.656	4.681	5.408	3,0	3,3	3,8	0,5	15,5
İspanya	4.750	4.742	4.991	3,0	3,3	3,5	-0,2	5,2
İran	3.886	3.664	4.967	2,5	2,5	3,5	-5,7	35,6
Hollanda	3.459	3.155	3.590	2,2	2,2	2,5	-8,8	13,8
İlk on ülke toplamı	**69.177**	**64.739**	**68.922**	**43,9**	**45,0**	**48,3**	-6,4	6,5
Toplam ihracat	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

En fazla ithalat yaptığımız ilk on ülke içinde ilk sırayı 25.440 milyon dolar ile toplam ithalatın % 12,8'ini alan Çin, 2015 yılına göre % 2,3 artış göstermiştir. İkinci sırayı 21.474 milyon dolar ile toplam ithalatın % 10,8'ini alan Almanya izlemiş, 2015 yılına göre % 0,6 artış göstermiştir. Üçüncü sırayı 15.161 milyon dolar ile toplam ithalatın % 7,6'sını kapsayan Rusya Federasyonu almıştır. Rusya Federasyonundan yapılan ithalat iki ülke arasındaki politik gerginliklerin sonucu olarak 2016 yılında % 25,7 azalarak üçüncü sıraya gerilemiştir. 2015 yılında sekizinci sırada olan İran 2016 yılında onbirinci sıraya gerilemiş, bir önceki yıl onbirinci sırada olan İngiltere ise son sıradan ilk on listesine girmiştir (Tablo 110).

Tablo 110. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke

(Milyon Dolar)

Ülkeler (1)	Değer 2014	Değer 2015	Değer 2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Çin	24.918	24.873	25.440	10,3	12,0	12,8	-0,2	2,3
Almanya	22.369	21.352	21.474	9,2	10,3	10,8	-4,5	0,6
Rusya Federasyonu	25.289	20.402	15.161	10,4	9,8	7,6	-19,3	-25,7
ABD	12.728	11.141	10.868	5,3	5,4	5,5	-12,5	-2,5
İtalya	12.056	10.639	10.219	5,0	5,1	5,1	-11,8	-3,9
Fransa	8.123	7.598	7.365	3,4	3,7	3,7	-6,5	-3,1
Güney Kore	7.548	7.057	6.384	3,1	3,4	3,2	-6,5	-9,5
Hindistan	6.899	5.614	5.757	2,8	2,7	2,9	-18,6	2,6
İspanya	6.076	5.589	5.679	2,5	2,7	2,9	-8,0	1,6
İngiltere	5.932	5.541	5.321	2,4	2,7	2,7	-6,6	-4,0
İlk on ülke toplamı	**131.937**	**119.806**	**113.668**	**54,5**	**57,8**	**57,2**	**-9,2**	**-5,1**
Toplam ithalat	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**

Kaynak: TÜİK.
(1): 2016 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret

Komşu ülkelerle yapılan ihracat siyasi krizlerin etkilerinin ekonomiye yansımasıyla 2015 yılında bir önceki yıla göre % 19,0 azalırken, 2016 yılında ilişkilerimizin normalleşme sürecine girmesiyle % 1,9 artarak 19.820 milyon dolardan 20.202 milyon dolara yükselmiştir. Toplam ihracat içinde komşu ülkelerin payı bir önceki yıla göre 0,4 puan artarak % 13,8'den % 14,2'ye yükselmiştir. Komşularımız içinde en fazla ihracat yaptığımız ülke % 10,7 gerilemeye rağmen 7.639 milyon dolar ile Irak olurken, onu 4.967 milyon dolar ile İran, 2.384 milyon dolar ile Bulgaristan izlemiştir. Bir önceki yıla göre ilk iki sıra değişmezken, Bulgaristan % 42,2 ile en fazla artışı göstererek, dördüncü sıradan üçüncü sıraya yükselmiştir. En az ihracat yaptığımız komşu ülke ise yine 1.177 milyon dolar ile Gürcistan olmuştur (Tablo 111).

Tablo 111. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret

(Milyon Dolar)

	İhracat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Komşu Ülkeler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Azerbaycan- Nahçıvan	2.875	1.899	1.286	1,8	1,3	0,9	-34,0	-32,3
Bulgaristan	2.040	1.676	2.384	1,3	1,2	1,7	-17,9	42,2
Ermenistan	-	-	-	-	-	-	-	-
Gürcistan	1.444	1.109	1.177	0,9	0,8	0,8	-23,2	6,1
Irak	10.888	8.550	7.639	6,9	5,9	5,4	-21,5	-10,7
İran	3.886	3.664	4.967	2,5	2,5	3,5	-5,7	35,6
Suriye	1.801	1.522	1.323	1,1	1,1	0,9	-15,5	-13,1
Yunanistan	1.537	1.401	1.428	1,0	1,0	1,0	-8,9	1,9
Komşu ükeler toplamı	**24.470**	**19.820**	**20.202**	**15,5**	**13,8**	**14,2**	**-19,0**	**1,9**
Genel toplam	**157.610**	**143.839**	**142.557**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-8,7**	**-0,9**
	İthalat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Komşu Ülkeler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Azerbaycan- Nahçıvan	291	232	278	0,1	0,1	0,1	-20,2	19,7
Bulgaristan	2.846	2.254	2.140	1,2	1,1	1,1	-20,8	-5,1
Ermenistan	1,5	1,0	1,4	0,0	0,0	0,0	-32,6	40,3
Gürcistan	233	223	212	0,1	0,1	0,1	-4,1	-5,1
Irak	269	297	836	0,1	0,1	0,4	10,4	182,1
İran	9.833	6.096	4.700	4,1	2,9	2,4	-38,0	-22,9
Suriye	115	52	65	0,0	0,0	0,0	-55,4	27,0
Yunanistan	4.044	1.861	1.185	1,7	0,9	0,6	-54,0	-36,3
Komşu ükeler toplamı	**17.633**	**11.016**	**9.417**	**7,3**	**5,3**	**4,7**	**-37,5**	**-14,5**
Genel toplam	**242.177**	**207.234**	**198.610**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-14,4**	**-4,2**
	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Komşu Ülkeler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Azerbaycan- Nahçıvan	3.166	2.131	1.564	0,8	0,6	0,5	-32,7	-26,6
Bulgaristan	4.886	3.930	4.524	1,2	1,1	1,3	-19,6	15,1
Ermenistan	1,5	1,0	1,4	0,0	0,0	0,0	-32,6	41,7
Gürcistan	1.676	1.332	1.389	0,4	0,4	0,4	-20,6	4,3
Irak	11.156	8.846	8.475	2,8	2,5	2,5	-20,7	-4,2
İran	13.719	9.760	9.667	3,4	2,8	2,8	-28,9	-1,0
Suriye	1.916	1.574	1.388	0,5	0,4	0,4	-17,9	-11,8
Yunanistan	5.580	3.262	2.612	1,4	0,9	0,8	-41,6	-19,9
Komşu ükeler toplamı	**42.103**	**30.835**	**29.620**	**10,5**	**8,8**	**8,7**	**-26,8**	**-3,9**
Genel toplam	**399.787**	**351.073**	**341.168**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**-12,2**	**-2,8**

Kaynak: TÜİK.

Komşu ülkelerle yapılan ithalat 2015 yılında bir önceki yıla göre % 37,5 azalırken, 2016 yılında % 14,5 azalarak 11.016 milyon dolardan 9.417 milyon dolara gerilemiştir. Komşu ülkelerin toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak % 5,3'ten % 4,7'ye gerilemiştir. Komşu ülkeler içinde en fazla ithalat yapılan ülke % 22,9 gerileme ve 4.700 milyon dolar ile İran olurken, onu 2.140 milyon dolar ile Bulgaristan, 1.185 milyon dolar ile Yunanistan takip etmiştir. 2016 yılında bir önceki yıla göre sıralamada değişim görülmezken, en az ithalat yapılan komşu ülke 1,4 milyon dolar ile yine Ermenistan olmuştur.

Ülkemizin komşu ülkelerle olan dış ticaret hacmi 2015 yılında % 26,8 azalırken, 2016 yılında % 3,9 azalarak 30.835 milyon dolardan, 29.620 milyon dolara gerilemiştir. Komşu ülkelerle yapılan dış ticaret hacminin, toplam dış ticaret hacmi içindeki payı 2015 yılına göre 0,1 puan azalarak % 8,8'den % 8,7'ye gerilemiştir.

1.5.2 Ödemeler Dengesi

2014 yılında 43.597 milyon dolar seviyesine yükselen cari işlemler dengesi açığı, 2015 yılında büyük ölçüde dış ticaret açığındaki azalmanın etkisiyle % 26,3 azalmıştır. En önemli ihracat pazarımız durumundaki AB ülkelerindeki ekonomik büyümenin yavaş seyretmesi, bunun yanında komşu ülkelerde yaşanan jeopolitik sorunlar, Rusya ekonomisindeki durgunluk gibi nedenlerle ihracatta, kurdaki değer kaybı ve enerji fiyatlarının düşmesi ithalatta ortaya çıkan gerileme dış ticaret açığını azaltmıştır.

2016 yılında ihracat ve ithalattaki düşüş hız kesmiş, AB ülkelerine yapılan ihracatın toparlanmaya başlaması ihracatı desteklerken, TL'nin değer kaybı, enerji fiyatlarındaki artış ithalat artışını baskılamıştır. Ödemeler dengesinde yer alan ihracat 2016 yılında bir önceki yıla göre % 1,2, ithalat % 4,5, mal dengesi de % 15,1 azalmıştır. Dış ticaret açığında ortaya çıkan azalma cari işlemler açığını olumlu etkilerken, yurtiçinde artan güvenlik sorunları, Rusya ile yaşanan siyasi gerginlikler turizm gelirlerini azaltarak cari işlemler dengesini olumsuz etkilemiştir. Yaşadığımız coğrafyadaki jeopolitik gelişmeler, yurtiçindeki belirsizler ve güvenlik sorunlarının etkisiyle oluşan olumsuz görünüm, doğrudan yatırımlar kaleminde önemli azalış olmasına neden olmuştur.

2015 yılında % 26,3 azalarak 32.118 milyon dolar olan cari açık, 2016 yılında % 1,5 artarak 32.602 milyon dolar olmuştur (Tablo 112).

Tablo 112. Ödemeler Dengesi

(Milyon Dolar)

Bileşenler	2014	2015	2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Cari İşlemler Hesabı	-43.597	-32.118	-32.602	-26,3	1,5
İhracat	168.926	151.970	150.187	-10,0	-1,2
İthalat	232.523	200.084	191.014	-14,0	-4,5
Mal Dengesi	-63.597	-48.114	-40.827	-24,3	-15,1
Hizmet Gelirleri	51.657	46.480	37.226	-10,0	-19,9
Seyahat Gelirleri	29.552	26.616	18.743	-9,9	-29,6
Diğer Gelirler	22.105	19.864	18.483	-10,1	-7,0
Hizmet Giderleri	24.889	22.272	21.801	-10,5	-2,1
Seyahat Giderleri	5.072	5.368	4.783	5,8	-10,9
Diğer Giderler	19.817	16.904	17.018	-14,7	0,7
Mal ve Hizmet Dengesi	-36.829	-23.906	-25.402	-35,1	6,3
Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	4.874	4.471	5.311	-8,3	18,8
Faiz Gelirleri	1.666	1.722	2.142	3,4	24,4
Diğer Gelirler	3.208	2.749	3.169	-14,3	15,3
Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	13.049	14.113	14.300	8,2	1,3
Faiz Giderleri	5.631	5.160	5.635	-8,4	9,2
Diğer Giderler	7.418	8.953	8.665	20,7	-3,2
Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	-45.004	-33.548	-34.391	-25,5	2,5
İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	1.407	1.430	1.789	1,6	25,1
İşçi Gelirleri	838	714	575	-14,8	-19,5
Diğer Transferler	569	716	1.214	25,8	69,6
Sermaye Hesabı	-70	-21	23	-70,0	-209,5
Finans Hesabı	-41.159	-10.110	-22.157	-75,4	119,2
Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	7.047	5.095	3.157	-27,7	-38,0
Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	12.828	17.550	12.273	36,8	-30,1
Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	746	6.129	1.447	721,6	-76,4
Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	20.860	-9.590	7.803	-146,0	-181,4
Hisse Senetleri	2.559	-2.395	823	-193,6	-134,4
Borç Senetleri	18.301	-7.195	6.980	-139,3	-197,0
Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	1.675	14.963	6.199	793,3	-58,6
Merkez Bankası	0	0	0	-	-
Genel Hükümet	213	-238	-236	-211,7	-0,8
Bankalar	1.055	15.152	7.647	1336,2	-49,5
Diğer Sektörler	407	49	-1.212	-88,0	-2573,5
Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	16.939	28.337	12.884	67,3	-54,5
Merkez Bankası	-1.905	-674	-413	-64,6	-38,7
Genel Hükümet	-886	-1.186	-921	33,9	-22,3
Bankalar	14.003	18.695	1.059	33,5	-94,3
Diğer Sektörler	5.727	11.502	13.159	100,8	14,4
Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	-2.508	-22.029	-10.422	778,3	-52,7
Net Hata ve Noksan	2.040	10.198	11.235	399,9	10,2
Genel Denge	468	11.831	-813	2428,0	-106,9
Rezerv Varlıklar	-468	-11.831	813	2428,0	-106,9
Resmi Rezervler	-468	-11.831	813	2428,0	-106,9
Uluslararası Para Fonu Kredileri	0	0	0	-	-

Kaynak: TCMB.

Cari işlemler dengesinin, dış ticaretten sonra en önemli belirleyicisi olan hizmetler hesabı fazlası düşüş eğilimini 2016 yılında da sürdürmüştür. Türkiye'nin güvenliğine yönelik duyulan endişeler nedeniyle turistlerin daha güvenli olduğu düşünülen ülkelere yönelmesi, Rusya ile ilişkilerde yaşanan sorunlar seyahat gelirlerini önemli ölçüde azaltırken, taşımacılık kalemi ve inşaat gelirleri hizmetler dengesine sınırlı bir katkı yapmıştır. 2016 yılında seyahat gelirleri % 29,6 azalarak 18.743 milyon dolara, seyahat giderleri % 10,9 azalarak 4.783 milyon dolara gerilemiştir. Böylece net seyahat gelirleri % 34,3 azalarak 13.960 milyon dolar olmuştur. Taşımacılık kaleminden kaynaklanan net gelirler % 17,5 azalarak 5.077 milyon dolar, inşaat kaleminden kaynaklanan net gelirler % 30,1 artarak 488 milyon dolar olmuştur. 2016 yılında net hizmet gelirleri 2015 yılına göre % 36,3 azalarak 15.425 milyon dolara gerilemiştir (Grafik 49).

Grafik 49. Ödemeler Dengesi

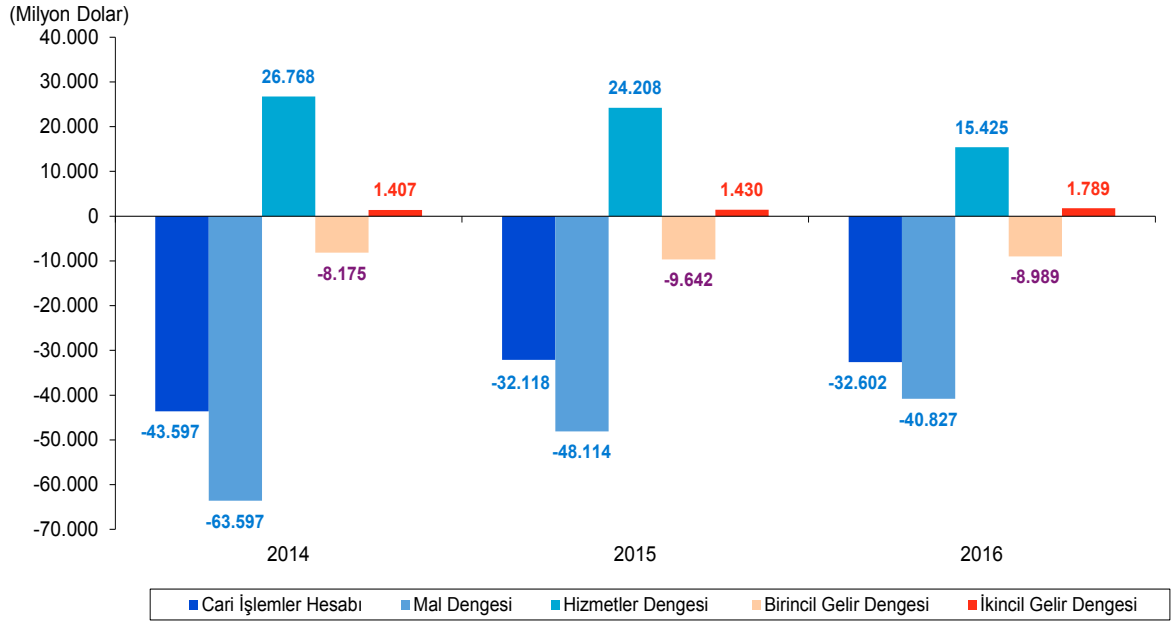

Kaynak: TCMB.

Ücret ödemeleri ve yatırım geliri kalemlerinden oluşan birincil gelir dengesinde ki çıkış devam etmiş ve 2016 yılında 8.989 milyon dolara yükselmiştir. Bu gelişmede büyük ölçüde, yatırım gelirinden kaynaklanan net çıkışların 946 milyon dolar artarak 8.289 milyon dolara yükselmesi etkili olmuştur.

Genel Hükümet ve diğer sektörlerin cari transferlerinden oluşan ikincil gelir dengesinden kaynaklanan net girişler % 25,1 artarak 1.789 milyon dolar olmuştur.

Doğrudan yatırımlar 2016 yılında büyük ölçüde azalış göstermiştir. En önemli yatırım bölgesi olan Avrupa ülkelerindeki yavaş büyüme, varlık fiyatlarının toparlanmaya başlaması, komşu ülkelerde devam eden jeopolitik ve siyasi sorunlar yatırımları olumsuz etkilemiştir. 2015 yılına göre doğrudan yabancı yatırımlar 3.339 milyon dolar azalarak 9.116 milyon dolara gerilemiştir.

2015 yılında 15.719 milyon dolar çıkış olan portföy yatırımları kaleminde, 2016 yılında 6.356 milyon dolar giriş yaşanmıştır.

Diğer yatırımlar kaleminin cari açığın finansmanına yaptığı katkı da 2015 yılına göre azalmış ve 2015 yılında 13.374 milyon dolar olan diğer yatırımlar kaleminde kaydedilen giriş, 2016 yılında 6.685 milyon dolara gerilemiştir.

2015 yılında 11.831 milyon dolar azalan resmi rezervler, 2016 yılında 813 milyon dolar artış göstermiştir.

Cari işlemler ile net hata ve noksan kalemleri toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı, 2016 yılında 21.367 milyon dolara gerilemiştir. Net hata ve noksan kalemi 11.235 milyon dolar ile cari açığının finansmanına önemli oranda katkıda bulunmuştur.

1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemlidir. Gelişmekte olan ülkeler mümkün olduğu kadar yüksek oranlarda yabancı sermayeyi ülkelerine çekmeye çaba gösterirler. Bir ülkenin yoğun yabancı sermaye çekebilmesi için, diğer ülkelere göre daha cazip ekonomik koşullara sahip olması, siyasal ve ekonomik istikrarın bulunması gereklidir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkemiz açısından da büyük önem taşımakta, milli gelir, istihdam, ar-ge faaliyetleri, ihracat gibi alanlara olumlu katkı sağlamaktadır. Küresel ekonomideki belirsizliğin beraberinde risk iştahında azalmayı getirmesi, yatırımcıların temkinli duruşu tercih etmesi özellikle gelişmekte olan ülkelere olan yabancı sermaye akımlarını yavaşlatmıştır. 2016 yılında Türkiye'nin yurt içinde ve yurt dışı kaynaklı olmak üzere yaşadığı olumsuzluklar, 2015 yılında rekor düzeyde artış gösteren doğrudan yatırımların büyük ölçüde düşmesine neden olmuştur. S&P ve Moody's derecelendirme kuruluşlarının Jeopolitik ve yurtiçindeki siyasi ortamdan kaynaklanan risklere dikkat çekerek, Türkiye'nin notunu "yatırım yapılabilir" seviyesinin altına çekmesi de yabancı yatırımları olumsuz etkilemiştir.

2015 yılında % 39,9 artarak 11.710 milyon dolara yükselen net uluslararası doğrudan sermaye girişi, 2016 yılında % 47,8 azalarak 6.115 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 113).

Tablo 113. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)

(Milyon Dolar)

	Uluslararası Doğrudan Sermaye						Toplam
	Sermaye						Yatırım (Net
Yıllar	Yatırım	Tasfiye	Net	Diğer Sermaye (Net) (1)	Toplam (Net)	Gayrimenkul (Net)	Yükümlülük Oluşumu)
2014	8.631	261	8.370	137	8.507	4.321	12.828
2015	12.074	364	11.710	1.684	13.394	4.156	17.550
2016 (2)	6.724	609	6.115	2.111	8.226	3.890	12.116
				Değişim (%)			
2014	-12,7	-54,0	-10,2	-73,9	-13,6	41,7	-0,5
2015	39,9	39,5	39,9	1.129,2	57,4	-3,8	36,8
2016	-44,3	67,3	-47,8	25,4	-38,6	-6,4	-31,0

Kaynak: EB.
(1): Uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldıkları kredi değeridir.
(2): Geçici.

2016 yılında Türkiye'ye yönelik olarak 6.724 milyon dolar tutarında doğrudan sermaye girişi olurken, 609 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 6.115 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarıyla olan 2.111 milyon dolarlık net diğer sermaye girişi ve 3.890 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı ile birlikte 2016 yılında toplam net yatırım tutarı bir önceki yıla göre % 31,0 azalarak 12.116 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2016 yılında net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermaye % 67,9'luk, net gayrimenkul satışları da % 32,1'lik bir paya sahiptir. Bir önceki yıla göre net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermayenin payı azalırken, net gayrimenkul satışlarının payı ise artmıştır.

2016 yılında da uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde en yüksek payı hizmetler sektörü almıştır. Hizmetler sektörüne yönelik yatırım girişleri içinde en büyük payı ise yine mali aracı kuruluşların faaliyeti kalemi alırken, sanayi sektöründeki yatırım girişinin büyük bölümü de imalat sanayi sektöründen kaynaklanmıştır. Tarım sektörü 2016 yılında da yabancı yatırımcıların en az ilgi gösterdiği sektör olma özelliğini devam ettirmiştir. 2016 yılında uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişinin % 0,4'ü olan 26 milyon doları tarım sektöründe, % 43,4'ü olan 2.921 milyon doları sanayi sektöründe, % 56,2'si olan 3.777 milyon doları da hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir (Tablo 114, Grafik 50).

Alt sektörler itibarıyla imalat sanayi 1.723 milyon dolar, mali aracı kuruluşların faaliyetleri 1.576 milyon dolar, elektrik, gaz ve su faaliyetleri 717 milyon dolar, toptan ve perakende ticaret 611 milyon dolar ile yabancı sermaye girişlerinin en yoğun olduğu faaliyetler olmuştur.

Tablo 114. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Sektörler	2014	2015	2016 (1	2014	2015	2016	2015	2016
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	61	31	26	0,7	0,3	0,4	-49,2	-16,1
Madencilik ve taşocakçılığı	382	207	149	4,4	1,7	2,2	-45,8	-28,0
İmalat sanayi	2.742	4.225	1.723	31,8	35,0	25,6	54,1	-59,2
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	451	983	587	5,2	8,1	8,7	118,0	-40,3
Tekstil ürünleri imalatı	137	433	39	1,6	3,6	0,6	216,1	-91,0
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	491	340	273	5,7	2,8	4,1	-30,8	-19,7
Makine ve teçhizat imalatı	4	34	24	0,0	0,3	0,4	750,0	-29,4
Elektrikli optik aletler imalatı	926	142	264	10,7	1,2	3,9	-84,7	85,9
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı	78	147	61	0,9	1,2	0,9	88,5	-58,5
Diğer imalat	655	2.146	475	7,6	17,8	7,1	227,6	-77,9
Elektrik, gaz ve su	1.134	1.340	717	13,1	11,1	10,7	18,2	-46,5
İnşaat	232	106	332	2,7	0,9	4,9	-54,3	213,2
Toptan ve perakende ticaret	1.136	598	611	13,2	5,0	9,1	-47,4	2,2
Oteller ve lokantalar	24	11	261	0,3	0,1	3,9	-54,2	2272,7
Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri	594	1.524	598	6,9	12,6	8,9	156,6	-60,8
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	1.470	3.516	1.576	17,0	29,1	23,4	139,2	-55,2
Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	252	171	212	2,9	1,4	3,2	-32,1	24,0
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	204	58	266	2,4	0,5	4,0	-71,6	358,6
Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri	400	287	253	4,6	2,4	3,8	-28,3	-11,8
Toplam	**8.631**	**12.074**	**6.724**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**39,9**	**-44,3**

Kaynak: EB.

(1): Geçici.

Grafik 50. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

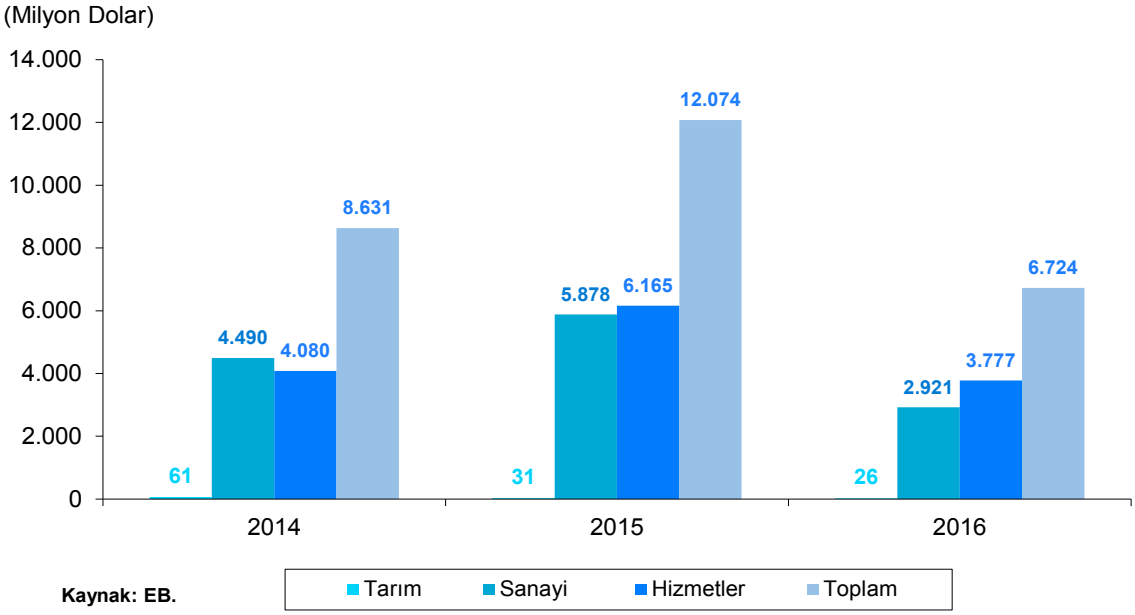

Kaynak: EB.

Doğrudan uluslararası sermaye girişlerinin % 56,0'ı olan 3.766 milyon dolarlık kısmı AB ülkeleri, % 29,8'i olan 2.006 milyon dolarlık kısmı Asya ülkeleri, % 7,4'ü olan 499 milyon dolarlık kısmı AB dışındaki Avrupa ülkeleri, % 5,8'i olan 391 milyon dolarlık kısmı ABD kaynaklı sermayeden oluşmaktadır. 2015 yılına göre toplam doğrudan uluslararası sermaye girişleri içinde sadece Kanada ve Asya ülkelerinin payı artarken, diğer ülkelerin payı azalmıştır.

2015 yılında % 31,6 artan AB ülkelerinden uluslararası doğrudan sermaye girişi, 2016 yılında % 46,3 düşüş göstermiştir. AB ülkeleri içinde yer alan Almanya, Avusturya ve İngiltere'den sermaye girişleri artarken, diğer ülkeler kaynaklı sermaye girişleri azalmıştır. AB hariç diğer Avrupa ülkelerinden olan sermaye girişleri % 48,3, ABD'den olan sermaye girişleri % 75,8, Asya ülkelerinden olan sermaye girişleri % 18,6 azalmış, Afrika ve Orta-Güney Amerika ve Karayipler ülkelerinden ise sermaye girişi olmamıştır (Tablo 115, Grafik 51).

Tablo 115. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon Dolar)

	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
Ülke Grupları	2014	2015	2016 (1)	2014	2015	2016	2015	2016
AB Ülkeleri	5.328	7.014	3.766	61,7	58,1	56,0	31,6	-46,3
Almanya	606	355	430	7,0	2,9	6,4	-41,4	21,1
Avusturya	31	80	361	0,4	0,7	5,4	158,1	351,3
Fransa	286	164	88	3,3	1,4	1,3	-42,7	-46,3
Hollanda	2.022	1.184	956	23,4	9,8	14,2	-41,4	-19,3
İngiltere	1.051	585	961	12,2	4,8	14,3	-44,3	64,3
İtalya	488	180	79	5,7	1,5	1,2	-63,1	-56,1
Diğer AB Ülkeleri	844	4.466	891	9,8	37,0	13,3	429,1	-80,0
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB hariç)	1.041	966	499	12,1	8,0	7,4	-7,2	-48,3
Afrika Ülkeleri	42	0	0	0,5	0,0	0,0	-100,0	-
ABD	334	1.619	391	3,9	13,4	5,8	384,7	-75,8
Kanada	0	0	55	0,0	0,0	0,8	-	-
Orta-Güney Amerika ve Karayipler	0	11	2	0,0	0,1	0,0	-	-
Asya Ülkeleri	1.886	2.464	2.006	21,9	20,4	29,8	30,6	-18,6
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.336	1.317	1.251	15,5	10,9	18,6	-1,4	-5,0
Körfez Ülkeleri	364	460	445	4,2	3,8	6,6	26,4	-3,3
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	954	850	804	11,1	7,0	12,0	-10,9	-5,4
Diğer Asya Ülkeleri	550	1.147	755	6,4	9,5	11,2	108,5	-34,2
Diğer Ülkeler	0	0	5	0,0	0,0	0,1	-	-
Toplam	**8.631**	**12.074**	**6.724**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**39,9**	**-44,3**

Kaynak: EB.

(1): Geçici.

Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

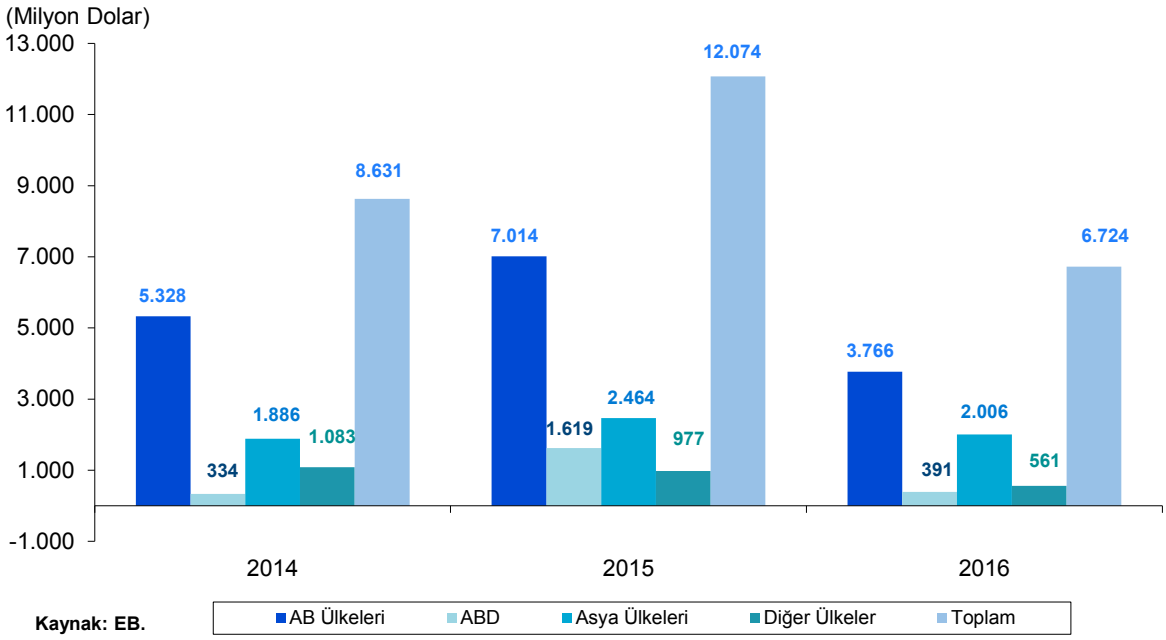

Kaynak: EB.

1.5.4 Dış Borçlar

2015 yılında % 1,5 azalan dış borç stoku, 2016 yılında % 2,1 artış göstermiştir. Böylece 2015 yılında 396.050 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2016 yılında 404.182 milyon dolara yükselmiştir. 2016 yılında da kısa vadeli dış borçlardaki azalış devam etmiş ve borç stoku içinde kısa vadeli borç stokunun payı azalmıştır. Bir önceki yıla göre 2015 yılında % 22,6 azalan kısa vadeli dış borç stoku, 2016 yılında % 3,8 azalarak 97.967 milyon dolara gerilemiş, uzun vadeli dış borç stoku % 4,1 artarak 306.215 milyon dolara yükselmiştir. 2015 yılında % 25,7 olan toplam dış borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı 2016 yılında % 24,2'ye gerilemiş, uzun vadeli borçların payı aynı yıllar itibarıyla % 74,3'ten % 75,8'e yükselmiştir (Tablo 116, Grafik 52).

Dış borç stoku içinde önemli bir yer tutan özel sektörün dış borcu artışını sürdürmüş ve 2015 yılında 281.603 milyon dolar olan borç, 2016 yılında % 0,9 artarak 284.150 milyon dolara yükselmiştir. 2015 yılında % 3,9 azalan kamu sektörünün dış borcu 2016 yılında % 5,4 artarak 119.211 milyon dolara yükselmiştir. TCMB'nin dış borcu da azalmaya devam etmiş, 2016 yılında bir önceki yıla göre % 38,1'lik azalış ile 821 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2016 yılında kamu kesimi dış borcunun 102.932 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli ve 16.279 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşurken, özel sektör dış borcunun 202.572 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli ve 81.578 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşmuştur.

Tablo 116. Brüt Dış Borç Stoku

(Milyon Dolar)

Göstergeler	2014	2015	2016
Dış borç stoku	401.882	396.050	404.182
Değişim (%)	3,1	-1,5	2,1
Kısa vade	131.565	101.880	97.967
Değişim (%)	0,9	-22,6	-3,8
Borç stoku içindeki payı (%)	32,7	25,7	24,2
Uzun vade	270.316	294.169	306.215
Değişim (%)	4,0	8,8	4,1
Borç stoku içindeki payı (%)	67,3	74,3	75,8
		Borçlulara Göre	
Kısa vade	131.565	101.880	97.967
Kamu	17.866	14.550	16.279
TCMB	342	176	110
Özel	113.357	87.154	81.578
Uzun vade	270.316	294.169	306.215
Kamu	99.845	98.569	102.932
TCMB	2.142	1.151	711
Özel	168.329	194.449	202.572
Kamu toplam	117.711	113.119	119.211
Değişim (%)	1,5	-3,9	5,4
Borç stoku içindeki payı (%)	29,3	28,6	29,5
TCMB toplam	2.484	1.327	821
Değişim (%)	-52,5	-46,6	-38,1
Borç stoku içindeki payı (%)	0,6	0,3	0,2
Özel toplam	281.686	281.603	284.150
Değişim (%)	4,9	0,0	0,9
Borç stoku içindeki payı (%)	70,1	71,1	70,3

Kaynak: HM.

Grafik 52. Dış Borç Stoku

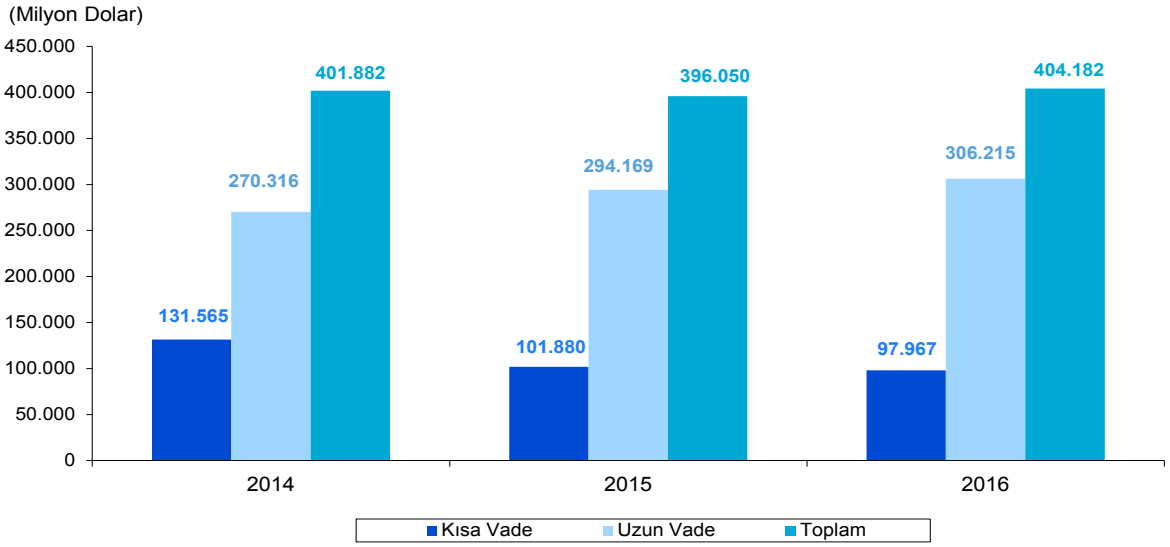

Kaynak: HM.

Toplam dış borç stoku içinde 2016 yılında bir önceki yıla göre kamu kesiminin payı % 28,6'dan % 29,5'e yükselirken, TCMB'nin payı % 0,3'ten % 0,2'ye, özel kesimin payı % 71,1'den % 70,3'e gerilemiştir (Grafik 53).

Grafik 53. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı

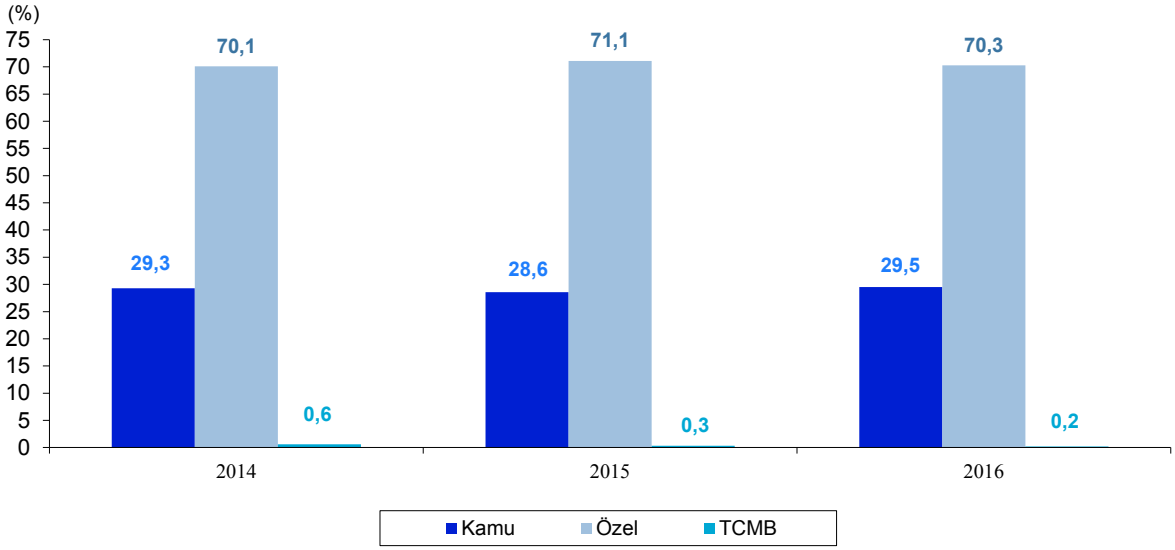

Kaynak: HM.

Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcu

Özel sektörün yurtdışından sağladığı toplam kredi borcu 2016 yılı sonu itibarıyla 2015 yılı sonuna göre % 0,9 artarak 216.839 milyon dolar olmuştur. 2016 yılında özel sektörün yurtdışından sağladığı kısa vadeli kredi borçları düşüş gösterirken, uzun vadeli borçları hızı azalmakla birlikte artış göstermiştir. 2015 yılında toplam borcun % 9,5'ini kısa vadeli kredi borçları oluştururken, 2016 yılında bu oran % 6,6'ya gerilemiştir. 2015 yılında toplam borcun % 90,5'ini uzun vadeli kredi borçları oluştururken, 2016 yılında ise bu oran % 93,4'e yükselmiştir (Tablo 117).

2016 yılı sonunda özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcu, bir önceki yıl sonuna göre % 30,1 azalarak 14.266 milyon dolar olmuştur. Kısa vadeli özel sektör kredi borcunun % 84,4'ü olan 12.043 milyon doları finansal kesime, % 15,6'sı olan 2.223 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait kısa vadeli özel sektör borcunun 10.442 milyon doları bankalara, 1.602 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşlara aittir. Finansal olmayan özel sektörün 2.223 milyon dolar olan kısa vadeli kredi borcunun 2.158 milyon doları kredilerden, 65 milyon doları da yabancı sermaye sayılan kredilerden oluşmaktadır.

Tablo 117. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları

	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Borçluya Göre				Kısa Vadeli				
Finansal	41.479	18.415	12.043	94,0	90,3	84,4	-55,6	-34,6
Bankalar (1)	39.478	16.361	10.442	89,5	80,2	73,2	-58,6	-36,2
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	2.001	2.054	1.602	4,5	10,1	11,2	2,6	-22,0
Finansal olmayan	2.624	1.985	2.223	6,0	9,7	15,6	-24,4	12,0
Krediler	2.581	1.863	2.158	5,9	9,1	15,1	-27,8	15,8
Yabancı sermaye sayılan krediler	44	122	65	0,1	0,6	0,5	179,2	-46,9
Toplam	44.103	20.400	14.266	100,0	100,0	100,0	-53,7	-30,1
				Uzun Vadeli				
Finansal	84.884	105.097	106.081	50,4	54,0	52,4	23,8	0,9
Bankalar	65.982	86.034	87.303	39,2	44,2	43,1	30,4	1,5
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	18.902	19.062	18.778	11,2	9,8	9,3	0,8	-1,5
Finansal Olmayan	83.445	89.352	96.491	49,6	46,0	47,6	7,1	8,0
Krediler	71.401	75.749	81.257	42,4	39,0	40,1	6,1	7,3
Yabancı Sermaye Sayılan Krediler	6.729	7.450	9.124	4,0	3,8	4,5	10,7	22,5
Ticari Krediler	313	407	419	0,2	0,2	0,2	29,9	3,0
Tahvil	5.002	5.746	5.691	3,0	3,0	2,8	14,9	-1,0
Toplam	168.329	194.449	202.572	100,0	100,0	100,0	15,5	4,2
				Toplam				
Kısa Vadeli	**44.103**	**20.400**	**14.266**	**20,8**	**9,5**	**6,6**	**-53,7**	**-30,1**
Uzun Vadeli	**168.329**	**194.449**	**202.572**	**79,2**	**90,5**	**93,4**	**15,5**	**4,2**
Kısa Vadeli + Uzun Vadeli	**212.432**	**214.849**	**216.839**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**1,1**	**0,9**

Kaynak: TCMB.
(1): Repo işlemlerinden doğan borçlar dahil değildir.

Özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcu 2016 yılı sonunda, bir önceki yıl sonuna göre % 4,2 artarak 202.572 milyon dolar olmuştur. Toplam uzun vadeli kredi borcunun % 52,4'ü olan 106.081 milyon doları finansal kesime, % 47,6'sı olan 96.491 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 87.303 milyon doları bankaların, 18.778 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşların borçlarından oluşmaktadır. Finansal olmayan kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 81.257 milyon doları kredilerden, 9.124 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden, 419 milyon doları ticari kredilerden ve 5.691 milyon doları da tahvillerden oluşmaktadır.

Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı

2016 yılında sektörler bazında finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcunun % 50,6'sı olan 1.125 milyon doları hizmetler, % 45,6'sı olan 1.014 milyon doları sanayi ve % 3,8'i olan 84 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır (Tablo 118).

Tablo 118. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı (1)

	Kısa Vadeli						Uzun Vadeli					
	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)		
Sektörler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Tarım sektörü	**67**	**96**	**84**	**2,6**	**4,8**	**3,8**	**634**	**541**	**607**	**0,8**	**0,6**	**0,6**
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	67	96	84	2,6	4,8	3,8	634	541	607	0,8	0,6	0,6
Sanayi sektörü	**1.418**	**921**	**1.014**	**54,0**	**46,4**	**45,6**	**39.206**	**38.759**	**39.510**	**47,0**	**43,4**	**40,9**
Madencilik ve taşocakçılığı	570	208	145	21,7	10,5	6,5	4.274	3.910	4.253	5,1	4,4	4,4
İmalat	836	624	852	31,9	31,4	38,3	24.824	24.443	24.323	29,7	27,4	25,2
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	53	47	57	2,0	2,4	2,6	4.558	4.336	4.143	5,5	4,9	4,3
Tekstil ve giyim eşyaları imalatı	140	64	67	5,3	3,2	3,0	2.772	2.410	2.692	3,3	2,7	2,8
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1	2	2	0,0	0,1	0,1	131	103	56	0,2	0,1	0,1
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	3	0	0	0,1	0,0	0,0	478	406	305	0,6	0,5	0,3
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	23	3	4	0,9	0,1	0,2	482	497	542	0,6	0,6	0,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0	0	121	0,0	0,0	5,4	1.067	1.219	2.077	1,3	1,4	2,2
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerinin imalatı	13	22	16	0,5	1,1	0,7	2.214	2.014	2.082	2,7	2,3	2,2
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	11	5	46	0,4	0,2	2,1	1.109	1.008	943	1,3	1,1	1,0
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	0	1	58	0,0	0,0	2,6	1.238	1.327	1.336	1,5	1,5	1,4
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	167	116	67	6,4	5,9	3,0	3.441	3.272	3.076	4,1	3,7	3,2
Makina ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	4	1	1	0,2	0,0	0,0	386	267	376	0,5	0,3	0,4
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	103	97	230	3,9	4,9	10,3	3.267	3.530	3.425	3,9	4,0	3,5
Ulaşım araçları imalatı	118	131	168	4,5	6,6	7,5	3.336	3.760	3.058	4,0	4,2	3,2
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayi	199	136	15	7,6	6,8	0,7	347	294	212	0,4	0,3	0,2
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	11	89	17	0,4	4,5	0,7	10.080	10.374	10.906	12,1	11,6	11,3
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	28	32	29	0,0	0,0	0,0
Hizmetler sektörü	**1.140**	**968**	**1.125**	**43,4**	**48,8**	**50,6**	**43.606**	**50.052**	**56.374**	**52,3**	**56,0**	**58,4**
İnşaat	56	62	122	2,1	3,1	5,5	7.315	10.284	13.063	8,8	11,5	13,5
Toptan ve perakende ticaret	328	311	736	12,5	15,7	33,1	3.501	3.922	3.758	4,2	4,4	3,9
Ulaştırma ve depolama	73	83	33	2,8	4,2	1,5	13.139	14.714	16.433	15,7	16,5	17,0
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	23	39	4	0,9	1,9	0,2	2.849	2.553	2.377	3,4	2,9	2,5
Bilgi ve iletişim	126	106	112	4,8	5,4	5,0	5.905	8.147	9.312	7,1	9,1	9,7
Gayrimenkul faaliyetleri	52	33	22	2,0	1,7	1,0	4.759	4.502	4.987	5,7	5,0	5,2
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	224	285	69	8,5	14,4	3,1	2.686	1.718	1.344	3,2	1,9	1,4
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	14	23	19	0,5	1,2	0,8	1.005	1.204	1.417	1,2	1,3	1,5
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0	0	0	0,0	0,0	0,0	23	18	16	0,0	0,0	0,0
Eğitim	0	0	0	0,0	0,0	0,0	274	236	226	0,3	0,3	0,2
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	66	2	6	2,5	0,1	0,3	735	1.717	2.077	0,9	1,9	2,2
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	2	1	0	0,1	0,0	0,0	299	343	888	0,4	0,4	0,9
Diğer hizmet faaliyetleri	174	23	3	6,6	1,2	0,1	1.117	694	476	1,3	0,8	0,5
Toplam	**2.624**	**1.985**	**2.223**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**83.445**	**89.352**	**96.491**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: TCMB.
(1): Özel sektörün yurtdışından sağladığı kredi borcu sektörel dağılımı, NACE Rev 2'ye göre yayımlanmaktadır.

2016 yılında finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli borçlar içinde alt sektörler bazında en fazla borç ağırlığına sahip olan sektör % 38,3 ile imalat sanayi sektörü olurken onu, % 33,1 ile toptan ve perakende ticaret, % 10,3 ile bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı, % 7,5 ile ulaşım araçları imalatı ve % 6,5 ile madencilik ve taşocakçılığı sektörü izlemiştir.

Finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcunun % 58,4'ü olan 56.374 milyon doları hizmetler, % 40,9'u olan 39.510 milyon doları sanayi ve % 0,6'sı olan 607 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır.

Finansal olmayan özel sektörün 2016 yılında yurt dışından sağladığı uzun vadeli borçları içinde alt sektörler bazında en fazla borç ağırlığına sahip olan sektör % 25,2 ile imalat sanayi olurken, onu % 17,0 ile ulaştırma ve depolama, % 13,5 ile inşaat alt sektörü izlemiştir.

SOSYAL GÖSTERGELER

2. SOSYAL GÖSTERGELER

2.1 Nüfus

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2016 yılı sonu itibarıyla Türkiye nüfusu bir önceki yıla göre 1.074 bin kişi artarak 79.815 bin kişi olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı 2015 yılında ‰ 13,4 iken, 2016 yılında ‰ 13,5'e yükselmiştir. Nüfus yoğunluğu (bir kilometrekareye düşen insan sayısı) 2015 yılında 102 kişi iken 2016 yılında 2 kişi artarak 104 kişi olmuştur.

Nüfusun 73.672 bini il ve ilçe merkezlerinde, 6.143 bini belde ve köylerde yaşamaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2015 yılında % 92,1 iken, 2016 yılında % 92,3'e yükselmiştir. Belde ve köylerde ikamet edenlerin oranı 2015 yılında % 7,9 iken, 2016 yılında % 7,7'ye gerilemiştir (Tablo 119, Grafik 54).

Tablo 119. Temel Nüfus Göstergeleri

	Toplam Nüfus (Bin Kişi)			İl ve İlçe Merkezi (Bin Kişi)			Belde ve Köyler (Bin Kişi)			Yıllık Nüfus Artış Hızı	Nüfus
Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	(‰)	Yoğunluğu
2014	77.696	38.984	38.712	71.286	35.756	35.530	6.410	3.228	3.181	13,3	101
2015	78.741	39.511	39.230	72.523	36.376	36.147	6.218	3.135	3.083	13,4	102
2016	79.815	40.044	39.771	73.672	36.936	36.736	6.143	3.108	3.035	13,5	104

Kaynak: TÜİK.

Grafik 54. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları

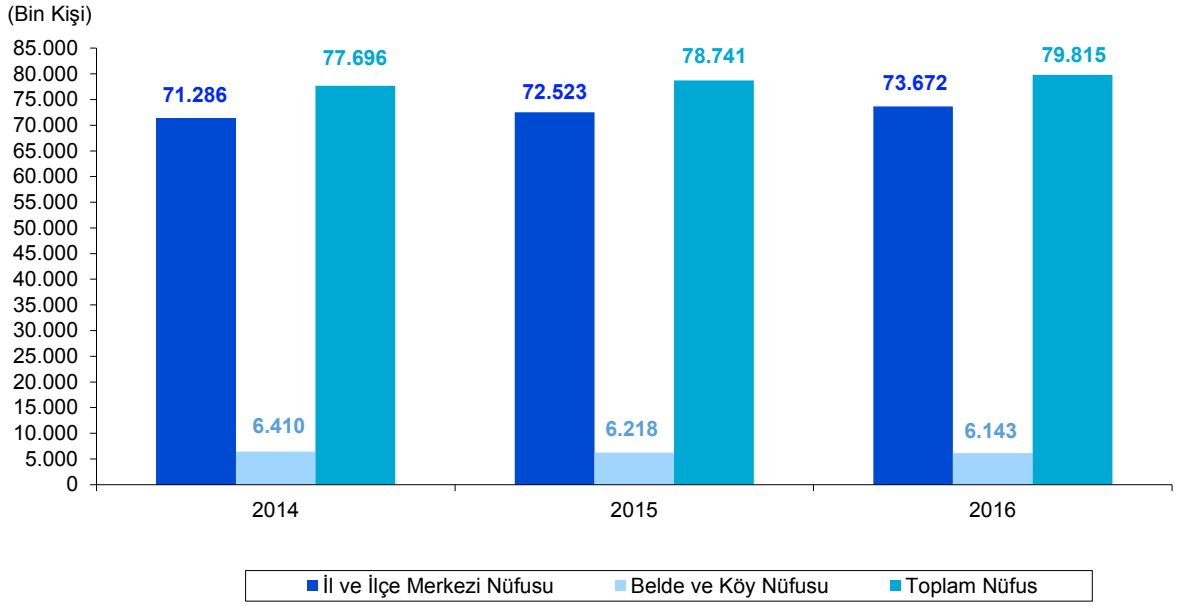

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında toplam nüfusun 40.044 binini erkekler, 39.771 binini kadınlar oluşturmuştur. Erkek nüfusun oranı % 50,2, kadın nüfusun oranı % 49,8 olarak gerçekleşmiştir.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e göre 2016 yılında toplam nüfusta 14.804 bin kişi ile İstanbul bölgesi birinci, 10.265 bin kişi ile Ege bölgesi ikinci, 10.183 bin kişi ile Akdeniz bölgesi üçüncü sırada yer almıştır. Erkek ve kadın ayrımına göre yapılan değerlendirmede de sıralama değişmemiştir. Erkek nüfusa göre 7.424 bin kişi ile İstanbul bölgesi birinci, 5.127 bin kişi ile Ege bölgesi ikinci, 5.116 bin kişi ile Akdeniz bölgesi üçüncü sırada yer alırken, kadın nüfusa göre yine İstanbul bölgesi 7.380 bin kişi ile birinci, Ege bölgesi 5.138 bin kişi ile ikinci, Akdeniz bölgesi 5.067 bin kişi ile üçüncü sırada yer almıştır. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi toplam nüfusa göre 2.201 bin kişi, erkek nüfusa göre 1.123 bin kişi ve kadın nüfusa göre 1.078 bin kişi ile son sırada yer almıştır (Tablo 120).

Tablo 120. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler

			Nüfus (Bin Kişi)				Göç (1) (Bin Kişi)								
Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Toplam	Erkek	Kadın	Cinsiyet Oranı	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)	Nüfus Yoğunluğu	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 Yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+Yaş)
2015	TR1	İstanbul	14.657	7.360	7.297	100,9	453	403	51	3,5	19,3	2.821	40,4	31,6	8,7
	TR2	Batı Marmara	3.387	1.716	1.672	102,6	136	115	21	6,1	10,6	79	42,3	25,3	17,0
	TR3	Ege	10.138	5.065	5.073	99,8	237	204	32	3,2	11,4	114	43,3	28,2	15,1
	TR4	Doğu Marmara	7.499	3.767	3.732	100,9	254	182	72	9,7	22,6	154	43,5	31,1	12,4
	TR5	Batı Anadolu	7.643	3.799	3.845	98,8	250	200	50	6,6	19,0	106	43,7	32,2	11,5
	TR6	Akdeniz	10.040	5.040	5.000	100,8	234	234	0	0,0	13,4	113	49,0	37,6	11,5
	TR7	Orta Anadolu	3.894	1.944	1.950	99,7	111	136	-25	-6,5	2,1	43	50,3	35,6	14,7
	TR8	Batı Karadeniz	4.503	2.230	2.273	98,1	166	186	-20	-4,4	2,0	61	48,1	29,2	18,8
	TR9	Doğu Karadeniz	2.573	1.280	1.293	99,0	106	121	-15	-5,9	2,3	73	48,0	28,9	19,1
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.195	1.122	1.074	104,5	81	127	-47	-21,0	-5,0	31	58,5	46,5	12,0
	TRB	Ortadoğu Anadolu	3.825	1.952	1.872	104,3	107	155	-49	-12,6	6,0	49	57,8	48,2	9,6
	TRC	Güneydoğu Anadolu	8.386	4.236	4.149	102,1	153	224	-71	-8,4	16,2	112	67,8	60,0	7,8
	TR	**Türkiye**	**78.741**	**39.511**	**39.230**	**100,7**	**2.288**	**2.288**	**0**	**0,0**	**13,4**	**102**	**47,6**	**35,4**	**12,2**
2016	TR1	İstanbul	14.804	7.424	7.380	100,6	370	441	-71	-4,8	10,0	2.849	40,2	31,3	8,9
	TR2	Batı Marmara	3.442	1.742	1.700	102,4	138	100	37	10,9	16,0	80	42,5	25,3	17,2
	TR3	Ege	10.265	5.127	5.138	99,8	228	185	43	4,2	12,5	115	43,3	28,0	15,3
	TR4	Doğu Marmara	7.684	3.863	3.821	101,1	257	179	78	10,2	24,4	158	43,2	30,8	12,4
	TR5	Batı Anadolu	7.753	3.849	3.904	98,6	223	204	19	2,4	14,3	107	43,6	31,9	11,7
	TR6	Akdeniz	10.183	5.116	5.067	101,0	223	224	0	0,0	14,1	115	48,7	37,0	11,6
	TR7	Orta Anadolu	3.948	1.973	1.975	99,9	116	117	0	-0,1	13,8	43	49,5	34,8	14,6
	TR8	Batı Karadeniz	4.551	2.257	2.294	98,4	171	165	6	1,4	10,8	62	47,3	28,6	18,8
	TR9	Doğu Karadeniz	2.646	1.319	1.327	99,4	138	98	39	15,0	27,9	75	47,0	28,3	18,7
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.201	1.123	1.078	104,2	83	109	-26	-11,9	2,7	31	57,0	45,2	11,8
	TRB	Ortadoğu Anadolu	3.828	1.949	1.879	103,7	97	148	-51	-13,1	0,7	49	56,7	47,1	9,7
	TRC	Güneydoğu Anadolu	8.509	4.302	4.207	102,3	149	223	-74	-8,7	14,6	113	66,7	58,9	7,8
	TR	**Türkiye**	**79.815**	**40.044**	**39.771**	**100,7**	**2.193**	**2.193**	**0**	**0,0**	**13,6**	**104**	**47,2**	**34,9**	**12,3**

Kaynak: TÜİK.
(1): Bölge içindeki illerin birbirleri arasındaki göç kapsanmamıştır.

Türkiye genelinde 2016 yılında 100,7 olan cinsiyet oranı, bir önceki yıla göre sabit kalmıştır. Erkek nüfusun kadın nüfusa oranının yüzde ifadesi olan bu oranın, en yüksek olduğu bölgeler 104,2 ile Kuzeydoğu Anadolu, 103,7 ile Ortadoğu Anadolu ve 102,4 ile Batı Marmara bölgeleridir. Cinsiyet oranının en düşük olduğu bölge ise 98,4 ile Batı Karadeniz bölgesidir. Cinsiyet oranı 2016 yılında bir önceki yıla göre Ege bölgesinde değişmezken, İstanbul, Batı Marmara, Batı Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde azalmış, Doğu Marmara, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise artmıştır.

İstanbul bölgesinin 2015 yılında 2.821 olan nüfus yoğunluğu, 2016 yılında 28 kişi artarak 2.849'a yükselmiştir. İstanbul bölgesini km^2'ye düşen 158 kişi ile Doğu Marmara bölgesi, 115 kişi ile Ege ve Akdeniz bölgeleri izlemiştir. Nüfus yoğunluğunun en düşük seviyede olduğu bölge, 31 kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

İBBS Düzey-1 bazında 2016 yılında en fazla net göç alan bölge, 78 bin kişi ile Doğu Marmara bölgesi olmuştur. Doğu Marmara bölgesinin 2015 yılında ‰ 9,7 olan net göç hızı, 2016 yılında ‰ 10,2'ye yükselmiştir. Net göç değerine göre ikinci sırayı 43 bin kişi ile Ege bölgesi almıştır. Ege bölgesinin net göç hızı ‰ 3,2'den ‰ 4,2'ye yükselmiştir. 2016 yılında 39 bin net göç rakamı ile Doğu Karadeniz bölgesi üçüncü sırayı alan bölge olmuştur. Doğu Karadeniz bölgesinin net göç hızı ‰ -5,9'dan ‰ 15,0'a yükselmiştir. 2016 yılında en çok net göç veren bölge 74 bin kişi ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinin 2015 yılında ‰ -8,4 olan net göç hızı 2016 yılında ‰ -8,7 olmuştur.

İBBS Düzey-1'e göre 2016 yılında yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu bölge ‰ 27,9 ile Doğu Karadeniz bölgesi olup, onu ‰ 24,4 ile Doğu Marmara bölgesi ve ‰ 16,0 ile Batı Marmara bölgesi takip etmiştir. 2016 yılında nüfusu azalan bölge görülmezken, en düşük artış gösteren bölge ‰ 0,7 ile Ortadoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Yıllık nüfus artış hızı bir önceki yıla göre en fazla azalış yönlü değişimi İstanbul bölgesinde, artış yönlü değişimi ise Doğu Karadeniz bölgesinde göstermiştir. 2015 yılında ‰ 19,3 olan İstanbul bölgesinin yıllık nüfus artış hızı 2016 yılında 9,3 puan azalarak ‰ 10,0'a gerilemiş, Doğu Karadeniz bölgesinin yıllık nüfus artış hızı ise 25,6 puan artarak ‰ 27,9'a yükselmiştir.

"15-64" yaş grubundaki her yüz kişi için "0-14" ve "65 ve daha yukarı yaş" gruplarındaki kişi sayısı olan toplam yaş bağımlılık oranı 2016 yılında % 47,2 seviyesine gerilemiştir. İBBS Düzey-1'e göre toplam yaş bağımlılık oranı en yüksek değerini % 66,7 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük değerini ise % 40,2 ile İstanbul bölgesinde almıştır. "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "0-14" yaş grubundaki kişi sayısı olan genç bağımlılık oranı en yüksek değerini % 58,9 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde alırken, en düşük değerini %

25,3 ile Batı Marmara bölgesinde almıştır. Yaşlı nüfus bağımlılık oranında en yüksek değer % 18,8 ile Batı Karadeniz bölgesinde, en düşük değer ise % 7,8 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşmiştir.

İBBS Düzey-3'e göre 2016 yılında en fazla net göç alan iller içinde ilk sırayı 25,1 bin kişi ile Kocaeli alırken, 24,3 ile Tekirdağ ikinci sırayı, 20,6 bin kişi ile Bursa üçüncü sırayı almıştır. 2016 yılında en fazla net göç veren il 71,3 bin kişi ile İstanbul olup, ardından 20,1 bin kişi ile Van ve 17,4 bin kişi ile Mardin takip etmektedir. Net göç hızı en yüksek il ‰ 121,5 ile Bayburt, en düşük il ise ‰ -37,1 ile Hakkari olmuştur (Tablo 121).

Tablo 121. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri 2016

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)	Aldığı Göçe Göre Sıra No	Verdiği Göçe Göre Sıra No
TR621	Adana	2.201.670	51.466	60.759	-9.293	-4,2	10	6
TRC12	Adıyaman	610.484	18.789	21.201	-2.412	-3,9	42	40
TR332	Afyonkarahisar	714.523	22.467	24.400	-1.933	-2,7	35	34
TRA21	Ağrı	542.255	14.306	30.811	-16.505	-30,0	58	25
TR712	Aksaray	396.673	15.234	12.294	2.940	7,4	54	63
TR834	Amasya	326.351	15.395	13.609	1.786	5,5	53	56
TR510	Ankara	5.346.518	177.166	159.915	17.251	3,2	2	2
TR611	Antalya	2.328.555	79.203	73.119	6.084	2,6	6	4
TRA24	Ardahan	98.335	5.164	6.880	-1.716	-17,3	80	80
TR905	Artvin	168.068	8.240	9.283	-1.043	-6,2	76	76
TR321	Aydın	1.068.260	40.363	33.119	7.244	6,8	15	22
TR221	Balıkesir	1.196.176	43.475	38.566	4.909	4,1	12	16
TR813	Bartın	192.389	8.940	8.108	832	4,3	75	77
TRC32	Batman	576.899	18.757	21.489	-2.732	-4,7	43	39
TRA13	Bayburt	90.154	16.981	6.653	10.328	121,5	47	81
TR413	Bilecik	218.297	11.031	9.911	1.120	5,1	69	72
TRB13	Bingöl	269.560	10.304	11.205	-901	-3,3	71	66
TRB23	Bitlis	341.225	12.571	18.074	-5.503	-16,0	62	48
TR424	Bolu	299.896	18.528	11.762	6.766	22,8	44	64
TR613	Burdur	261.401	12.337	11.059	1.278	4,9	63	69
TR411	Bursa	2.901.396	84.458	63.812	20.646	7,1	5	5
TR222	Çanakkale	519.793	25.116	20.024	5.092	9,8	33	45
TR822	Çankırı	183.880	13.371	13.088	283	1,5	59	61
TR833	Çorum	527.863	16.688	20.420	-3.732	-7,0	50	43
TR322	Denizli	1.005.687	28.170	24.794	3.376	3,4	28	33
TRC22	Diyarbakır	1.673.119	39.177	55.604	-16.427	-9,8	17	8
TR423	Düzce	370.371	15.958	11.119	4.839	13,2	52	67
TR212	Edirne	401.701	16.623	17.190	-567	-1,4	51	51
TRB12	Elazığ	578.789	18.990	20.519	-1.529	-2,6	41	42
TRA12	Erzincan	226.032	12.666	12.748	-82	-0,4	61	62
TRA11	Erzurum	762.021	26.957	36.340	-9.383	-12,2	31	18
TR412	Eskişehir	844.842	36.687	25.785	10.902	13,0	20	32
TRC11	Gaziantep	1.974.244	45.726	50.003	-4.277	-2,2	11	11
TR903	Giresun	444.467	35.376	20.284	15.092	34,5	23	44
TR906	Gümüşhane	172.034	26.681	18.343	8.338	49,7	32	47
TRB24	Hakkari	267.813	5.945	16.067	-10.122	-37,1	78	53
TR631	Hatay	1.555.165	34.195	37.627	-3.432	-2,2	25	17
TRA23	Iğdır	192.785	6.721	9.368	-2.647	-13,6	77	75
TR612	Isparta	427.324	19.899	17.240	2.659	6,2	39	50
TR100	İstanbul	14.804.116	369.582	440.889	-71.307	-4,8	1	1
TR310	İzmir	4.223.545	122.668	98.902	23.766	5,6	3	3

Kaynak: TÜİK.

Tablo 121. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e göre Göç Bilgileri 2016 (Devam)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)	Aldığı Göçe Göre Sıra No	Verdiği Göçe Göre Sıra No
TR632	Kahramanmaraş	1.112.634	27.307	28.971	-1.664	-1,5	30	26
TR812	Karabük	242.347	16.719	13.416	3.303	13,7	49	58
TR522	Karaman	245.610	9.519	9.813	-294	-1,2	74	73
TRA22	Kars	289.786	10.209	16.590	-6.381	-21,8	72	52
TR821	Kastamonu	376.945	20.577	18.898	1.679	4,5	37	46
TR721	Kayseri	1.358.980	35.573	35.540	33	0,0	22	20
TR711	Kırıkkale	277.984	14.776	13.300	1.476	5,3	57	59
TR213	Kırklareli	351.684	16.882	13.175	3.707	10,6	48	60
TR715	Kırşehir	229.975	12.188	11.362	826	3,6	64	65
TRC13	Kilis	130.825	5.740	8.043	-2.303	-17,5	79	78
TR421	Kocaeli	1.830.772	85.602	60.479	25.123	13,8	4	7
TR521	Konya	2.161.303	56.500	54.712	1.788	0,8	8	9
TR333	Kütahya	573.642	18.382	20.691	-2.309	-4,0	45	41
TRB11	Malatya	781.305	27.777	27.613	164	0,2	29	28
TR331	Manisa	1.396.945	39.999	35.685	4.314	3,1	16	19
TRC31	Mardin	796.237	21.439	38.823	-17.384	-21,6	36	15
TR622	Mersin	1.773.852	54.962	52.763	2.199	1,2	9	10
TR323	Muğla	923.773	39.076	31.520	7.556	8,2	18	24
TRB22	Muş	406.501	11.309	21.683	-10.374	-25,2	67	38
TR714	Nevşehir	290.895	11.703	11.091	612	2,1	66	68
TR713	Niğde	351.468	14.823	13.589	1.234	3,5	56	57
TR902	Ordu	750.588	42.995	27.229	15.766	21,2	13	29
TR633	Osmaniye	522.175	19.558	17.683	1.875	3,6	40	49
TR904	Rize	331.048	15.006	15.604	-598	-1,8	55	54
TR422	Sakarya	976.948	35.228	28.965	6.263	6,4	24	27
TR831	Samsun	1.295.927	41.687	41.187	500	0,4	14	14
TRC34	Siirt	322.664	10.775	15.068	-4.293	-13,2	70	55
TR823	Sinop	205.478	10.190	9.784	406	2,0	73	74
TR722	Sivas	621.224	22.966	26.369	-3.403	-5,5	34	31
TRC21	Şanlıurfa	1.940.627	38.662	49.789	-11.127	-5,7	19	12
TRC33	Şırnak	483.788	11.102	24.122	-13.020	-26,6	68	35
TR211	Tekirdağ	972.875	56.536	32.290	24.246	25,2	7	23
TR832	Tokat	602.662	36.572	33.380	3.192	5,3	21	21
TR901	Trabzon	779.379	28.680	26.775	1.905	2,4	27	30
TRB11	Tunceli	82.193	4.822	7.031	-2.209	-26,5	81	79
TR334	Uşak	358.736	11.737	10.701	1.036	2,9	65	70
TRB21	Van	1.100.190	28.902	49.035	-20.133	-18,1	26	13
TR425	Yalova	241.665	12.825	10.493	2.332	9,7	60	71
TR723	Yozgat	421.041	17.736	21.825	-4.089	-9,7	46	37
TR811	Zonguldak	597.524	19.991	21.933	-1.942	-3,2	38	36
TR	**Türkiye**	**79.814.871**	**2.619.403**	**2.619.403**	**0**	**0**	**-**	**-**

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında İBBS Düzey-3'e göre yıllık nüfus artış hızları incelendiğinde ‰ 137,8 ile Bayburt, ‰ 127,4 ile Gümüşhane ve ‰ 40,8 ile Giresun'un nüfus artış hızı en yüksek ilk üç il olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızları en küçük olan ilk üç il ise ‰ -46,2 ile Tunceli, ‰ -40,1 ile Hakkari ve ‰ -13,1 ile de Şırnak olmuştur (Tablo 122).

Tablo 122. 2016 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)(1)	Nüfus Artış Hızı Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğu Sıra No	İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)(1)	Nüfus Artış Hızı Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğu Sıra No
TR621	Adana	8,4	55	158	13	TR632	Kahramanmaraş	14,5	28	78	33
TRC12	Adıyaman	12,7	43	87	28	TR812	Karabük	22,4	15	59	44
TR332	Afyonkarahisar	7,7	58	50	57	TR522	Karaman	14,0	35	28	73
TRA21	Ağrı	-9,1	76	47	61	TRA22	Kars	-9,9	78	29	72
TR712	Aksaray	25,9	12	52	52	TR821	Kastamonu	11,5	49	29	71
TR834	Amasya	12,9	42	57	46	TR721	Kayseri	13,3	39	80	32
TR510	Ankara	14,3	31	218	8	TR711	Kırıkkale	28,1	8	61	41
TR611	Antalya	17,4	22	112	21	TR213	Kırklareli	13,5	38	56	48
TRA24	Ardahan	-9,4	77	20	79	TR715	Kırşehir	19,4	19	36	65
TR905	Artvin	-1,8	73	23	77	TRC13	Kilis	1,3	70	92	26
TR321	Aydın	13,9	36	136	17	TR421	Kocaeli	28,1	9	507	2
TR221	Balıkesir	8,0	56	84	31	TR521	Konya	14,3	30	56	49
TR813	Bartın	8,8	54	92	25	TR333	Kütahya	3,8	65	48	59
TRC32	Batman	18,0	21	124	19	TRB11	Malatya	10,8	51	66	38
TRA13	Bayburt	137,8	1	24	76	TR331	Manisa	11,9	47	107	23
TR413	Bilecik	27,6	10	51	55	TRC31	Mardin	-0,4	72	90	27
TRB13	Bingöl	8,9	53	33	68	TR622	Mersin	16,3	23	115	20
TRB23	Bitlis	2,3	68	49	58	TR323	Muğla	16,3	24	72	34
TR424	Bolu	29,8	6	36	66	TRB22	Muş	-5,5	75	50	56
TR613	Burdur	11,8	48	38	63	TR714	Nevşehir	14,3	32	54	50
TR411	Bursa	20,5	18	278	6	TR713	Niğde	15,4	27	48	60
TR222	Çanakkale	12,5	44	52	53	TR902	Ordu	29,3	7	126	18
TR822	Çankırı	16,1	25	25	75	TR633	Osmaniye	18,0	20	167	11
TR833	Çorum	5,1	62	41	62	TR904	Rize	6,3	61	84	30
TR322	Denizli	12,3	46	86	29	TR422	Sakarya	24,6	14	202	9
TRC22	Diyarbakır	11,4	50	111	22	TR831	Samsun	12,5	45	143	16
TR423	Düzce	27,3	11	144	15	TRC34	Siirt	7,2	59	59	45
TR212	Edirne	-2,1	74	66	39	TR823	Sinop	6,6	60	35	67
TRB12	Elazığ	7,8	57	68	35	TR722	Sivas	4,2	63	22	78
TRA12	Erzincan	13,9	37	19	80	TRC21	Şanlıurfa	25,2	13	103	24
TRA11	Erzurum	-0,4	71	30	69	TRC33	Şırnak	-13,1	79	68	36
TR412	Eskişehir	21,7	17	61	42	TR211	Tekirdağ	36,6	4	154	14
TRC11	Gaziantep	21,7	16	290	4	TR832	Tokat	14,5	29	61	43
TR903	Giresun	40,8	3	65	40	TR901	Trabzon	14,2	33	167	12
TR906	Gümüşhane	127,4	2	27	74	TRB11	Tunceli	-46,2	81	11	81
TRB24	Hakkari	-40,1	80	37	64	TR334	Uşak	16,0	26	67	37
TR631	Hatay	14,0	34	267	7	TRB21	Van	3,5	66	57	47
TRA23	Iğdır	1,8	69	54	51	TR425	Yalova	36,5	5	285	5
TR612	Isparta	13,1	41	52	54	TR723	Yozgat	3,8	64	30	70
TR100	İstanbul	10,0	52	2.849	1	TR811	Zonguldak	2,7	67	181	10
TR310	İzmir	13,1	40	352	3	TR	**Türkiye**	**13,5**	**-**	**104**	**-**

Kaynak: TÜİK.

(1): Yıllık nüfus artış hızları ve nüfus yoğunlukları hesaplanırken, son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

2016 yılında İBBS Düzey-3'e göre, nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilk üç il km^2'ye 2.849 kişi ile İstanbul, 507 kişi ile Kocaeli ve 352 kişi ile İzmir, en küçük olduğu ilk üç il ise km^2'ye 11 kişi ile Tunceli, 19 kişi ile Erzincan ve 20 kişi ile Ardahan illeridir.

Ortanca Yaş

2014 yılında erkek nüfus için 30,1 yıl olan ortanca yaş, 2015 yılında 3 aylık bir artış ile 30,4 yıla ve 2016 yılında da 4 aylık bir artış ile 30,8 yıla ulaşmıştır (Tablo 123).

Tablo 123. Cinsiyete Göre Ortanca Yaş

Yıllar	Erkek	Değişim (%)	Kadın	Değişim (%)	Toplam	Değişim (%)
2014	30,1	1,0	31,3	1,0	30,7	1,0
2015	30,4	1,0	31,6	1,0	31,0	1,0
2016	30,8	1,3	32,0	1,3	31,4	1,3

Kaynak: TÜİK.

Kadın nüfus için, 2014 yılında 31,3 yıl olan ortanca yaş 2015 yılında 3 ay artarak 31,6 yıla ve 2016 yılında da 4 ay artarak 32,0 yıla ulaşmıştır.

Toplam nüfus için 2014 yılında 30,7 yıl olan ortanca yaş değeri, 2015 yılında 3 ay artarak 31,0 yıla ve 2016 yılında da 4 ay artarak 31,4 yıla ulaşmıştır.

2014-2016 yılları arasında ortanca yaş değerine göre ülkemiz toplam, erkek ve kadın nüfusu 7 ay yaşlanmıştır.

2.2 Eğitim

2.2.1 Okullaşma Oranları

İlkokulda net okullaşma oranı 2016/'17 eğitim öğretim yılında 2015/'2016 eğitim öğretim yılına göre toplamda 3,71 puanlık azalışla % 94,87'den % 91,16'ya, erkek öğrencilerde 3,46 puanlık azalışla % 94,54'ten % 91,08'e, kız öğrencilerde 3,98 puanlık azalışla % 95,22'den % 91,24'e gerilemiştir (Tablo 124).

Tablo 124. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları (1)

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2014/'15	Brüt	101,10	100,82	101,39	107,12	105,52	108,80	107,36	109,82	104,77	88,94	93,44	84,24
	Net	96,30	96,04	96,57	94,35	94,39	94,30	79,37	79,46	79,26	39,49	37,95	41,10
2015/'16	Brüt	99,19	98,91	99,48	107,13	105,49	108,87	109,85	112,28	107,29	95,91	100,55	91,04
	Net	94,87	94,54	95,22	94,39	94,36	94,43	79,79	79,36	80,24	40,87	39,21	42,62
2016/'17	Brüt	95,97	95,93	96,01	105,29	104,49	106,14	106,94	109,99	103,73	-	-	-
	Net	91,16	91,08	91,24	95,68	95,60	95,76	82,54	82,69	82,38	-	-	-

Kaynak: MEB.
(1): Okullaşma oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

Ortaokulda net okullaşma oranı 2016/'17 öğretim yılında 2015/'2016 öğretim yılına göre toplamda 1,29 puan artarak % 94,39'dan % 95,68'e, erkek öğrencilerde 1,24 puanlık artışla % 94,36'dan % 95,60'a, kız öğrencilerde 1,33 puanlık artışla % 94,43'den % 95,76'ya yükselmiştir.

Ortaöğretimde net okullaşma oranı 2016/'17 öğretim yılında 2015/'2016 öğretim yılına göre, toplamda 2,75 puanlık artışla % 79,79'dan % 82,54'e, erkek öğrencilerde 3,33 puanlık artışla % 79,36'dan % 82,69'a, kız öğrencilerde 2,14 puanlık artışla % 80,24'ten % 82,38'e çıkmıştır.

Yükseköğretim için 2015/'16 öğretim yılında net okullaşma oranı toplamda % 40,87, erkek öğrencilerde % 39,21, kız öğrencilerde ise % 42,62 olarak gerçekleşmiştir.

Yaş grubu esas alınarak ikinci bir okullaşma oranı daha hesaplanmaya başlanmıştır. Bu hesaplamaya göre 2016'/2017 eğitim öğretim yılı için en yüksek net okullaşma oranı % 99,23 ile 2003, 2004, 2005 ve 2006 doğumluları kapsayan 10-13 yaş grubundadır (Tablo 125).

Tablo 125. Yaş Gruplarına (Doğum Yıllarına) Göre Net Okullaşma Oranı (1)

(%)

		3 Yaş	4 Yaş	5 Yaş	3-5 Yaş	4-5 Yaş	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş
Öğretim Yılı	Cinsiyet	2013 Doğumlu (Ocak…. Eylül arası)	2012 Doğumlu	2011 Doğumlu	2011-2012-2013 (Ocak… Eylül Arası) Doğumlular	2011-2012 Doğumlular	2007-2008-2009-2010 Doğumlular	2003-2004-2005-2006 Doğumlular	1997-2000-2001-2002 Doğumlular
2015/'16	Toplam	11,74	33,56	67,17	39,54	50,46	98,81	99,05	85,31
	Erkek	11,67	33,62	67,42	39,63	50,61	98,72	99,11	85,14
	Kadın	11,81	33,50	66,91	39,45	50,30	98,90	98,98	85,49
2016/'17	Toplam	12,48	36,15	70,43	41,68	53,01	98,12	99,23	87,43
	Erkek	12,48	36,13	70,81	41,81	53,20	98,08	99,33	87,85
	Kadın	12,48	36,17	70,02	41,54	52,81	98,19	99,12	86,99

Kaynak: MEB.
(1) : Yaş gruplarına (Doğum yılları) göre net okullaşma oranları; öğrencinin ait olduğu eğitim kademesine (öğrenim türüne) bakılmaksızın, ilgili yaş grubunda bulunan toplam öğrencilerin, ilgili yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilmiştir.

2.2.2 Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun Olan Öğrenci ve Derslik Sayısı

2016-2017 eğitim öğretim yılı birinci dönemini kapsayan verilere göre, örgün eğitimde öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim öğretim yılına göre % 1,5 azalarak 17.319.433 olurken, bunun 8. 960.011'i erkek, 8.359.422'si kız öğrenciden oluşmuştur. Öğrencilerin 14.684.664'ü resmi, 1.204.963'ü özel okullarda, 1.429.806'sı da açık öğretimde eğitim görmektedir (Tablo 126).

Örgün eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen sayısı 2015-2016 eğitim öğretim yılında 993.794 iken 2016-2017 öğretim yılında % 1,2 artarak 1.005.380 olmuştur. Bu öğretmenlerin 881.832'si resmi okullarda, 123.548'i özel okullarda bulunmaktadır.

2016-2017 eğitim ve öğretim yılı birinci döneminde örgün eğitimde 52.693'i resmi, 9.555'i özel okul olmak üzere toplam 62.250 okul bulunmaktadır. Resmi ve özel okulların tamamında 651.828 derslik bulunurken, bu dönemde derslik sayısı % 4,7 oranında artışla 682.761 olmuştur.

Tablo 126. Okul/Kurum, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı

			Öğrenci Sayısı				
Öğretim Yılı	Okul Türü	Okul/Kurum	Toplam	Erkek	Kadın	Öğretmen Sayısı	Derslik
2014/'15	Örgün Eğitim Toplamı	59.509	17.559.989	9.047.704	8.512.285	919.393	589.902
	Örgün Eğitim (Resmi)	52.033	14.950.897	7.671.350	7.279.547	829.077	528.674
	Örgün Eğitim (Özel)	7.474	823.515	438.850	384.665	90.316	61.228
	Örgün Eğitim (Açık Öğretim)	2	1.785.577	937.504	848.073	-	-
2015/'16	Örgün Eğitim Toplamı	61.203	17.588.958	9.059.597	8.529.361	993.794	651.828
	Örgün Eğitim (Resmi)	51.620	14.540.339	7.439.698	7.100.641	863.126	553.066
	Örgün Eğitim (Özel)	9581	1.174.409	623.309	551.100	130.668	98.762
	Örgün Eğitim (Açık Öğretim)	2	1.874.210	996.590	877.620	-	-
2016/'17	Örgün Eğitim Toplamı	62.250	17.319.433	8.960.011	8.359.422	1.005.380	682.761
	Örgün Eğitim (Resmi)	52.693	14.684.664	7.508.060	7.176.604	881.832	581.667
	Örgün Eğitim (Özel)	9.555	1.204.963	653.377	551.586	123.548	101.094
	Örgün Eğitim (Açık Öğretim)	2	1.429.806	798.574	631.232	-	-

Kaynak: MEB.
(1): Açıköğretim öğrenci sayıları 2014/2015 ve 2015/2016 eğitim öğretim yılları için 2014 ve 2015 yılı içersinde 3 dönem sonu itibarıyle yeni kayıt yaptıran ve kayıt yenileyen aktif öğrencileri, 2016/2017 öğretim yılı 1. dönem yeni kayıt yaptıran ve kayıt yenileyen aktif öğrencileri kapsar.

2016/'17 öğretim yılında 2015/'16 öğretim yılına göre ilkokulda okul sayısı % 3,8 azalarak 25.523'e, öğrenci sayısı % 7,3 azalarak 4.970.160'a, öğretmen sayısı % 1,5 azalarak 298.520'ye gerilemiştir. Ortaokulda okul sayısı % 3,1 artarak 17.889'a, öğretmen sayısı % 1,0 artarak 325.992'ye, öğrenci sayısı % 5,9 artarak 5.519.688'e yükselmiştir (Tablo 127).

Genel ortaöğretimde okul sayısı % 3,5 azalarak 5.125'e, öğretmen sayısı % 2,4 azalarak 147.868'e, öğrenci sayısı % 4,4 azalarak 2.912.093'e gerilemiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde öğrenci sayısı % 5,7 azalarak 2.601.638'e gerilerken, okul sayısı % 3,9 artarak 5.444'e, öğretmen sayısı % 6,2 artarak 195.666'ya yükselmiştir.

2015/'2016 öğretim yılında fakülte ve yüksekokul sayısı % 16,9 artarak 3.735'e, öğretmen sayısı % 4,9 artarak 156.168'e, öğrenci sayısı % 9,6 artarak 6.186.007'ye yükselmiştir.

Tablo 127. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Okul Türü	Öğretim Yılı	Okul /Birim (3)	Öğretmen (4)	Öğrenci (1) (2)	Mezun
İlkokul	2014/'15	27.544	295.252	5.434.150	-
	2015/'16	26.522	302.961	5.360.703	-
	2016/'17	25.523	298.520	4.970.160	-
Ortaokul	2014/'15	16.969	296.065	5.278.107	1.366.138
	2015/'16	17.343	322.680	5.211.506	1.161.901
	2016/'17	17.889	325.992	5.519.688	-
Genel ortaöğretim	2014/'15	3.955	123.160	2.902.954	478.283
	2015/'16	5.311	151.458	3.047.503	472.169
	2016/'17	5.125	147.868	2.912.093	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	2014/'15	5.106	175.218	2.788.117	471.885
	2015/'16	5.239	184.232	2.760.140	515.465
	2016/'17	5.444	195.666	2.601.638	-
Fakülte ve yüksekokul (5)	2014/'15	3.196	148.903	5.642.562	752.593
	2015/'16	3.735	156.168	6.186.007	-
	2016/'17	-	-	-	-

Kaynak: MEB.
(1): Açık ilköğretim ve açık lise öğrencilerini de kapsar.
(2): Önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını kapsar.
(3): Faal olan okullar kapsanmıştır.
(4): Toplam öğretmen, kadrolu öğretmenleri kapsar.
(5): 2016/'17 yüksek öğretim bilgileri YÖK tarafından yayımlanacaktır.

2.3 Sağlık

Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan son istatistiklere göre 2015 yılında toplam hastane sayısı bir önceki yıla göre 5 adet artış göstererek 1.533 olurken, yatak sayısı 2.812 adet artmış 209.648 yatak olmuştur. Hastane sayısına göre ilk sırada yer alan genel hastane sayısı bir önceki yıla göre 12 adet artış gösterirken, yatak sayısı 4.327 adet artmış, 2'inci sırada yer alan kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi sayısı 5 adet, yatak sayısı 673 adet, üçüncü sırada yer alan göz hastalıkları hastanesi sayısı değişmezken yatak sayısı 37 adet azalmıştır. 2016 yılında ülkemizde bulunan 1.533 hastanenin 1.406'sı genel hastane, 36'ı kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi, 27'si göz hastalıkları hastanesi, bunların dışında kalan 64'ü de diğer dallarda hizmet veren hastanelerdir (Tablo 128).

Tablo 128. Dallara Göre Hastane ve Yatak Sayıları (1)

	Hastane Sayısı			Yatak Sayısı		
Dallar	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Genel hastane	1.377	1.394	1.406	179.447	184.522	188.849
Kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi	38	41	36	6.985	7.106	6.433
Göz hastalıkları hastanesi	26	27	27	588	617	580
Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi	16	16	16	2.078	1.949	2.038
Göğüs hastalıkları hastanesi	15	15	15	4.068	3.986	3.660
Psikiyatri hastanesi	12	11	11	4.392	4.259	4.231
Çocuk hastalıkları hastanesi	5	5	5	1.743	1.780	1.759
Kalp damar cerrahisi hastanesi	6	6	5	860	860	609
Kemik hastalıkları hastanesi	3	3	3	535	483	436
Meslek hastalıkları hastanesi	2	2	2	156	156	156
Onkoloji hastanesi	2	2	2	830	830	696
Cerrahi hastanesi	1	1	1	70	110	70
Ortopedi ve travmatoloji hastanesi	1	1	1	29	29	29
Lepra hastanesi	1	1	1	50	50	34
Zührevi hastalıklar hastanesi	1	1	-	31	31	-
Lösemili çocuklar hastanesi	1	1	1	14	14	14
Spastik çocuklar hastanesi ve rahabilite merkezi	1	1	1	54	54	54
Toplam	**1.508**	**1.528**	**1.533**	**201.930**	**206.836**	**209.648**

Kaynak: SB.
(1): 2016 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

Toplam sağlık personeli sayısında düzenli olarak artış görülmektedir. 2014 yılında sağlık personeli sayısı % 2,4 artarken 2015 yılında % 5,0 artarak 787.352 olmuştur. 2015 yılında uzman hekim sayısı bir önceki yıla göre 2.371 kişi artış göstererek 77.622'ye, pratisyen hekim sayısı 2.749 kişi artış göstererek 41.794'e, asistan hekim sayısı 523 kişi artış göstererek 21.843'e yükselmiştir. Böylece toplam hekim sayısı % 4,2 artarak 141.259'a yükselmiştir. Diş hekimi sayısı 1.838 kişi artışla 24.834, eczacı sayısı 331 kişi artışla 27.530 olmuştur. Hemşire sayısı 10.371 kişi artış göstererek 152.803, ebe sayısı 248 göstererek 53.086'ya yükselmiştir. (Tablo 129, Grafik 55).

Tablo 129. Toplam Sağlık Personeli Sayıları (1)

				Değişim (%)	
Sağlık Personeli	2013	2014	2015	2014	2015
Uzman hekim	73.886	75.251	77.622	1,8	3,2
Pratisyen hekim	38.572	39.045	41.794	1,2	7,0
Asistan hekim	21.317	21.320	21.843	0,0	2,5
Toplam hekim	**133.775**	**135.616**	**141.259**	**1,4**	**4,2**
Diş hekimi	22.295	22.996	24.834	3,1	8,0
Eczacı	27.012	27.199	27.530	0,7	1,2
Hemşire	139.544	142.432	152.803	2,1	7,3
Ebe	53.427	52.838	53.086	-1,1	0,5
Diğer sağlık personeli	131.652	138.878	145.943	5,5	5,1
Diğer personel ve hizmet alımı	224.618	229.625	241.897	2,2	5,3
Toplam personel sayısı	**732.323**	**749.584**	**787.352**	**2,4**	**5,0**

Kaynak: SB.
(1): 2016 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

Grafik 55. Toplam Sağlık Personeli Sayıları

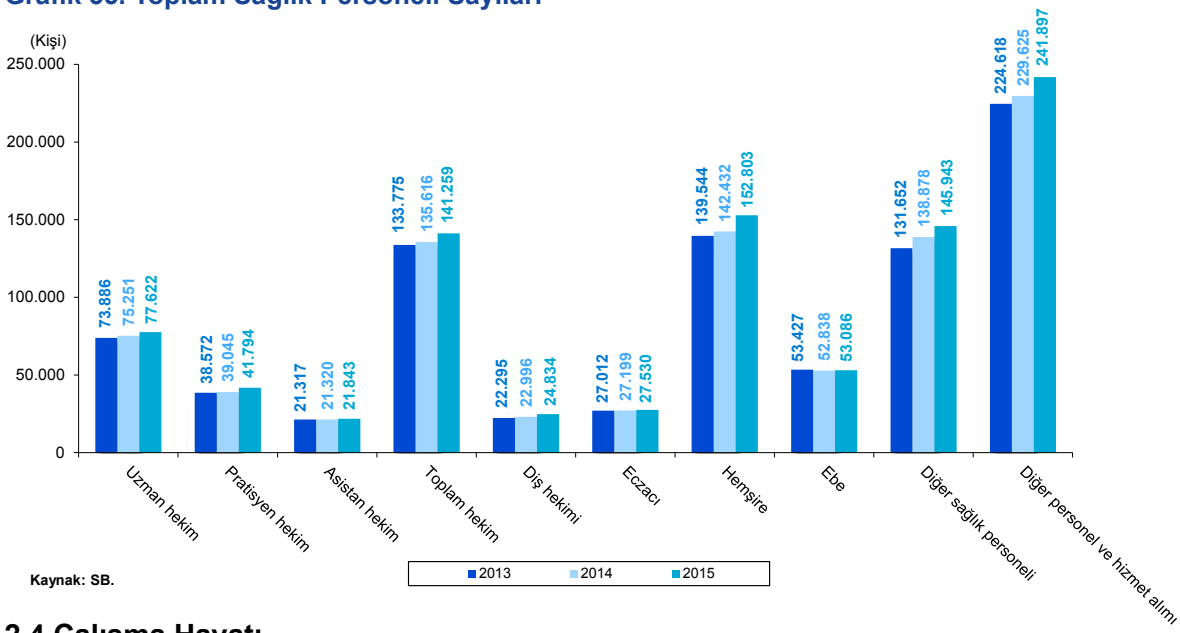

Kaynak: SB.

2.4 Çalışma Hayatı

2.4.1 İşgücü

2.4.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri

Küresel ticaret ve yatırımlardaki durağanlığa bağlı olarak yeni iş imkanlarının beklenilen seviyede artmaması sonucu işgücü piyasası olumlu bir gelişme gösterememiştir. 2010 yılında % 11,1 olan işsizlik oranı 2011 yılından itibaren tek haneli rakamlara gerilemiş, 2015 yılında ise % 10,3 ile tekrar yükselişe geçmiştir.

2016 yılı Nisan ve Mayıs aylarında yurtiçi talep ve üretimdeki nisbi canlanmayla tek haneli rakamlara gerileyen işsizlik oranı, yılın ikinci yarısında 15 Temmuz darbe girişimi, küresel ölçekte yaşanan belirsizlikler ve ekonomik daralma neticesinde tekrar çift haneli rakamlara yükselmiştir. 2016 yılında işsizlik oranı 2015 yılına göre 0,6 puan artarak % 10,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece 2016 yılı program hedefi olan % 10,2'nin 0,7 puan, 2017-2019 OVP (Orta Vadeli Plan) 2016 yılı gerçekleşme tahmini olan % 10,5'in 0,4 puan üzerinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı erkeklerde 0,4 puan artışla % 9,6, kadınlarda 1,1 puan artışla % 13,7 olmuştur (Tablo 130).

2016 yılında tarım dışı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak % 13,0'a yükselirken, bu oran erkeklerde 0,4 puan, kadınlarda 0,9 puan artmıştır. Genç işsizlik oranı (15-24 yaş) 1,1 puan artarak % 19,6'ya yükselmiştir. Genç nüfusta işsizlik oranı erkeklerde 0,9 puan, kadınlarda 1,5 puan artmıştır (Grafik 56).

Tablo 130. Temel İşgücü Göstergeleri

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Göstergeler	2014	2015	2016	2015	2016
		Toplam		Değişim (%)	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	56.986	57.854	58.720	1,5	1,5
İşgücü	28.786	29.678	30.535	3,1	2,9
İstihdam edilenler	25.933	26.621	27.205	2,7	2,2
İşsiz	2.853	3.057	3.330	7,2	8,9
İşgücüne dahil olmayan nüfus	28.200	28.176	28.185	-0,1	0,0
				Fark (Puan)	
İşgücüne katılma oranı (%)	50,5	51,3	52,0	0,8	0,7
İstihdam oranı (%)	45,5	46,0	46,3	0,5	0,3
İşsizlik oranı (%)	9,9	10,3	10,9	0,4	0,6
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,0	12,4	13,0	0,4	0,6
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	17,9	18,5	19,6	0,6	1,1
		Erkek		Değişim (%)	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	28.145	28.573	29.031	1,5	1,6
İşgücü	20.057	20.453	20.899	2,0	2,2
İstihdam edilenler	18.244	18.562	18.893	1,7	1,8
İşsiz	1.813	1.891	2.006	4,3	6,1
İşgücüne dahil olmayan nüfus	8.089	8.120	8.133	0,4	0,2
				Fark (Puan)	
İşgücüne katılma oranı (%)	71,3	71,6	72,0	0,3	0,4
İstihdam oranı (%)	64,8	65,0	65,1	0,2	0,1
İşsizlik oranı (%)	9,0	9,2	9,6	0,2	0,4
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	10,3	10,5	10,9	0,2	0,4
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	16,6	16,5	17,4	-0,1	0,9
		Kadın		Değişim (%)	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	28.841	29.281	29.689	1,5	1,4
İşgücü	8.729	9.225	9.637	5,7	4,5
İstihdam edilenler	7.689	8.058	8.312	4,8	3,2
İşsiz	1.040	1.167	1.324	12,2	13,5
İşgücüne dahil olmayan nüfus	20.112	20.056	20.052	-0,3	0,0
				Fark (Puan)	
İşgücüne katılma oranı (%)	30,3	31,5	32,5	1,2	1,0
İstihdam oranı (%)	26,7	27,5	28,0	0,8	0,5
İşsizlik oranı (%)	11,9	12,6	13,7	0,7	1,1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	16,5	17,2	18,1	0,7	0,9
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	20,4	22,2	23,7	1,8	1,5

Kaynak: TÜİK.

Grafik 56. İşsizlik Oranları

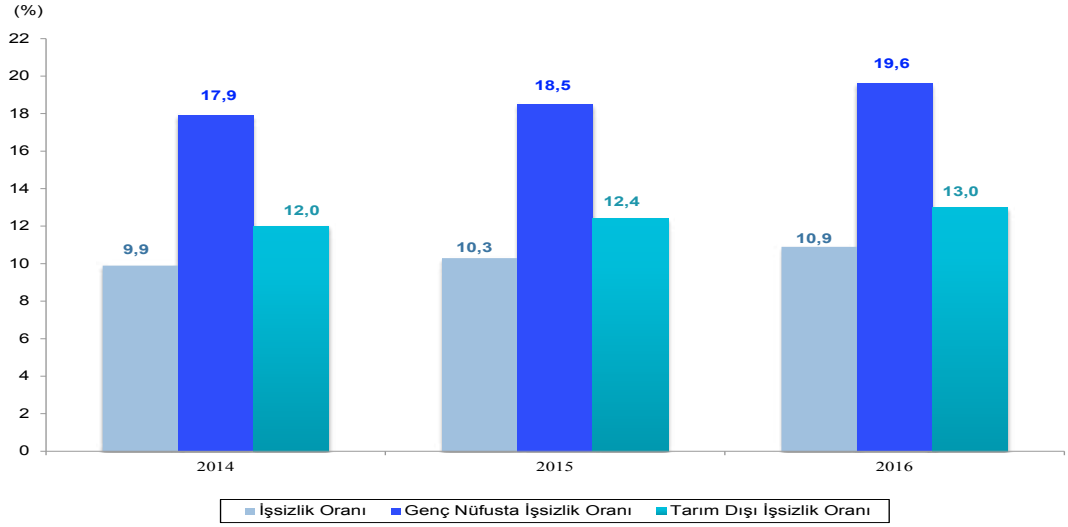

Kaynak: TÜİK.

15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılım oranı, 2016 yılında 0,7 puanlık artışla % 52,0'a yükselmiştir. İşgücüne katılım oranı erkeklerde 0,4 puan artışla % 72,0, kadınlarda 1,0 puan artışla % 32,5 olmuştur.

İşgücüne katılımların yaratılan istihdamdan daha fazla olması işsizlik üzerinde olumsuz etki yapmıştır. 2016 yılında işgücü 857 bin kişi artarak 30 milyon 535 bin kişiye yükselmiştir. İşgücünün 20 milyon 899 binini erkekler, 9 milyon 637 binini de kadınlar oluşturmuştur. 2016 yılında istihdam 584 bin kişi artmış, istihdam edilen 27 milyon 205 bin kişinin 18 milyon 893 binini erkekler, 8 milyon 312 binini de kadınlar oluşturmuştur. İşsiz sayısı ise 3 milyon 57 binden 3 milyon 330 bine yükselirken, işsiz erkek sayısı 2 milyon 6 bin, işsiz kadın sayısı da 1 milyon 324 bin olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında bir önceki yıla göre istihdam oranı 0,3 puanlık artışla % 46,3'e yükselmiştir. İstihdam oranı erkeklerde 0,1 puanlık artışla % 65,1, kadınlarda 0,5 puan artışla % 28,0 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tarım ve sanayi sektöründeki istihdam seviyesinin düşük olmasının da etkisiyle, toplam istihdam artışları işgücü artışlarının gerisinde kalmış ve 2016 yılında işsizlik oranları yükselme eğilimi göstermiştir. Bunun sonucunda mevsimsel etkilerden arındırılmış işsizlik oranı Aralık ayında % 12,0 seviyesine kadar çıkmıştır (Grafik 57).

Grafik 57. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İşgücü Göstergeleri

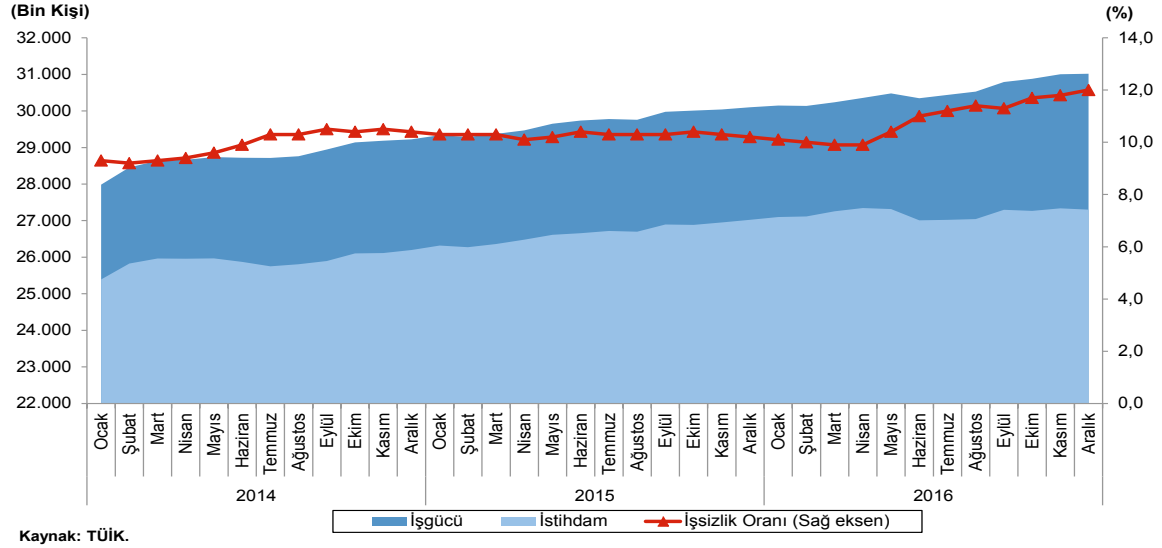

Kaynak: TÜİK.

2.4.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü

İşgücünde, istihdam edilenlerin ve işsizlerin büyük bölümünü lise altı eğitim seviyesindekiler oluştururken, son yıllarda mesleki ve teknik lise ile yükseköğretim mezunlarının toplam işgücü içindeki payı artmıştır. 2016 yılında toplam işgücünün % 53,5'ini lise altı eğitimliler oluştururken onu, % 22,6 ile yükseköğretim mezunları, % 10,4 ile lise ve mesleki veya teknik lise mezunları, % 3,4 ile okur-yazar olmayanlar izlemiştir (Tablo 131, Grafik 58).

Tablo 131. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Eğitim Durumu	İşgücü Durumu	2014	2015	2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Okur-yazar olmayanlar	İşgücü	1.170	1.115	1.038	4,1	3,8	3,4	-4,7	-6,9
	İstihdam	1.097	1.056	978	4,2	4,0	3,6	-3,7	-7,4
	İşsiz	73	59	60	2,6	1,9	1,8	-19,2	1,7
Lise altı eğitimliler	İşgücü	16.100	16.277	16.328	55,9	54,8	53,5	1,1	0,3
	İstihdam	14.584	14.650	14.670	56,2	55,0	53,9	0,5	0,1
	İşsiz	1.516	1.627	1.658	53,1	53,2	49,8	7,3	1,9
Lise	İşgücü	2.977	3.002	3.100	10,3	10,1	10,2	0,8	3,3
	İstihdam	2.623	2.629	2.685	10,1	9,9	9,9	0,2	2,1
	İşsiz	355	373	415	12,4	12,2	12,5	5,1	11,3
Mesleki veya teknik lise	İşgücü	2.847	3.000	3.177	9,9	10,1	10,4	5,4	5,9
	İstihdam	2.544	2.693	2.808	9,8	10,1	10,3	5,9	4,3
	İşsiz	303	307	369	10,6	10,0	11,1	1,3	20,2
Yükseköğretim	İşgücü	5.691	6.284	6.892	19,8	21,2	22,6	10,4	9,7
	İstihdam	5.085	5.593	6.064	19,6	21,0	22,3	10,0	8,4
	İşsiz	606	692	828	21,2	22,6	24,9	14,2	19,7
Toplam işgücü		**28.786**	**29.678**	**30.535**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**3,1**	**2,9**
Toplam istihdam		**25.933**	**26.621**	**27.205**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**2,7**	**2,2**
Toplam işsiz		**2.853**	**3.057**	**3.330**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**7,2**	**8,9**

Kaynak: TÜİK.

Grafik 58. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı

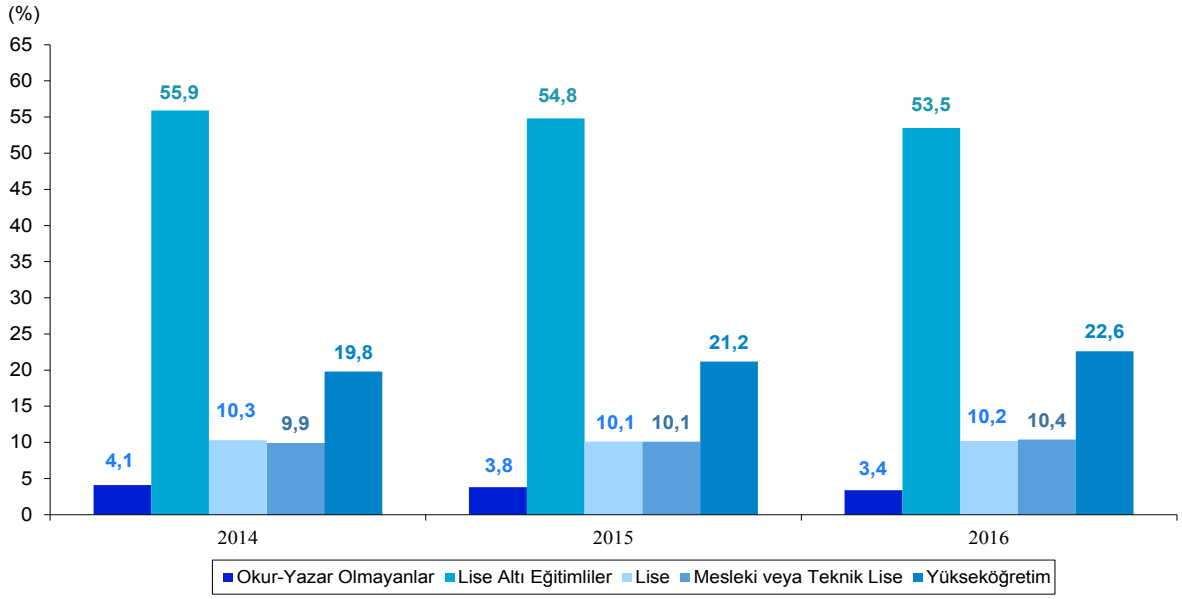

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında istihdam edilenlerin % 53,9'u lise altı eğitimli, % 22,3'ü yükseköğretim mezunu, % 9,9'u lise mezunu, % 10,3'ü mesleki veya teknik lise mezunu ve % 3,6'sı da okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır.

İşsizlerin eğitim durumuna bakıldığında ise % 49,8'ini lise altı eğitimliler, % 24,9'unu yükseköğretim mezunları, % 12,5'ini lise mezunları, % 11,1'ini mesleki veya teknik lise mezunları ve % 1,8'ini okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır. Toplam işsizlik içinde okur-yazar olmayanlar ve lise altı eğitimlilerin payı gerilerken, lise, mesleki veya teknik lise ve yükseköğretim mezunlarının payı artmıştır.

2.4.1.3 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri

İBBS Düzey-1'e göre işgücü göstergeleri incelendiğinde 2016 yılında en yüksek oranların İstanbul bölgesinde olduğu görülmektedir. İstanbul bölgesinde bir önceki yıla göre 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 11 milyon 416 bin kişiye, işgücü 6 milyon 427 bin kişiye, istihdam edilenler 5 milyon 558 bin kişiye, işsizler 869 bin kişiye yükselirken, işgücüne dahil olmayanlar 4 milyon 988 bin kişiye gerilemiştir. Türkiye içinde en düşük orana sahip bölge ise Kuzeydoğu Anadolu'dur. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde bir önceki yıla göre 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 1 milyon 533 bin kişiye, işgücüne dahil olmayanlar 761 bin kişiye yükselirken, işgücü 772 bin kişiye, istihdam edilenler 734 bin kişiye, işsizler 38 bin kişiye gerilemiştir. (Tablo 132).

Tablo 132. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-1

(15+ Yaş, Bin Kişi, %)

		2014					2015					2016				
Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus
TR1	İstanbul	10.982	5.785	5.096	688	5.197	11.203	6.092	5.306	786	5.110	11.416	6.427	5.558	869	4.988
TR2	Batı Marmara	2.598	1.352	1.262	90	1.246	2.638	1.376	1.289	88	1.262	2.660	1.415	1.314	101	1.244
TR3	Ege	7.774	4.142	3.766	376	3.631	7.873	4.200	3.803	397	3.674	7.906	4.272	3.876	396	3.634
TR4	Doğu Marmara	5.533	2.867	2.634	233	2.667	5.624	2.966	2.701	265	2.658	5.755	2.978	2.683	295	2.776
TR5	Batı Anadolu	5.561	2.827	2.550	277	2.734	5.641	2.929	2.641	287	2.712	5.736	2.998	2.702	296	2.738
TR6	Akdeniz	7.148	3.542	3.149	394	3.606	7.208	3.586	3.175	411	3.622	7.364	3.745	3.302	443	3.619
TR7	Orta Anadolu	2.839	1.367	1.246	121	1.472	2.870	1.435	1.294	141	1.436	2.863	1.453	1.301	151	1.410
TR8	Batı Karadeniz	3.439	1.756	1.646	109	1.683	3.417	1.766	1.648	118	1.651	3.414	1.807	1.668	138	1.608
TR9	Doğu Karadeniz	1.972	1.043	979	65	929	1.985	1.069	1.018	51	916	2.001	1.089	1.040	49	911
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	1.473	776	734	41	698	1.504	791	752	39	713	1.533	772	734	38	761
TRB	Ortadoğu Anadolu	2.562	1.221	1.091	130	1.341	2.596	1.236	1.128	108	1.360	2.623	1.197	1.089	108	1.426
TRC	Güneydoğu Anadolu	5.104	2.107	1.779	328	2.997	5.295	2.232	1.865	368	3.063	5.450	2.381	1.937	444	3.069
TR	**Türkiye**	**56.986**	**28.786**	**25.933**	**2.853**	**28.200**	**57.854**	**29.678**	**26.621**	**3.057**	**28.176**	**58.720**	**30.535**	**27.205**	**3.330**	**28.185**
									Pay (%)							
TR1	İstanbul	19,3	20,1	19,7	24,1	18,4	19,4	20,5	19,9	25,7	18,1	19,4	21,0	20,4	26,1	17,7
TR2	Batı Marmara	4,6	4,7	4,9	3,2	4,4	4,6	4,6	4,8	2,9	4,5	4,5	4,6	4,8	3,0	4,4
TR3	Ege	13,6	14,4	14,5	13,2	12,9	13,6	14,2	14,3	13,0	13,0	13,5	14,0	14,2	11,9	12,9
TR4	Doğu Marmara	9,7	10,0	10,2	8,2	9,5	9,7	10,0	10,1	8,7	9,4	9,8	9,8	9,9	8,9	9,8
TR5	Batı Anadolu	9,8	9,8	9,8	9,7	9,7	9,8	9,9	9,9	9,4	9,6	9,8	9,8	9,9	8,9	9,7
TR6	Akdeniz	12,5	12,3	12,1	13,8	12,8	12,5	12,1	11,9	13,4	12,9	12,5	12,3	12,1	13,3	12,8
TR7	Orta Anadolu	5,0	4,7	4,8	4,2	5,2	5,0	4,8	4,9	4,6	5,1	4,9	4,8	4,8	4,5	5,0
TR8	Batı Karadeniz	6,0	6,1	6,3	3,8	6,0	5,9	6,0	6,2	3,9	5,9	5,8	5,9	6,1	4,1	5,7
TR9	Doğu Karadeniz	3,5	3,6	3,8	2,3	3,3	3,4	3,6	3,8	1,7	3,3	3,4	3,6	3,8	1,5	3,2
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2,6	2,7	2,8	1,4	2,5	2,6	2,7	2,8	1,3	2,5	2,6	2,5	2,7	1,1	2,7
TRB	Ortadoğu Anadolu	4,5	4,2	4,2	4,6	4,8	4,5	4,2	4,2	3,5	4,8	4,5	3,9	4,0	3,2	5,1
TRC	Güneydoğu Anadolu	9,0	7,3	6,9	11,5	10,6	9,2	7,5	7,0	12,0	10,9	9,3	7,8	7,1	13,3	10,9
TR	Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında, İBBS Düzey-1'e göre işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu bölge % 56,3 ile bir önceki yıla göre 1,9 puan artış gösteren İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 43,7 ile 1,5 puan artış gösteren Güneydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. İşgücüne katılma oranında en fazla artış 1,9 puan ile İstanbul bölgesinde gerçekleşirken, en fazla düşüş 2,2 puan ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde olmuştur (Tablo 133).

Tablo 133. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-2

(15+ Yaş, %)

		2014			2015			2016		
Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
TR1	İstanbul	52,7	11,9	46,4	54,4	12,9	47,4	56,3	13,5	48,7
TR2	Batı Marmara	52,1	6,7	48,6	52,2	6,4	48,8	53,2	7,1	49,4
TR3	Ege	53,3	9,1	48,4	53,3	9,4	48,3	54,0	9,3	49,0
TR4	Doğu Marmara	51,8	8,1	47,6	52,7	8,9	48,0	51,8	9,9	46,6
TR5	Batı Anadolu	50,8	9,8	45,9	51,9	9,8	46,8	52,3	9,9	47,1
TR6	Akdeniz	49,6	11,1	44,1	49,8	11,5	44,1	50,9	11,8	44,8
TR7	Orta Anadolu	48,1	8,9	43,9	50,0	9,8	45,1	50,8	10,4	45,5
TR8	Batı Karadeniz	51,1	6,2	47,9	51,7	6,7	48,2	52,9	7,7	48,9
TR9	Doğu Karadeniz	52,9	6,2	49,6	53,9	4,8	51,3	54,4	4,5	52,0
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	52,6	5,3	49,8	52,6	4,9	50,0	50,4	4,9	47,9
TRB	Ortadoğu Anadolu	47,7	10,6	42,6	47,6	8,7	43,5	45,6	9,0	41,5
TRC	Güneydoğu Anadolu	41,3	15,6	34,8	42,2	16,5	35,2	43,7	18,7	35,5
TR	**Türkiye**	**50,5**	**9,9**	**45,5**	**51,3**	**10,3**	**46,0**	**52,0**	**10,9**	**46,3**

Kaynak: TÜİK.

İşsizlik oranının 2016 yılında en yüksek olduğu bölge % 18,7 ile bir önceki yıla göre 2,2 puan artış gösteren Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 4,5 ile bir önceki yıla göre 0,3 puan azalış gösteren Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. İşsizlik oranında en fazla artış 2,2 puan ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşirken, en fazla azalış 0,3 puan ile Doğu Karadeniz bölgesindedir.

2016 yılında istihdam oranı en yüksek değerini % 52,0 ile bir önceki yıla göre 0,7 puan artış gösteren Doğu Karadeniz bölgesinde, en düşük değerini ise % 35,5 ile bir önceki yıla göre 0,3 puan artış gösteren Güneydoğu Anadolu bölgesinde almıştır. İstihdam oranında en fazla artış 1,3 puan ile İstanbul bölgesinde gerçekleşirken, en fazla azalış 2,1 puan ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde olmuştur.

2.4.2 İstihdam

2.4.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı

2016 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 3,2 azalışla 5 milyon 305 bin kişiye gerilerken, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 0,5 artışla 7 milyon 283 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı da % 5,2 artışla 14

milyon 617 bin kişiye yükselmiştir. 2016 yılında toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı bir önceki yıla göre 1,1 puan azalarak % 19,5'e, sanayi sektörünün payı 0,4 puan azalarak 26,8'e gerilemiş, hizmetler sektörünün payı 1,5 puan artarak % 53,7'ye yükselmiştir.

Hizmetler sektörü 726 bin kişiye ek istihdam sağlayarak istihdama en büyük katkıyı vermiş, bu katkıda eğitim, idari ve destek hizmetleri ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetleri alt sektörleri etkili olmuştur. Hizmetler sektöründeki artışa rağmen tarım sektörü istihdamının 178 bin kişi azalması, istihdam artışının % 2,7'den % 2,2'ye gerilemesinde etkili olmuştur. Sanayi sektörü 36 bin ek kişi ile istihdama sınırlı bir artış göstermiştir. Ekonomik yavaşlamayla imalat sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 41 bin kişi azalırken, inşaat sektöründeki büyümeye bağlı olarak sektör 73 bin kişiye ek istihdam sağlamıştır (Tablo 134, Grafik 59).

Tablo 134. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

(15+ Yaş, Bin Kişi)

				Pay (%)			Değişim (%)	
Sektörler	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016
Tarım	**5.470**	**5.483**	**5.305**	**21,1**	**20,6**	**19,5**	**0,2**	**-3,2**
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5.470	5.483	5.305	21,1	20,6	19,5	0,2	-3,2
Sanayi (1)	**7.227**	**7.247**	**7.283**	**27,9**	**27,2**	**26,8**	**0,3**	**0,5**
Madencilik ve taş ocakçılığı	134	118	125	0,5	0,4	0,5	-11,9	5,9
İmalat	4.936	4.956	4.915	19,0	18,6	18,1	0,4	-0,8
Elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon	245	257	257	0,9	1,0	0,9	4,9	0,0
İnşaat	1.912	1.914	1.987	7,4	7,2	7,3	0,1	3,8
Hizmetler	**13.235**	**13.891**	**14.617**	**51,0**	**52,2**	**53,7**	**5,0**	**5,2**
Toptan ve perakende ticaret	3.586	3.692	3.758	13,8	13,9	13,8	3,0	1,8
Ulaştırma ve depolama	1.119	1.108	1.185	4,3	4,2	4,4	-1,0	6,9
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1.351	1.449	1.471	5,2	5,4	5,4	7,3	1,5
Bilgi ve iletişim	227	251	248	0,9	0,9	0,9	10,6	-1,2
Finans ve sigorta faaliyet-leri	301	294	301	1,2	1,1	1,1	-2,3	2,4
Gayrimenkul faaliyetleri	205	212	242	0,8	0,8	0,9	3,4	14,2
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	684	750	846	2,6	2,8	3,1	9,6	12,8
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1.154	1.291	1.397	4,4	4,8	5,1	11,9	8,2
Kamu yönetimi ve savunma	1.384	1.441	1.453	5,3	5,4	5,3	4,1	0,8
Eğitim	1.320	1.411	1.607	5,1	5,3	5,9	6,9	13,9
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	972	1.051	1.123	3,7	3,9	4,1	8,1	6,9
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	131	149	141	0,5	0,6	0,5	13,7	-5,4
Diğer hizmet faaliyetleri	800	793	844	3,1	3,0	3,1	-0,9	6,4
Toplam	**25.933**	**26.621**	**27.205**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**2,7**	**2,2**

Kaynak: TÜİK.
(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.
(2): Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 59. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

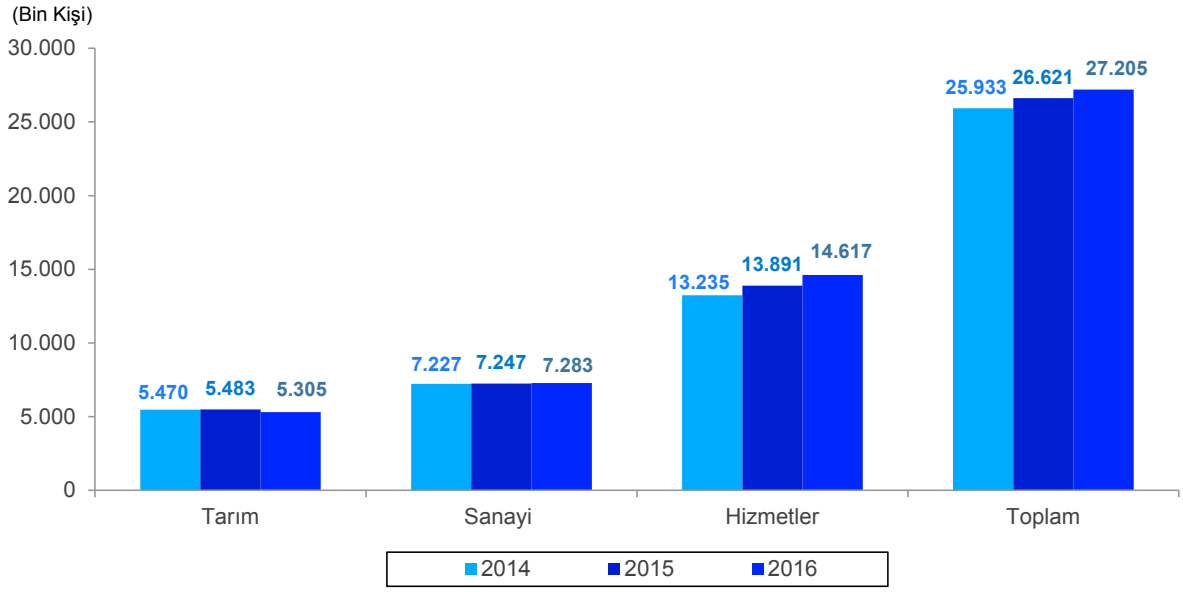

Kaynak: TÜİK.

2.4.2.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam Göstergeleri

2016 yılında İBBS Düzey-1'e göre istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında tarım sektörünün en büyük değerini 894 bin kişi ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 51 bin kişi ile İstanbul bölgesinde aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü en büyük değerini 1 milyon 822 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 87 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır. Hizmetler sektörü ise sanayi sektöründe olduğu gibi en büyük değerini 3.685 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 274 bin ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almıştır (Tablo 135).

İstihdam edilenler içinde tarım sektörünün payının en yüksek olduğu bölge % 50,8 ile Kuzeydoğu Anadolu, en düşük olduğu bölge % 0,9 ile İstanbul bölgesi olmuştur.

Sanayi sektörünün istihdam edilenler içindeki payının en yüksek olduğu bölge % 39,1 ile Doğu Marmara, en düşük olduğu bölge % 11,9 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Hizmetler sektörünün istihdam edilenler içindeki payının en yüksek olduğu bölge % 66,3 ile İstanbul, en düşük olduğu bölge % 37,3 ile Kuzeydoğu Anadolu olmuştur.

Tablo 135. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

(15+ Yaş, Bin Kişi)

			Sektörler				Pay (%)		
Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Tarım	Sanayi (1)	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2014	TR1	İstanbul	28	1.870	3.198	5.096	0,5	36,7	62,8
	TR2	Batı Marmara	315	392	555	1.262	25,0	31,1	44,0
	TR3	Ege	935	1.007	1.824	3.766	24,8	26,7	48,4
	TR4	Doğu Marmara	381	1.052	1.201	2.634	14,5	39,9	45,6
	TR5	Batı Anadolu	252	682	1.617	2.550	9,9	26,7	63,4
	TR6	Akdeniz	742	691	1.716	3.149	23,6	21,9	54,5
	TR7	Orta Anadolu	368	281	597	1.246	29,5	22,6	47,9
	TR8	Batı Karadeniz	673	337	636	1.646	40,9	20,5	38,6
	TR9	Doğu Karadeniz	437	171	370	979	44,6	17,5	37,8
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	407	96	231	734	55,4	13,1	31,5
	TRB	Ortadoğu Anadolu	428	203	460	1.091	39,2	18,6	42,2
	TRC	Güneydoğu Anadolu	502	447	830	1.779	28,2	25,1	46,7
	TR	**Türkiye**	**5.470**	**7.227**	**13.235**	**25.933**	**21,1**	**27,9**	**51,0**
2015	TR1	İstanbul	37	1.922	3.347	5.306	0,7	36,2	63,1
	TR2	Batı Marmara	308	398	583	1.289	23,9	30,9	45,2
	TR3	Ege	915	1.013	1.875	3.803	24,1	26,6	49,3
	TR4	Doğu Marmara	400	1.009	1.293	2.701	14,8	37,4	47,9
	TR5	Batı Anadolu	275	669	1.698	2.641	10,4	25,3	64,3
	TR6	Akdeniz	715	699	1.762	3.175	22,5	22,0	55,5
	TR7	Orta Anadolu	408	295	591	1.294	31,5	22,8	45,7
	TR8	Batı Karadeniz	655	317	676	1.648	39,7	19,2	41,0
	TR9	Doğu Karadeniz	446	173	399	1.018	43,8	17,0	39,2
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	419	87	245	752	55,7	11,6	32,6
	TRB	Ortadoğu Anadolu	431	212	485	1.128	38,2	18,8	43,0
	TRC	Güneydoğu Anadolu	476	452	937	1.865	25,5	24,2	50,2
	TR	**Türkiye**	**5.483**	**7.247**	**13.891**	**26.621**	**20,6**	**27,2**	**52,2**
2016	TR1	İstanbul	51	1.822	3.685	5.558	0,9	32,8	66,3
	TR2	Batı Marmara	298	399	617	1.314	22,7	30,3	47,0
	TR3	Ege	894	1.081	1.901	3.876	23,1	27,9	49,0
	TR4	Doğu Marmara	320	1.049	1.315	2.683	11,9	39,1	49,0
	TR5	Batı Anadolu	272	693	1.736	2.702	10,1	25,6	64,3
	TR6	Akdeniz	771	695	1.836	3.302	23,3	21,0	55,6
	TR7	Orta Anadolu	396	309	596	1.301	30,5	23,7	45,8
	TR8	Batı Karadeniz	666	311	691	1.668	39,9	18,7	41,4
	TR9	Doğu Karadeniz	439	162	439	1.040	42,2	15,5	42,2
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	373	87	274	734	50,8	11,9	37,3
	TRB	Ortadoğu Anadolu	384	200	505	1.089	35,3	18,4	46,3
	TRC	Güneydoğu Anadolu	439	475	1.022	1.937	22,7	24,6	52,8
	TR	**Türkiye**	**5.305**	**7.283**	**14.617**	**27.205**	**19,5**	**26,8**	**53,7**

Kaynak: TÜİK.
(1): İnşaat sektörü, sanayi içinde değerlendirilmiştir.

2.4.2.3 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

2016 yılında 15 ve daha yukarı yaşta toplam 27 milyon 205 bin kişi olan çalışan nüfusun 18 milyon 378 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 5 milyon 775 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 3 milyon 53 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır. 2016 yılında bir önceki yıla göre ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanlar % 3,1, işveren ve kendi hesabına çalışanlar % 2,3 artarken, ücretsiz aile işçisi olanlar % 3,1 azalmıştır (Tablo 136, Grafik 60).

Tablo 136. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

(15+ Yaş, Bin Kişi)

İşteki Durum	2014	2015	2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Tarım	**5.470**	**5.483**	**5.305**	**21,1**	**20,6**	**19,5**	**0,2**	**-3,2**
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	546	599	548	3,2	3,4	3,0	9,7	-8,5
İşveren ve kendi hesabına	2.256	2.257	2.243	39,9	40,0	38,8	0,0	-0,6
Ücretsiz aile işçisi	2.668	2.627	2.514	84,6	83,4	82,3	-1,5	-4,3
Tarım dışı	**20.462**	**21.137**	**21.901**	**78,9**	**79,4**	**80,5**	**3,3**	**3,6**
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	16.579	17.228	17.830	96,8	96,6	97,0	3,9	3,5
İşveren ve kendi hesabına	3.396	3.386	3.532	60,1	60,0	61,2	-0,3	4,3
Ücretsiz aile işçisi	487	523	539	15,4	16,6	17,7	7,4	3,1
Toplam	**25.933**	**26.621**	**27.205**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**2,7**	**2,2**
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	17.125	17.827	18.378	100,0	100,0	100,0	4,1	3,1
İşveren ve kendi hesabına	5.652	5.643	5.775	100,0	100,0	100,0	-0,2	2,3
Ücretsiz aile işçisi	3.155	3.150	3.053	100,0	100,0	100,0	-0,2	-3,1

Kaynak: TÜİK.
Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 60. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

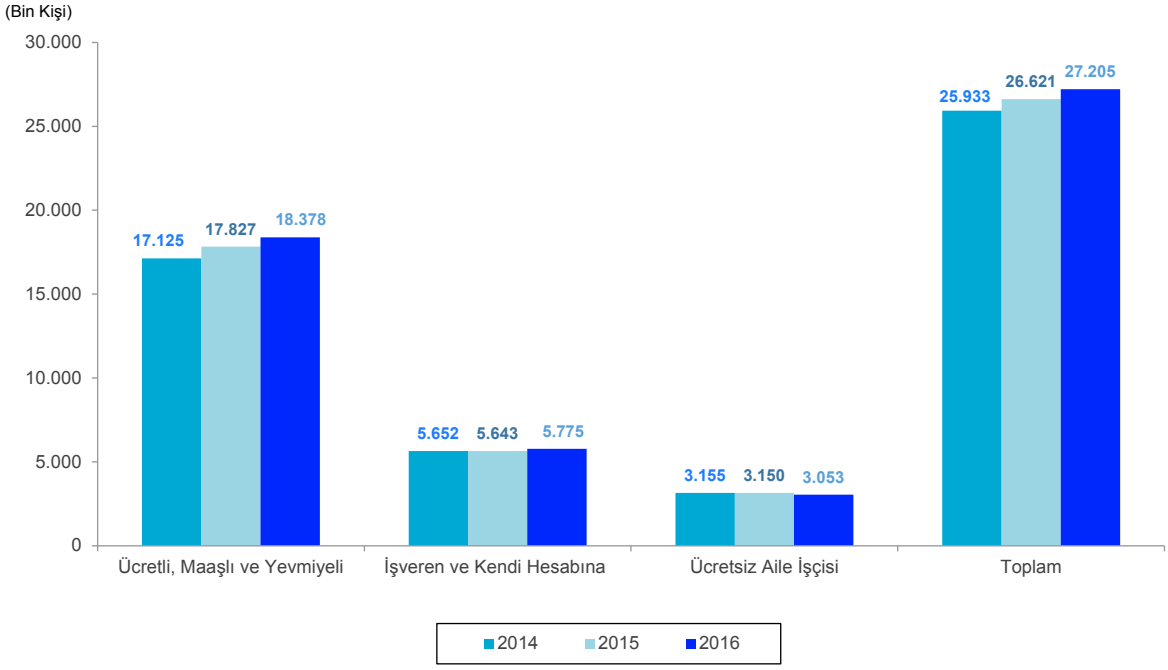

Kaynak: TÜİK.

2016 yılında istihdam edilenlerin % 19,5'ini oluşturan 5 milyon 305 bin kişisi tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımda çalışan nüfusun 548 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 2 milyon 243 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 2 milyon 514 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

İstihdam edilenlerin % 80,5'ini oluşturan 21 milyon 901 bin kişi ise tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun 17 milyon 830 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 3 milyon 532 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 539 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

2016 yılında İBBS Düzey-1'e göre toplam istihdamın işteki durumuna göre yapılan değerlendirmelerde; ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 4 milyon 551 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge 300 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 920 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük bölge ise 207 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin en yüksek olduğu bölge 519 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge 87 bin kişi ile İstanbul bölgesidir (Tablo 137).

Tablo 137. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

(15+ Yaş, Bin Kişi)

			Toplam				Tarım				Tarım Dışı			
Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Toplam	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
2014	TR1	İstanbul	5.096	4.201	836	60	28	4	20	4	5.068	4.196	816	56
	TR2	Batı Marmara	1.262	785	312	165	315	37	146	132	947	748	166	33
	TR3	Ege	3.766	2.352	866	549	935	111	376	449	2.831	2.241	490	99
	TR4	Doğu Marmara	2.634	1.927	490	217	381	43	171	167	2.253	1.884	319	50
	TR5	Batı Anadolu	2.550	1.944	452	154	252	30	113	108	2.299	1.914	339	46
	TR6	Akdeniz	3.149	2.026	743	380	742	142	297	304	2.406	1.884	447	76
	TR7	Orta Anadolu	1.246	720	295	232	368	16	147	205	878	703	147	27
	TR8	Batı Karadeniz	1.646	792	425	429	673	22	256	395	973	771	169	33
	TR9	Doğu Karadeniz	979	443	355	180	437	10	257	170	541	433	98	10
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	734	272	205	257	407	11	148	248	327	261	57	9
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.091	547	259	286	428	14	150	264	663	532	108	22
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.779	1.117	414	248	502	107	174	221	1.277	1.011	239	27
	TR	**Türkiye**	**25.933**	**17.125**	**5.652**	**3.155**	**5.470**	**546**	**2.256**	**2.668**	**20.462**	**16.579**	**3.396**	**487**
2015	TR1	İstanbul	5.306	4.384	850	72	37	2	25	10	5.269	4.382	825	62
	TR2	Batı Marmara	1.289	838	290	161	308	40	140	129	981	799	150	32
	TR3	Ege	3.803	2.414	860	530	915	117	372	425	2.888	2.296	488	104
	TR4	Doğu Marmara	2.701	1.978	496	228	400	40	186	174	2.302	1.938	310	54
	TR5	Batı Anadolu	2.641	1.991	475	176	275	31	120	124	2.366	1.959	355	52
	TR6	Akdeniz	3.175	2.096	724	355	715	161	283	271	2.461	1.935	441	85
	TR7	Orta Anadolu	1.294	737	309	248	408	22	161	225	886	715	148	23
	TR8	Batı Karadeniz	1.648	820	411	417	655	25	248	382	993	795	164	34
	TR9	Doğu Karadeniz	1.018	488	348	182	446	11	260	175	572	477	89	7
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	752	275	209	267	419	10	153	256	333	266	56	11
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.128	593	256	279	431	19	148	264	697	575	108	15
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.865	1.213	414	238	476	121	162	193	1.389	1.092	251	45
	TR	**Türkiye**	**26.621**	**17.827**	**5.643**	**3.150**	**5.483**	**599**	**2.257**	**2.627**	**21.137**	**17.228**	**3.386**	**523**
2016	TR1	İstanbul	5.558	4.551	920	87	51	1	42	8	5.508	4.550	878	80
	TR2	Batı Marmara	1.314	845	307	163	298	33	139	126	1.016	811	168	37
	TR3	Ege	3.876	2.466	891	519	894	110	370	415	2.982	2.356	522	104
	TR4	Doğu Marmara	2.683	2.034	469	180	320	27	162	131	2.363	2.008	307	48
	TR5	Batı Anadolu	2.702	2.043	483	176	272	31	118	124	2.429	2.012	365	52
	TR6	Akdeniz	3.302	2.155	757	390	771	168	303	300	2.531	1.987	454	90
	TR7	Orta Anadolu	1.301	747	308	247	396	14	156	226	905	733	151	21
	TR8	Batı Karadeniz	1.668	814	428	426	666	21	256	389	1.002	793	171	38
	TR9	Doğu Karadeniz	1.040	488	374	179	439	8	262	170	601	480	112	9
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	734	300	207	228	373	7	147	218	361	292	59	9
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.089	603	246	240	384	17	138	229	705	586	107	11
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.937	1.331	387	218	439	111	149	179	1.497	1.220	238	39
	TR	**Türkiye**	**27.205**	**18.377**	**5.775**	**3.053**	**5.305**	**548**	**2.243**	**2.514**	**21.901**	**17.830**	**3.532**	**539**

Kaynak: TÜİK.

Tarım sektöründe ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 168 bin kişi ile Akdeniz bölgesi, en düşük olduğu bölge bin kişi ile İstanbul bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 370 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 42 bin kişi ile İstanbul bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin ise en yüksek olduğu bölge 415 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge 8 bin kişi ile İstanbul bölgesi olmuştur.

Tarım dışı sektörlerde çalışan ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 4 milyon 550 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge 292 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 878 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 59 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Ücretsiz aile işçileri ise en yüksek değerini 104 bin kişi ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 9 bin kişi ile Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde almaktadır.

2.4.2.4 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İşteki Durumu

Kayıtdışı istihdam son yıllarda yürütülen rehberlik bazlı etkin denetim ve istihdam teşviklerinin katkısıyla önemli oranda düşüş gösterse de halen sosyo-ekonomik bir sorun olarak ülke gündemindeki önemini korumaktadır. 2016 yılında herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yıla göre 0,1 puan azalarak % 33,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran bir önceki yıla göre erkeklerde 0,6 puan aratarak % 28,8 olurken, kadınlarda 1,8 puan azalarak % 44,3'e gerilemiştir.

Tarım sektöründe kayıtdışı çalışanların oranı 2016 yılında bir önceki yıla göre 0,9 puan artarak % 82,1'e yükselmiştir. Kayıt dışı istihdamın en fazla tarım sektöründe çalışan kadınlarda olduğu görülmekledir. Tarım sektöründe kayıt dışı oranı erkeklerde 2 puan artarak % 72,2'ye, kadınlarda 0,3 puan artarak % 94,3'e yükselmiştir. Tarım dışı sektörlerde kayıtdışı çalışanların oranı bir önceki yıla göre 0,5 puan artarak % 21,7'ye yükselmiştir. Bu oran erkeklerde 0,6 puan artarak % 20,8'e çıkarken kadınlarda % 24,2 ile değişim göstermemiştir (Tablo 138, Grafik 61).

Tablo 138. Kayıt Dışı istihdam Oranı

(%)

Sektör	2014	2015	2016
	Genel Toplam		
Toplam	35,0	33,6	33,5
Tarım	82,3	81,2	82,1
Tarım dışı	22,3	21,2	21,7
	Erkek		
Toplam	29,3	28,2	28,8
Tarım	71,8	70,2	72,2
Tarım dışı	21,1	20,2	20,8
	Kadın		
Toplam	48,4	46,1	44,3
Tarım	94,4	94,0	94,3
Tarım dışı	25,9	24,2	24,2

Kaynak: TÜİK.

Grafik 61. Kayıt Dışı İstihdam Oranı

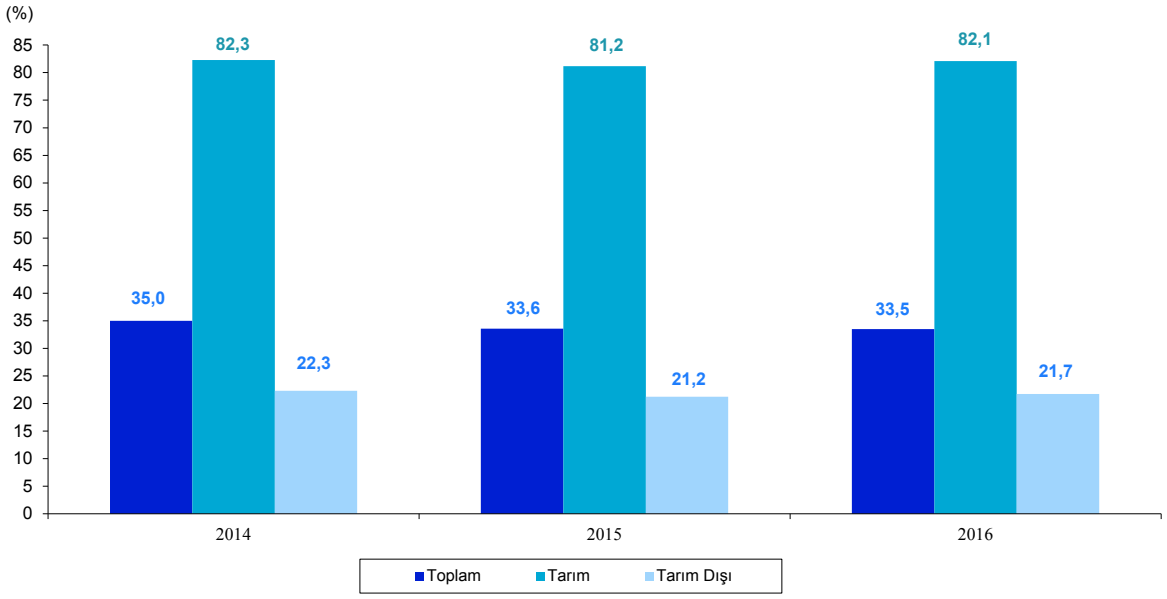

Kaynak: TÜİK.

2.4.2.5 İş Arama Sürelerine Göre İşsizler

2016 yılında iş arama sürelerine göre işsizlerin % 79,4'ünün 1 yıldan az süredir işsiz olduğu, % 20,6'sının ise 1 yıl ve daha fazla süredir işsiz olduğu görülmektedir. İşsizlerin en fazla yoğunlaştıkları iş arama süresinin 1-2 ay olduğu gözlenmiştir. İş arama sürelerine göre 3 yıl ve daha fazla süredir işsizler bir önceki yıla göre % 34,6 ile en fazla artışı gösterirken, 2 yıl ve daha fazla, 3 yıldan az süredir iş arayanlar % 5,3 düşüş göstermiştir. (Tablo 139).

Tablo 139. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler

(Bin Kişi)

İş Arama (işsizlik) Süresi	2014	2015	2016	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Bir yıldan az süreli işsizler	2.263	2.412	2.644	79,3	78,9	79,4	6,6	9,6
1-2 ay	1.195	1.265	1.380	41,9	41,4	41,4	5,9	9,1
3-5 ay	694	709	792	24,3	23,2	23,8	2,2	11,7
6-8 ay	285	327	353	10,0	10,7	10,6	14,7	8,0
9-11 ay	89	111	118	3,1	3,6	3,5	24,7	6,3
Bir yıl ve daha fazla süreli işsizler (Uzun süreli işsizler)	589	645	686	20,6	21,1	20,6	9,5	6,4
1 yıl ve daha fazla, 2 yıldan az	408	462	492	14,3	15,1	14,8	13,2	6,5
2 yıl ve daha fazla, 3 yıldan az	126	131	124	4,4	4,3	3,7	4,0	-5,3
3 yıl ve daha fazla	55	52	70	1,9	1,7	2,1	-5,5	34,6
İşsiz	**2.853**	**3.057**	**3.330**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**7,2**	**8,9**

Kaynak: TÜİK.

2.4.3 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler

2016 yılında toplu iş sözleşmesi sayısı bir önceki yıla göre % 69,2 artarken, bu sözleşmelerin kapsadığı işyeri ve işçi sayılarında sırası ile % 42,4 ve % 25,5 oranlarında azalış göstermiştir. 2016 yılında 9.738 işyerinde 2.759 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 480.364 işçinin % 12,6'sı olan 60.756 kişisi kamu kesiminde, % 87,4'ü olan 419.608 kişisi ise özel sektörde çalışmaktadır (Tablo 140).

Tablo 140. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları

Değişken	Sayı 2014	Sayı 2015	Sayı 2016 (1)	Pay (%) 2014	Pay (%) 2015	Pay (%) 2016	Değişim (%) 2015	Değişim (%) 2016
Yapılan sözleşme sayısı	1.676	1.631	2.759	-	-	-	-2,7	69,2
İşyeri sayısı	12.443	16.911	9.738	-	-	-	35,9	-42,4
İşçi sayısı								
Kamu	102.349	213.787	60.756	28,1	33,1	12,6	108,9	-71,6
Özel	261.910	431.244	419.608	71,9	66,9	87,4	64,7	-2,7
Toplam	364.259	645.031	480.364	100,0	100,0	100,0	77,1	-25,5

Kaynak: ÇSGB.

(1): Geçici.

2016 yılında da kamu sektörü ve özel sektörde lokavt uygulanmamıştır. Kamu sektöründe 2 adet grev kararı alınmış, greve 299 işçi katılmış, kaybolan işgünü sayısı 1.794 olmuştur. Özel sektördeki 19 adet greve 2.104 işçi katılmış, 95.920 işgünü kaybı olmuştur (Tablo 141).

2016 yılında kamu kesiminde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki net işçi ücretleri nominal olarak bir önceki yıla göre % 7,6 artışla 3.705,04 TL/aya, işgücü maliyeti de % 7,7 artışla 6.849,80 TL/aya yükselirken, reel olarak işçi ücretlerinde % 0,1 düşüş, işgücü maliyetinde de % 3,7 artış gerçekleşmiştir.

Tablo 141. Grev Uygulamaları

	Uygulanan Grev Sayısı			Greve Katılan İşçi Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı Değişim (%)	
Sektör	2014	2015 (1)	2016 (1)	2014	2015 (1)	2016 (1)	2014	2015 (1)	2016 (1)	2015	2016 (1)
Kamu	1	3	2	0	276	299	0	3.208	1.794	-	-44,1
Özel	11	24	19	6.880	7.664	2.104	365.411	125.593	95.920	-65,6	-23,6
Toplam	12	27	21	6.880	7.940	2.403	365.411	128.801	97.714	-64,8	-24,1

Kaynak: ÇSGB.
(1): Geçici.

Özel kesim için 2016 yılı verileri henüz açıklanmamıştır. 2015 yılı verilerine göre net işçi ücretleri bir önceki yıla göre nominal % 12,4 artışla 2.510,26 TL/ay, işgücü maliyetleri de % 12,8 nominal artışla 4.693,66 TL/ay değerine ulaşmıştır. Özel sektörde 2015 yılında bir önceki yıla göre reel olarak net ele geçen işçi ücretleri ve işgücü maliyetlerinde sırası ile % 4,3 ve % 7,1 artış gerçekleşmiştir (Tablo 142).

Tablo 142. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi Ücretlerinde Gelişmeler

(TL/Ay)

	Net Ele Geçen Ücret (1)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) (2)	İşgücü Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) (3)
			Kamu Kesimi (4)			
2014	3.063,24	8,4	-0,5	5.664,78	8,8	-1,3
2015	3.442,41	12,4	4,4	6.360,32	12,3	6,6
2016	3.705,04	7,6	-0,1	6.849,80	7,7	3,7
			Özel Kesim (5)			
2014	2.234,30	8,6	-0,3	4.162,09	8,5	-1,6
2015	2.510,26	12,4	4,3	4.693,66	12,8	7,1
2016	-	-	-	-	-	-

Kaynak: KB, KİS, TİSK.
(1): Bekar çalışanlar için net ele geçen ücret rakamının içine asgari geçim indirimi dahildir.
(2): Net ele geçen ücretteki reel artışın hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllı Tüketici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.
(3): İşgücü maliyetindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllı Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.
(4): Belediyeler kapsam dışı bırakılmıştır.
(5): Özel kesim 2016 yılı verileri raporun hazırlanması aşamasında henüz açıklanmadığından ilgili verilere yer verilememiştir. 2015 yılı verileri ise tahmindir.

2016 yılında günlük kanuni brüt asgari ücret 54,90 TL, aylık brüt asgari ücret 1.647,00 TL, aylık net asgari ücret 1.300,99 TL olarak belirlenmiştir. 2016 yılında aylık brüt asgari ücret bir önceki yılsonuna göre % 29,3 oranında artmıştır (Tablo 143).

Tablo 143. Günlük ve Aylık Asgari Ücretler

(TL)

Yürürlük Tarihleri	Günlük	Aylık Net Asgari Ücret	Aylık Brüt Asgari Ücret	Aylık Değişim (%)
01.01.2014 - 30.06.2014	35,70	846,00	1.071,00	4,8
01.07.2014 - 31.12.2014	37,80	891,03	1.134,00	5,9
01.01.2015 - 30.06.2015	40,05	949,07	1.201,50	6,0
01.07.2015 - 31.12.2015	42,45	1.000,54	1.273,50	6,0
01.01.2016 - 31.12.2016	54,90	1.300,99	1.647,00	29,3

Kaynak: ÇSGB.
Not: Net asgari ücrete (125,53) TL asgari geçim indirimi ilave edilmiştir.

2016 yılında 1.300,99 TL olan net asgari ücret hesaplanırken, 1.647,00 TL olan brüt asgari ücretten 346,01 TL olan toplam kesintiler düşülmüştür. Kesintileri, 230,58 TL SGK primi (% 14), 16,47 TL işsizlik fonu (%1), 86,46 TL gelir vergisi (%15) ve 12,50 TL damga vergisi (% 0,759) oluştururken, net ele geçen asgari ücrete 123,53 TL asgari geçim indirimi ilave edilmiştir.

2016 yılında asgari ücretin işverene maliyeti 1.935,23 TL olurken, bunun 255,29 TL'lik kısmı SGK primi işveren payı, 32,94 TL'lik kısmı İşveren İşsizlik Sigorta Fonu kesintisidir (Tablo 144).

Tablo 144 . Asgari Ücretin İşverene Maliyeti

(TL/Ay)

	01.01.2014 - 30.06.2014	01.07.2014 - 31.12.2014
Asgari Ücret	1.071,00	1.134,00
SGK primi % 15,5 (işveren payı) (1)	166,01	175,77
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	21,42	22,68
İşverene toplam maliyet	1.258,43	1.332,45
	01.01.2015 - 30.06.2015	**01.07.2015 - 31.12.2015**
Asgari Ücret	1.201,50	1.273,50
SGK primi % 15,5 (işveren payı) (1)	186,23	197,39
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	24,03	25,47
İşverene toplam maliyet	1.411,76	1.496,36
	01.01.2016 - 31.12.2016	
Asgari Ücret	1.647,00	
SGK primi % 15,5 (işveren payı) (1)	255,29	
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	32,94	
İşverene toplam maliyet (2)	1.935,23	

Kaynak: ÇSGB.

(1): 5510 sayılı Kanunun 81. maddesinin (ı) bendine göre, bentde belirtilen şartları sağlayan işverenlere, SGK primi işveren payında 5 puanlık indirim öngörüldüğünden hesaplamalar buna göre yapılmıştır. Gerekli şartları sağlamayan işverenler için, SGK primi işveren payı 31.09.2013 tarihine kadar % 19,5, 01.09.2013 tarihinden itibaren % 20,5'tir. 6385 sayılı Kanunun 9. maddesiyle yapılan düzenleme ile 01.09.2013 tarihinde itibaren geçerli olmak üzere 5510 sayılı Kanunun 81. maddesi "Kısa vadeli sigorta kolları prim oranı, sigortalının prime esas kazancının % 2'sidir.

(2): 27.01.2016 tarih ve 29606 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 14.01.2016 tarih ve 6661 sayılı Kanunun 17. maddesi uyarınca, işverene toplam maliyetin günlük 3,33 TL'si Hazine tarafından karşılanacaktır.

2016 yılında net ele geçen ortalama memur maaşı nominal olarak % 14,5 artarak aylık 2.780,89 TL'ye yükselmiş, ortalama maaş maliyeti ise % 14,3 artarak aylık 3.684,83 TL olmuştur. Reel olarak net ortalama memur maaşı % 6,2 artarken ve ortalama maaş maliyeti % 10,1 oranında artış göstermiştir (Tablo 145).

Tablo 145. Memur Maaşlarında Nominal ve Reel Değişimler

(TL/Ay)

Yıllar	Ağırlıklı Ortalama Maaş(1) (2)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) (3)	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) (4)
2014	2.253,27	10,0	1,1	2.997,18	11,2	0,9
2015	2.429,12	7,8	0,1	3.223,54	7,6	2,2
2016	2.780,89	14,5	6,2	3.684,83	14,3	10,1

Kaynak: KB, MB, TÜİK.

(1): Bekar çalışanlar için ortalama net maaşa asgari geçim indirimi dahildir.

(2): Aile yardımı, olağanüstü hal tazminatı, kalkınmada öncelikli yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

(3): Ağırlıklı ortalama maaşlardaki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllı Tüketici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

(4): Ortalama maaş maliyetlerindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllı Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

EK 1 : 2017-2019 YILLARI İÇİN SEÇİLMİŞ GÖSTERGELERE YÖNELİK ULUSAL VE ULUSLARASI TAHMİNLER

2017-2019 Yılları İçin Seçilmiş Göstergelere Yönelik Ulusal ve Uluslararası Tahminler

	Orta Vadeli Program (OVP) 2017-2019			Uluslararası Para Fonu (IMF)			Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)		Dünya Bankası (WB)			Birleşmiş Milletler (UN)	
Göstergeler	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2017	2018	2019	2017	2018
GSYH büyüme hızı (%)	4,4	5,0	5,0	3,0	3,2	3,3	3,3	3,8	3,0	3,5	3,7	3,1	3,5
GSYH (Cari fiyatlarla, Milyar $)	756,0	815,0	884,0	769,5	811,9	861,0	-	-	-	-	-	-	-
Kişi başına milli gelir (GSYH $)	9.529	10.164	10.926	9.647	10.080	10.588	-	-	-	-	-	-	-
Enflasyon (TÜFE, %)	6,5	5,0	5,0	8,2	6,8	6,7	7,7	7,3	-	-	-	7,8	7,0
İşsizlik oranı (%)	10,2	10,1	9,8	10,2	10,0	10,0	10,7	10,7	-	-	-	-	-
İhracat (Milyar $)	153,3	170,0	193,1	-	-	-	211,9	222,2	-	-	-	-	-
İthalat (Milyar $)	214,0	236,9	261,8	-	-	-	261,2	275,6	-	-	-	-	-
Cari işlemler dengesi (Milyar $)	-32,0	-31,7	-31,2	-43,1	-45,7	-45,9	-34,4	-36,6	-	-	-	-	-
Cari işlemler dengesi/GSYH (%)	-4,2	-3,9	-3,5	-5,6	-5,6	-5,3	-4,7	-4,5	-	-	-	-	-
Bütçe dengesi/GSYH (%)	-1,9	-1,6	-1,3	-1,8	-1,6	-1,6	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: KB, IMF, OECD, WB.
Not: (-) Tahmin değerlerinin mevcut olmadığını ifade etmektedir.

EK 2 : 2012-2016 YILLARI ARASI TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2012-2016)

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2012	2013	2014	2015	2016
GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILA (2009=100)					
Cari fiyatlarla (Milyon TL)	1.569.672	1.809.713	2.044.466	2.337.530	2.590.517
Cari fiyatlarla (Milyon $)	-	-	-	861.467	856.791
Cari Fiyatlarla Kişi başına GSYH ($)	11.588	12.480	12.112	11.014	10.807
BÜYÜME HIZI (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, %)					
GSYH Büyüme Hızı (%)	4,8	8,5	5,2	6,1	2,9
Tarım	2,2	2,3	0,6	9,1	-4,1
Sanayi	3,6	9,0	5,6	5,0	4,5
İnşaat	8,3	14,0	5,0	4,9	7,2
Hizmetler	7,7	6,5	6,8	6,6	-0,8
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)					
Tarım	7,8	6,7	6,6	6,9	6,1
Sanayi	19,3	19,6	20,1	19,8	19,7
İnşaat	7,5	8,1	8,1	8,2	8,8
Hizmetler	22,0	21,8	22,3	22,2	21,2
ÜRETİM					
Tarım katma değeri (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, Milyon TL)	92.460	94.604	95.165	103.845	99.556
Sanayi katma değeri (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, Milyon TL)	246.721	268.907	284.016	298.261	311.770
Sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	112,5	116,5	120,6	124,1	126,4
İmalat sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	112,7	117,7	121,4	125,5	127,2
İmalat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	74,2	74,6	74,4	74,7	75,6
YATIRIM					
Sabit sermaye yatırımları (Cari fiyatlarla, Milyon TL)	291.313	322.629	361.591	400.322	457.823
Kamu	60.108	78.165	85.356	88.132	94.784
Özel	231.205	244.463	276.235	312.190	363.039
Yatırım teşvik belgeleri (Adet)	4.245	4.854	3.959	4.552	5.161
Tarım	119	107	94	151	134
Madencilik	273	273	160	130	97
İmalat	2.533	2.922	2.118	1.883	1.818
Enerji	194	182	272	844	1.856
Hizmet	1.126	1.370	1.315	1.544	1.256
ENFLASYON					
Yıllık ortalama yüzde değişim					
Yİ-ÜFE	6,09	4,48	10,25	5,28	4,30
TÜFE	8,89	7,49	8,85	7,67	7,78
Yıl sonu yüzde değişim					
Yİ-ÜFE	2,45	6,97	6,36	5,71	9,94
TÜFE	6,16	7,40	8,17	8,81	8,53
PARA-BANKA (Milyon TL)					
M1	181.929	225.331	251.992	312.309	382.351
M2	749.112	910.052	1.018.546	1.206.005	1.406.729
M3	791.993	950.979	1.063.152	1.249.184	1.450.681
Kredi stoku	738.070	990.796	1.172.732	1.396.604	1.628.276
Mevduat	718.953	879.446	992.074	1.170.331	1.387.844
SERMAYE PİYASASI					
Borsa İstanbul İşlem hacmi (Milyon TL)	623.326	816.858	856.351	1.025.874	1.013.562
BİST 100 endeksi	78.208	67.802	85.721	71.727	78.139
KAMU FİNANSMANI					
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon TL)					
Gelirler	332.475	389.682	425.383	482.780	554.431
Giderler	361.887	408.225	448.752	506.305	583.689
Bütçe dengesi	-29.412	-18.543	-23.370	-23.525	-29.258
Faiz dışı denge	19.004	31.443	26.544	29.479	20.989

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2012-2016) (DEVAM)

	2012	2013	2014	2015	2016
Merkezi yönetim borç stoku	532.199	585.837	612517	678244	759.647
İç borç stoku (Milyon TL)	386.542	403.007	414.649	440.124	468.644
Dış borç stoku (Milyon TL)	145.657	182.830	197.868	238.120	291.003
Özelleştirme işlemleri (Milyon $)	3.021	12.486	6.341	1.996	1.314
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalama)					
TL/Dolar (Alış)	1,79227	1,90225	2,18679	2,71865	3,01854
TL/Euro (Alış)	2,30429	2,52768	2,90597	3,01807	3,33768
DIŞ TİCARET (Milyon $)					
İhracat	152.462	151.803	157.610	143.839	142.557
İthalat	236.545	251.661	242.177	207.234	198.610
Dış ticaret dengesi	-84.083	-99.859	-84.567	-63.395	-56.053
Dış ticaret hacmi	389.007	403.464	399.787	351.073	341.168
İhracatın İthalatı karşılama oranı (%)	64,5	60,3	65,1	69,4	71,8
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon $)					
Mal dengesi	-65.367	-79.917	-63.597	-48.114	-40.827
İhracat	161.948	161.789	168.926	151.970	150.187
İthalat	227.315	241.706	232.523	200.084	191.014
Cari işlemler dengesi	-47.961	-63.608	-43.597	-32.118	-32.602
İşçi gelirleri	975	878	838	714	575
Seyahat gelirleri	25.345	27.997	29.552	26.616	18.743
ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon $)	137.487	147.847	141.855	128.078	129.555
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Milyon $)					
Uluslararası doğrudan sermaye (Net)	10.992	9.847	8.507	13.394	8.226
Sermaye	10.128	9.322	8.370	11.710	6.115
Diğer sermaye (Net)	864	525	137	1.684	2.111
Gayrimenkul (Net)	2.636	3.049	4.321	4.156	3.890
Uluslararası doğrudan yatırımlar (Net Yükümlülük Oluşumu)	13.628	12.896	12.828	17.550	12.116
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon $)					
Kısa vade	100.196	130.291	131.565	101.880	97.967
Uzun vade	238.728	259.528	270.317	294.170	306.215
Toplam	338.924	389.819	401.882	396.050	404.182
Kamu	104.023	115.945	117.711	113.119	119.211
TCMB	7.088	5.234	2.484	1.327	821
Özel	228.579	268.640	281.686	281.603	284.150

II. SOSYAL GÖSTERGELER	2012	2013	2014	2015	2016
NÜFUS (Bin Kişi)					
Toplam nüfus	75.627	76.668	77.696	78.741	79.815
Erkek	37.956	38.473	38.984	39.511	40.044
Kadın	37.671	38.195	38.712	39.230	39.771
Yıllık nüfus artış hızı (‰)	12,0	13,7	13,3	13,4	13,5
İl ve İlçe merkezleri nüfusu	58.448	70.034	71.286	72.523	73.672
İl ve İlçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	77,3	91,3	91,7	92,1	92,3
Belde ve Köy nüfusu	17.179	6.633	6.410	6.218	6.143
Belde ve Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	22,7	8,7	8,3	7,9	7,7
Nüfus yoğunluğu	98	100	101	102	104
Toplam yaş bağımlılık oranı	48,0	47,7	47,6	47,6	47,2
Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	36,9	36,3	35,8	35,4	34,9
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	11,1	11,4	11,8	12,2	12,3
Ortanca yaş	30,1	30,4	30,7	31,0	31,4
İlkokul net okullaşma oranı (Toplam)	98,9	99,6	96,3	94,9	91,2
Ortaokul net okullaşma oranı (Toplam)	93,1	94,5	94,6	94,4	95,7
Ortaöğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	70,1	76,7	79,4	79,8	82,5
Yükseköğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	38,5	39,9	-	-	-

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2012-2016) (DEVAM)

	2012	2013	2014	2015	2016
İSTİHDAM					
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin kişi)	54.961	55.982	56.986	57.854	58.720
İşgücü (Bin kişi)	26.141	27.046	28.786	29.678	30.535
İstihdam edilenler (Bin kişi)	23.937	24.601	25.933	26.621	27.205
Tarım	5.301	5.204	5.470	5.483	5.305
Sanayi (1)	6.620	6.869	7.228	7.246	7.283
Hizmetler	12.016	12.528	13.235	13.891	14.617
İşsiz (Bin kişi)	2.204	2.445	2.853	3.057	3.330
İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin kişi)	28.820	28.936	28.200	28.176	28.185
İstihdamın sektörel dağılımı (%)					
Tarım	22,1	21,2	21,1	20,6	19,5
Sanayi (1)	27,7	27,9	27,9	27,2	26,8
Hizmetler	50,2	50,9	51,0	52,2	53,7
İşgücüne katılma oranı (%)	47,6	48,3	50,5	51,3	52,0
İstihdam oranı (%)	43,6	43,9	45,5	46,0	46,3
İşsizlik Oranı (%)	8,4	9,0	9,9	10,3	10,9
Tarım dışı işsizlik oranı	10,3	10,9	12,0	12,4	13,0
Genç nüfusta işsizlik oranı	15,8	17,1	17,9	18,5	19,6

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.

EK 3 : İLLER İTİBARİYLE SEÇİLMİŞ EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER

Tablo 1. İl Bazında Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla(*)

İller (Düzey-3)		Kişi Başına GSYH (TL)						Kişi Başına GSYH ($)					
		2012	Sıra No	2013	Sıra No	2014	Sıra No	2012	Sıra No	2013	Sıra No	2014	Sıra No
TR100	İstanbul	34.637	1	39.468	1	43.645	1	19.223	1	20.726	1	19.957	1
TR211	Tekirdağ	26.318	4	29.846	5	33.259	4	14.606	4	15.673	5	15.208	4
TR212	Edirne	18.481	21	20.522	23	23.346	20	10.256	21	10.777	23	10.675	20
TR213	Kırklareli	22.672	10	25.163	11	27.870	12	12.583	10	13.214	11	12.744	12
TR221	Balıkesir	18.113	24	19.679	27	22.197	26	10.052	24	10.334	27	10.150	26
TR222	Çanakkale	21.677	13	23.567	14	26.634	14	12.030	13	12.376	14	12.179	14
TR310	İzmir	24.604	6	27.983	6	31.179	6	13.654	6	14.695	6	14.257	6
TR321	Aydın	15.282	39	17.074	40	19.121	39	8.481	39	8.966	40	8.743	39
TR322	Denizli	19.072	17	21.824	16	24.772	15	10.584	17	11.461	16	11.327	15
TR323	Muğla	22.043	12	24.360	13	27.061	13	12.233	12	12.793	13	12.374	13
TR331	Manisa	19.588	16	21.430	19	24.300	18	10.871	16	11.254	19	11.112	18
TR332	Afyon	14.116	47	15.914	49	18.219	48	7.834	47	8.357	49	8.331	48
TR333	Kütahya	15.665	35	17.592	37	19.799	35	8.694	35	9.238	37	9.053	35
TR334	Uşak	17.510	28	19.740	26	21.916	29	9.718	28	10.366	26	10.021	29
TR411	Bursa	23.305	9	26.726	9	29.946	8	12.933	9	14.035	9	13.693	8
TR412	Eskişehir	22.464	11	26.203	10	28.824	10	12.467	11	13.760	10	13.180	10
TR413	Bilecik	25.645	5	29.995	4	32.602	5	14.232	5	15.751	4	14.908	5
TR421	Kocaeli	33.278	2	39.174	2	43.521	2	18.468	2	20.572	2	19.900	2
TR422	Sakarya	18.951	18	21.666	17	24.359	17	10.517	18	11.378	17	11.139	17
TR423	Düzce	18.545	20	20.844	21	24.032	19	10.292	20	10.946	21	10.989	19
TR424	Bolu	24.005	8	27.357	7	30.673	7	13.322	8	14.366	7	14.025	7
TR425	Yalova	21.399	14	24.461	12	28.517	11	11.876	14	12.845	12	13.040	11
TR510	Ankara	29.404	3	33.496	3	36.680	3	16.318	3	17.590	3	16.772	3
TR521	Konya	15.380	37	18.187	34	20.981	32	8.535	37	9.550	34	9.594	32
TR522	Karaman	18.273	23	22.168	15	24.452	16	10.141	23	11.641	15	11.181	16
TR611	Antalya	24.553	7	27.111	8	29.693	9	13.626	7	14.237	8	13.577	9
TR612	Isparta	17.197	29	18.621	32	20.975	33	9.544	29	9.779	32	9.591	33
TR613	Burdur	18.928	19	20.701	22	23.342	21	10.505	19	10.871	22	10.673	21
TR621	Adana	15.314	38	17.288	38	19.381	37	8.499	38	9.079	38	8.862	37
TR622	İçel	16.861	31	18.630	31	21.217	30	9.357	31	9.783	31	9.702	30
TR631	Hatay	13.211	55	14.959	55	16.702	55	7.332	55	7.855	55	7.637	55
TR632	Kahramanmaraş	12.438	57	14.206	57	15.764	58	6.903	57	7.460	57	7.208	58
TR633	Osmaniye	12.234	60	13.946	58	15.878	56	6.789	60	7.323	58	7.260	56
TR711	Kırıkkale	16.039	33	18.289	33	19.594	36	8.901	33	9.604	33	8.959	36
TR712	Aksaray	13.288	54	15.193	53	18.229	47	7.375	54	7.978	53	8.335	47
TR713	Niğde	13.710	51	15.101	54	17.491	50	7.608	51	7.930	54	7.998	50
TR714	Nevşehir	14.627	45	16.746	44	18.979	41	8.117	45	8.794	44	8.678	41
TR715	Kırşehir	14.635	44	16.086	48	17.620	49	8.122	44	8.448	48	8.057	49
TR721	Kayseri	18.282	22	20.999	20	23.129	22	10.146	22	11.027	20	10.576	22
TR722	Sivas	15.184	42	16.943	42	18.480	44	8.427	42	8.897	42	8.450	44
TR723	Yozgat	12.101	62	13.933	59	15.688	59	6.716	62	7.317	59	7.174	59

(*): GSYH ana revizyon çalışmaları kapsamında 12 Aralık 2016 tarihinde il bazında açıklanan son verilerdir.

Tablo 1. İl Bazında Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Devam)

İller (Düzey-3)		Kişi Başına GSYH (TL)						Kişi Başına GSYH ($)					
		2012	Sıra No	2013	Sıra No	2014	Sıra No	2012	Sıra No	2013	Sıra No	2014	Sıra No
TR811	Zonguldak	13.956	48	16.383	45	18.448	45	7.745	48	8.604	45	8.436	45
TR812	Karabük	15.990	34	18.657	30	21.064	31	8.874	34	9.797	30	9.632	31
TR813	Bartın	13.795	50	15.592	50	17.275	51	7.656	50	8.188	50	7.899	51
TR821	Kastamonu	16.256	32	17.733	35	19.917	34	9.021	32	9.312	35	9.107	34
TR822	Çankırı	15.250	40	17.046	41	19.033	40	8.463	40	8.951	41	8.703	40
TR823	Sinop	14.429	46	16.243	46	17.134	52	8.008	46	8.530	46	7.835	52
TR831	Samsun	15.199	41	17.154	39	19.224	38	8.435	41	9.008	39	8.790	38
TR832	Tokat	11.567	65	12.850	64	14.093	64	6.420	65	6.748	64	6.444	64
TR833	Çorum	13.666	52	15.299	52	17.084	53	7.584	52	8.034	52	7.812	53
TR834	Amasya	15.574	36	17.660	36	18.916	42	8.643	36	9.274	36	8.649	42
TR901	Trabzon	17.058	30	19.498	29	22.073	27	9.467	30	10.239	29	10.093	27
TR902	Ordu	11.474	66	12.796	65	14.575	63	6.368	66	6.720	65	6.665	64
TR903	Giresun	12.400	58	13.597	62	14.967	62	6.882	58	7.140	62	6.844	63
TR904	Rize	17.527	26	19.607	28	22.329	24	9.727	26	10.296	28	10.210	24
TR905	Artvin	17.987	25	19.935	25	21.999	28	9.982	25	10.469	25	10.059	28
TR906	Gümüşhane	15.065	43	16.822	46	18.356	46	8.361	43	8.834	43	8.394	46
TRA11	Erzurum	11.946	63	13.657	61	15.442	60	6.630	63	7.172	61	7.061	60
TRA12	Erzincan	19.740	15	21.459	18	22.948	23	10.955	15	11.269	18	10.493	23
TRA13	Bayburt	13.053	56	14.752	56	15.854	57	7.244	56	7.747	56	7.249	57
TRA21	Ağrı	7.083	81	7.829	81	8.486	81	3.931	81	4.111	81	3.880	81
TRA22	Kars	10.270	68	10.909	77	12.433	72	5.700	68	5.729	77	5.685	72
TRA23	Iğdır	11.902	64	12.722	67	13.734	66	6.605	64	6.681	67	6.280	66
TRA24	Ardahan	12.198	61	12.777	66	13.909	65	6.770	61	6.710	66	6.360	65
TRB11	Malatya	12.376	59	13.809	60	15.207	61	6.868	59	7.251	60	6.954	61
TRB12	Elazığ	13.849	49	15.440	51	16.946	54	7.686	49	8.108	51	7.749	54
TRB13	Bingöl	9.860	74	11.313	72	12.811	70	5.472	74	5.941	72	5.858	70
TRB14	Tunceli	17.522	27	19.960	24	22.301	25	9.724	27	10.482	24	10.198	25
TRB21	Van	8.386	79	9.280	79	9.913	79	4.654	79	4.873	79	4.533	79
TRB22	Muş	9.877	72	10.945	74	11.734	77	5.481	72	5.748	74	5.366	77
TRB23	Bitlis	9.086	78	10.944	75	12.065	75	5.042	78	5.747	75	5.517	75
TRB24	Hakkari	9.163	77	10.394	78	11.660	78	5.085	77	5.458	78	5.331	78
TRC11	Gaziantep	13.416	53	16.222	47	18.788	43	7.445	53	8.519	47	8.591	43
TRC12	Adıyaman	9.543	76	11.504	69	13.549	68	5.296	76	6.041	69	6.196	68
TRC13	Kilis	10.065	69	13.010	63	13.648	67	5.586	69	6.832	63	6.241	67
TRC21	Şanlıurfa	7.966	80	8.841	80	9.773	80	4.421	80	4.643	80	4.469	80
TRC22	Diyarbakır	10.064	70	11.492	70	12.800	71	5.585	70	6.035	70	5.853	71
TRC31	Mardin	10.323	67	11.818	68	13.286	69	5.729	67	6.206	68	6.075	69
TRC32	Batman	10.062	71	10.928	76	11.794	76	5.584	71	5.739	76	5.393	76
TRC33	Şırnak	9.800	75	11.337	71	12.186	74	5.439	75	5.953	71	5.572	74
TRC34	Siirt	9.861	73	11.184	73	12.232	73	5.472	73	5.873	73	5.593	73
TR	**Türkiye**	**20.880**		**23.766**		**26.489**		**11.588**		**12.480**		**12.112**	

Kaynak : TÜİK.

Tablo 2. İl Bazında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlarla 2009 Bazlı *

İller (Düzey-3)		Değer (Bin TL)			Pay (%)		
		2012	2013	2014	2012	2013	2014
TR100	İstanbul	475.899.149	552.851.154	622.761.611	30,3	30,5	30,5
TR211	Tekirdağ	22.136.307	25.769.068	29.620.421	1,4	1,4	1,4
TR212	Edirne	7.383.429	8.191.231	9.324.917	0,5	0,5	0,5
TR213	Kırklareli	7.724.705	8.577.784	9.535.339	0,5	0,5	0,5
TR221	Balıkesir	20.966.476	22.861.922	26.102.201	1,3	1,3	1,3
TR222	Çanakkale	10.623.157	11.736.644	13.504.964	0,7	0,6	0,7
TR310	İzmir	98.054.265	112.861.051	127.429.459	6,2	6,2	6,2
TR321	Aydın	15.325.083	17.308.614	19.723.034	1,0	1,0	1,0
TR322	Denizli	18.050.215	20.885.573	24.055.631	1,1	1,2	1,2
TR323	Muğla	18.620.630	20.923.262	23.829.846	1,2	1,2	1,2
TR331	Manisa	26.308.943	28.990.602	33.137.759	1,7	1,6	1,6
TR332	Afyon	9.899.568	11.228.185	12.876.539	0,6	0,6	0,6
TR333	Kütahya	8.910.930	10.075.409	11.321.384	0,6	0,6	0,6
TR334	Uşak	5.970.896	6.798.197	7.626.484	0,4	0,4	0,4
TR411	Bursa	62.226.956	72.548.881	82.779.436	4,0	4,0	4,0
TR412	Eskişehir	17.645.669	20.824.832	23.232.720	1,1	1,2	1,1
TR413	Bilecik	5.231.214	6.193.933	6.827.072	0,3	0,3	0,3
TR421	Kocaeli	53.850.740	64.850.022	73.963.086	3,4	3,6	3,6
TR422	Sakarya	16.968.706	19.712.547	22.533.411	1,1	1,1	1,1
TR423	Düzce	6.385.493	7.274.675	8.496.056	0,4	0,4	0,4
TR424	Bolu	6.692.357	7.722.417	8.715.419	0,4	0,4	0,4
TR425	Yalova	4.475.967	5.282.564	6.368.359	0,3	0,3	0,3
TR510	Ankara	144.908.900	167.658.987	186.977.438	9,2	9,3	9,1
TR521	Konya	31.458.605	37.569.008	43.933.757	2,0	2,1	2,1
TR522	Karaman	4.288.931	5.246.825	5.847.774	0,3	0,3	0,3
TR611	Antalya	50.775.140	57.621.450	65.038.931	3,2	3,2	3,2
TR612	Isparta	7.118.805	7.769.175	8.773.535	0,5	0,4	0,4
TR613	Burdur	4.778.100	5.295.419	6.000.838	0,3	0,3	0,3
TR621	Adana	32.422.381	36.952.419	41.813.831	2,1	2,0	2,0
TR622	İçel	28.248.267	31.564.182	36.419.349	1,8	1,7	1,8
TR631	Hatay	19.539.009	22.338.616	25.243.822	1,2	1,2	1,2
TR632	Kahramanmaraş	13.168.199	15.192.300	17.063.050	0,8	0,8	0,8
TR633	Osmaniye	5.979.100	6.910.960	7.984.770	0,4	0,4	0,4
TR711	Kırıkkale	4.408.394	5.023.813	5.346.655	0,3	0,3	0,3
TR712	Aksaray	5.041.091	5.793.915	6.991.160	0,3	0,3	0,3
TR713	Niğde	4.646.369	5.163.942	6.013.150	0,3	0,3	0,3
TR714	Nevşehir	4.157.147	4.778.036	5.425.117	0,3	0,3	0,3
TR715	Kırşehir	3.236.017	3.576.858	3.931.176	0,2	0,2	0,2
TR721	Kayseri	23.129.541	26.986.596	30.273.400	1,5	1,5	1,5
TR722	Sivas	9.494.290	10.566.832	11.521.507	0,6	0,6	0,6
TR723	Yozgat	5.559.969	6.251.777	6.877.572	0,4	0,3	0,3

(*): GSYH ana revizyon çalışmaları kapsamında 12 Aralık 2016 tarihinde il bazında açıklanan son verilerdir.

Tablo 2. İl Bazında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlarla 2009 Bazlı (Devam)

İller (Düzey-3)		Değer (Bin TL)			Pay (%)		
		2012	2013	2014	2012	2013	2014
TR811	Zonguldak	8.505.489	9.896.313	11.072.359	0,5	0,5	0,5
TR812	Karabük	3.556.774	4.248.131	4.861.472	0,2	0,2	0,2
TR813	Bartın	2.591.540	2.943.551	3.269.613	0,2	0,2	0,2
TR821	Kastamonu	5.848.499	6.453.780	7.339.549	0,4	0,4	0,4
TR822	Çankırı	2.757.324	3.198.802	3.563.577	0,2	0,2	0,2
TR823	Sinop	2.917.190	3.296.328	3.504.778	0,2	0,2	0,2
TR831	Samsun	19.024.550	21.558.219	24.335.058	1,2	1,2	1,2
TR832	Tokat	7.069.356	7.791.856	8.431.753	0,5	0,4	0,4
TR833	Çorum	7.273.997	8.124.296	9.048.571	0,5	0,4	0,4
TR834	Amasya	5.025.544	5.688.880	6.089.802	0,3	0,3	0,3
TR901	Trabzon	12.923.840	14.780.969	16.830.898	0,8	0,8	0,8
TR902	Ordu	8.351.849	9.423.286	10.608.680	0,5	0,5	0,5
TR903	Giresun	5.202.255	5.741.883	6.398.467	0,3	0,3	0,3
TR904	Rize	5.671.483	6.395.298	7.346.100	0,4	0,4	0,4
TR905	Artvin	2.999.056	3.353.200	3.728.884	0,2	0,2	0,2
TR906	Gümüşhane	2.015.624	2.326.652	2.641.170	0,1	0,1	0,1
TRA11	Erzurum	9.312.141	10.549.878	11.813.489	0,6	0,6	0,6
TRA12	Erzincan	4.275.331	4.698.175	5.090.175	0,3	0,3	0,2
TRA13	Bayburt	995.449	1.116.852	1.238.400	0,1	0,1	0,1
TRA21	Ağrı	3.923.571	4.319.702	4.669.731	0,2	0,2	0,2
TRA22	Kars	3.135.456	3.303.817	3.713.481	0,2	0,2	0,2
TRA23	Iğdır	2.256.968	2.422.501	2.626.456	0,1	0,1	0,1
TRA24	Ardahan	1.305.831	1.337.926	1.415.843	0,1	0,1	0,1
TRB11	Malatya	9.407.384	10.528.427	11.649.179	0,6	0,6	0,6
TRB12	Elazığ	7.763.968	8.730.682	9.633.676	0,5	0,5	0,5
TRB13	Bingöl	2.587.234	2.986.772	3.404.742	0,2	0,2	0,2
TRB14	Tunceli	1.501.052	1.713.593	1.917.421	0,1	0,1	0,1
TRB21	Van	8.698.438	9.845.987	10.684.919	0,6	0,5	0,5
TRB22	Muş	4.088.722	4.519.372	4.833.214	0,3	0,2	0,2
TRB23	Bitlis	3.061.277	3.690.423	4.073.177	0,2	0,2	0,2
TRB24	Hakkari	2.529.788	2.874.121	3.202.470	0,2	0,2	0,2
TRC11	Gaziantep	23.834.087	29.557.244	35.077.012	1,5	1,6	1,7
TRC12	Adıyaman	5.674.267	6.859.086	8.095.882	0,4	0,4	0,4
TRC13	Kilis	1.251.884	1.645.112	1.756.295	0,1	0,1	0,1
TRC21	Şanlıurfa	13.853.496	15.754.835	17.824.505	0,9	0,9	0,9
TRC22	Diyarbakır	15.916.186	18.385.288	20.751.651	1,0	1,0	1,0
TRC31	Mardin	7.933.742	9.175.011	10.420.739	0,5	0,5	0,5
TRC32	Batman	5.326.596	5.911.099	6.517.186	0,3	0,3	0,3
TRC33	Şırnak	4.532.278	5.340.850	5.874.947	0,3	0,3	0,3
TRC34	Siirt	3.063.488	3.495.212	3.868.573	0,2	0,2	0,2
TR	**Türkiye**	**1.569.672.115**	**1.809.713.087**	**2.044.465.876**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak : TÜİK.

Tablo 3. İşlem Hacmine Göre Ticaret Borsaları

Borsalar	İşlem Hacmi (Bin TL) 2014	Sıra No	2015	Sıra No	2016	Sıra No	Değişim (%) 2015	2016
Adana	5.770.480	7	5.079.540	8	6.008.320	8	-12,0	18,3
Adıyaman	382.299	93	804.449	62	473.732	93	110,4	-41,1
Afyonkarahisar	2.757.437	14	3.156.693	14	3.086.031	15	14,5	-2,2
Akhisar	1.320.112	37	1.342.248	40	1.499.022	36	1,7	11,7
Aksaray	771.087	55	982.995	50	808.472	69	27,5	-17,8
Akşehir	286.718	99	309.414	102	352.497	98	7,9	13,9
Akyazı	316.867	97	369.414	99	343.991	100	16,6	-6,9
Alaca	457.863	87	466.131	93	479.161	92	1,8	2,8
Alaşehir	1.086.097	41	1.156.344	45	1.152.384	47	6,5	-0,3
Ankara	4.992.492	9	4.318.730	9	6.791.697	7	-13,5	57,3
Antakya	1.016.852	43	1.236.593	43	1.409.257	39	21,6	14,0
Antalya	1.380.048	36	1.466.354	36	1.349.344	41	6,3	-8,0
Aydın	2.061.435	22	2.585.676	21	2.687.765	20	25,4	3,9
Babaeski	233.255	104	345.395	100	344.864	99	48,1	-0,2
Bafra	350.458	96	413.859	96	406.116	96	18,1	-1,9
Balıkesir	2.215.092	20	2.659.445	20	2.685.742	21	20,1	1,0
Bandırma	3.139.838	12	2.445.439	22	3.239.076	14	-22,1	32,5
Batman	897.063	47	863.934	56	1.019.413	54	-3,7	18,0
Biga	616.834	69	636.473	79	659.767	78	3,2	3,7
Boğazlıyan	312.856	98	379.954	98	388.161	97	21,4	2,2
Bolvadin	171.788	110	154.374	111	148.829	111	-10,1	-3,6
Burdur	729.462	58	740.430	66	706.671	76	1,5	-4,6
Bursa	1.617.583	29	2.091.345	26	2.636.489	22	29,3	26,1
Ceyhan	1.672.384	27	1.601.684	32	2.003.399	28	-4,2	25,1
Cihanbeyli	281.747	101	335.482	101	284.688	102	19,1	-15,1
Çanakkale	661.053	64	805.944	61	774.014	71	21,9	-4,0
Çankırı	639.557	67	863.282	57	820.992	67	35,0	-4,9
Çarşamba	1.949.959	24	2.424.860	23	2.221.054	25	24,4	-8,4
Çorlu	892.796	48	1.054.335	47	1.021.255	53	18,1	-3,1
Çorum	1.250.138	38	1.530.776	34	1.390.155	40	22,4	-9,2
Çubuk	210.303	107	284.316	103	288.955	101	35,2	1,6
Denizli	1.483.906	32	1.594.378	33	2.100.284	26	7,4	31,7
Diyarbakır	3.317.921	11	3.500.691	12	5.408.399	10	5,5	54,5
Düzce	4.184.398	10	4.296.781	10	3.861.189	13	2,7	-10,1
Edirne	1.430.610	33	1.722.593	31	1.815.319	32	20,4	5,4
Edremit	935.549	46	718.785	72	853.802	62	-23,2	18,8
Elazığ	417.450	90	407.117	97	437.174	95	-2,5	7,4
Ereğli/Konya	551.370	75	993.675	49	1.175.176	45	80,2	18,3
Erzincan	160.350	111	199.331	109	202.148	108	24,3	1,4
Erzurum	603.162	70	679.246	75	724.250	75	12,6	6,6
Eskişehir	1.038.845	42	1.274.463	42	1.493.711	38	22,7	17,2
Fatsa	717.781	60	736.290	68	517.897	90	2,6	-29,7
Gaziantep	6.634.212	6	8.786.452	5	8.096.480	5	32,4	-7,9
Gemlik	711.983	61	838.192	60	1.063.935	52	17,7	26,9
Giresun	2.449.017	18	2.722.666	19	2.689.984	19	11,2	-1,2
Gönen	857.239	49	883.448	53	1.086.841	50	3,1	23,0
Haymana	119.114	112	126.513	112	110.311	113	6,2	-12,8
Hayrabolu	522.187	79	645.340	77	761.681	72	23,6	18,0
Iğdır	46.779	113	126.004	113	141.114	112	169,4	12,0
Ilgın	484.687	81	521.206	90	538.985	86	7,5	3,4
Isparta	704.959	62	774.572	64	846.520	65	9,9	9,3
İpsala	419.947	89	529.332	88	533.368	88	26,0	0,8
İskenderun	1.175.873	39	1.334.019	41	1.132.093	48	13,4	-15,1
İstanbul	16.778.913	1	22.000.804	1	23.739.099	1	31,1	7,9
İzmir	7.671.424	3	9.354.846	2	9.562.055	3	21,9	2,2
Kadirli	478.145	84	567.989	83	567.715	83	18,8	0,0
Kahramanmaraş	1.892.420	25	1.404.210	39	1.495.073	37	-25,8	6,5

Tablo 3. İşlem Hacmine Göre Ticaret Borsaları (Devam)

Borsalar	İşlem Hacmi (Bin TL) 2014	Sıra No	2015	Sıra No	2016	Sıra No	Değişim (%) 2015	2016
Karacabey	1.385.254	35	1.434.361	37	1.154.522	46	3,5	-19,5
Karaman	850.255	50	1.166.094	44	1.081.169	51	37,1	-7,3
Karapınar	567.424	74	706.516	73	798.789	70	24,5	13,1
Kars	279.106	102	732.730	69	177.067	109	162,5	-75,8
Kastamonu	196.847	109	209.737	107	265.368	104	6,5	26,5
Kayseri	2.004.442	23	2.178.342	25	2.465.069	23	8,7	13,2
Keşan	401.453	92	535.806	86	540.596	85	33,5	0,9
Kırıkkale	413.782	91	439.352	95	624.062	81	6,2	42,0
Kırklareli	527.538	78	628.074	81	680.586	77	19,1	8,4
Kırşehir	581.749	73	642.270	78	946.416	59	10,4	47,4
Kızıltepe	2.335.084	19	2.917.676	16	4.103.306	12	24,9	40,6
Konya	8.095.972	2	9.107.816	4	8.452.841	4	12,5	-7,2
Kozan	653.103	65	740.187	67	813.299	68	13,3	9,9
Kumluca	214.291	105	199.321	110	214.971	107	-7,0	7,9
Kütahya	468.285	86	540.523	85	538.860	87	15,4	-0,3
Lüleburgaz	966.457	45	1.154.817	46	1.248.193	42	19,5	8,1
Malatya	1.658.763	28	1.803.745	30	1.852.922	30	8,7	2,7
Malkara	643.156	66	691.754	74	752.112	73	7,6	8,7
Manisa	1.798.012	26	1.864.196	29	1.885.833	29	3,7	1,2
Mersin	5.114.105	8	5.339.450	7	5.684.064	9	4,4	6,5
Muğla	438.868	88	565.903	84	573.145	82	28,9	1,3
Mustafakemalpaşa	508.852	80	527.457	89	456.653	94	3,7	-13,4
Nazilli	758.228	56	853.417	59	961.201	57	12,6	12,6
Nevşehir	728.165	59	861.518	58	982.356	56	18,3	14,0
Niğde	478.319	83	615.387	82	542.178	84	28,7	-11,9
Nizip	585.958	72	719.196	71	957.978	58	22,7	33,2
Nusaybin	1.575.244	30	3.039.917	15	2.389.273	24	93,0	-21,4
Ordu	2.129.278	21	2.909.543	17	3.030.047	16	36,6	4,1
Osmaniye	783.410	52	1.007.636	48	998.762	55	28,6	-0,9
Ödemiş	702.360	63	787.412	63	859.115	61	12,1	9,1
Polatlı	1.011.991	44	1.419.641	38	1.696.679	34	40,3	19,5
Reyhanlı	481.911	82	502.317	91	634.693	79	4,2	26,4
Rize	1.403.170	34	2.417.542	24	1.844.721	31	72,3	-23,7
Sakarya	7.250.120	5	7.794.485	6	7.301.413	6	7,5	-6,3
Salihli	533.492	77	664.470	76	630.663	80	24,6	-5,1
Samsun	3.047.896	13	3.832.154	11	4.240.486	11	25,7	10,7
Sandıklı	197.132	108	211.937	106	157.993	110	7,5	-25,5
Sivas	592.027	71	763.770	65	849.047	63	29,0	11,2
Söke	773.276	54	977.925	51	1.117.351	49	26,5	14,3
Sungurlu	286.262	100	207.444	108	256.243	105	-27,5	23,5
Susurluk	833.939	51	917.545	52	848.232	64	10,0	-7,6
Şanlıurfa	7.267.775	4	9.320.125	3	10.434.354	2	28,2	12,0
Tarsus	2.655.895	16	1.871.785	28	1.738.937	33	-29,5	-7,1
Tekirdağ	2.530.788	17	2.845.782	18	2.829.842	18	12,4	-0,6
Terme	1.134.691	40	1.496.758	35	1.610.480	35	31,9	7,6
Tokat	372.803	95	529.760	87	515.934	91	42,1	-2,6
Trabzon	2.691.092	15	3.336.257	13	3.029.033	17	24,0	-9,2
Turgutlu	375.551	94	500.581	92	527.081	89	33,3	5,3
Uşak	535.198	76	633.365	80	735.302	74	18,3	16,1
Uzunköprü	774.482	53	873.602	54	911.351	60	12,8	4,3
Ünye	1.509.754	31	2.024.810	27	2.052.921	27	34,1	1,4
Van	477.518	85	458.707	94	1.202.916	44	-3,9	162,2
Yenişehir	629.776	68	731.331	70	821.437	66	16,1	12,3
Yerköy	213.969	106	227.977	105	275.789	103	6,5	21,0
Yozgat	751.790	57	864.183	55	1.222.350	43	15,0	41,4
Zile	255.812	103	250.509	104	254.421	106	-2,1	1,6
Toplam	**172.662.062**	**-**	**200.239.765**	**-**	**212.206.341**	**-**	**16,0**	**6,0**

Kaynak:TOBB.

Tablo 4. Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	2014 Endeks	2014 Değişim (%)	2015 Endeks	2015 Değişim (%)	2016 Endeks	2016 Değişim (%)
		Oniki Aylık Ortalama					
TR10	İstanbul	247,59	9,14	267,58	8,07	287,01	7,26
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	245,52	9,29	262,40	6,88	282,29	7,58
TR22	Balıkesir, Çanakkale	252,27	9,55	272,85	8,16	295,49	8,30
TR31	İzmir	244,70	9,55	265,04	8,31	287,45	8,46
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	243,16	8,84	262,96	8,14	284,31	8,12
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	238,55	8,53	258,33	8,29	279,47	8,18
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	241,89	8,53	260,42	7,66	281,71	8,18
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	247,20	8,35	266,59	7,84	286,85	7,60
TR51	Ankara	251,07	9,33	270,67	7,81	293,08	8,28
TR52	Konya, Karaman	243,34	8,06	261,32	7,39	281,62	7,77
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	235,18	8,85	252,18	7,23	272,10	7,90
TR62	Adana, Mersin	245,40	7,85	263,95	7,56	288,53	9,31
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	240,76	8,50	258,27	7,28	277,97	7,63
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	248,17	8,70	264,94	6,76	285,02	7,58
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	249,29	8,99	269,38	8,06	290,02	7,66
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	237,88	8,90	255,94	7,59	277,13	8,28
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	238,18	8,92	255,66	7,34	275,97	7,94
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	242,48	9,10	260,89	7,59	281,01	7,71
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	242,67	8,58	258,80	6,65	280,16	8,25
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	248,62	8,91	263,10	5,83	282,61	7,41
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	251,17	8,66	268,46	6,89	289,69	7,91
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	242,51	8,99	257,94	6,36	278,52	7,98
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	246,87	8,60	263,57	6,77	282,88	7,32
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	246,18	9,12	266,34	8,19	287,10	7,79
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	246,61	8,80	266,32	7,99	287,85	8,08
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	223,65	7,65	240,58	7,57	259,54	7,88
TR	**Türkiye**	**242,02**	**8,85**	**260,59**	**7,67**	**280,85**	**7,78**
		Yıl Sonu					
TR10	İstanbul	254,24	8,91	276,54	8,77	298,67	8,00
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	251,05	8,60	270,37	7,70	293,92	8,71
TR22	Balıkesir, Çanakkale	257,69	8,62	281,75	9,34	309,18	9,74
TR31	İzmir	250,83	8,54	275,48	9,83	300,09	8,93
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	248,07	7,71	271,61	9,49	296,89	9,31
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	244,23	7,60	266,97	9,31	290,80	8,93
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	246,90	7,46	269,81	9,28	293,54	8,80
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	253,74	7,87	276,31	8,89	297,95	7,83
TR51	Ankara	257,48	8,71	279,64	8,61	304,02	8,72
TR52	Konya, Karaman	247,69	6,71	270,42	9,18	293,44	8,51
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	239,52	7,58	260,69	8,84	283,13	8,61
TR62	Adana, Mersin	250,98	7,36	274,76	9,47	301,84	9,86
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	245,38	7,23	267,37	8,96	290,79	8,76
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	252,78	7,22	274,15	8,45	297,96	8,69
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	255,15	8,25	277,62	8,81	304,65	9,74
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	243,29	7,89	265,32	9,06	291,54	9,88
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	243,49	7,93	262,93	7,98	289,45	10,09
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	247,62	8,05	270,24	9,13	292,78	8,34
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	246,65	7,18	267,24	8,35	292,21	9,34
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	251,54	6,87	271,09	7,77	295,81	9,12
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	257,12	8,57	276,47	7,53	303,54	9,79
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	248,88	8,13	268,10	7,72	291,64	8,78
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	252,97	8,25	271,72	7,41	294,23	8,28
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	253,96	8,75	277,77	9,38	300,40	8,15
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	254,33	9,11	275,51	8,33	301,60	9,47
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	230,73	8,07	249,18	8,00	271,80	9,08
TR	**Türkiye**	**247,72**	**8,17**	**269,54**	**8,81**	**292,54**	**8,53**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 5. İller İtibariyle Mevduat Miktarları (2016)

İller	Tasarruf Mevduatı	Tasarruf Mevduatı (TL)	Tasarruf Mevduatı (DTH)	Diğer Mevduat	Diğer Mevduat (TL)	Diğer Mevduat (DTH)	Toplam Mevduat
Adana	15.591.312	11.933.735	3.657.577	3.915.229	3.001.265	913.964	19.506.541
Adıyaman	1.354.639	1.008.630	346.009	516.032	467.730	48.302	1.870.671
Afyonkarahisar	3.852.278	2.476.881	1.375.397	1.047.236	832.353	214.883	4.899.514
Ağrı	665.265	526.856	138.409	501.885	449.492	52.393	1.167.150
Aksaray	2.887.250	1.336.746	1.550.504	585.758	516.258	69.500	3.473.008
Amasya	1.417.570	990.572	426.998	390.763	346.056	44.707	1.808.333
Ankara	80.546.752	51.392.736	29.154.016	132.841.197	94.961.376	37.879.821	213.387.949
Antalya	24.147.339	16.504.693	7.642.646	6.734.281	3.877.955	2.856.326	30.881.620
Ardahan	280.743	232.126	48.617	125.275	122.530	2.745	406.018
Artvin	906.706	711.324	195.382	307.308	271.354	35.954	1.214.014
Aydın	9.469.620	6.915.922	2.553.698	1.810.630	1.354.532	456.098	11.280.250
Balıkesir	10.615.529	7.523.306	3.092.223	1.849.298	1.514.624	334.674	12.464.827
Bartın	1.413.365	948.466	464.899	257.915	227.212	30.703	1.671.280
Batman	1.254.574	960.070	294.504	653.103	603.475	49.628	1.907.677
Bayburt	243.489	142.015	101.474	143.214	134.203	9.011	386.703
Bilecik	897.228	684.993	212.235	368.875	340.024	28.851	1.266.103
Bingöl	622.029	423.300	198.729	290.602	282.578	8.024	912.631
Bitlis	405.594	332.138	73.456	378.834	366.836	11.998	784.428
Bolu	1.758.824	1.304.360	454.464	448.742	401.866	46.876	2.207.566
Burdur	1.804.627	1.214.443	590.184	467.926	329.517	138.409	2.272.553
Bursa	25.222.385	16.842.329	8.380.056	10.447.042	6.071.688	4.375.354	35.669.427
Çanakkale	3.989.745	3.223.332	766.413	1.141.519	1.055.720	85.799	5.131.264
Çankırı	787.908	581.075	206.833	307.844	284.532	23.312	1.095.752
Çorum	2.683.929	1.677.570	1.006.359	688.577	579.682	108.895	3.372.506
Denizli	9.166.230	6.175.182	2.991.048	3.125.861	1.997.458	1.128.403	12.292.091
Diyarbakır	3.753.006	2.948.665	804.341	1.597.875	1.400.665	197.210	5.350.881
Düzce	1.458.323	1.008.468	449.855	486.485	381.079	105.406	1.944.808
Edirne	3.517.680	2.701.509	816.171	907.467	616.754	290.713	4.425.147
Elazığ	2.773.155	1.814.806	958.349	710.695	632.152	78.543	3.483.850
Erzincan	1.411.125	900.812	510.313	353.260	325.887	27.373	1.764.385
Erzurum	1.839.130	1.343.633	495.497	1.041.226	953.907	87.319	2.880.356
Eskişehir	7.388.958	5.214.769	2.174.189	2.737.997	2.214.706	523.291	10.126.955
Gaziantep	6.815.780	4.450.404	2.365.376	5.817.692	2.412.799	3.404.893	12.633.472
Giresun	2.771.351	1.834.460	936.891	533.615	447.088	86.527	3.304.966
Gümüşhane	586.237	373.075	213.162	145.277	141.664	3.613	731.514
Hakkari	297.773	260.155	37.618	509.337	494.956	14.381	807.110
Hatay	10.139.901	5.823.205	4.316.696	2.109.417	1.428.265	681.152	12.249.318
Iğdır	643.422	340.792	302.630	172.999	152.870	20.129	816.421
Isparta	3.407.086	2.326.286	1.080.800	758.737	679.073	79.664	4.165.823
İstanbul	353.773.603	187.212.572	166.561.031	282.608.626	148.467.649	134.140.977	636.382.229
İzmir	58.812.835	40.437.407	18.375.428	18.133.042	10.702.243	7.430.799	76.945.877
Kahramanmaraş	3.451.123	2.021.640	1.429.483	1.219.097	937.805	281.292	4.670.220
Karabük	1.356.475	1.063.166	293.309	662.941	335.521	327.420	2.019.416
Karaman	1.592.746	950.166	642.580	578.072	382.271	195.801	2.170.818
Kars	786.917	619.808	167.109	382.655	372.203	10.452	1.169.572
Kastamonu	1.782.627	1.391.427	391.200	909.186	442.113	467.073	2.691.813
Kayseri	9.060.770	4.883.389	4.177.381	3.555.812	2.177.900	1.377.912	12.616.582
Kırıkkale	1.132.372	855.208	277.164	320.025	294.362	25.663	1.452.397

Tablo 5. İller İtibariyle Mevduat Miktarları (2016) (Devam)

İller	Tasarruf Mevduatı	Tasarruf Mevduatı (TL)	Tasarruf Mevduatı (DTH)	Diğer Mevduat	Diğer Mevduat (TL)	Diğer Mevduat (DTH)	Toplam Mevduat
Kırklareli	3.151.891	2.421.108	730.783	569.449	511.835	57.614	3.721.340
Kırşehir	1.752.280	877.257	875.023	412.248	371.410	40.838	2.164.528
Kilis	305.065	213.713	91.352	292.412	278.719	13.693	597.477
Kocaeli	12.441.991	8.872.076	3.569.915	15.290.785	7.010.503	8.280.282	27.732.776
Konya	11.247.329	7.203.098	4.044.231	4.326.331	3.371.431	954.900	15.573.660
Kütahya	2.587.659	1.456.686	1.130.973	855.532	698.023	157.509	3.443.191
Malatya	3.618.952	2.485.695	1.133.257	868.534	690.861	177.673	4.487.486
Manisa	7.458.968	5.789.348	1.669.620	2.819.190	2.092.696	726.494	10.278.158
Mardin	1.349.317	890.209	459.108	703.404	646.712	56.692	2.052.721
Mersin	12.595.264	9.236.814	3.358.450	3.546.910	2.144.200	1.402.710	16.142.174
Muğla	13.524.745	9.473.309	4.051.436	2.021.417	1.452.722	568.695	15.546.162
Muş	454.645	336.669	117.976	330.532	319.239	11.293	785.177
Nevşehir	2.313.358	1.034.167	1.279.191	412.695	374.323	38.372	2.726.053
Niğde	1.382.786	1.014.933	367.853	429.799	396.575	33.224	1.812.585
Ordu	3.405.445	2.515.953	889.492	650.147	585.374	64.773	4.055.592
Osmaniye	1.419.875	1.152.516	267.359	422.981	388.404	34.577	1.842.856
Rize	1.797.636	1.322.317	475.319	649.744	586.683	63.061	2.447.380
Sakarya	5.009.463	3.184.878	1.824.585	1.656.284	1.148.615	507.669	6.665.747
Samsun	7.003.757	4.922.806	2.080.951	1.985.814	1.506.290	479.524	8.989.571
Siirt	550.007	473.217	76.790	461.757	440.190	21.567	1.011.764
Sinop	1.229.605	856.814	372.791	286.554	263.107	23.447	1.516.159
Sivas	3.745.448	2.327.811	1.417.637	951.724	816.375	135.349	4.697.172
Şanlıurfa	2.431.745	1.953.169	478.576	1.189.133	1.097.661	91.472	3.620.878
Şırnak	592.415	443.227	149.188	655.609	592.928	62.681	1.248.024
Tekirdağ	6.897.089	5.252.052	1.645.037	2.015.115	1.308.546	706.569	8.912.204
Tokat	1.904.160	1.367.172	536.988	509.615	483.653	25.962	2.413.775
Trabzon	6.540.389	4.280.049	2.260.340	1.565.437	1.290.274	275.163	8.105.826
Tunceli	863.659	574.392	289.267	151.216	145.479	5.737	1.014.875
Uşak	3.529.865	2.068.704	1.461.161	555.914	460.725	95.189	4.085.779
Van	1.730.464	1.414.894	315.570	756.020	725.977	30.043	2.486.484
Yalova	2.299.534	1.443.277	856.257	592.568	401.987	190.581	2.892.102
Yozgat	2.219.920	1.100.904	1.119.016	410.271	381.644	28.627	2.630.191
Zonguldak	5.326.834	3.593.759	1.733.075	1.584.044	1.102.534	481.510	6.910.878

Kaynak: BDDK.

Tablo 6. İller ve Banka Grupları İtibariyle Kredi Miktarları (2016)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Adana	Kamu	12.566.462	12.105.935	460.527	1.461.347
	Yabancı	8.641.248	8.033.127	608.121	1.771.606
	Yerli Özel	12.012.426	11.142.302	870.124	2.061.872
Adıyaman	Yerli Özel	1.096.372	1.048.779	47.593	126.078
	Yabancı	858.712	821.280	37.432	140.503
	Kamu	1.933.408	1.891.662	41.746	179.277
Afyonkarahisar	Kamu	3.662.689	3.527.618	135.071	150.406
	Yabancı	1.430.054	1.316.738	113.316	111.969
	Yerli Özel	2.011.858	1.864.290	147.568	160.301
Ağrı	Yerli Özel	423.729	405.112	18.617	85.073
	Yabancı	397.530	373.786	23.744	89.854
	Kamu	1.160.939	1.139.391	21.548	116.206
Aksaray	Kamu	1.574.708	1.552.669	22.039	148.725
	Yabancı	743.310	710.515	32.795	84.280
	Yerli Özel	844.340	806.619	37.721	196.602
Amasya	Yerli Özel	1.184.013	1.108.365	75.648	103.991
	Yabancı	744.005	712.641	31.364	53.602
	Kamu	1.768.521	1.706.469	62.052	64.458
Ankara	Kamu	90.731.078	87.309.519	3.421.559	58.634.448
	Yabancı	58.107.541	55.830.173	2.277.368	28.108.930
	Yerli Özel	75.017.014	72.774.441	2.242.573	44.316.761
Antalya	Yerli Özel	16.638.538	15.754.620	883.918	2.287.413
	Yabancı	15.231.952	14.512.664	719.288	2.062.097
	Kamu	27.307.834	26.687.910	619.924	1.649.513
Ardahan	Kamu	620.821	609.274	11.547	26.391
	Yabancı	142.776	139.812	2.964	2.492
	Yerli Özel	121.274	117.719	3.555	16.398
Artvin	Yerli Özel	578.299	552.610	25.689	64.347
	Yabancı	208.905	200.102	8.803	18.616
	Kamu	926.910	899.258	27.652	36.539
Aydın	Kamu	6.483.254	6.332.772	150.482	312.935
	Yabancı	3.956.543	3.686.636	269.907	415.127
	Yerli Özel	4.839.572	4.660.865	178.707	310.395
Balıkesir	Yerli Özel	5.033.157	4.822.673	210.484	645.728
	Yabancı	3.299.645	3.128.353	171.292	471.039
	Kamu	6.396.157	6.282.935	113.222	394.079
Bartın	Kamu	820.207	791.191	29.016	52.611
	Yabancı	425.222	402.477	22.745	55.232
	Yerli Özel	599.347	564.937	34.410	61.464
Batman	Yerli Özel	915.697	853.644	62.053	213.340
	Yabancı	970.772	912.091	58.681	421.743
	Kamu	1.033.789	980.316	53.473	173.381
Bayburt	Kamu	326.321	320.411	5.910	15.087
	Yabancı	74.992	73.130	1.862	7.062
	Yerli Özel	87.953	84.034	3.919	19.006
Bilecik	Yerli Özel	663.381	621.769	41.612	35.551
	Yabancı	597.401	563.109	34.292	31.891
	Kamu	1.150.045	1.113.240	36.805	64.233
Bingöl	Kamu	739.107	719.467	19.640	104.504
	Yabancı	156.367	146.266	10.101	64.862
	Yerli Özel	171.125	163.684	7.441	44.099
Bitlis	Yerli Özel	343.295	325.750	17.545	250.110
	Yabancı	263.828	251.903	11.925	277.851
	Kamu	1.089.353	1.054.657	34.696	243.356
Bolu	Kamu	1.722.879	1.689.326	33.553	125.402
	Yabancı	1.035.078	985.293	49.785	153.755
	Yerli Özel	932.491	889.614	42.877	118.255
Burdur	Yerli Özel	852.940	818.596	34.344	69.424
	Yabancı	733.940	702.701	31.239	52.830
	Kamu	1.479.064	1.449.568	29.496	83.511

Tablo 6. İller ve Banka Grupları İtibariyle Kredi Miktarları (2016) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Bursa	Kamu	20.817.529	20.491.169	326.360	3.049.013
	Yabancı	16.061.540	15.508.669	552.871	3.464.142
	Yerli Özel	17.161.301	16.570.225	591.076	4.175.935
Çanakkale	Yerli Özel	1.903.085	1.819.262	83.823	203.782
	Yabancı	1.239.007	1.171.202	67.805	95.296
	Kamu	3.055.873	2.987.562	68.311	131.428
Çankırı	Kamu	1.120.210	1.101.034	19.176	42.397
	Yabancı	376.194	363.473	12.721	37.067
	Yerli Özel	452.991	441.470	11.521	43.084
Çorum	Yerli Özel	1.763.831	1.659.834	103.997	209.303
	Yabancı	1.428.958	1.359.416	69.542	206.201
	Kamu	3.109.814	3.033.608	76.206	219.271
Denizli	Kamu	10.459.322	10.273.722	185.600	2.043.279
	Yabancı	5.729.122	5.524.362	204.760	1.101.328
	Yerli Özel	8.780.374	8.435.699	344.675	3.753.098
Diyarbakır	Yerli Özel	3.323.486	3.066.346	257.140	623.922
	Yabancı	3.002.989	2.800.135	202.854	1.197.457
	Kamu	4.236.813	4.012.431	224.382	853.635
Düzce	Kamu	1.516.488	1.468.464	48.024	73.629
	Yabancı	1.425.056	1.338.810	86.246	176.079
	Yerli Özel	1.094.732	1.009.003	85.729	85.336
Edirne	Yerli Özel	1.843.400	1.766.519	76.881	124.103
	Yabancı	1.116.572	1.055.314	61.258	73.774
	Kamu	2.463.639	2.421.821	41.818	125.182
Elazığ	Kamu	2.435.143	2.340.460	94.683	396.440
	Yabancı	1.443.414	1.360.430	82.984	583.866
	Yerli Özel	1.497.899	1.390.498	107.401	421.461
Erzincan	Yerli Özel	437.829	418.863	18.966	48.738
	Yabancı	396.326	367.142	29.184	75.711
	Kamu	939.357	917.536	21.821	55.548
Erzurum	Kamu	5.636.174	5.536.069	100.105	577.839
	Yabancı	1.195.348	1.130.617	64.731	226.809
	Yerli Özel	1.468.053	1.387.484	80.569	209.480
Eskişehir	Yerli Özel	3.727.795	3.541.724	186.071	944.158
	Yabancı	3.888.596	3.721.361	167.235	433.181
	Kamu	4.684.282	4.563.486	120.796	617.117
Gaziantep	Kamu	15.838.087	15.475.201	362.886	2.223.076
	Yabancı	10.908.075	10.248.995	659.080	3.304.436
	Yerli Özel	11.773.352	11.098.171	675.181	3.691.505
Giresun	Yerli Özel	1.156.614	1.087.443	69.171	107.396
	Yabancı	802.526	768.074	34.452	120.457
	Kamu	1.915.764	1.875.579	40.185	102.807
Gümüşhane	Kamu	639.088	632.298	6.790	23.554
	Yabancı	122.314	117.810	4.504	14.902
	Yerli Özel	229.232	221.219	8.013	20.618
Hakkari	Yerli Özel	148.905	140.924	7.981	35.609
	Yabancı	93.596	87.197	6.399	8.215
	Kamu	523.493	507.104	16.389	79.240
Hatay	Kamu	9.983.146	9.651.980	331.166	1.965.021
	Yabancı	5.167.467	4.912.493	254.974	1.109.370
	Yerli Özel	6.084.393	5.751.140	333.253	1.915.128
Iğdır	Yerli Özel	380.396	363.783	16.613	41.941
	Yabancı	251.020	237.998	13.022	27.049
	Kamu	675.293	646.408	28.885	33.035
Isparta	Kamu	1.941.702	1.903.243	38.459	98.199
	Yabancı	1.085.319	1.034.311	51.008	103.671
	Yerli Özel	1.261.853	1.197.488	64.365	148.539
İstanbul	Yerli Özel	329.790.491	322.299.631	7.490.860	83.446.322
	Yabancı	233.096.445	225.774.102	7.322.343	70.580.749
	Kamu	191.449.000	187.726.502	3.722.498	81.267.847

Tablo 6. İller ve Banka Grupları İtibariyle Kredi Miktarları (2016) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
İzmir	Kamu	30.746.431	29.694.466	1.051.965	5.441.471
	Yabancı	24.962.638	23.787.798	1.174.840	4.787.166
	Yerli Özel	30.115.806	29.067.732	1.048.074	6.179.584
Kahramanmaraş	Yerli Özel	2.995.017	2.847.492	147.525	746.251
	Yabancı	3.459.309	3.363.680	95.629	1.005.054
	Kamu	6.359.758	6.274.527	85.231	1.202.949
Karabük	Kamu	1.538.840	1.504.581	34.259	708.829
	Yabancı	1.091.346	1.052.493	38.853	493.145
	Yerli Özel	1.339.860	1.309.251	30.609	559.322
Karaman	Yerli Özel	864.144	836.902	27.242	301.712
	Yabancı	654.610	627.541	27.069	100.277
	Kamu	1.805.096	1.771.380	33.716	284.299
Kars	Kamu	1.087.058	1.049.445	37.613	33.154
	Yabancı	462.881	445.823	17.058	34.826
	Yerli Özel	485.118	458.956	26.162	49.839
Kastamonu	Yerli Özel	1.166.658	1.099.990	66.668	89.335
	Yabancı	1.422.573	1.368.147	54.426	187.614
	Kamu	1.742.395	1.706.878	35.517	224.213
Kayseri	Kamu	7.941.907	7.734.653	207.254	870.562
	Yabancı	5.796.116	5.530.108	266.008	1.056.196
	Yerli Özel	6.056.990	5.813.012	243.978	1.229.710
Kırıkkale	Yerli Özel	784.386	725.299	59.087	144.373
	Yabancı	716.818	663.760	53.058	62.431
	Kamu	1.173.187	1.130.454	42.733	33.524
Kırklareli	Kamu	2.129.524	2.077.989	51.535	94.093
	Yabancı	998.416	868.310	130.106	65.350
	Yerli Özel	1.641.901	1.575.601	66.300	263.947
Kırşehir	Yerli Özel	651.497	622.940	28.557	88.320
	Yabancı	594.924	570.455	24.469	204.473
	Kamu	1.849.897	1.819.909	29.988	58.283
Kilis	Kamu	421.289	410.437	10.852	18.043
	Yabancı	170.074	162.585	7.489	14.145
	Yerli Özel	269.516	258.506	11.010	67.178
Kocaeli	Yerli Özel	10.762.707	10.302.851	459.856	4.694.583
	Yabancı	13.022.418	12.469.983	552.435	4.019.726
	Kamu	11.807.670	11.451.419	356.251	4.976.566
Konya	Kamu	17.841.921	17.542.708	299.213	2.805.858
	Yabancı	8.242.363	7.876.459	365.904	2.150.635
	Yerli Özel	8.550.005	8.152.446	397.559	1.724.980
Kütahya	Yerli Özel	1.375.010	1.256.323	118.687	361.867
	Yabancı	1.337.636	1.221.550	116.086	100.607
	Kamu	2.543.094	2.464.707	78.387	127.324
Malatya	Kamu	3.093.757	3.032.011	61.746	302.325
	Yabancı	1.443.490	1.340.311	103.179	260.023
	Yerli Özel	1.878.487	1.786.342	92.145	292.503
Manisa	Yerli Özel	5.819.224	5.631.555	187.669	1.153.866
	Yabancı	4.407.136	4.202.953	204.183	877.064
	Kamu	7.838.919	7.635.202	203.717	1.234.797
Mardin	Kamu	1.898.548	1.837.655	60.893	154.196
	Yabancı	1.297.151	1.225.669	71.482	238.165
	Yerli Özel	1.443.110	1.375.162	67.948	211.907
Mersin	Yerli Özel	8.239.385	7.796.553	442.832	1.228.376
	Yabancı	6.458.519	6.016.026	442.493	1.398.608
	Kamu	8.253.357	7.969.846	283.511	772.185
Muğla	Kamu	4.848.444	4.661.771	186.673	185.770
	Yabancı	4.634.933	4.439.841	195.092	218.582
	Yerli Özel	6.255.844	6.053.293	202.551	468.092
Muş	Yerli Özel	271.846	262.537	9.309	74.812
	Yabancı	203.483	193.075	10.408	54.723
	Kamu	863.968	845.603	18.365	167.677

Tablo 6. İller ve Banka Grupları İtibariyle Kredi Miktarları (2016) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Nevşehir	Kamu	1.527.413	1.495.904	31.509	73.196
	Yabancı	780.790	740.325	40.465	102.036
	Yerli Özel	1.027.916	973.564	54.352	98.370
Niğde	Yerli Özel	854.653	818.627	36.026	111.852
	Yabancı	698.019	662.281	35.738	136.534
	Kamu	1.536.378	1.519.245	17.133	85.991
Ordu	Kamu	2.794.821	2.749.486	45.335	99.890
	Yabancı	1.682.172	1.602.278	79.894	168.693
	Yerli Özel	1.890.164	1.803.850	86.314	171.213
Osmaniye	Yerli Özel	1.393.402	1.312.835	80.567	104.460
	Yabancı	1.133.617	1.053.555	80.062	189.136
	Kamu	2.173.332	2.086.201	87.131	49.119
Rize	Kamu	2.424.139	2.392.709	31.430	105.097
	Yabancı	892.064	852.827	39.237	155.268
	Yerli Özel	1.392.205	1.344.560	47.645	122.955
Sakarya	Yerli Özel	3.589.895	3.441.573	148.322	1.133.663
	Yabancı	4.343.523	4.187.493	156.030	468.456
	Kamu	4.904.935	4.796.973	107.962	710.890
Samsun	Kamu	6.374.561	6.173.445	201.116	982.647
	Yabancı	3.613.842	3.306.009	307.833	761.953
	Yerli Özel	4.482.485	4.160.254	322.231	722.209
Siirt	Yerli Özel	431.593	413.336	18.257	289.090
	Yabancı	373.260	354.785	18.475	240.965
	Kamu	1.299.717	1.280.052	19.665	360.266
Sinop	Kamu	1.047.218	1.017.781	29.437	31.540
	Yabancı	231.180	218.483	12.697	13.497
	Yerli Özel	500.093	474.289	25.804	37.690
Sivas	Yerli Özel	1.571.494	1.483.319	88.175	194.615
	Yabancı	1.267.856	1.216.554	51.302	227.836
	Kamu	3.502.836	3.397.301	105.535	273.484
Şanlıurfa	Kamu	4.130.660	3.880.698	249.962	421.530
	Yabancı	2.432.383	2.264.747	167.636	693.512
	Yerli Özel	3.024.255	2.816.495	207.760	574.172
Şırnak	Yerli Özel	518.898	508.018	10.880	246.198
	Yabancı	387.230	375.624	11.606	105.961
	Kamu	729.248	702.051	27.197	84.474
Tekirdağ	Kamu	5.186.172	5.036.270	149.902	258.191
	Yabancı	3.546.597	3.390.218	156.379	406.435
	Yerli Özel	5.114.532	4.954.675	159.857	888.022
Tokat	Yerli Özel	1.502.368	1.397.181	105.187	117.245
	Yabancı	967.631	896.382	71.249	94.177
	Kamu	2.219.402	2.129.419	89.983	105.581
Trabzon	Kamu	4.274.921	4.183.456	91.465	553.812
	Yabancı	2.520.383	2.377.392	142.991	715.485
	Yerli Özel	3.406.759	3.275.557	131.202	587.308
Tunceli	Yerli Özel	100.143	96.068	4.075	9.578
	Yabancı	148.452	141.422	7.030	10.043
	Kamu	466.318	455.040	11.278	24.557
Uşak	Kamu	1.768.423	1.693.768	74.655	131.193
	Yabancı	1.078.691	1.022.966	55.725	194.554
	Yerli Özel	1.312.995	1.230.001	82.994	153.639
Van	Yerli Özel	1.165.063	1.112.593	52.470	325.296
	Yabancı	914.474	859.310	55.164	373.472
	Kamu	3.069.876	3.007.438	62.438	570.241
Yalova	Kamu	1.117.117	1.092.506	24.611	84.251
	Yabancı	931.025	896.363	34.662	134.088
	Yerli Özel	1.155.303	1.102.105	53.198	378.654
Yozgat	Yerli Özel	898.307	839.404	58.903	66.986
	Yabancı	652.868	610.170	42.698	47.422
	Kamu	2.072.583	2.015.962	56.621	93.151
Yurt Dışı	Kamu	8.497.654	8.342.459	155.195	4.345.631
	Yabancı	7.743.557	7.410.597	332.960	21.087.088
	Yerli Özel	12.528.638	12.342.758	185.880	24.259.175
Zonguldak	Yerli Özel	1.768.165	1.636.128	132.037	673.216
	Yabancı	1.682.179	1.557.833	124.346	1.158.034
	Kamu	2.261.707	2.159.377	102.330	273.785

Kaynak: BDDK.

Tablo 7. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayılarının İllere Göre Dağılımı

İller	Ocak-2016	Şubat-2016	Mart-2016	Nisan-2016	Mayıs-2016	Haziran-2016	Temmuz-2016	Ağustos-2016	Eylül-2016	Ekim-2016	Kasım-2016	Aralık-2016
Adana	44.081	43.600	43.877	44.056	44.039	44.110	44.123	44.125	44.209	44.284	44.337	44.116
Adıyaman	5.996	6.023	6.109	6.167	6.210	6.230	6.224	6.252	6.260	6.281	6.321	6.317
Afyon	12.244	12.193	12.295	12.362	12.404	12.462	12.474	12.486	12.520	12.556	12.566	12.523
Ağrı	4.082	4.086	4.100	4.114	4.171	4.205	4.200	4.211	4.222	4.237	4.229	4.169
Amasya	6.331	6.299	6.343	6.372	6.398	6.424	6.412	6.378	6.391	6.412	6.408	6.383
Ankara	133.140	128.107	128.965	129.415	129.931	130.396	130.447	130.712	130.912	131.029	131.149	130.557
Antalya	79.253	78.677	79.237	79.714	80.032	79.981	79.953	79.875	79.952	79.828	79.581	78.864
Artvin	3.903	3.885	3.920	3.946	3.966	3.944	3.968	3.988	4.007	4.010	4.004	3.979
Aydın	23.849	23.680	23.886	24.079	24.233	24.287	24.329	24.393	24.450	24.473	24.427	24.301
Balıkesir	27.471	27.215	27.393	27.507	27.647	27.816	27.829	27.888	27.908	27.984	28.002	27.913
Bilecik	4.336	4.292	4.324	4.346	4.364	4.382	4.372	4.369	4.374	4.362	4.352	4.328
Bingöl	2.352	2.349	2.381	2.392	2.411	2.422	2.446	2.462	2.475	2.482	2.487	2.478
Bitlis	3.149	3.145	3.179	3.188	3.212	3.236	3.243	3.248	3.253	3.263	3.269	3.244
Bolu	6.731	6.689	6.723	6.771	6.773	6.774	6.769	6.765	6.782	6.763	6.752	6.728
Burdur	6.756	6.706	6.738	6.765	6.803	6.817	6.830	6.816	6.846	6.843	6.858	6.831
Bursa	79.592	77.834	78.200	78.666	78.916	79.071	79.106	79.374	79.444	79.799	80.106	79.719
Çanakkale	12.894	12.738	12.859	12.930	12.978	13.035	13.061	13.121	13.162	13.213	13.230	13.209
Çankırı	2.591	2.553	2.573	2.597	2.608	2.621	2.622	2.633	2.619	2.624	2.626	2.626
Çorum	10.699	10.648	10.678	10.734	10.785	10.804	10.807	10.829	10.876	10.876	10.853	10.785
Denizli	23.130	22.754	22.947	23.062	23.123	23.150	23.142	23.151	23.222	23.305	23.333	23.265
Diyarbakır	14.085	13.949	13.925	13.896	13.917	13.848	13.836	13.865	13.929	13.932	13.862	13.708
Edirne	8.830	8.766	8.786	8.815	8.839	8.865	8.880	8.872	8.894	8.902	8.931	8.930
Elazığ	8.277	8.194	8.249	8.286	8.344	8.385	8.401	8.414	8.429	8.441	8.480	8.441
Erzincan	3.882	3.826	3.840	3.865	3.874	3.887	3.896	3.903	3.920	3.937	3.942	3.943
Erzurum	9.547	9.430	9.477	9.517	9.561	9.586	9.595	9.601	9.612	9.620	9.643	9.597
Eskişehir	21.392	21.206	21.407	21.539	21.606	21.703	21.716	21.781	21.849	21.877	21.853	21.693
Gaziantep	40.945	40.595	40.516	40.747	40.947	40.980	41.022	41.029	41.167	41.253	41.139	40.741
Giresun	6.947	6.887	6.929	6.959	6.978	7.004	7.025	7.044	7.076	7.089	7.116	7.125
Gümüşhane	1.841	1.829	1.848	1.857	1.868	1.861	1.861	1.875	1.891	1.887	1.885	1.877
Hakkari	1.717	1.708	1.713	1.722	1.725	1.724	1.732	1.753	1.765	1.771	1.789	1.795
Hatay	24.570	24.233	24.311	24.372	24.479	24.537	24.606	24.601	24.659	24.665	24.529	24.193
Isparta	8.701	8.616	8.679	8.711	8.721	8.749	8.757	8.774	8.783	8.812	8.834	8.798
İçel	38.526	38.177	38.428	38.547	38.595	38.716	38.705	38.774	38.924	38.985	38.998	38.764
İstanbul	499.394	478.344	477.103	478.757	480.159	481.340	481.486	482.137	483.596	485.575	486.633	485.150
İzmir	125.525	123.020	123.844	124.460	124.997	125.321	125.471	125.495	125.749	126.003	125.867	125.212
Kars	3.236	3.223	3.252	3.278	3.275	3.279	3.280	3.274	3.276	3.289	3.278	3.253
Kastamonu	7.818	7.738	7.794	7.815	7.836	7.861	7.869	7.863	7.884	7.897	7.917	7.883
Kayseri	29.864	29.541	29.829	30.051	30.248	30.357	30.417	30.503	30.608	30.718	30.831	30.705
Kırklareli	8.399	8.317	8.387	8.426	8.447	8.480	8.492	8.513	8.550	8.560	8.516	8.436
Kırşehir	3.537	3.528	3.594	3.604	3.615	3.620	3.629	3.640	3.665	3.706	3.748	3.763
Kocaeli	44.795	44.376	44.540	44.890	45.055	45.084	45.102	45.077	45.178	45.228	45.110	44.622
Konya	51.869	51.441	51.899	52.223	52.455	52.481	52.547	52.503	52.623	52.669	52.804	52.514
Kütahya	9.658	9.603	9.689	9.749	9.784	9.799	9.798	9.806	9.825	9.846	9.858	9.823
Malatya	11.254	11.196	11.257	11.312	11.340	11.376	11.378	11.389	11.421	11.432	11.462	11.434
Manisa	28.661	28.466	28.628	28.780	28.842	28.836	28.786	28.791	28.830	28.952	29.094	29.053
Kahramanmaraş	14.924	14.832	14.912	15.016	15.083	15.161	15.213	15.240	15.286	15.360	15.433	15.397
Mardin	7.475	7.406	7.445	7.421	7.432	7.417	7.428	7.417	7.434	7.427	7.419	7.364
Muğla	33.411	33.047	33.392	33.703	33.960	34.080	33.997	33.967	33.950	33.987	33.943	33.830
Muş	3.246	3.267	3.277	3.290	3.307	3.315	3.327	3.334	3.355	3.360	3.346	3.308
Nevşehir	6.924	6.862	6.938	7.001	7.042	7.042	7.064	7.071	7.092	7.107	7.094	7.050
Niğde	5.685	5.682	5.743	5.784	5.834	5.859	5.863	5.845	5.872	5.888	5.909	5.921
Ordu	10.797	10.650	10.751	10.843	10.898	10.927	10.928	10.952	10.978	11.028	11.061	11.021
Rize	6.751	6.713	6.763	6.816	6.840	6.846	6.865	6.899	6.937	6.957	6.964	6.940
Sakarya	20.233	19.980	20.084	20.162	20.169	20.071	20.066	20.093	20.169	20.217	20.225	20.074
Samsun	25.345	25.087	25.262	25.398	25.496	25.531	25.561	25.620	25.703	25.815	25.903	25.796
Siirt	2.057	2.041	2.070	2.100	2.119	2.134	2.130	2.146	2.148	2.165	2.179	2.175
Sinop	3.780	3.768	3.790	3.814	3.824	3.822	3.826	3.839	3.836	3.851	3.866	3.864
Sivas	9.592	9.541	9.620	9.650	9.675	9.703	9.712	9.765	9.791	9.828	9.836	9.833
Tekirdağ	23.399	23.111	23.350	23.543	23.576	23.691	23.763	23.666	23.711	23.770	23.767	23.694
Tokat	8.433	8.417	8.503	8.565	8.597	8.622	8.628	8.650	8.667	8.682	8.688	8.671
Trabzon	14.369	14.294	14.412	14.515	14.548	14.590	14.615	14.628	14.630	14.670	14.710	14.670
Tunceli	1.006	1.004	1.011	1.011	1.012	1.013	1.021	1.022	1.031	1.029	1.028	1.025
Şanlıurfa	26.293	26.242	26.343	26.497	26.544	26.330	26.351	26.261	26.258	26.290	26.371	26.141
Uşak	7.355	7.250	7.302	7.342	7.381	7.409	7.407	7.406	7.440	7.467	7.523	7.481
Van	10.114	10.083	10.120	10.138	10.147	10.180	10.213	10.267	10.326	10.336	10.328	10.276
Yozgat	7.468	7.420	7.431	7.477	7.506	7.531	7.528	7.515	7.512	7.536	7.557	7.531
Zonguldak	9.798	9.675	9.741	9.786	9.810	9.812	9.822	9.838	9.848	9.854	9.869	9.870
Aksaray	7.652	7.614	7.636	7.678	7.723	7.757	7.748	7.717	7.686	7.669	7.667	7.608
Bayburt	935	926	935	941	941	945	950	950	954	956	954	952
Karaman	4.395	4.345	4.384	4.417	4.441	4.442	4.455	4.473	4.489	4.489	4.479	4.431
Kırıkkale	4.535	4.479	4.529	4.571	4.578	4.605	4.605	4.592	4.602	4.617	4.630	4.628
Batman	5.246	5.249	5.275	5.308	5.328	5.354	5.383	5.429	5.461	5.463	5.469	5.409
Şırnak	5.497	5.463	5.445	5.500	5.538	5.420	5.406	5.335	5.239	5.105	4.995	4.930
Bartın	3.382	3.350	3.387	3.405	3.419	3.410	3.423	3.436	3.448	3.454	3.458	3.448
Ardahan	1.135	1.128	1.136	1.155	1.154	1.154	1.156	1.161	1.168	1.171	1.173	1.174
Iğdır	2.592	2.538	2.534	2.533	2.560	2.583	2.579	2.604	2.599	2.592	2.497	2.449
Yalova	6.573	6.480	6.502	6.560	6.599	6.614	6.624	6.636	6.645	6.672	6.671	6.662
Karabük	4.957	4.939	4.977	4.990	5.009	5.004	5.009	5.024	5.046	5.054	5.077	5.068
Kilis	1.990	1.980	2.016	2.023	2.025	2.031	2.027	2.026	2.020	2.030	2.027	2.011
Osmaniye	7.898	7.807	7.917	7.955	7.958	8.006	8.022	8.044	8.072	8.112	8.107	8.070
Düzce	6.775	6.762	6.805	6.854	6.903	6.944	6.944	6.946	6.954	6.993	7.019	6.932
Toplam	**1.827.867**	**1.789.114**	**1.796.389**	**1.805.123**	**1.811.487**	**1.815.201**	**1.816.303**	**1.818.167**	**1.822.344**	**1.826.671**	**1.828.251**	**1.819.492**

Kaynak: GİB.

Tablo 8. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayılarının İllere Göre Dağılımı

İller	Ocak-2016	Şubat-2016	Mart-2016	Nisan-2016	Mayıs-2016	Haziran-2016	Temmuz-2016	Ağustos-2016	Eylül-2016	Ekim-2016	Kasım-2016	Aralık-2016
Adana	13.313	13.372	13.492	13.569	13.638	13.640	13.670	13.743	13.780	13.851	13.909	13.904
Adıyaman	2.101	2.106	2.110	2.123	2.127	2.126	2.117	2.098	2.100	2.094	2.098	2.091
Afyon	3.858	3.869	3.896	3.920	3.907	3.911	3.900	3.907	3.895	3.886	3.895	3.884
Ağrı	1.365	1.370	1.370	1.382	1.393	1.404	1.405	1.405	1.405	1.404	1.399	1.356
Amasya	1.535	1.539	1.543	1.555	1.557	1.548	1.543	1.541	1.539	1.529	1.525	1.511
Ankara	78.048	78.303	78.754	79.193	79.597	79.960	80.165	80.399	80.667	80.799	80.982	80.973
Antalya	26.217	26.371	26.559	26.715	26.749	26.710	26.748	26.760	26.831	26.891	26.971	26.862
Artvin	926	928	932	936	937	930	929	932	924	931	927	928
Aydın	6.972	7.005	7.042	7.079	7.113	7.133	7.132	7.130	7.142	7.090	7.073	6.968
Balıkesir	5.440	5.481	5.512	5.523	5.561	5.569	5.576	5.578	5.581	5.582	5.587	5.578
Bilecik	987	985	997	998	998	1.001	996	999	998	1.001	1.003	996
Bingöl	1.301	1.302	1.322	1.334	1.344	1.336	1.339	1.343	1.345	1.358	1.362	1.364
Bitlis	1.079	1.081	1.090	1.090	1.097	1.105	1.109	1.099	1.098	1.100	1.097	1.092
Bolu	1.884	1.885	1.887	1.900	1.896	1.891	1.888	1.879	1.882	1.873	1.878	1.876
Burdur	1.725	1.735	1.739	1.743	1.742	1.731	1.725	1.714	1.713	1.709	1.717	1.720
Bursa	25.507	25.716	25.952	26.135	26.318	26.432	26.504	26.541	26.671	26.849	26.960	26.942
Çanakkale	3.022	3.043	3.061	3.085	3.092	3.109	3.117	3.124	3.125	3.123	3.133	3.133
Çankırı	713	717	726	727	721	724	722	717	723	724	724	725
Çorum	2.327	2.342	2.350	2.354	2.357	2.365	2.362	2.359	2.351	2.362	2.358	2.346
Denizli	6.854	6.898	6.958	6.982	7.041	7.038	7.059	7.046	7.055	7.067	7.078	7.064
Diyarbakır	7.548	7.540	7.536	7.480	7.410	7.277	7.276	7.291	7.313	7.262	7.244	7.106
Edirne	2.209	2.198	2.210	2.229	2.233	2.238	2.242	2.248	2.250	2.271	2.274	2.270
Elazığ	3.092	3.123	3.144	3.166	3.174	3.167	3.165	3.149	3.145	3.165	3.172	3.163
Erzincan	957	970	978	985	987	983	985	985	982	985	988	992
Erzurum	2.810	2.821	2.830	2.835	2.848	2.826	2.816	2.804	2.805	2.813	2.808	2.785
Eskişehir	6.096	6.131	6.173	6.219	6.237	6.232	6.236	6.257	6.295	6.333	6.345	6.328
Gaziantep	11.794	11.843	11.950	12.046	12.170	12.260	12.261	12.307	12.311	12.409	12.365	12.257
Giresun	1.829	1.831	1.841	1.849	1.855	1.852	1.846	1.835	1.837	1.839	1.837	1.823
Gümüşhane	490	492	494	495	499	504	505	507	505	507	510	510
Hakkari	788	790	789	791	791	789	795	798	797	795	798	803
Hatay	8.555	8.622	8.689	8.735	8.786	8.832	8.858	8.856	8.886	8.892	8.869	8.708
Isparta	2.655	2.665	2.684	2.716	2.713	2.715	2.710	2.703	2.698	2.693	2.702	2.686
İçel	12.611	12.694	12.771	12.840	12.866	12.918	12.929	12.902	12.954	13.027	13.071	13.050
İstanbul	260.186	261.050	260.590	261.183	262.271	263.328	263.986	264.799	265.668	267.255	268.514	269.229
İzmir	44.324	44.521	44.726	44.933	45.064	45.223	45.309	45.359	45.489	45.620	45.582	45.467
Kars	728	730	733	738	736	741	744	745	744	745	747	738
Kastamonu	1.452	1.455	1.469	1.481	1.482	1.482	1.484	1.476	1.478	1.481	1.482	1.463
Kayseri	9.602	9.657	9.723	9.756	9.809	9.816	9.831	9.839	9.886	9.943	9.985	9.987
Kırklareli	1.872	1.867	1.872	1.879	1.883	1.897	1.903	1.896	1.907	1.902	1.892	1.852
Kırşehir	950	953	955	962	967	970	970	967	967	969	974	970
Kocaeli	16.029	16.044	16.058	16.113	16.121	16.044	16.045	15.983	15.943	15.892	15.834	15.621
Konya	15.418	15.495	15.600	15.630	15.692	15.657	15.632	15.548	15.513	15.462	15.491	15.303
Kütahya	2.312	2.326	2.335	2.334	2.346	2.341	2.335	2.326	2.320	2.320	2.308	2.300
Malatya	3.470	3.513	3.531	3.532	3.535	3.545	3.548	3.537	3.538	3.542	3.542	3.540
Manisa	5.868	5.923	5.963	5.997	6.009	6.018	6.008	5.977	5.983	5.988	5.985	5.974
Kahramanmaraş	4.180	4.242	4.315	4.359	4.399	4.399	4.404	4.392	4.370	4.400	4.436	4.400
Mardin	3.869	3.871	3.883	3.874	3.887	3.909	3.916	3.922	3.918	3.927	3.913	3.909
Muğla	10.024	10.057	10.091	10.155	10.193	10.167	10.046	10.003	9.968	9.979	9.982	9.919
Muş	1.228	1.233	1.236	1.240	1.238	1.242	1.245	1.247	1.240	1.238	1.219	1.186
Nevşehir	2.349	2.359	2.378	2.394	2.400	2.401	2.402	2.396	2.399	2.395	2.400	2.395
Niğde	1.303	1.305	1.318	1.334	1.340	1.356	1.350	1.346	1.341	1.349	1.359	1.352
Ordu	2.595	2.599	2.619	2.644	2.651	2.649	2.639	2.636	2.634	2.643	2.644	2.636
Rize	1.820	1.822	1.827	1.831	1.834	1.827	1.826	1.819	1.821	1.830	1.834	1.822
Sakarya	6.002	6.027	6.034	6.037	6.049	5.969	5.923	5.912	5.928	5.949	5.939	5.905
Samsun	5.846	5.884	5.939	5.979	5.999	6.022	6.031	6.036	6.041	6.068	6.075	6.060
Siirt	780	781	787	794	796	798	798	798	797	798	798	796
Sinop	794	792	795	799	804	806	808	798	796	795	792	790
Sivas	2.837	2.845	2.866	2.887	2.893	2.895	2.884	2.893	2.905	2.907	2.905	2.909
Tekirdağ	6.697	6.746	6.816	6.876	6.925	6.953	6.969	6.936	6.911	6.938	6.971	6.956
Tokat	1.990	1.999	2.017	2.021	2.022	2.036	2.044	2.041	2.051	2.047	2.043	2.041
Trabzon	4.541	4.578	4.606	4.637	4.654	4.658	4.676	4.658	4.680	4.700	4.692	4.672
Tunceli	262	263	266	266	267	267	269	266	266	266	264	262
Şanlıurfa	7.131	7.201	7.252	7.310	7.338	7.323	7.340	7.326	7.345	7.365	7.367	7.308
Uşak	1.790	1.797	1.816	1.823	1.821	1.825	1.831	1.832	1.832	1.856	1.863	1.864
Van	4.205	4.231	4.260	4.302	4.351	4.366	4.384	4.409	4.421	4.449	4.465	4.472
Yozgat	1.716	1.732	1.736	1.733	1.727	1.724	1.718	1.698	1.693	1.688	1.688	1.685
Zonguldak	2.406	2.403	2.415	2.425	2.421	2.415	2.414	2.418	2.418	2.404	2.408	2.409
Aksaray	2.195	2.219	2.253	2.270	2.276	2.275	2.262	2.243	2.220	2.205	2.186	2.167
Bayburt	260	265	268	269	269	268	270	272	274	274	274	272
Karaman	1.324	1.329	1.335	1.337	1.343	1.347	1.352	1.347	1.342	1.341	1.338	1.314
Kırıkkale	1.242	1.243	1.242	1.249	1.253	1.258	1.250	1.249	1.255	1.256	1.256	1.248
Batman	2.747	2.705	2.705	2.712	2.733	2.744	2.747	2.745	2.751	2.759	2.746	2.734
Şırnak	2.408	2.409	2.407	2.410	2.423	2.426	2.436	2.429	2.418	2.414	2.421	2.430
Bartın	659	661	665	669	668	664	656	646	637	634	632	627
Ardahan	239	239	239	236	236	238	238	239	238	238	236	235
Iğdır	819	813	815	817	818	820	818	809	807	811	812	802
Yalova	1.925	1.926	1.935	1.939	1.938	1.944	1.946	1.938	1.940	1.949	1.961	1.958
Karabük	1.205	1.208	1.213	1.217	1.220	1.211	1.201	1.189	1.178	1.174	1.178	1.166
Kilis	486	490	492	497	501	505	511	508	510	510	509	512
Osmaniye	1.912	1.908	1.908	1.917	1.919	1.927	1.930	1.925	1.918	1.922	1.929	1.912
Düzce	2.206	2.206	2.208	2.212	2.207	2.183	2.173	2.155	2.161	2.176	2.175	2.161
Toplam	**702.811**	**705.690**	**707.893**	**710.738**	**713.482**	**715.135**	**716.132**	**716.884**	**718.463**	**720.987**	**722.705**	**721.524**

Kaynak: GİB.

Tablo 9. Protesto Edilen Senetlerin Adedinin İl Bazında Dağılımı (2016)

İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
İstanbul	12.324	10.883	12.227	12.089	12.071	13.027	14.450	12.475	13.788	13.642	14.127	14.064	155.167
Ankara	6.465	5.429	5.840	5.900	6.238	6.741	7.876	6.752	7.369	6.707	6.987	7.115	79.419
İzmir	3.590	3.267	3.515	3.500	3.659	3.892	4.683	4.025	4.432	4.289	4.255	4.390	47.497
Konya	3.419	2.819	2.919	3.134	3.311	3.524	4.194	4.068	4.394	4.022	4.026	4.283	44.113
Antalya	2.098	1.967	2.111	2.341	2.890	4.141	5.102	4.531	4.187	3.261	2.896	2.549	38.074
Bursa	2.518	2.161	2.384	2.385	2.516	2.772	3.241	2.778	3.073	2.855	2.930	2.941	32.554
Gaziantep	1.495	1.269	1.319	1.354	1.324	1.455	1.658	1.532	1.616	1.499	1.621	1.596	17.738
Adana	1.424	1.338	1.279	1.442	1.463	1.448	1.690	1.389	1.498	1.562	1.533	1.462	17.528
Kayseri	1.297	1.050	1.074	1.140	1.237	1.410	1.675	1.488	1.600	1.561	1.558	1.547	16.637
Kocaeli (İzmit)	1.198	1.101	1.184	1.145	1.195	1.331	1.425	1.242	1.321	1.183	1.351	1.435	15.111
Samsun	1.288	1.100	1.154	1.097	1.120	1.213	1.434	1.075	1.315	1.240	1.274	1.347	14.657
İçel (Mersin)	1.120	1.036	1.106	1.081	1.127	1.241	1.372	1.232	1.337	1.314	1.248	1.299	14.513
Muğla	881	784	902	930	971	1.403	1.803	1.603	1.574	1.214	1.169	1.177	14.411
Manisa	1.060	903	1.004	996	1.013	1.082	1.225	1.091	1.391	1.293	1.380	1.491	13.929
Balıkesir	1.086	905	955	963	1.030	1.158	1.374	1.202	1.414	1.230	1.198	1.145	13.660
Aydın	672	664	732	695	783	952	1.243	1.075	1.144	984	983	987	10.914
Denizli	800	717	775	805	846	877	967	871	974	889	931	980	10.432
Hatay (Antakya)	769	706	775	763	780	815	959	784	896	784	855	951	9.837
Sakarya (Adapazarı)	749	669	669	731	674	801	932	745	858	829	915	988	9.560
Şanlıurfa	624	582	581	622	682	713	926	774	734	695	746	784	8.463
Trabzon	703	589	567	581	652	764	831	705	730	698	665	740	8.225
Ordu	632	540	529	617	582	654	786	617	676	726	728	782	7.869
Kahramanmaraş	592	485	485	524	553	665	734	662	727	642	713	765	7.547
Tekirdağ	546	492	549	554	519	591	705	649	714	620	662	630	7.231
Afyonkarahisar	495	440	509	470	503	576	611	639	693	603	617	636	6.792
Eskişehir	532	460	495	495	501	545	622	602	652	596	618	639	6.757
Diyarbakır	519	432	476	458	464	467	545	475	505	473	473	571	5.858
Çorum	389	319	356	343	350	438	553	452	568	532	534	522	5.356
Çanakkale	436	327	382	371	405	419	472	487	547	491	520	460	5.317
Erzurum	502	396	385	422	380	404	504	417	441	456	441	448	5.196
Malatya	374	338	349	337	378	437	529	454	461	422	475	496	5.050
Zonguldak	450	394	421	421	445	438	542	354	373	350	399	413	5.000
Isparta	369	339	365	374	390	430	452	405	501	421	450	481	4.977
Düzce	353	274	291	288	329	352	399	400	477	432	448	438	4.481
Van	438	318	291	313	323	392	428	393	418	354	389	386	4.443
Uşak	372	332	310	315	318	321	401	350	395	369	377	396	4.256
Giresun	395	346	335	346	336	350	374	343	360	336	360	374	4.255
Tokat	356	271	270	289	353	353	397	356	390	403	405	394	4.237
Sivas	350	252	263	284	300	359	385	313	414	421	418	431	4.190
Osmaniye	320	290	343	330	355	352	388	361	359	377	337	362	4.174
Amasya	380	300	303	340	334	344	378	373	380	343	339	330	4.144
Edirne	301	246	288	307	297	319	363	392	383	341	367	416	4.020
Kütahya	344	279	285	285	334	333	393	308	367	342	352	359	3.981
Aksaray	272	217	237	262	288	285	404	365	367	360	376	360	3.793
Bolu	299	231	236	244	278	300	352	298	286	305	307	340	3.476
Elazığ	298	237	234	229	277	308	354	259	284	291	290	308	3.369
Rize	308	261	271	261	255	291	374	266	293	235	231	286	3.332
Nevşehir	237	196	188	216	222	286	309	230	302	280	349	318	3.133
Kırklareli	218	205	221	205	234	259	322	305	326	293	278	223	3.089
Karaman	238	171	213	199	222	269	271	272	330	265	293	331	3.074
Yozgat	235	155	164	202	215	248	272	265	322	307	279	307	2.971
Niğde	234	199	160	200	208	217	275	241	272	258	348	339	2.951
Burdur	214	229	221	200	207	219	248	214	263	239	257	205	2.716
Kastamonu	261	215	188	193	225	231	275	254	229	188	198	235	2.692
Adıyaman	217	158	184	201	233	237	263	202	198	184	208	198	2.483
Kırıkkale	210	177	187	192	187	186	232	216	210	205	205	229	2.436
Kırşehir	178	129	156	147	153	180	233	246	280	242	203	216	2.363
Mardin	239	215	203	176	163	182	194	181	202	197	186	220	2.358
Artvin	175	174	164	153	175	206	239	204	225	205	217	196	2.333
Yalova	124	130	139	141	161	187	212	184	208	192	195	211	2.084
Karabük	160	157	139	127	144	151	201	160	171	134	146	151	1.841
Sinop	157	135	129	132	142	152	188	138	159	158	162	156	1.808
Batman	165	145	131	142	140	150	157	137	157	142	166	166	1.798
Bilecik	129	111	115	105	143	127	150	141	180	174	184	181	1.740
Bartın	153	131	117	129	123	113	147	162	171	157	128	135	1.666
Muş	159	123	127	136	120	132	146	111	123	121	143	184	1.625
Ağrı	153	130	117	98	95	120	142	124	151	147	176	170	1.623
Kars	112	96	108	100	81	99	137	127	156	134	147	152	1.449
Erzincan	117	97	80	90	121	147	146	115	135	116	125	156	1.445
Çankırı	82	66	78	82	83	116	120	101	126	110	104	127	1.195
Ardahan	85	59	71	50	56	79	74	72	234	121	105	129	1.135
Bitlis	113	67	77	92	88	88	105	83	103	84	99	92	1.091
Iğdır	66	57	57	71	75	75	90	86	93	85	98	91	944
Gümüşhane	70	46	39	57	75	90	101	78	104	79	83	103	925
Bingöl	86	50	55	48	74	74	91	90	84	84	91	94	921
Şırnak	55	73	121	43	26	43	58	53	52	52	61	66	703
Kilis	64	52	61	53	55	56	59	63	62	54	60	58	697
Hakkari	72	73	60	29	36	60	54	47	45	41	60	53	630
Bayburt	35	30	36	43	29	44	58	37	62	62	43	44	523
Siirt	38	25	26	39	24	32	27	38	41	32	34	34	390
Tunceli	20	15	11	20	17	11	16	17	9	15	25	21	197
Toplam	**61.073**	**52.846**	**56.473**	**57.284**	**59.781**	**66.349**	**77.117**	**67.421**	**73.461**	**68.149**	**69.730**	**70.885**	**780.569**
Global Toplam (1)	**21.098**	**18.963**	**20.081**	**19.826**	**18.863**	**20.489**	**22.505**	**18.329**	**20.146**	**18.100**	**18.897**	**19.112**	**236.409**
Genel Toplam	**82.171**	**71.809**	**76.554**	**77.110**	**78.644**	**86.838**	**99.622**	**85.750**	**93.607**	**86.249**	**88.627**	**89.997**	**1.016.978**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi.
(1): Senet bazı asgari indirim limiti 2.000 TL olup, bunun altındaki tutarlar toplu olarak bilidirllmektedir.

Tablo 10. Protesto Edilen Senetlerin Tutarının İl Bazında Dağılımı (2016)

(Bin TL)

İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
İstanbul	285.978	181.364	218.035	244.397	272.795	215.001	335.595	252.883	321.817	316.755	353.060	298.808	3.296.488
Ankara	99.573	71.000	81.657	86.659	72.104	83.308	103.824	117.160	92.551	103.325	127.306	611.014	1.649.481
İzmir	57.876	65.737	44.076	109.279	68.667	47.051	47.090	73.780	55.662	71.059	54.136	80.168	774.580
Antalya	31.466	24.341	32.086	31.656	60.039	50.082	75.737	63.168	47.941	43.751	66.645	35.743	562.657
Gaziantep	25.245	29.547	28.129	20.907	31.004	66.972	138.344	24.764	48.167	21.639	22.253	32.358	489.329
Konya	55.081	23.032	31.086	26.736	27.729	30.326	37.512	48.259	43.497	42.119	39.679	46.876	451.934
Bursa	26.681	29.003	33.140	26.588	29.206	32.783	33.980	29.809	61.057	37.378	34.188	40.033	413.847
Adana	22.243	25.757	20.264	21.966	26.151	37.649	30.255	19.336	20.645	26.976	25.225	18.989	295.457
Kocaeli (İzmit)	20.373	28.677	22.272	24.411	15.384	17.627	17.529	24.119	19.135	18.528	14.529	19.225	241.810
Şanlıurfa	7.802	6.538	30.474	9.763	9.200	8.492	51.802	11.384	9.815	16.629	49.785	13.107	224.791
Kayseri	19.282	20.166	13.295	12.094	14.647	14.644	18.522	15.487	20.137	19.899	19.304	17.231	204.707
Samsun	12.933	10.768	11.839	16.490	10.191	15.743	11.136	16.172	18.494	14.283	13.185	18.213	169.447
İçel (Mersin)	11.731	8.519	14.169	12.559	14.626	14.167	14.448	24.488	15.224	15.621	12.125	11.100	168.778
Denizli	8.728	7.365	12.582	12.564	7.300	12.944	14.188	7.367	37.054	8.373	10.623	12.312	151.402
Muğla	7.531	6.352	7.285	8.690	8.178	12.347	19.736	15.421	15.371	13.121	15.096	13.571	142.697
Manisa	11.405	4.209	18.119	9.162	7.006	12.745	9.379	10.451	11.560	11.192	12.663	17.133	135.025
Aydın	5.484	5.493	6.707	8.431	8.478	8.719	12.714	17.295	9.934	17.923	9.353	9.685	120.216
Balıkesir	8.640	8.181	8.568	9.544	8.407	9.819	11.363	9.614	11.371	10.646	10.486	8.911	115.551
Sakarya (Adapazarı)	6.219	6.923	6.497	6.353	5.545	7.521	17.651	10.547	12.553	8.670	11.283	11.095	110.857
Afyonkarahisar	17.475	5.709	6.407	11.742	4.440	4.790	5.446	11.266	6.355	5.700	10.786	14.247	104.363
Trabzon	7.527	6.960	7.384	6.349	6.689	11.820	13.369	9.284	7.582	9.729	7.223	8.669	102.585
Hatay (Antakya)	18.361	3.066	3.906	2.670	6.270	7.614	8.789	6.195	9.161	7.107	15.054	8.490	96.684
Kahramanmaraş	8.246	12.978	4.038	3.099	5.154	6.092	6.851	11.583	8.076	12.016	7.442	8.668	94.242
Diyarbakır	4.242	4.139	8.934	9.196	5.676	11.476	6.249	5.816	6.224	6.427	7.076	11.340	86.794
Tekirdağ	6.706	6.671	5.287	5.940	5.546	6.437	8.824	6.896	7.297	5.868	5.973	5.807	77.252
Eskişehir	6.780	4.572	6.052	5.025	7.057	5.588	5.227	6.953	6.633	7.680	6.374	7.141	75.079
Ordu	4.279	5.568	5.080	4.529	5.655	5.539	6.114	5.788	5.626	5.779	12.714	6.193	72.864
Çorum	3.459	2.598	3.047	2.734	3.886	7.306	15.244	6.245	4.735	4.013	3.860	13.982	71.109
Erzurum	6.903	3.629	10.304	3.870	3.027	4.261	5.287	3.597	6.241	6.130	6.632	7.181	67.062
Van	3.961	3.497	3.124	4.072	3.430	6.295	5.684	4.925	5.232	5.982	4.683	13.972	64.856
Çanakkale	6.379	10.191	4.648	11.149	2.618	3.870	3.663	4.529	4.115	4.105	5.567	3.863	64.699
Osmaniye	11.044	6.072	5.189	9.049	3.436	3.274	3.474	3.577	2.919	7.686	5.202	3.769	64.692
Batman	2.332	2.009	1.552	1.828	4.809	1.889	1.750	1.659	3.604	3.687	6.396	24.766	56.279
Uşak	4.481	4.401	3.821	4.035	4.703	2.787	3.859	3.443	3.526	3.800	6.001	7.438	52.295
Zonguldak	2.907	2.879	2.869	3.606	3.304	16.027	5.369	2.706	2.876	2.528	2.887	3.488	51.447
Düzce	3.061	1.893	2.160	2.380	8.770	2.900	3.873	2.944	5.539	3.713	5.178	6.074	48.485
Malatya	2.554	4.290	2.739	2.402	2.830	3.953	3.892	3.814	4.578	3.683	4.462	4.465	43.662
Artvin	1.504	1.238	1.087	781	4.280	1.462	21.455	2.848	2.061	2.581	2.127	1.615	43.039
Isparta	2.858	1.634	5.093	1.862	3.065	3.990	3.761	3.360	4.278	3.453	3.793	5.380	42.527
Kırklareli	3.530	5.273	2.031	2.180	1.971	2.884	3.081	3.876	3.738	2.885	2.911	4.998	39.357
Tokat	2.460	2.168	2.224	1.951	7.428	2.932	2.763	3.175	3.086	3.474	3.297	3.361	38.318
Kütahya	2.442	6.311	1.690	1.584	4.210	2.235	2.907	2.038	4.795	2.681	3.863	2.970	37.728
Edirne	2.478	2.137	2.944	1.308	2.319	2.302	2.955	3.703	4.165	2.944	3.585	4.755	35.594
Amasya	2.634	1.950	1.816	2.116	2.770	2.724	3.628	4.232	3.156	3.154	3.300	2.958	34.439
Bolu	2.062	1.651	1.821	1.991	1.979	2.255	3.162	4.816	3.102	3.600	2.763	3.833	33.034
Sivas	2.505	1.844	1.559	1.847	2.247	2.791	3.537	2.676	3.847	3.496	3.251	3.348	32.949
Niğde	1.935	1.559	1.814	2.133	3.006	4.588	3.544	1.966	3.502	2.833	3.249	2.627	32.756
Aksaray	1.862	1.275	1.987	2.346	2.467	3.665	2.892	3.056	3.121	2.967	3.489	3.240	32.365
Adıyaman	3.620	2.079	2.245	2.068	3.994	3.163	3.291	2.173	2.215	2.679	2.316	2.167	32.011
Burdur	1.509	2.411	3.654	1.803	1.981	6.342	1.832	2.241	2.798	2.415	2.468	2.132	31.585
Karaman	1.044	1.247	1.115	6.573	2.000	1.996	2.865	2.465	3.092	2.276	3.113	3.311	31.095
Mardin	2.948	2.254	4.147	5.436	1.686	1.806	2.067	1.999	2.294	1.681	2.023	2.633	30.974
Elazığ	2.730	1.640	1.757	1.994	2.048	2.655	3.396	2.658	2.654	2.828	2.898	3.026	30.285
Giresun	3.039	1.584	3.076	2.936	1.893	2.163	2.290	2.521	3.066	2.314	2.674	2.532	30.086
Kastamonu	2.385	2.076	2.706	3.064	1.908	1.881	4.241	2.160	1.833	1.367	1.982	2.115	27.718
Nevşehir	2.338	1.324	1.318	1.856	2.290	3.149	2.253	1.869	2.373	2.936	2.809	3.088	27.602
Kırıkkale	2.301	1.765	1.726	1.543	1.498	1.150	1.653	1.935	5.890	1.912	2.120	3.109	26.602
Kırşehir	1.719	1.398	1.749	1.651	2.593	3.950	1.808	2.232	2.890	2.456	1.609	2.049	26.105
Yozgat	2.174	1.371	1.485	1.756	1.763	1.740	2.046	2.702	3.250	2.845	2.298	2.582	26.011
Yalova	1.017	1.358	1.239	1.295	1.773	1.694	3.134	2.074	2.097	2.170	2.769	3.149	23.769
Rize	2.085	1.609	1.598	2.124	1.566	1.867	2.642	1.972	2.103	1.676	1.855	2.064	23.162
Muş	1.857	1.902	1.590	1.620	1.253	1.591	1.267	1.051	1.530	1.892	2.556	3.253	21.361
Ağrı	1.088	2.535	657	670	1.086	1.531	1.349	1.867	1.578	1.831	1.651	4.343	20.184
Bilecik	1.051	751	1.522	724	1.126	1.026	1.224	1.172	1.912	5.051	1.718	1.465	18.742
Kars	1.071	738	1.323	795	705	767	1.040	930	4.706	1.628	1.503	1.631	16.837
Iğdır	941	1.002	652	649	2.194	661	3.224	787	1.796	973	1.794	1.209	15.880
Karabük	1.244	1.209	1.255	1.189	1.026	1.246	1.324	987	1.355	1.280	1.296	1.169	14.580
Çankırı	1.570	1.695	1.299	1.086	805	812	982	768	1.296	1.298	809	2.036	14.456
Şırnak	698	432	631	421	311	591	748	769	757	969	1.106	6.179	13.613
Bitlis	1.247	898	681	857	932	1.165	1.188	918	1.511	806	868	1.368	12.438
Bartın	1.584	557	696	742	952	1.016	1.027	1.084	1.074	1.381	1.061	1.185	12.359
Ardahan	955	355	562	470	612	800	608	550	2.436	1.300	1.018	2.502	12.168
Sinop	893	724	628	683	753	827	1.076	962	990	1.131	1.176	1.036	10.878
Erzincan	819	795	530	372	748	1.019	1.085	847	999	1.396	953	1.243	10.805
Bingöl	659	597	335	863	1.044	825	1.497	958	852	788	1.302	911	10.631
Gümüşhane	288	496	888	616	743	1.925	914	810	1.102	710	831	863	10.186
Hakkari	869	603	499	646	674	555	966	423	306	601	831	666	7.637
Kilis	825	474	508	382	443	484	473	699	567	475	604	487	6.421
Bayburt	261	204	216	328	214	523	707	434	654	743	455	524	5.263
Siirt	832	242	363	434	255	293	201	528	660	361	420	399	4.987
Tunceli	151	102	67	101	140	60	178	172	51	124	186	175	1.507
Toplam	**919.054**	**719.561**	**793.603**	**859.771**	**862.707**	**892.963**	**1.222.045**	**974.186**	**1.073.841**	**1.011.877**	**1.113.134**	**1.580.807**	**12.023.549**
Global Toplam (1)	**22.994**	**20.333**	**21.916**	**21.910**	**20.763**	**23.279**	**25.506**	**20.855**	**23.011**	**20.719**	**21.465**	**21.834**	**264.584**
Genel Toplam	**942.048**	**739.894**	**815.519**	**881.681**	**883.469**	**916.242**	**1.247.551**	**995.041**	**1.096.852**	**1.032.595**	**1.134.599**	**1.602.641**	**12.288.133**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi

(1): Senet bazı asgari indirim limiti 2.000 TL olup, bunun altındaki tutarlar toplu olarak bilidirllmektedir.

Tablo 11. İllere ve Bölgelere Göre Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Adetleri (2016)

Bölgeler [1], İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
İstanbul	**12.790**	**22.841**	**17.804**	**12.145**	**22.526**	**17.440**	**12.160**	**24.364**	**18.927**	**19.901**	**18.017**	**13.832**	**212.747**
Batı Marmara	**1.664**	**2.659**	**1.997**	**1.195**	**2.778**	**2.052**	**1.355**	**2.984**	**2.230**	**2.143**	**2.197**	**1.633**	**24.887**
Balıkesir	445	736	627	392	993	781	506	1.235	861	834	801	511	8.722
Çanakkale	266	343	236	126	333	293	225	359	226	210	203	145	2.965
Edirne	326	499	294	176	293	143	77	223	161	162	173	192	2.719
Kırklareli	174	243	197	95	283	210	118	268	220	268	287	264	2.627
Tekirdağ	453	838	643	406	876	625	429	899	762	669	733	521	7.854
Ege	**4.910**	**8.978**	**7.168**	**4.888**	**9.574**	**7.382**	**5.265**	**10.849**	**7.805**	**7.773**	**6.532**	**4.805**	**85.929**
Afyonkarahisar	317	590	324	260	540	325	205	605	373	387	354	222	4.502
Aydın	446	765	688	422	776	665	495	1.125	773	772	709	635	8.271
Denizli	569	1.253	857	569	1.027	735	494	997	728	788	808	680	9.505
İzmir	2.346	3.914	3.133	2.284	4.444	3.566	2.575	5.028	3.721	3.687	2.963	2.000	39.661
Kütahya	209	345	365	166	370	260	226	407	355	328	253	241	3.525
Manisa	431	1.018	843	558	1.240	791	418	1.111	707	741	578	410	8.846
Muğla	373	691	656	415	843	820	634	1.221	924	807	626	444	8.454
Uşak	219	402	302	214	334	220	218	355	224	263	241	173	3.165
Doğu Marmara	**4.913**	**9.166**	**7.593**	**5.049**	**10.598**	**7.665**	**5.162**	**11.273**	**7.945**	**7.821**	**7.117**	**5.144**	**89.446**
Bilecik	111	226	160	130	321	171	160	258	214	200	170	108	2.229
Bolu	140	218	158	180	373	269	219	453	292	286	236	171	2.995
Bursa	2.059	4.264	3.479	2.211	4.672	3.189	2.063	4.809	3.379	3.167	2.806	1.985	38.083
Düzce	200	372	253	148	473	304	226	746	468	505	437	301	4.433
Eskişehir	408	964	879	518	1.086	797	582	1.058	797	894	823	602	9.408
Kocaeli (İzmit)	1.252	2.022	1.737	1.246	2.362	1.939	1.232	2.319	1.740	1.637	1.617	1.212	20.315
Sakarya (Adapazarı)	595	842	774	485	1.060	802	548	1.232	752	894	809	635	9.428
Yalova	148	258	153	131	251	194	132	398	303	238	219	130	2.555
Batı Anadolu	**4.243**	**7.520**	**5.644**	**3.999**	**7.797**	**5.566**	**3.984**	**9.684**	**6.845**	**7.165**	**6.381**	**4.323**	**73.151**
Ankara	3.330	6.020	4.354	3.105	6.103	4.176	3.076	7.508	5.163	5.256	4.567	3.167	55.825
Karaman	63	133	89	77	156	143	108	318	198	188	157	87	1.717
Konya	850	1.367	1.201	817	1.538	1.247	800	1.858	1.484	1.721	1.657	1.069	15.609
Akdeniz	**6.027**	**10.902**	**8.979**	**6.088**	**12.216**	**10.106**	**6.368**	**13.777**	**9.953**	**9.703**	**9.000**	**6.496**	**109.615**
Adana	1.235	2.619	2.340	1.801	2.758	2.289	1.333	2.811	2.093	2.059	1.928	1.609	24.875
Antalya	2.267	3.836	3.267	2.237	4.672	4.439	2.914	6.576	4.538	4.179	3.634	2.453	45.012
Burdur	100	212	145	76	265	184	131	228	169	170	168	87	1.935
Hatay (Antakya)	617	1.187	728	386	1.078	670	449	1.043	790	910	918	687	9.463
Isparta	118	249	207	154	267	173	86	195	123	141	156	108	1.977
Içel (Mersin)	1.058	1.630	1.280	791	1.870	1.378	837	1.657	1.299	1.327	1.359	983	15.469
Kahramanmaraş	374	696	577	325	792	626	384	795	552	542	457	342	6.462
Osmaniye	258	473	435	318	514	347	234	472	389	375	380	227	4.422
Orta Anadolu	**1.484**	**2.908**	**2.222**	**1.165**	**3.285**	**2.505**	**1.978**	**4.003**	**2.762**	**2.745**	**2.404**	**1.707**	**29.168**
Aksaray	142	190	179	59	165	92	44	197	206	227	163	112	1.776
Kayseri	463	1.097	798	466	1.269	949	646	1.492	1.118	1.107	1.065	793	11.263
Kırıkkale	177	242	303	143	267	150	120	299	167	181	117	60	2.226
Kırşehir	169	243	153	53	182	180	108	174	79	97	105	58	1.601
Nevşehir	71	161	124	70	234	177	154	296	251	224	217	138	2.117
Niğde	87	215	170	107	365	328	265	356	211	207	161	101	2.573
Sivas	284	570	377	186	512	312	374	796	456	435	333	264	4.899
Yozgat	91	190	118	81	291	317	267	393	274	267	243	181	2.713
Batı Karadeniz	**1.801**	**4.098**	**3.022**	**1.644**	**4.266**	**2.915**	**1.753**	**4.303**	**2.761**	**2.938**	**2.769**	**2.139**	**34.409**
Amasya	267	438	337	230	415	270	223	476	369	320	302	217	3.864
Bartın	83	170	161	72	212	122	78	172	108	72	91	44	1.385
Çankırı	46	63	80	34	59	44	17	86	68	71	62	91	721
Çorum	191	547	418	199	657	411	232	597	309	275	227	212	4.275
Karabük	45	207	166	82	195	110	78	229	181	182	197	149	1.821
Kastamonu	36	95	76	47	148	99	71	158	121	131	169	137	1.288
Samsun	649	1.627	1.110	558	1.460	970	558	1.465	848	1.010	903	639	11.797
Sinop	39	65	41	24	104	74	47	85	67	70	50	20	686
Tokat	176	333	236	159	398	239	161	376	290	328	310	264	3.270
Zonguldak	269	553	397	239	618	576	288	659	400	479	458	366	5.302
Doğu Karadeniz	**872**	**1.875**	**1.332**	**843**	**1.843**	**1.466**	**929**	**2.408**	**1.622**	**1.691**	**1.371**	**1.020**	**17.272**
Artvin	27	77	59	32	102	85	39	139	101	122	94	73	950
Giresun	64	199	184	190	241	217	119	305	261	265	199	121	2.365
Gümüşhane	32	57	66	34	105	59	26	98	44	55	55	39	670
Ordu	178	323	208	119	269	252	205	507	369	381	359	261	3.431
Rize	168	396	209	119	340	257	169	335	209	218	170	164	2.754
Trabzon	403	823	606	349	786	596	371	1.024	638	650	494	362	7.102
Kuzeydoğu Anadolu	**719**	**1.234**	**819**	**470**	**1.467**	**1.131**	**639**	**1.754**	**1.359**	**1.487**	**1.357**	**1.103**	**13.539**
Ağrı	92	220	139	62	343	269	146	413	389	481	445	373	3.372
Ardahan	31	61	38	21	68	63	37	63	63	64	76	61	646
Bayburt	33	27	40	28	75	58	32	65	56	40	33	27	514
Erzincan	102	95	74	73	169	125	74	233	128	154	154	122	1.503
Erzurum	278	520	314	164	459	350	167	498	389	410	355	279	4.183
Iğdır	119	155	129	71	207	159	116	295	204	171	162	114	1.902
Kars	64	156	85	51	146	107	67	187	130	167	132	127	1.419
Ortadoğu Anadolu	**1.489**	**3.141**	**2.162**	**1.196**	**3.279**	**2.384**	**1.261**	**3.390**	**2.268**	**2.212**	**2.209**	**1.620**	**26.611**
Bingöl	94	205	137	71	202	142	75	260	164	184	177	108	1.819
Bitlis	201	270	212	98	318	206	118	339	237	237	211	228	2.675
Elazığ	418	897	640	347	716	518	342	840	601	531	568	342	6.760
Hakkari	108	252	168	96	311	356	89	216	124	115	118	85	2.038
Malatya	302	607	439	304	646	412	237	587	380	348	381	259	4.902
Muş	87	222	161	71	219	149	100	254	187	196	224	163	2.033
Tunceli	13	38	28	17	22	14	15	30	27	43	33	26	306
Van	266	650	377	192	845	587	285	864	548	558	497	409	6.078
Güneydoğu Anadolu	**3.689**	**6.829**	**5.520**	**3.108**	**7.590**	**5.109**	**3.193**	**7.760**	**4.922**	**4.968**	**4.713**	**3.746**	**61.147**
Adıyaman	207	316	204	139	301	224	178	359	251	261	238	209	2.887
Batman	226	416	301	187	490	307	204	587	413	432	349	258	4.170
Diyarbakir	871	1.434	1.261	695	1.653	1.031	518	1.602	915	859	765	680	12.284
Gaziantep	962	2.040	1.552	1.032	2.308	1.712	1.133	2.409	1.632	1.579	1.632	1.106	19.097
Kilis	71	66	59	35	85	61	52	93	66	84	80	56	808
Mardin	411	803	614	365	722	418	317	744	410	477	416	347	6.044
Siirt	44	144	106	58	215	117	80	253	161	122	92	81	1.473
Şanlıurfa	645	1.106	842	445	1.240	953	637	1.388	912	999	912	847	10.926
Şırnak	252	504	581	152	576	286	74	325	162	155	229	162	3.458
Diğer[2]	**0**	**0**	**0**	**0**	**11**	**11**	**3**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**25**
Toplam	**44.601**	**82.151**	**64.262**	**41.790**	**87.230**	**65.732**	**44.050**	**96.549**	**69.399**	**70.547**	**64.067**	**47.568**	**777.946**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi.

(1): Bu tabloda, 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırılması kullanılmıştır.

(2): Bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve yurt dışı şubelerinden bildirilen ibrazında ödenen çekleri göstermektedir.

Tablo 12. İllere ve Bölgelere Göre Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları (2016)

(Bin TL)

Bölgeler(1), İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
İstanbul	**599.887**	**988.308**	**786.886**	**720.377**	**916.727**	**731.786**	**553.357**	**1.028.189**	**869.577**	**910.010**	**831.689**	**736.788**	**9.673.582**
Batı Marmara	**66.342**	**66.187**	**52.266**	**30.129**	**68.244**	**57.732**	**43.598**	**82.107**	**65.869**	**57.894**	**64.795**	**48.356**	**703.519**
Balıkesir	15.266	20.724	15.026	8.977	21.932	20.929	15.904	37.920	28.573	25.413	24.653	13.525	248.843
Çanakkale	9.635	8.770	5.657	2.823	7.188	6.968	5.571	7.910	4.935	4.552	3.709	3.335	71.052
Edirne	8.085	10.892	7.268	3.568	6.407	3.533	3.738	4.854	3.241	2.661	3.936	5.356	63.538
Kırklareli	18.660	5.147	5.440	3.029	7.447	6.539	2.764	6.194	4.959	6.219	8.636	7.437	82.472
Tekirdağ	14.695	20.654	18.875	11.731	25.271	19.763	15.621	25.229	24.162	19.048	23.862	18.703	237.614
Ege	**150.706**	**244.188**	**201.024**	**159.964**	**266.674**	**232.432**	**160.544**	**309.525**	**234.424**	**240.994**	**199.372**	**159.734**	**2.559.580**
Afyonkarahisar	11.551	14.063	7.567	10.108	13.089	6.934	6.420	14.956	10.581	8.739	6.976	7.931	118.915
Aydın	12.624	16.351	15.704	10.682	21.604	30.078	13.067	28.050	20.325	22.295	20.824	19.978	231.583
Denizli	13.468	38.187	26.002	25.536	30.105	27.214	18.537	33.207	24.811	27.823	31.294	30.244	326.428
İzmir	76.667	117.168	100.164	78.929	142.237	112.090	86.922	164.208	125.293	119.119	91.386	65.463	1.279.646
Kütahya	6.980	8.097	7.804	3.770	6.037	3.731	3.209	8.212	6.237	6.833	5.925	6.302	73.136
Manisa	12.376	25.558	19.882	16.134	26.221	18.867	12.300	24.546	16.877	18.303	13.551	11.956	216.571
Muğla	10.051	14.201	16.231	8.836	21.091	27.367	16.137	28.893	24.296	29.428	21.432	12.057	230.020
Uşak	6.990	10.563	7.671	5.968	6.290	6.150	3.951	7.453	6.004	8.454	7.984	5.803	83.281
Doğu Marmara	**161.900**	**281.530**	**236.133**	**166.267**	**307.792**	**224.724**	**170.415**	**365.809**	**274.821**	**277.142**	**288.243**	**180.695**	**2.935.470**
Bilecik	2.107	3.732	2.430	2.178	5.451	3.069	2.810	18.705	7.130	8.389	7.400	5.407	68.808
Bolu	3.218	4.394	2.952	4.013	7.190	5.521	5.308	8.271	5.776	6.010	5.100	3.877	61.629
Bursa	69.060	140.791	101.525	66.106	135.751	95.291	66.483	157.946	111.683	103.736	96.618	67.613	1.212.602
Düzce	4.582	8.026	5.461	3.934	12.555	7.894	8.514	18.389	11.555	13.231	10.465	8.025	112.631
Eskişehir	11.440	25.732	33.296	20.721	34.176	23.677	19.701	38.685	35.352	43.437	37.291	25.078	348.586
Kocaeli (İzmit)	53.368	75.141	67.575	51.402	78.509	60.604	47.099	84.582	73.014	70.803	101.761	50.191	814.049
Sakarya (Adapazarı)	15.191	19.210	19.134	14.945	28.926	24.980	17.775	31.497	22.023	25.153	22.613	16.818	258.265
Yalova	2.934	4.503	3.761	2.969	5.235	3.688	2.725	7.734	8.287	6.382	6.994	3.687	58.900
Batı Anadolu	**186.752**	**265.593**	**253.546**	**167.982**	**264.958**	**225.649**	**168.715**	**370.627**	**269.565**	**289.863**	**241.044**	**209.614**	**2.913.908**
Ankara	156.050	223.277	212.794	140.687	222.830	181.743	141.288	309.354	218.286	233.638	188.358	168.771	2.397.077
Karaman	1.762	2.965	2.565	2.329	3.267	2.494	2.948	6.558	4.109	4.082	4.038	2.006	39.123
Konya	28.941	39.351	38.187	24.966	38.861	41.412	24.479	54.714	47.170	52.143	48.648	38.837	477.708
Akdeniz	**216.759**	**333.811**	**272.088**	**253.831**	**345.735**	**302.069**	**213.547**	**400.197**	**306.641**	**333.626**	**280.068**	**213.725**	**3.472.096**
Adana	41.529	77.571	74.372	59.496	77.598	71.396	44.450	93.274	76.399	65.613	68.403	61.581	811.683
Antalya	90.801	132.041	98.397	76.063	141.173	136.621	104.560	198.462	139.083	170.614	119.857	80.169	1.487.839
Burdur	3.152	6.027	3.548	2.790	6.142	6.804	2.480	5.541	5.594	5.016	5.557	2.294	54.946
Hatay (Antakya)	19.116	32.694	24.039	11.951	25.631	20.961	14.671	24.062	21.749	28.473	25.250	18.654	267.250
Isparta	3.916	6.530	6.007	5.920	7.722	4.264	2.632	5.290	3.499	4.299	4.075	3.388	57.542
İçel (Mersin)	38.564	50.116	37.851	78.710	57.976	38.953	28.030	45.829	38.157	37.417	38.725	30.554	520.883
Kahramanmaraş	11.229	16.402	15.922	9.486	17.298	14.890	10.806	18.698	14.349	14.725	11.775	11.129	166.709
Osmaniye	8.453	12.430	11.951	9.413	12.195	8.180	5.918	9.041	7.811	7.469	6.427	5.955	105.244
Orta Anadolu	**41.746**	**74.058**	**59.468**	**40.076**	**80.963**	**60.701**	**58.026**	**107.479**	**84.925**	**83.603**	**73.454**	**54.162**	**818.661**
Aksaray	2.827	3.838	3.724	1.966	3.695	1.917	1.115	5.334	8.205	8.962	5.791	3.630	51.005
Kayseri	14.389	30.587	23.923	17.673	33.029	26.187	26.503	48.490	37.788	37.254	34.132	27.053	357.010
Kırıkkale	4.944	6.033	6.492	5.032	6.956	2.874	3.628	7.317	3.752	3.652	4.161	1.270	56.111
Kırşehir	4.859	7.061	4.169	1.448	3.332	5.365	3.127	3.086	1.323	1.532	2.065	1.117	38.483
Nevşehir	1.335	3.062	2.353	1.526	7.854	4.411	4.783	7.067	8.410	8.556	7.799	5.734	62.889
Niğde	3.964	7.403	7.104	4.282	10.341	8.755	5.070	6.870	4.815	4.894	3.669	2.037	69.204
Sivas	7.936	13.893	9.806	4.990	12.217	7.681	11.146	23.331	14.901	13.729	11.035	9.119	139.784
Yozgat	1.491	2.181	1.897	3.159	3.539	3.512	2.654	5.984	5.732	5.024	4.802	4.202	44.175
Batı Karadeniz	**49.806**	**82.460**	**70.311**	**44.660**	**76.440**	**60.234**	**42.741**	**81.322**	**63.478**	**70.531**	**65.438**	**66.454**	**773.876**
Amasya	5.662	8.765	5.237	5.546	6.122	4.796	4.140	9.252	9.424	8.411	6.325	5.054	78.734
Bartın	2.136	3.123	3.572	1.350	3.072	1.988	2.560	2.723	2.693	878	1.444	1.673	27.213
Çankırı	801	850	1.918	1.265	1.534	1.415	629	1.401	1.353	1.257	1.358	3.464	17.246
Çorum	3.784	7.113	4.980	3.498	8.304	8.064	8.536	11.079	7.135	6.271	4.401	5.022	78.187
Karabük	1.055	3.648	5.648	2.468	5.119	2.872	3.111	4.826	5.050	5.246	5.038	4.173	48.256
Kastamonu	575	1.483	1.732	1.191	2.745	2.378	2.246	4.014	2.546	4.015	4.099	4.404	31.428
Samsun	25.278	39.672	32.867	20.359	28.727	19.441	11.293	28.263	19.352	25.364	26.227	30.409	307.251
Sinop	713	1.471	553	441	1.993	1.244	828	1.660	1.269	1.596	840	330	12.937
Tokat	5.039	8.201	4.895	3.096	6.898	4.367	3.022	7.303	7.567	8.628	8.256	5.497	72.768
Zonguldak	4.763	8.135	8.910	5.445	11.927	13.669	6.378	10.800	7.088	8.865	7.449	6.428	99.857
Doğu Karadeniz	**21.256**	**35.803**	**24.839**	**17.777**	**31.293**	**28.257**	**22.035**	**48.754**	**41.530**	**40.929**	**34.199**	**26.491**	**373.163**
Artvin	529	1.401	1.062	754	1.076	1.156	522	2.262	2.044	2.198	1.516	893	15.413
Giresun	949	2.717	2.554	1.997	3.204	4.258	2.351	4.231	3.796	5.084	3.814	3.083	38.038
Gümüşhane	1.028	892	1.014	425	1.483	1.234	748	1.857	1.288	1.202	1.232	1.537	13.940
Ordu	4.850	6.161	5.362	4.212	4.860	5.572	5.015	9.416	7.531	8.086	7.504	5.976	74.544
Rize	3.605	5.704	3.440	2.984	4.827	4.855	3.982	6.293	4.798	6.072	5.284	3.863	55.706
Trabzon	10.295	18.928	11.407	7.407	15.843	11.183	9.418	24.695	22.073	18.287	14.848	11.139	175.522
Kuzeydoğu Anadolu	**16.703**	**24.602**	**18.037**	**13.228**	**26.488**	**25.546**	**18.195**	**39.323**	**35.177**	**36.616**	**34.905**	**30.531**	**319.350**
Ağrı	2.023	3.429	2.411	1.879	6.100	5.764	3.683	7.928	10.068	12.477	10.871	8.806	75.438
Ardahan	860	1.344	889	503	1.282	1.954	892	1.131	1.234	2.105	2.548	1.995	16.736
Bayburt	367	343	651	536	854	1.214	362	926	694	599	445	659	7.652
Erzincan	2.053	1.414	3.697	2.952	4.748	3.382	1.906	4.831	3.055	3.421	3.472	3.015	37.946
Erzurum	6.053	10.804	6.020	4.117	7.145	5.898	4.108	10.107	10.513	10.074	10.618	10.884	96.341
Iğdır	2.161	2.631	2.179	1.857	3.663	4.960	5.996	9.725	5.327	3.621	2.724	2.320	47.163
Kars	3.186	4.635	2.189	1.385	2.697	2.374	1.248	4.676	4.286	4.319	4.226	2.852	38.074
Ortadoğu Anadolu	**62.503**	**76.666**	**54.689**	**30.888**	**68.451**	**56.811**	**40.538**	**88.758**	**60.230**	**59.201**	**60.159**	**48.167**	**707.060**
Bingöl	3.316	6.584	4.575	2.449	4.751	3.444	2.748	8.079	5.273	4.803	5.330	2.760	54.115
Bitlis	5.956	6.395	5.072	2.210	5.662	3.548	2.362	5.034	4.033	4.277	3.834	4.070	52.454
Elazığ	11.497	22.079	15.278	9.257	16.533	15.359	13.718	23.956	16.652	14.316	19.383	9.005	187.032
Hakkari	3.459	3.722	2.995	1.534	3.882	5.435	1.763	3.064	2.077	1.944	2.399	1.780	34.055
Malatya	14.231	17.605	12.571	7.679	13.551	8.928	6.932	15.918	9.943	9.446	10.041	12.230	139.077
Muş	3.196	4.840	4.519	2.111	5.079	3.578	3.017	8.849	6.806	7.158	6.309	4.016	59.479
Tunceli	251	373	303	175	340	107	345	582	390	1.501	767	1.324	6.459
Van	20.596	15.067	9.376	5.471	18.651	16.410	9.653	23.276	15.056	15.756	12.095	12.981	174.389
Güneydoğu Anadolu	**158.142**	**235.524**	**185.095**	**117.124**	**218.907**	**159.837**	**124.409**	**244.134**	**169.503**	**182.028**	**216.423**	**150.804**	**2.161.929**
Adıyaman	6.727	8.881	6.303	4.291	6.315	5.713	5.460	10.169	8.732	9.716	8.995	8.157	89.459
Batman	9.519	13.244	6.601	6.273	14.363	8.932	8.274	19.708	12.574	13.091	13.439	10.769	136.787
Diyarbakir	38.954	43.218	39.425	31.009	54.015	31.135	21.358	54.382	30.659	32.972	28.359	32.898	438.384
Gaziantep	36.235	75.446	49.910	35.492	67.948	61.495	46.312	79.838	63.108	69.857	114.362	53.220	753.227
Kilis	1.151	1.627	1.334	620	1.687	1.308	936	1.572	1.197	2.132	1.102	1.106	15.773
Mardin	15.363	26.023	19.940	15.647	20.141	13.134	12.627	20.861	14.270	15.447	12.926	10.572	196.952
Siirt	1.165	2.513	2.067	1.389	3.166	1.973	2.186	5.731	3.613	2.120	1.788	1.585	29.297
Şanlıurfa	44.434	56.339	47.475	18.077	40.315	31.388	25.396	46.422	32.234	33.578	30.097	29.392	435.148
Şırnak	4.593	8.232	12.039	4.326	10.955	4.758	1.859	5.450	3.116	3.116	5.352	3.105	66.901
Diğer(2)	0	0	0	0	19	13	4	0	0	0	0	0	36
Toplam	**1.732.503**	**2.708.730**	**2.214.381**	**1.762.303**	**2.672.691**	**2.165.790**	**1.616.125**	**3.166.223**	**2.475.740**	**2.582.437**	**2.389.787**	**1.925.521**	**27.412.231**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi.

(1): Bu tabloda, 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırılması kullanılmıştır.

(2): Bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve yurt dışı şubelerinden bildirilen ibrazında ödenen çekleri göstermektedir. Genel olarak, üyeler tarafından bildirilen rapora konu bilgilerde, çeşitli nedenlerle üyelerce düzeltmeler yapılabilmektedir. Bu kapsamda, raporda gerekli güncellemeler yapılmaktadır.

Tablo 13. İllere Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Bin Dolar)

İller	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Hacmi		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Adana	1.908.505	1.683.497	1.602.819	2.443.552	2.048.362	1.888.418	4.352.058	3.731.859	3.491.237
Adıyaman	332.435	542.820	338.654	51.280	42.898	52.358	383.715	585.717	391.012
Afyonkarahisar	359.265	301.839	297.038	64.197	54.508	122.801	423.463	356.348	419.840
Ağrı	82.609	87.645	54.503	65.574	99.832	144.864	148.184	187.476	199.367
Aksaray	85.428	78.717	79.857	50.161	62.774	50.654	135.588	141.491	130.511
Amasya	98.218	88.856	76.165	38.490	28.040	43.734	136.708	116.896	119.899
Ankara	8.102.722	7.048.777	6.463.954	10.989.501	9.710.506	10.875.911	19.092.223	16.759.283	17.339.865
Antalya	1.032.682	961.270	976.923	808.192	976.463	1.112.387	1.840.873	1.937.733	2.089.310
Ardahan	1.208	1.054	1.835	2	156	337	1.210	1.210	2.172
Artvin	82.551	64.684	55.293	30.276	28.050	24.746	112.828	92.735	80.040
Aydın	744.570	636.340	617.897	244.622	271.479	271.753	989.192	907.819	889.650
Balıkesir	538.628	517.418	515.387	512.041	450.210	410.406	1.050.669	967.628	925.793
Bartın	11.176	9.570	13.806	9.325	11.908	12.137	20.501	21.478	25.943
Batman	46.698	32.104	34.475	34.373	31.128	40.857	81.071	63.233	75.332
Bayburt	1.249	7.361	6.912	2.704	4.027	13.148	3.954	11.388	20.060
Bilecik	79.719	124.400	77.230	147.846	142.916	146.024	227.565	267.315	223.254
Bingöl	8.551	3.559	1.202	1.240	733	1.368	9.791	4.292	2.570
Bitlis	4.550	3.534	1.766	3.346	1.776	19.245	7.897	5.310	21.011
Bolu	177.563	119.249	148.384	195.212	186.009	154.091	372.775	305.258	302.475
Burdur	194.945	201.631	180.315	23.942	33.313	46.508	218.887	234.945	226.823
Bursa	9.308.257	8.634.502	9.771.688	8.105.703	8.050.555	8.708.019	17.413.960	16.685.057	18.479.707
Çanakkale	148.953	129.299	108.574	78.491	70.407	74.869	227.444	199.706	183.443
Çankırı	69.255	67.570	77.385	96.886	76.394	93.641	166.141	143.963	171.026
Çorum	252.575	338.329	201.018	302.019	291.622	203.683	554.594	629.951	404.701
Denizli	2.815.481	2.516.246	2.402.097	2.176.670	1.902.001	1.667.666	4.992.152	4.418.247	4.069.763
Diyarbakır	254.119	186.820	165.980	55.448	59.709	81.626	309.566	246.529	247.606
Düzce	95.093	89.500	97.257	88.128	96.905	78.212	183.221	186.405	175.469
Edirne	42.326	36.943	39.575	89.163	76.079	72.809	131.490	113.022	112.384
Elazığ	234.939	170.540	251.698	27.671	28.106	51.847	262.609	198.646	303.545
Erzincan	6.062	6.251	9.219	18.043	8.477	6.949	24.104	14.728	16.168
Erzurum	32.990	19.941	17.521	38.832	38.035	32.270	71.823	57.975	49.791
Eskişehir	912.140	837.039	857.495	826.096	706.613	756.052	1.738.236	1.543.652	1.613.547
Gaziantep	6.658.802	6.330.321	6.432.968	5.808.439	4.884.123	4.805.841	12.467.241	11.214.445	11.238.809
Giresun	214.064	191.738	168.291	16.489	14.022	14.695	230.552	205.760	182.986
Gümüşhane	208	27	28	80	1.305	157	288	1.332	185
Hakkari	389.418	185.794	23.588	72.653	1.557	2.383	462.072	187.351	25.971
Hatay	2.115.434	1.826.646	1.744.265	3.357.784	3.232.425	2.571.250	5.473.219	5.059.071	4.315.514
Iğdır	123.395	132.002	94.452	16.828	14.051	16.833	140.223	146.053	111.286
Isparta	137.244	127.397	159.233	48.473	47.292	94.970	185.717	174.689	254.203
İstanbul	82.047.960	77.009.984	76.175.695	136.021.887	118.040.297	116.008.817	218.069.847	195.050.281	192.184.512
İzmir	9.615.988	8.108.513	8.367.036	9.931.126	8.695.609	8.808.475	19.547.114	16.804.121	17.175.511
Kahramanmaraş	906.723	793.041	870.649	1.227.052	1.043.291	1.299.843	2.133.775	1.836.331	2.170.492
Karabük	296.651	214.945	245.164	551.628	520.438	456.295	848.279	735.382	701.460
Karaman	358.157	299.821	306.465	118.890	133.801	143.014	477.047	433.622	449.479
Kars	411	-	156	3.375	1.323	2.509	3.786	-	2.664
Kastamonu	43.778	42.993	43.396	62.678	159.071	151.934	106.456	202.064	195.330
Kayseri	1.884.807	1.583.302	1.529.361	1.715.116	1.471.654	1.441.317	3.599.923	3.054.957	2.970.678
Kırıkkale	17.292	16.625	19.913	13.947	13.451	17.475	31.239	30.076	37.388
Kırklareli	402.296	506.583	189.693	142.505	122.454	368.686	544.802	629.037	558.379
Kırşehir	213.813	169.697	168.104	210.719	192.480	219.066	424.532	362.178	387.170

Tablo 13. İllere Göre Dış Ticaret Göstergeleri (Devam)

(Bin Dolar)

İller	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Hacmi		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Kilis	45.071	82.168	103.780	31.256	41.542	31.921	76.326	123.711	135.701
Kocaeli	8.897.257	7.402.941	6.467.111	9.445.200	8.439.894	8.089.695	18.342.457	15.842.835	14.556.806
Konya	1.491.166	1.353.104	1.313.381	1.341.964	1.167.120	1.061.744	2.833.130	2.520.224	2.375.124
Kütahya	182.878	170.058	181.068	199.889	156.577	131.022	382.767	326.634	312.090
Malatya	309.507	250.865	250.630	82.952	69.886	85.924	392.458	320.752	336.554
Manisa	1.980.798	1.839.282	1.845.350	3.398.109	3.303.398	2.687.956	5.378.907	5.142.680	4.533.307
Mardin	940.802	882.828	885.840	171.629	101.307	93.541	1.112.430	984.135	979.381
Mersin	1.717.303	1.407.323	1.480.170	1.418.923	1.189.500	1.174.631	3.136.226	2.596.822	2.654.801
Muğla	342.858	382.696	416.062	128.594	142.105	195.695	471.452	524.800	611.757
Muş	4.781	868	496	1.732	2.494	5.069	6.514	3.363	5.565
Nevşehir	45.718	35.919	50.064	35.055	44.500	34.481	80.773	80.419	84.545
Niğde	66.255	54.593	58.835	40.683	27.237	37.008	106.938	81.830	95.843
Ordu	202.200	220.821	163.226	50.717	49.515	40.196	252.916	270.336	203.422
Osmaniye	93.714	136.710	142.070	908.694	752.249	614.325	1.002.408	888.959	756.395
Rize	313.223	193.989	162.706	38.320	20.111	19.911	351.543	214.100	182.616
Sakarya	2.603.843	1.943.278	2.553.935	1.663.830	1.488.594	2.013.448	4.267.672	3.431.872	4.567.383
Samsun	465.628	398.436	358.694	786.697	670.485	580.733	1.252.325	1.068.921	939.428
Siirt	1.481	12.112	103.359	14.910	7.303	92.638	16.390	19.414	195.997
Sinop	25.829	19.530	21.494	6.895	10.524	11.119	32.724	30.054	32.613
Sivas	91.493	77.933	80.169	53.542	60.369	69.673	145.035	138.302	149.842
Şanlıurfa	251.490	272.258	192.706	250.172	167.880	164.815	501.662	440.138	357.521
Şırnak	697.225	500.002	409.087	35.569	12.910	33.404	732.794	512.913	442.491
Tekirdağ	995.034	828.449	932.043	1.105.204	813.994	898.679	2.100.237	1.642.443	1.830.722
Tokat	27.752	22.831	19.490	20.883	25.793	17.605	48.635	48.624	37.095
Trabzon	1.316.960	1.545.160	1.369.175	111.340	125.670	147.888	1.428.300	1.670.830	1.517.063
Tunceli	328	237	131	62	486	279	390	723	410
Uşak	270.366	224.668	250.653	247.829	200.308	198.535	518.195	424.977	449.188
Van	28.771	20.342	39.060	41.156	30.359	57.627	69.927	50.701	96.687
Yalova	265.344	255.442	359.478	199.565	202.208	178.110	464.909	457.650	537.588
Yozgat	17.298	15.497	21.447	14.746	14.652	32.483	32.044	30.149	53.930
Zonguldak	425.330	201.749	240.915	1.258.809	995.471	757.678	1.684.140	1.197.221	998.593
Belirsiz	555	48	2.349	2.095	499	15.367.958	2.650	547	15.370.307
Gizli veri	-	-	-	32.131.400	22.720.781	1.515	-	-	-
Toplam	**157.610.158**	**143.838.871**	**142.557.355**	**242.177.117**	**207.234.359**	**198.610.256**	**242.177.117**	**351.073.230**	**341.167.611**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 14. İllere Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (2015-2016)

İller	Toplam		İl ve İlçe Merkezleri		Belde ve Köyler		Yıllık Nüfus Artış Hızı [1] (‰)	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2014-2015	2015-2016
Adana	2.183.167	2.201.670	2.183.167	2.201.670	-	-	8,1	8,4
Adıyaman	602.774	610.484	393.472	404.702	209.302	205.782	8,2	12,7
Afyonkarahisar	709.015	714.523	410.322	417.851	298.693	296.672	3,7	7,7
Ağrı	547.210	542.255	306.352	305.406	240.858	236.849	-4,1	-9,1
Aksaray	386.514	396.673	250.827	261.817	135.687	134.856	5,9	25,9
Amasya	322.167	326.351	226.432	232.041	95.735	94.310	0,8	12,9
Ankara	5.270.575	5.346.518	5.270.575	5.346.518	-	-	23,1	14,3
Antalya	2.288.456	2.328.555	2.288.456	2.328.555	-	-	29,2	17,4
Ardahan	99.265	98.335	36.582	38.181	62.683	60.154	-15,4	-9,4
Artvin	168.370	168.068	99.359	99.826	69.011	68.242	-7,7	-1,8
Aydın	1.053.506	1.068.260	1.053.506	1.068.260	-	-	11,0	13,9
Balıkesir	1.186.688	1.196.176	1.186.688	1.196.176	-	-	-2,0	8,0
Bartın	190.708	192.389	77.827	80.556	112.881	111.833	6,9	8,8
Batman	566.633	576.899	444.209	453.730	122.424	123.169	16,1	18,0
Bayburt	78.550	90.154	46.276	55.670	32.274	34.484	-25,9	137,8
Bilecik	212.361	218.297	167.692	174.671	44.669	43.626	11,5	27,6
Bingöl	267.184	269.560	160.614	167.917	106.570	101.643	4,4	8,9
Bitlis	340.449	341.225	194.928	197.747	145.521	143.478	7,2	2,3
Bolu	291.095	299.896	203.696	213.544	87.399	86.352	21,9	29,8
Burdur	258.339	261.401	171.237	175.427	87.102	85.974	5,6	11,8
Bursa	2.842.547	2.901.396	2.842.547	2.901.396	-	-	19,5	20,5
Çanakkale	513.341	519.793	302.186	308.141	211.155	211.652	3,0	12,5
Çankırı	180.945	183.880	126.058	129.628	54.887	54.252	-14,3	16,1
Çorum	525.180	527.863	381.303	388.789	143.877	139.074	-3,9	5,1
Denizli	993.442	1.005.687	993.442	1.005.687	-	-	15,0	12,3
Diyarbakır	1.654.196	1.673.119	1.654.196	1.673.119	-	-	11,6	11,4
Düzce	360.388	370.371	224.282	235.697	136.106	134.674	13,5	27,3
Edirne	402.537	401.701	289.433	290.723	113.104	110.978	5,6	-2,1
Elazığ	574.304	578.789	438.846	446.023	135.458	132.766	9,7	7,8
Erzincan	222.918	226.032	127.176	130.304	95.742	95.728	-3,2	13,9
Erzurum	762.321	762.021	762.321	762.021	-	-	-1,3	-0,4
Eskişehir	826.716	844.842	826.716	844.842	-	-	17,6	21,7
Gaziantep	1.931.836	1.974.244	1.931.836	1.974.244	-	-	22,2	21,7
Giresun	426.686	444.467	275.554	292.614	151.132	151.853	-7,7	40,8
Gümüşhane	151.449	172.034	99.508	121.533	51.941	50.501	34,2	127,4
Hakkari	278.775	267.813	152.790	146.538	125.985	121.275	9,0	-40,1
Hatay	1.533.507	1.555.165	1.533.507	1.555.165	-	-	9,0	14,0
Iğdır	192.435	192.785	107.320	108.204	85.115	84.581	2,0	1,8
Isparta	421.766	427.324	300.255	307.162	121.511	120.162	7,1	13,1
İstanbul	14.657.434	14.804.116	14.657.434	14.804.116	-	-	19,3	10,0
İzmir	4.168.415	4.223.545	4.168.415	4.223.545	-	-	13,4	13,1
Kahramanmaraş	1.096.610	1.112.634	1.096.610	1.112.634	-	-	6,9	14,5
Karabük	236.978	242.347	183.141	184.413	53.837	57.934	24,1	22,4
Karaman	242.196	245.610	175.790	180.165	66.406	65.445	7,6	14,0
Kars	292.660	289.786	133.334	133.528	159.326	156.258	-12,9	-9,9
Kastamonu	372.633	376.945	226.868	236.363	145.765	140.582	10,0	11,5
Kayseri	1.341.056	1.358.980	1.341.056	1.358.980	-	-	14,0	13,3
Kırıkkale	270.271	277.984	235.575	243.895	34.696	34.089	-3,0	28,1
Kırklareli	346.973	351.684	243.018	248.017	103.955	103.667	9,4	13,5
Kırşehir	225.562	229.975	173.222	178.324	52.340	51.651	12,7	19,4
Kilis	130.655	130.825	97.411	97.561	33.244	33.264	14,4	1,3
Kocaeli	1.780.055	1.830.772	1.780.055	1.830.772	-	-	32,7	28,1
Konya	2.130.544	2.161.303	2.130.544	2.161.303	-	-	10,3	14,3

Tablo 14. İllere Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı, 2015-2016 (Devam)

İller	Toplam		İl ve İlçe Merkezleri		Belde ve Köyler		Yıllık Nüfus Artış Hızı (1) (‰)	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2014-2015	2015-2016
Kütahya	571.463	573.642	393.115	399.598	178.348	174.044	-0,2	3,8
Malatya	772.904	781.305	772.904	781.305	-	-	4,4	10,8
Manisa	1.380.366	1.396.945	1.380.366	1.396.945	-	-	9,1	11,9
Mardin	796.591	796.237	796.591	796.237	-	-	9,6	-0,4
Mersin	1.745.221	1.773.852	1.745.221	1.773.852	-	-	10,3	16,3
Muğla	908.877	923.773	908.877	923.773	-	-	15,9	16,3
Muş	408.728	406.501	163.040	164.669	245.688	241.832	-6,1	-5,5
Nevşehir	286.767	290.895	174.195	178.976	112.572	111.919	1,8	14,3
Niğde	346.114	351.468	189.670	196.220	156.444	155.248	6,4	15,4
Ordu	728.949	750.588	728.949	750.588	-	-	6,4	29,3
Osmaniye	512.873	522.175	388.158	397.944	124.715	124.231	11,9	18,0
Rize	328.979	331.048	215.596	221.040	113.383	110.008	-2,4	6,3
Sakarya	953.181	976.948	953.181	976.948	-	-	21,7	24,6
Samsun	1.279.884	1.295.927	1.279.884	1.295.927	-	-	7,8	12,5
Siirt	320.351	322.664	204.023	206.917	116.328	115.747	6,2	7,2
Sinop	204.133	205.478	115.114	119.258	89.019	86.220	-1,9	6,6
Sivas	618.617	621.224	451.930	458.656	166.687	162.568	-7,2	4,2
Şanlıurfa	1.892.320	1.940.627	1.892.320	1.940.627	-	-	25,0	25,2
Şırnak	490.184	483.788	304.228	298.332	185.956	185.456	2,5	-13,1
Tekirdağ	937.910	972.875	937.910	972.875	-	-	33,8	36,6
Tokat	593.990	602.662	379.869	387.205	214.121	215.457	-6,6	14,5
Trabzon	768.417	779.379	768.417	779.379	-	-	2,1	14,2
Tunceli	86.076	82.193	56.401	53.572	29.675	28.621	-5,2	-46,2
Uşak	353.048	358.736	248.683	253.733	104.365	105.003	10,2	16,0
Van	1.096.397	1.100.190	1.096.397	1.100.190	-	-	9,9	3,5
Yalova	233.009	241.665	167.558	175.319	65.451	66.346	28,3	36,5
Yozgat	419.440	421.041	262.864	268.324	156.576	152.717	-30,8	3,8
Zonguldak	595.907	597.524	363.707	367.628	232.200	229.896	-4,8	2,7
Toplam	**78.741.053**	**79.814.871**	**72.523.134**	**73.671.748**	**6.217.919**	**6.143.123**	**13,4**	**13,5**

Kaynak: TÜİK.
(1): Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.
(-): Bilgi yoktur.

Tablo 15. İl ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu (2016)

İller	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler			Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Adana	2.201.670	1.101.340	1.100.330	2.201.670	1.101.340	1.100.330	-	-	-	158
Adıyaman	610.484	307.662	302.822	404.702	203.600	201.102	205.782	104.062	101.720	87
Afyonkarahisar	714.523	354.458	360.065	417.851	206.966	210.885	296.672	147.492	149.180	50
Ağrı	542.255	281.389	260.866	305.406	158.729	146.677	236.849	122.660	114.189	47
Aksaray	396.673	197.362	199.311	261.817	129.941	131.876	134.856	67.421	67.435	52
Amasya	326.351	161.555	164.796	232.041	114.932	117.109	94.310	46.623	47.687	57
Ankara	5.346.518	2.653.431	2.693.087	5.346.518	2.653.431	2.693.087	-	-	-	218
Antalya	2.328.555	1.174.936	1.153.619	2.328.555	1.174.936	1.153.619	-	-	-	112
Ardahan	98.335	50.884	47.451	38.181	20.084	18.097	60.154	30.800	29.354	20
Artvin	168.068	84.597	83.471	99.826	50.180	49.646	68.242	34.417	33.825	23
Aydın	1.068.260	533.004	535.256	1.068.260	533.004	535.256	-	-	-	136
Balıkesir	1.196.176	596.896	599.280	1.196.176	596.896	599.280	-	-	-	84
Bartın	192.389	95.131	97.258	80.556	39.307	41.249	111.833	55.824	56.009	92
Batman	576.899	290.479	286.420	453.730	228.815	224.915	123.169	61.664	61.505	124
Bayburt	90.154	46.182	43.972	55.670	28.871	26.799	34.484	17.311	17.173	24
Bilecik	218.297	114.189	104.108	174.671	92.368	82.303	43.626	21.821	21.805	51
Bingöl	269.560	137.588	131.972	167.917	85.548	82.369	101.643	52.040	49.603	33
Bitlis	341.225	177.088	164.137	197.747	103.717	94.030	143.478	73.371	70.107	49
Bolu	299.896	148.481	151.415	213.544	105.477	108.067	86.352	43.004	43.348	36
Burdur	261.401	130.082	131.319	175.427	87.932	87.495	85.974	42.150	43.824	38
Bursa	2.901.396	1.454.059	1.447.337	2.901.396	1.454.059	1.447.337	-	-	-	278
Çanakkale	519.793	262.288	257.505	308.141	154.143	153.998	211.652	108.145	103.507	52
Çankırı	183.880	91.874	92.006	129.628	64.939	64.689	54.252	26.935	27.317	25
Çorum	527.863	261.606	266.257	388.789	192.776	196.013	139.074	68.830	70.244	41
Denizli	1.005.687	500.398	505.289	1.005.687	500.398	505.289	-	-	-	86
Diyarbakır	1.673.119	844.011	829.108	1.673.119	844.011	829.108	-	-	-	111
Düzce	370.371	185.775	184.596	235.697	118.138	117.559	134.674	67.637	67.037	144
Edirne	401.701	203.738	197.963	290.723	147.295	143.428	110.978	56.443	54.535	66
Elazığ	578.789	287.991	290.798	446.023	221.958	224.065	132.766	66.033	66.733	68
Erzincan	226.032	114.075	111.957	130.304	63.590	66.714	95.728	50.485	45.243	19
Erzurum	762.021	381.138	380.883	762.021	381.138	380.883	-	-	-	30
Eskişehir	844.842	421.580	423.262	844.842	421.580	423.262	-	-	-	61
Gaziantep	1.974.244	998.926	975.318	1.974.244	998.926	975.318	-	-	-	290
Giresun	444.467	220.414	224.053	292.614	145.022	147.592	151.853	75.392	76.461	65
Gümüşhane	172.034	87.564	84.470	121.533	61.436	60.097	50.501	26.128	24.373	27
Hakkari	267.813	142.486	125.327	146.538	78.078	68.460	121.275	64.408	56.867	37
Hatay	1.555.165	780.854	774.311	1.555.165	780.854	774.311	-	-	-	267
Iğdır	192.785	99.057	93.728	108.204	55.204	53.000	84.581	43.853	40.728	54
Isparta	427.324	212.720	214.604	307.162	153.277	153.885	120.162	59.443	60.719	52
İstanbul	14.804.116	7.424.390	7.379.726	14.804.116	7.424.390	7.379.726	-	-	-	2 849
İzmir	4.223.545	2.104.632	2.118.913	4.223.545	2.104.632	2.118.913	-	-	-	352

Tablo 15. İl ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu (2016) (Devam)

İller	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler			Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Kahramanmaraş	1.112.634	565.816	546.818	1.112.634	565.816	546.818	-	-	-	78
Karabük	242.347	122.106	120.241	184.413	90.716	93.697	57.934	31.390	26.544	59
Karaman	245.610	122.153	123.457	180.165	89.216	90.949	65.445	32.937	32.508	28
Kars	289.786	150.515	139.271	133.528	68.942	64.586	156.258	81.573	74.685	29
Kastamonu	376.945	188.039	188.906	236.363	117.359	119.004	140.582	70.680	69.902	29
Kayseri	1.358.980	681.269	677.711	1.358.980	681.269	677.711	-	-	-	80
Kırıkkale	277.984	140.085	137.899	243.895	122.738	121.157	34.089	17.347	16.742	61
Kırklareli	351.684	179.122	172.562	248.017	125.880	122.137	103.667	53.242	50.425	56
Kırşehir	229.975	114.815	115.160	178.324	89.171	89.153	51.651	25.644	26.007	36
Kilis	130.825	65.824	65.001	97.561	48.402	49.159	33.264	17.422	15.842	92
Kocaeli	1.830.772	927.157	903.615	1.830.772	927.157	903.615	-	-	-	507
Konya	2.161.303	1.073.631	1.087.672	2.161.303	1.073.631	1.087.672	-	-	-	56
Kütahya	573.642	283.955	289.687	399.598	198.666	200.932	174.044	85.289	88.755	48
Malatya	781.305	389.572	391.733	781.305	389.572	391.733	-	-	-	66
Manisa	1.396.945	701.094	695.851	1.396.945	701.094	695.851	-	-	-	107
Mardin	796.237	400.475	395.762	796.237	400.475	395.762	-	-	-	90
Mersin	1.773.852	885.583	888.269	1.773.852	885.583	888.269	-	-	-	115
Muğla	923.773	470.404	453.369	923.773	470.404	453.369	-	-	-	72
Muş	406.501	207.190	199.311	164.669	83.522	81.147	241.832	123.668	118.164	50
Nevşehir	290.895	143.698	147.197	178.976	87.646	91.330	111.919	56.052	55.867	54
Niğde	351.468	175.571	175.897	196.220	100.145	96.075	155.248	75.426	79.822	48
Ordu	750.588	376.243	374.345	750.588	376.243	374.345	-	-	-	126
Osmaniye	522.175	264.257	257.918	397.944	199.820	198.124	124.231	64.437	59.794	167
Rize	331.048	164.727	166.321	221.040	109.887	111.153	110.008	54.840	55.168	84
Sakarya	976.948	490.935	486.013	976.948	490.935	486.013	-	-	-	202
Samsun	1.295.927	640.699	655.228	1.295.927	640.699	655.228	-	-	-	143
Siirt	322.664	166.463	156.201	206.917	107.193	99.724	115.747	59.270	56.477	59
Sinop	205.478	101.909	103.569	119.258	58.638	60.620	86.220	43.271	42.949	35
Sivas	621.224	309.364	311.860	458.656	227.227	231.429	162.568	82.137	80.431	22
Şanlıurfa	1.940.627	976.938	963.689	1.940.627	976.938	963.689	-	-	-	103
Şırnak	483.788	251.392	232.396	298.332	152.633	145.699	185.456	98.759	86.697	68
Tekirdağ	972.875	499.819	473.056	972.875	499.819	473.056	-	-	-	154
Tokat	602.662	299.262	303.400	387.205	190.621	196.584	215.457	108.641	106.816	61
Trabzon	779.379	385.009	394.370	779.379	385.009	394.370	-	-	-	167
Tunceli	82.193	45.160	37.033	53.572	29.384	24.188	28.621	15.776	12.845	11
Uşak	358.736	179.259	179.477	253.733	127.338	126.395	105.003	51.921	53.082	67
Van	1.100.190	561.592	538.598	1.100.190	561.592	538.598	-	-	-	57
Yalova	241.665	120.605	121.060	175.319	87.060	88.259	66.346	33.545	32.801	285
Yozgat	421.041	210.600	210.441	268.324	134.772	133.552	152.717	75.828	76.889	30
Zonguldak	597.524	295.033	302.491	367.628	180.880	186.748	229.896	114.153	115.743	181
Toplam	**79.814.871**	**40.043.650**	**39.771.221**	**73.671.748**	**36.936.010**	**36.735.738**	**6.143.123**	**3.107.640**	**3.035.483**	**104**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 16. Göç İstatistikleri (2016 Yılı)

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
Adana	2.201.670	51.466	60.759	-9.293	-4,2
Adıyaman	610.484	18.789	21.201	-2.412	-3,9
Afyonkarahisar	714.523	22.467	24.400	-1.933	-2,7
Ağrı	542.255	14.306	30.811	-16.505	-30,0
Aksaray	396.673	15.234	12.294	2.940	7,4
Amasya	326.351	15.395	13.609	1.786	5,5
Ankara	5.346.518	177.166	159.915	17.251	3,2
Antalya	2.328.555	79.203	73.119	6.084	2,6
Ardahan	98.335	5.164	6.880	-1.716	-17,3
Artvin	168.068	8.240	9.283	-1.043	-6,2
Aydın	1.068.260	40.363	33.119	7.244	6,8
Balıkesir	1.196.176	43.475	38.566	4.909	4,1
Bartın	192.389	8.940	8.108	832	4,3
Batman	576.899	18.757	21.489	-2.732	-4,7
Bayburt	90.154	16.981	6.653	10.328	121,5
Bilecik	218.297	11.031	9.911	1.120	5,1
Bingöl	269.560	10.304	11.205	-901	-3,3
Bitlis	341.225	12.571	18.074	-5.503	-16,0
Bolu	299.896	18.528	11.762	6.766	22,8
Burdur	261.401	12.337	11.059	1.278	4,9
Bursa	2.901.396	84.458	63.812	20.646	7,1
Çanakkale	519.793	25.116	20.024	5.092	9,8
Çankırı	183.880	13.371	13.088	283	1,5
Çorum	527.863	16.688	20.420	-3.732	-7,0
Denizli	1.005.687	28.170	24.794	3.376	3,4
Diyarbakır	1.673.119	39.177	55.604	-16.427	-9,8
Düzce	370.371	15.958	11.119	4.839	13,2
Edirne	401.701	16.623	17.190	-567	-1,4
Elazığ	578.789	18.990	20.519	-1.529	-2,6
Erzincan	226.032	12.666	12.748	-82	-0,4
Erzurum	762.021	26.957	36.340	-9.383	-12,2
Eskişehir	844.842	36.687	25.785	10.902	13,0
Gaziantep	1.974.244	45.726	50.003	-4.277	-2,2
Giresun	444.467	35.376	20.284	15.092	34,5
Gümüşhane	172.034	26.681	18.343	8.338	49,7
Hakkari	267.813	5.945	16.067	-10.122	-37,1
Hatay	1.555.165	34.195	37.627	-3.432	-2,2
Iğdır	192.785	6.721	9.368	-2.647	-13,6
Isparta	427.324	19.899	17.240	2.659	6,2
İstanbul	14.804.116	369.582	440.889	-71.307	-4,8
İzmir	4.223.545	122.668	98.902	23.766	5,6
Kahramanmaraş	1.112.634	27.307	28.971	-1.664	-1,5

Tablo 16. Göç İstatistikleri (2016 Yılı) (Devam)

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
Karabük	242.347	16.719	13.416	3.303	13,7
Karaman	245.610	9.519	9.813	-294	-1,2
Kars	289.786	10.209	16.590	-6.381	-21,8
Kastamonu	376.945	20.577	18.898	1.679	4,5
Kayseri	1.358.980	35.573	35.540	33	0,0
Kırıkkale	277.984	14.776	13.300	1.476	5,3
Kırklareli	351.684	16.882	13.175	3.707	10,6
Kırşehir	229.975	12.188	11.362	826	3,6
Kilis	130.825	5.740	8.043	-2.303	-17,5
Kocaeli	1.830.772	85.602	60.479	25.123	13,8
Konya	2.161.303	56.500	54.712	1.788	0,8
Kütahya	573.642	18.382	20.691	-2.309	-4,0
Malatya	781.305	27.777	27.613	164	0,2
Manisa	1.396.945	39.999	35.685	4.314	3,1
Mardin	796.237	21.439	38.823	-17.384	-21,6
Mersin	1.773.852	54.962	52.763	2.199	1,2
Muğla	923.773	39.076	31.520	7.556	8,2
Muş	406.501	11.309	21.683	-10.374	-25,2
Nevşehir	290.895	11.703	11.091	612	2,1
Niğde	351.468	14.823	13.589	1.234	3,5
Ordu	750.588	42.995	27.229	15.766	21,2
Osmaniye	522.175	19.558	17.683	1.875	3,6
Rize	331.048	15.006	15.604	-598	-1,8
Sakarya	976.948	35.228	28.965	6.263	6,4
Samsun	1.295.927	41.687	41.187	500	0,4
Siirt	322.664	10.775	15.068	-4.293	-13,2
Sinop	205.478	10.190	9.784	406	2,0
Sivas	621.224	22.966	26.369	-3.403	-5,5
Şanlıurfa	1.940.627	38.662	49.789	-11.127	-5,7
Şırnak	483.788	11.102	24.122	-13.020	-26,6
Tekirdağ	972.875	56.536	32.290	24.246	25,2
Tokat	602.662	36.572	33.380	3.192	5,3
Trabzon	779.379	28.680	26.775	1.905	2,4
Tunceli	82.193	4.822	7.031	-2.209	-26,5
Uşak	358.736	11.737	10.701	1.036	2,9
Van	1.100.190	28.902	49.035	-20.133	-18,1
Yalova	241.665	12.825	10.493	2.332	9,7
Yozgat	421.041	17.736	21.825	-4.089	-9,7
Zonguldak	597.524	19.991	21.933	-1.942	-3,2
Toplam	**79.814.871**	**2.619.403**	**2.619.403**	**0**	**0**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 17. Nüfusun İşgücü Durumu (2016)

(15+ yaş - Bin Kişi)

Düzey-2	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
TR10 (İstanbul)	11.416	6.427	5.558	869	4.988	56,3	13,5	13,6	48,7
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	1.320	764	707	58	556	57,9	7,5	8,8	53,5
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	1.340	651	607	44	689	48,6	6,7	8,8	45,3
TR31 (İzmir)	3.288	1.821	1.566	254	1.468	55,4	14,0	15,2	47,6
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	2.266	1.221	1.139	82	1.045	53,9	6,7	8,8	50,3
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	2.352	1.231	1.171	60	1.121	52,3	4,8	7,2	49,8
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	3.033	1.520	1.380	139	1.513	50,1	9,2	9,9	45,5
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	2.722	1.459	1.303	156	1.263	53,6	10,7	12,1	47,9
TR51 (Ankara)	4.045	2.153	1.908	244	1.892	53,2	11,4	11,7	47,2
TR52 (Konya, Karaman)	1.691	845	793	52	845	50,0	6,1	8,0	46,9
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	2.254	1.277	1.130	146	978	56,6	11,5	14,2	50,1
TR62 (Adana, Mersin)	2.917	1.459	1.308	151	1.458	50,0	10,4	12,8	44,8
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	2.193	1.009	863	146	1.184	46,0	14,4	16,9	39,4
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	1.110	584	506	78	526	52,6	13,4	18,0	45,6
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	1.753	869	795	73	884	49,6	8,4	11,4	45,4
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	780	401	367	35	379	51,4	8,6	12,2	47,0
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	590	338	318	20	252	57,3	5,8	10,4	54,0
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	2.044	1.067	983	84	977	52,2	7,9	12,4	48,1
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	2.001	1.089	1.040	49	911	54,4	4,5	7,5	52,0
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	759	376	357	19	383	49,5	5,0	8,8	47,0
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	775	397	377	19	378	51,2	4,9	10,3	48,7
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	1.265	621	565	55	644	49,1	8,9	12,1	44,7
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	1.358	576	523	53	782	42,4	9,2	14,4	38,5
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	1.831	828	710	118	1.003	45,2	14,3	15,8	38,7
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	2.260	1.021	846	175	1.238	45,2	17,2	23,2	37,4
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	1.359	532	381	151	827	39,1	28,3	30,1	28,0
Türkiye	**58.720**	**30.535**	**27.205**	**3.330**	**28.185**	**52,0**	**10,9**	**13,0**	**46,3**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 18. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2016)

(15+ yaş - Bin Kişi)

Düzey-2	Toplam	Tarım	Sanayi (1)	Hizmet	Tarım (%)	Sanayi (%) (1)	Hizmet (%)
TR10 (İstanbul)	5.558	51	1.822	3.685	0,9	32,8	66,3
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	707	121	270	317	17,1	38,1	44,8
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	607	178	129	301	29,3	21,2	49,5
TR31 (İzmir)	1.566	165	517	885	10,5	33,0	56,5
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	1.139	324	264	551	28,5	23,2	48,4
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	1.171	405	301	465	34,6	25,7	39,7
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	1.380	136	576	669	9,8	41,7	48,4
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	1.303	185	472	646	14,2	36,3	49,6
TR51 (Ankara)	1.908	68	469	1.372	3,5	24,6	71,9
TR52 (Konya, Karaman)	793	205	224	364	25,8	28,3	45,9
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	1.130	276	182	672	24,4	16,1	59,5
TR62 (Adana, Mersin)	1.308	309	294	705	23,6	22,5	53,9
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	863	186	219	459	21,5	25,3	53,1
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	506	164	100	243	32,3	19,8	47,9
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	795	233	209	353	29,3	26,3	44,4
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	367	118	87	161	32,2	23,8	44,0
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	318	155	50	114	48,6	15,7	35,7
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	983	393	174	416	40,0	17,7	42,3
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	1.040	439	162	439	42,2	15,5	42,2
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	357	163	38	155	45,8	10,7	43,5
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	377	209	49	119	55,5	13,1	31,5
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	565	166	89	311	29,4	15,7	54,9
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	523	218	111	194	41,7	21,2	37,1
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	710	93	233	384	13,1	32,8	54,1
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	846	299	159	387	35,4	18,8	45,8
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	381	47	84	250	12,4	21,9	65,7
Türkiye	**27.205**	**5.305**	**7.283**	**14.617**	**19,5**	**26,8**	**53,7**

Kaynak: TÜİK.

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

İBBS Düzey 2'ye Göre İstihdam Oranları (2016)

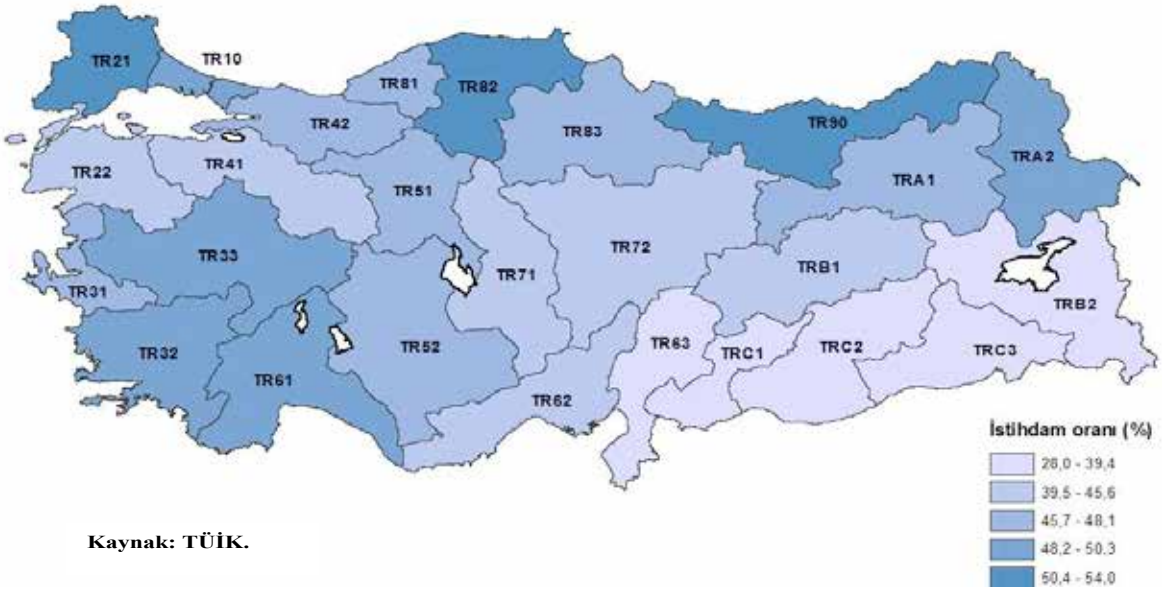

Kaynak: TÜİK.

TR10 (İstanbul)

TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)

TR22 (Balıkesir, Çanakkale)

TR31 (İzmir)

TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)

TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)

TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)

TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)

TR51 (Ankara)

TR52 (Konya, Karaman)

TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)

TR62 (Adana, Mersin)

TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)

TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)

TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)

TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)

TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)

TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)

TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)

TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)

TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)

TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)

TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)

TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)

TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)

TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

İBBS Düzey 2'ye Göre İşsizlik Oranları (2016)

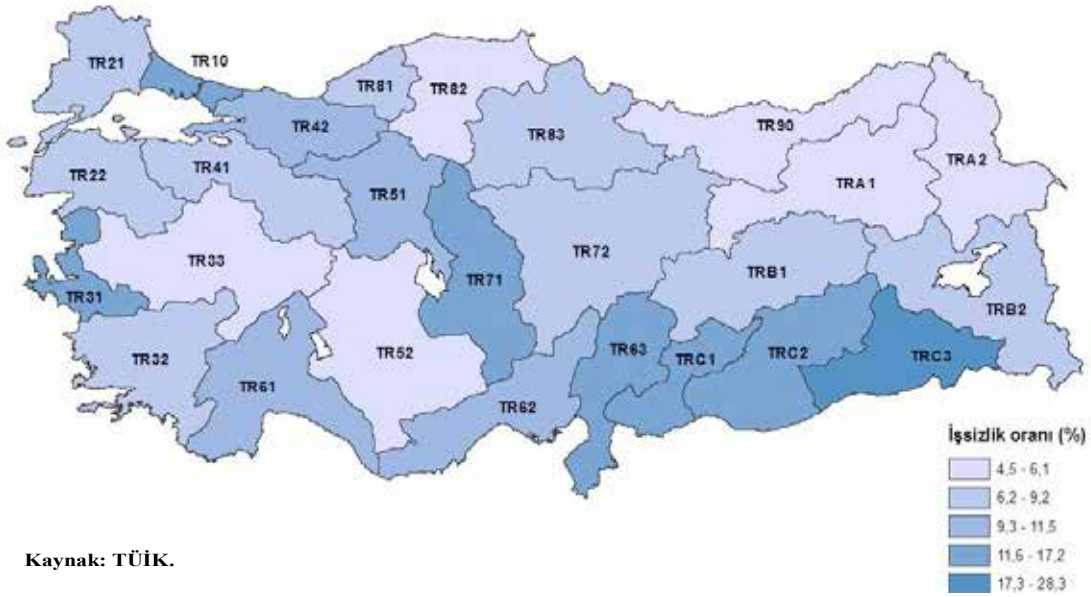

Kaynak: TÜİK.

TR10 (İstanbul)

TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)

TR22 (Balıkesir, Çanakkale)

TR31 (İzmir)

TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)

TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)

TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)

TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)

TR51 (Ankara)

TR52 (Konya, Karaman)

TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)

TR62 (Adana, Mersin)

TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)

TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)

TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)

TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)

TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)

TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)

TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)

TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)

TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)

TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)

TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)

TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)

TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)

TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

Tablo 19. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları

	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim (2)			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim (3)		
İBBS - Düzey-3	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TR Türkiye	**95,97**	**95,93**	**96,01**	**105,29**	**104,49**	**106,14**	**106,94**	**109,99**	**103,73**	**56,49**	**56,70**	**56,27**	**50,45**	**53,30**	**47,45**
	91,16	**91,08**	**91,24**	**95,68**	**95,60**	**95,76**	**82,54**	**82,69**	**82,38**	**40,16**	**38,24**	**42,19**	**42,38**	**44,46**	**40,20**
TR100 İstanbul	95,66	95,50	95,83	107,12	106,21	108,07	118,27	120,38	116,02	59,20	61,89	56,33	59,07	58,49	59,69
	91,93	91,79	92,08	96,78	96,80	96,74	86,41	85,57	87,31	36,58	36,42	36,76	49,83	49,16	50,55
TR211 Tekirdağ	95,93	95,74	96,14	105,42	104,76	106,12	109,23	110,43	107,92	61,08	58,30	64,12	48,15	52,12	43,80
	91,84	91,69	91,99	96,35	96,50	96,20	83,91	83,61	84,24	42,59	39,23	46,28	41,32	44,38	37,97
TR212 Edirne	97,38	97,49	97,26	103,73	103,46	104,01	105,74	107,74	103,62	62,87	57,73	68,34	42,87	50,01	35,28
	91,18	91,07	91,28	94,82	94,58	95,06	87,55	87,87	87,22	50,27	44,46	56,45	37,28	43,40	30,77
TR213 Kırklareli	95,88	96,07	95,68	104,37	103,44	105,38	107,96	112,69	103,02	64,43	61,64	67,34	43,53	51,05	35,67
	91,53	91,32	91,75	95,79	95,15	96,47	87,61	89,10	86,06	50,42	46,25	54,77	37,20	42,85	31,29
TR221 Balıkesir	94,44	94,74	94,13	104,09	103,07	105,17	109,50	109,73	109,27	59,54	56,22	63,07	49,96	53,51	46,20
	90,71	90,83	90,58	96,77	96,60	96,95	87,70	86,67	88,79	44,73	40,73	48,99	42,96	45,94	39,80
TR222 Çanakkale	94,99	95,12	94,85	103,46	102,39	104,58	107,46	108,27	106,61	63,86	58,11	69,97	43,60	50,16	36,64
	89,90	89,72	90,09	95,27	94,93	95,62	87,69	87,84	87,53	49,57	43,94	55,55	38,12	43,90	31,97
TR310 İzmir	94,64	94,82	94,45	107,22	105,47	109,07	117,06	119,58	114,38	65,04	63,72	66,44	52,02	55,86	47,94
	90,01	90,01	90,01	96,25	95,95	96,57	87,19	86,25	88,19	44,07	40,45	47,91	43,13	45,80	40,28
TR321 Aydın	94,75	94,81	94,69	103,91	103,07	104,80	106,63	109,24	103,87	64,13	62,29	66,07	42,51	46,95	37,80
	91,05	90,88	91,22	96,44	96,16	96,75	86,68	86,70	86,65	49,39	45,62	53,37	37,29	41,08	33,28
TR322 Denizli	93,77	93,80	93,74	103,68	103,23	104,16	107,68	109,59	105,68	58,17	56,47	59,96	49,50	53,12	45,72
	89,50	89,30	89,70	95,86	95,75	95,98	88,52	87,84	89,24	44,70	41,55	48,00	43,82	46,28	41,25
TR323 Muğla	93,49	93,67	93,29	104,31	103,35	105,32	112,78	115,71	109,63	70,95	68,50	73,57	41,83	47,20	36,06
	89,91	89,78	90,06	95,74	95,28	96,25	86,63	86,10	87,21	51,13	46,29	56,33	35,50	39,81	30,87
TR331 Manisa	94,33	94,45	94,21	103,90	103,15	104,71	105,20	107,65	102,58	52,49	48,93	56,27	52,70	58,72	46,32
	90,76	90,58	90,96	96,83	96,56	97,12	85,56	85,33	85,80	40,37	36,04	44,96	45,20	49,29	40,85
TR332 Afyonkarahisar	94,17	94,39	93,94	103,13	102,31	103,98	100,65	103,41	97,76	52,93	52,11	53,78	47,72	51,30	43,97
	90,56	90,63	90,50	95,82	95,35	96,31	80,72	80,53	80,93	38,52	34,77	42,45	42,20	45,76	38,48
TR333 Kütahya	93,58	93,13	94,05	104,81	104,24	105,42	118,16	118,15	118,17	62,89	59,17	66,86	55,27	58,98	51,31
	90,53	90,11	90,97	97,71	97,98	97,42	93,91	93,32	94,54	46,32	42,81	50,05	47,59	50,51	44,48
TR334 Uşak	93,76	94,31	93,17	104,79	103,75	105,90	109,33	107,61	111,15	68,18	64,11	72,46	41,15	43,50	38,69
	89,52	89,53	89,52	96,42	95,86	97,02	88,23	85,05	91,58	52,28	47,21	57,61	35,96	37,84	33,98
TR411 Bursa	95,04	94,83	95,26	104,08	103,04	105,20	112,03	113,66	110,29	51,69	49,66	53,86	60,34	63,99	56,42
	90,07	89,86	90,28	96,17	96,16	96,18	88,69	88,71	88,67	37,97	35,76	40,34	50,72	52,94	48,33
TR412 Eskişehir	94,39	94,25	94,55	103,61	102,48	104,79	117,33	117,67	116,98	69,38	61,69	77,47	47,95	55,98	39,50
	90,51	90,14	90,92	96,18	96,05	96,31	94,10	94,33	93,87	54,65	48,28	61,36	39,45	46,05	32,51
TR413 Bilecik	92,52	92,36	92,68	104,01	103,24	104,83	119,28	122,38	115,98	54,32	51,11	57,73	64,96	71,27	58,24
	89,58	89,35	89,82	96,07	95,81	96,35	96,85	97,91	95,73	38,98	34,51	43,73	57,88	63,40	52,00
TR421 Kocaeli	94,70	94,35	95,07	105,87	104,78	107,04	120,16	122,41	117,76	60,23	58,81	61,75	59,93	63,60	56,02
	91,52	91,20	91,85	97,25	97,27	97,24	90,57	90,10	91,06	42,78	40,44	45,27	47,78	49,66	45,79
TR422 Sakarya	95,17	95,21	95,13	104,85	103,61	106,16	112,73	112,27	113,22	53,93	48,11	60,06	58,80	64,15	53,16
	91,22	91,25	91,20	96,56	96,48	96,65	88,58	88,32	88,86	41,25	37,21	45,50	47,33	51,11	43,36
TR423 Düzce	93,82	93,97	93,68	104,16	102,93	105,41	110,74	110,55	110,93	50,21	47,07	53,52	60,52	63,48	57,41
	91,07	91,06	91,08	96,71	96,45	96,98	87,13	86,80	87,47	37,32	33,92	40,91	49,80	52,88	46,56
TR424 Bolu	93,97	93,89	94,05	101,76	100,30	103,31	125,16	134,39	115,34	58,72	52,00	65,86	66,44	82,40	49,47
	90,52	89,99	91,09	95,50	95,00	96,03	100,00	100,00	93,23	45,10	40,27	50,23	57,78	71,68	43,01

Tablo 19. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (Devam)

	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim (2)			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim (3)		
İBBS - Düzey-3	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TR425 Yalova	94,15	94,32	93,97	105,71	103,83	107,71	117,12	119,16	114,93	67,07	65,31	68,96	50,05	53,85	45,96
	90,01	90,09	89,93	96,37	96,02	96,74	90,09	91,09	89,01	49,68	47,50	52,01	40,41	43,59	37,00
TR510 Ankara	94,34	94,47	94,20	104,71	103,22	106,29	117,29	118,84	115,65	65,92	64,64	67,28	51,37	54,20	48,37
	90,86	90,73	91,00	96,64	96,32	96,98	92,26	91,68	92,88	48,35	45,76	51,07	43,92	45,91	41,81
TR521 Konya	93,68	93,69	93,67	103,79	103,03	104,59	106,75	108,27	105,17	51,80	54,31	49,20	54,95	53,96	55,97
	89,04	88,97	89,11	95,69	95,55	95,84	84,67	83,91	85,47	36,59	36,82	36,35	48,08	47,09	49,12
TR522 Karaman	92,99	92,67	93,32	104,62	103,53	105,77	113,93	112,87	115,02	69,72	67,42	72,04	44,22	45,45	42,97
	90,07	89,58	90,58	96,98	96,76	97,20	90,23	87,97	92,51	51,58	47,81	55,40	38,64	40,16	37,11
TR611 Antalya	93,40	93,49	93,31	104,80	103,59	106,10	116,68	118,15	115,12	72,15	71,27	73,09	44,53	46,88	42,03
	89,17	88,96	89,39	95,38	95,12	95,66	87,88	86,78	89,04	50,40	47,03	53,98	37,47	39,75	35,06
TR612 Isparta	93,72	93,75	93,69	103,19	102,79	103,62	118,88	118,74	119,02	64,99	61,13	69,06	53,89	57,62	49,96
	89,23	88,91	89,58	95,47	95,49	95,45	96,77	95,41	98,21	50,62	46,22	55,26	46,15	49,20	42,95
TR613 Burdur	95,07	94,45	95,76	102,29	101,75	102,86	112,81	114,28	111,28	66,32	62,47	70,32	46,49	51,81	40,96
	87,51	86,78	88,30	93,06	92,57	93,59	91,85	91,73	91,97	51,57	46,93	56,39	40,28	44,80	35,58
TR621 Adana	95,41	95,55	95,25	105,36	104,94	105,81	104,12	108,06	99,98	59,03	57,61	60,52	45,08	50,45	39,46
	90,93	90,93	90,92	95,97	95,92	96,02	81,29	81,60	80,97	46,00	43,02	49,12	35,29	38,58	31,85
TR622 Mersin	95,54	95,55	95,52	105,20	104,69	105,73	106,17	107,65	104,60	56,81	54,96	58,77	49,37	52,70	45,83
	90,60	90,45	90,75	96,43	96,33	96,54	84,50	84,23	84,79	43,88	41,17	46,76	40,62	43,05	38,03
TR631 Hatay	94,76	94,79	94,74	103,13	102,55	103,72	99,12	102,00	96,11	52,21	51,73	52,72	46,91	50,27	43,39
	90,89	90,86	90,92	96,03	95,92	96,15	80,99	81,31	80,65	40,55	38,34	42,87	40,43	42,97	37,77
TR632 Kahramanmaraş	94,19	94,30	94,07	105,05	104,71	105,42	97,83	100,43	95,07	46,55	47,18	45,88	51,28	53,25	49,19
	90,70	90,66	90,74	96,00	95,60	96,42	76,82	76,76	76,88	33,33	31,97	34,77	43,49	44,80	42,11
TR633 Osmaniye	94,03	93,32	94,79	106,21	106,56	105,86	105,21	108,06	102,25	53,16	51,61	54,77	52,06	56,45	47,48
	87,72	86,82	88,68	94,40	94,19	94,63	83,38	82,78	84,01	41,16	38,04	44,42	42,22	44,74	39,59
TR711 Kırıkkale	95,00	94,31	95,72	104,51	104,21	104,81	115,71	120,05	111,18	52,67	49,38	56,11	63,04	70,68	55,06
	90,46	89,88	91,07	96,75	96,98	96,52	92,77	93,23	92,30	40,28	37,02	43,69	52,49	56,21	48,61
TR712 Aksaray	92,81	92,83	92,79	102,30	101,48	103,18	105,25	110,93	99,41	58,12	55,41	60,90	47,13	55,52	38,51
	88,96	88,93	88,99	94,74	94,38	95,12	85,00	88,57	81,33	43,05	38,94	47,28	41,95	49,64	34,05
TR713 Niğde	94,61	94,82	94,38	104,04	103,76	104,33	96,42	96,71	96,12	53,96	51,25	56,79	42,46	45,46	39,32
	91,15	91,26	91,04	96,90	96,67	97,14	80,01	78,09	82,02	42,35	38,01	46,88	37,66	40,08	35,14
TR714 Nevşehir	94,33	94,45	94,21	103,59	102,91	104,31	103,31	105,06	101,50	58,02	57,03	59,04	45,28	48,03	42,47
	89,82	89,96	89,67	96,58	96,11	97,08	84,92	83,96	85,90	44,53	41,69	47,45	40,38	42,27	38,45
TR715 Kırşehir	93,79	94,46	93,10	101,98	101,69	102,28	110,20	113,96	106,29	58,12	55,54	60,80	52,08	58,42	45,49
	89,61	89,87	89,34	95,01	94,83	95,20	91,54	92,31	90,75	46,43	43,30	49,68	45,11	49,00	41,07
TR721 Kayseri	94,37	94,27	94,48	104,58	103,49	105,73	112,77	114,54	110,92	57,69	55,93	59,52	55,08	58,61	51,40
	90,51	90,28	90,76	96,85	96,58	97,14	88,56	87,65	89,52	41,74	38,80	44,81	46,83	48,85	44,71
TR722 Sivas	94,38	94,57	94,19	104,65	103,58	105,78	111,37	115,05	107,60	60,83	60,09	61,59	50,54	54,96	46,01
	91,35	91,57	91,12	96,92	96,87	96,97	87,31	87,49	87,12	43,96	41,27	46,72	43,35	46,22	40,41
TR723 Yozgat	90,07	90,23	89,90	96,95	96,61	97,31	100,17	103,09	97,22	53,58	52,31	54,87	46,59	50,78	42,35
	86,83	86,90	86,76	90,40	90,36	90,43	80,26	79,80	80,74	40,03	35,63	44,48	40,23	44,17	36,25
TR811 Zonguldak	93,38	93,36	93,41	105,08	103,65	106,59	111,60	111,11	112,13	58,97	51,74	66,62	52,63	59,37	45,51
	90,90	90,81	91,01	97,70	97,58	97,83	90,27	89,66	90,92	45,83	39,53	52,50	44,44	50,13	38,42
TR812 Karabük	93,56	93,42	93,70	107,00	106,67	107,36	120,84	123,29	118,17	67,33	63,65	71,32	53,51	59,64	46,85
	89,78	89,65	89,92	97,22	97,36	97,08	95,59	95,91	95,24	50,83	46,52	55,52	44,75	49,39	39,72

Tablo 19. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (Devam)

	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim (2)			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim (3)		
İBBS - Düzey-3	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TR813 Bartın	94,11	93,88	94,34	106,59	105,36	107,96	113,30	111,10	115,54	50,02	46,04	54,07	63,28	65,07	61,47
	91,64	91,37	91,92	98,50	98,53	98,48	93,12	91,87	94,40	37,12	33,52	40,78	56,00	58,35	53,61
TR821 Kastamonu	93,77	94,57	92,95	105,85	103,74	108,04	117,29	116,71	117,89	57,43	51,01	64,03	59,86	65,70	53,86
	90,26	91,08	89,41	96,48	96,27	96,70	91,87	92,98	90,73	38,31	33,73	43,02	53,56	59,25	47,71
TR822 Çankırı	89,21	88,69	89,77	98,66	97,94	99,40	108,46	112,19	104,49	55,29	51,23	59,62	53,17	60,96	44,87
	85,69	85,09	86,35	90,28	89,75	90,81	83,70	83,58	83,82	38,46	32,63	44,67	45,24	50,95	39,15
TR823 Sinop	95,38	95,81	94,92	106,15	105,07	107,28	113,98	114,29	113,65	61,90	56,96	67,06	52,07	57,32	46,59
	91,66	91,79	91,53	97,13	96,96	97,31	89,98	89,61	90,38	44,16	39,68	48,84	45,82	49,93	41,53
TR831 Samsun	93,92	93,81	94,04	105,43	104,20	106,74	112,34	112,46	112,22	61,07	56,96	65,31	51,27	55,50	46,90
	90,84	90,60	91,09	97,73	97,55	97,94	88,90	88,39	89,42	45,21	41,28	49,28	43,68	47,11	40,14
TR832 Tokat	89,21	88,82	89,62	99,91	98,83	101,03	105,84	110,11	101,38	50,36	48,36	52,43	55,48	61,74	48,95
	85,44	84,93	85,99	91,02	90,77	91,28	85,16	87,14	83,09	37,45	34,52	40,50	47,71	52,61	42,60
TR833 Çorum	94,19	94,34	94,02	105,44	103,92	107,04	112,24	112,21	112,28	63,80	60,11	67,55	48,45	52,09	44,74
	90,05	89,92	90,19	96,15	95,86	96,47	86,25	85,18	87,35	46,36	42,81	49,97	39,90	42,37	37,38
TR834 Amasya	94,17	94,39	93,94	104,89	103,53	106,32	119,19	120,71	117,61	59,39	55,78	63,12	59,80	64,93	54,49
	90,82	90,72	90,92	97,60	97,40	97,80	96,67	97,16	96,16	45,41	41,58	49,37	51,26	55,58	46,79
TR901 Trabzon	93,86	93,64	94,09	104,12	104,12	104,13	119,17	119,13	119,21	59,55	58,13	61,01	59,62	61,00	58,20
	90,76	90,54	91,00	97,50	98,03	96,95	95,46	94,18	96,80	46,61	44,00	49,31	48,85	50,17	47,48
TR902 Ordu	90,99	90,95	91,03	101,44	100,53	102,40	104,81	105,75	103,84	47,55	43,51	51,73	57,26	62,24	52,11
	88,59	88,56	88,63	94,76	94,56	94,98	87,66	87,76	87,55	37,93	33,51	42,50	49,72	54,25	45,04
TR903 Giresun	88,65	88,93	88,36	97,31	96,65	98,00	108,24	109,53	106,86	52,08	48,23	56,17	56,16	61,31	50,69
	86,19	86,34	86,04	91,26	91,19	91,34	89,06	90,22	87,83	39,83	36,29	43,59	49,23	53,93	44,24
TR904 Rize	92,72	92,99	92,44	106,43	106,40	106,46	136,45	140,75	131,94	63,29	59,12	67,66	73,15	81,63	64,28
	90,05	90,29	89,79	98,02	99,12	96,88	100,00	100,00	100,00	45,84	42,31	49,55	56,97	63,05	50,60
TR905 Artvin	93,56	93,07	94,08	105,63	104,58	106,72	121,15	119,01	123,40	68,18	61,28	75,42	52,98	57,73	47,98
	90,97	90,99	90,95	98,24	98,39	98,08	96,58	95,54	97,66	52,18	47,42	57,18	44,40	48,13	40,48
TR906 Gümüşhane	60,48	59,67	61,30	66,13	65,89	66,38	74,13	74,83	73,39	40,02	41,99	37,90	34,12	32,83	35,50
	58,96	58,19	59,75	61,19	61,44	60,92	58,21	58,65	57,74	29,28	29,48	29,07	28,93	29,17	28,67
TRA11 Erzurum	98,22	98,18	98,27	106,91	105,32	108,54	95,47	100,49	90,28	53,77	57,40	50,02	41,70	43,09	40,27
	92,36	92,46	92,26	95,41	95,04	95,78	72,62	73,81	71,40	39,22	38,92	39,52	33,41	34,89	31,88
TRA12 Erzincan	93,27	93,45	93,09	104,15	102,60	105,77	114,66	118,35	110,81	59,21	57,40	61,11	55,45	60,95	49,70
	89,50	89,73	89,27	95,48	95,32	95,66	89,36	91,18	87,46	42,19	38,88	45,66	47,17	52,30	41,80
TRA13 Bayburt	80,15	80,73	79,56	89,69	89,02	90,40	96,59	99,02	93,93	48,07	46,73	49,54	48,52	52,29	44,40
	77,59	77,96	77,22	82,41	82,67	82,13	77,08	77,57	76,55	35,58	32,86	38,54	41,50	44,70	38,01
TRA21 Ağrı	103,65	103,42	103,89	112,47	112,25	112,71	66,19	69,09	63,13	37,16	38,41	35,84	29,03	30,68	27,29
	93,22	93,31	93,13	93,04	93,04	93,04	51,55	52,20	50,85	27,96	27,19	28,76	23,59	25,01	22,09
TRA22 Kars	98,61	98,43	98,79	108,38	108,15	108,62	84,36	85,40	83,24	47,80	46,93	48,76	36,56	38,47	34,48
	92,85	92,90	92,81	96,38	96,28	96,49	67,17	65,83	68,63	35,60	32,53	38,96	31,56	33,29	29,67
TRA23 Iğdır	100,24	100,29	100,19	107,98	108,39	107,55	91,27	86,82	96,02	55,78	50,98	60,90	35,50	35,84	35,13
	93,55	93,78	93,32	95,09	95,24	94,94	73,82	68,53	79,47	43,85	37,57	50,55	29,98	30,97	28,92

Tablo 19. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (Devam)

	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim (2)			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim (3)		
İBBS - Düzey-3	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TRA24 Ardahan	96,74	97,52	95,96	107,61	107,58	107,65	100,14	99,61	100,72	44,39	41,02	48,03	55,76	58,59	52,70
	92,75	93,53	91,95	98,79	98,79	98,78	82,69	79,72	85,90	33,74	28,85	39,02	48,95	50,86	46,88
TRB11 Malatya	94,41	94,42	94,40	105,41	104,56	106,30	119,37	123,59	114,94	61,18	62,27	60,03	58,20	61,32	54,91
	90,28	90,33	90,23	96,86	96,95	96,77	92,21	92,29	92,13	44,57	42,55	46,69	47,65	49,74	45,44
TRB12 Elazığ	95,25	95,29	95,19	105,56	104,02	107,19	112,59	117,28	107,75	63,57	65,45	61,62	49,03	51,83	46,13
	90,96	90,95	90,97	96,85	96,46	97,25	87,34	88,32	86,33	47,08	46,01	48,19	40,26	42,31	38,13
TRB13 Bingöl	95,61	95,26	95,98	107,75	107,61	107,89	100,63	106,67	94,17	56,43	62,73	49,70	44,20	43,94	44,47
	90,86	90,73	90,99	95,08	95,57	94,59	73,68	75,39	71,86	37,96	40,18	35,59	35,72	35,21	36,26
TRB14 Tunceli	93,78	93,68	93,88	101,04	100,71	101,39	116,68	120,54	112,57	78,44	78,67	78,19	38,24	41,87	34,38
	90,36	90,01	90,71	94,77	95,27	94,25	85,18	85,78	84,54	57,28	55,24	59,46	27,90	30,54	25,08
TRB21 Van	105,28	104,92	105,66	107,29	106,97	107,63	78,17	82,32	73,83	37,62	42,47	32,54	40,56	39,85	41,29
	94,70	94,71	94,68	92,45	92,57	92,34	58,67	59,46	57,84	25,73	26,70	24,70	32,94	32,76	33,14
TRB22 Muş	103,67	103,27	104,11	107,25	106,40	108,14	66,86	74,42	58,94	29,72	33,57	25,68	37,14	40,84	33,25
	93,59	93,53	93,65	90,51	91,22	89,75	50,07	53,31	46,66	19,40	19,75	19,03	30,67	33,57	27,63
TRB23 Bitlis	101,02	100,91	101,13	106,98	106,54	107,47	81,30	93,42	68,47	46,75	56,13	36,82	34,55	37,29	31,65
	93,22	93,50	92,91	94,22	94,05	94,41	60,41	67,20	53,22	31,85	36,53	26,89	28,57	30,67	26,34
TRB24 Hakkari	102,98	103,22	102,72	98,51	98,75	98,26	92,32	98,92	85,44	42,74	47,19	38,11	49,57	51,73	47,33
	91,60	92,21	90,95	86,94	87,62	86,25	63,24	62,96	63,52	25,78	24,29	27,34	37,46	38,68	36,19
TRC11 Gaziantep	97,22	97,17	97,28	104,21	104,00	104,43	95,46	98,80	91,93	54,94	55,91	53,92	40,51	42,89	38,00
	92,07	92,04	92,09	95,65	95,65	95,66	75,81	75,41	76,24	41,73	39,61	43,96	34,09	35,80	32,28
TRC12 Adıyaman	95,65	95,75	95,56	105,21	104,92	105,52	107,14	112,03	102,03	52,14	54,94	49,22	55,00	57,10	52,82
	90,30	90,35	90,24	96,70	96,54	96,87	82,27	81,36	83,21	36,56	34,97	38,22	45,70	46,38	44,99
TRC13 Kilis	97,03	97,70	96,32	104,73	103,23	106,36	97,13	100,72	93,59	45,88	43,18	48,54	51,25	57,54	45,04
	89,78	89,91	89,64	94,91	94,06	95,83	77,02	77,18	76,88	33,23	27,61	38,76	43,80	49,57	38,11
TRC21 Şanlıurfa	104,17	103,90	104,46	106,44	106,42	106,47	79,27	90,39	67,63	42,95	48,74	36,89	36,32	41,65	30,74
	94,74	94,86	94,62	92,42	92,80	92,02	60,07	65,98	53,88	30,03	31,81	28,18	30,03	34,17	25,70
TRC22 Diyarbakır	100,27	100,38	100,15	106,03	105,87	106,20	92,21	99,50	84,55	47,21	52,79	41,34	45,00	46,70	43,21
	93,66	93,72	93,59	94,65	94,63	94,68	67,73	69,43	65,94	30,87	31,17	30,55	36,86	38,25	35,39
TRC31 Mardin	101,13	100,92	101,36	105,74	105,05	106,44	87,30	96,40	77,93	49,99	55,42	44,41	37,30	40,98	33,52
	92,85	92,70	93,00	94,66	94,70	94,62	66,71	69,91	63,42	35,16	35,62	34,69	31,55	34,29	28,74
TRC32 Batman	98,57	98,49	98,64	108,04	107,97	108,12	99,53	107,59	91,11	61,94	67,75	55,87	37,60	39,84	35,24
	92,49	92,47	92,51	95,91	95,77	96,05	72,02	72,97	71,03	43,72	43,77	43,67	28,30	29,19	27,36
TRC33 Şırnak	105,00	105,59	104,38	107,22	106,40	108,09	79,68	87,68	71,40	36,22	39,16	33,17	43,46	48,52	38,22
	94,27	94,81	93,70	93,15	92,95	93,37	58,93	61,13	56,66	23,34	21,82	24,92	35,59	39,31	31,74
TRC34 Siirt	102,98	102,80	103,17	105,79	105,68	105,90	89,70	103,63	74,76	47,53	58,37	35,92	42,16	45,27	38,84
	93,82	94,13	93,49	93,69	94,06	93,31	65,32	70,60	59,65	30,86	34,79	26,65	34,46	35,81	33,01

Kaynak: MEB.
Not 1. IBBS 3. düzey okullaşma oranları Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hesaplanmıştır.
Not 2. 2016/'17 okullaşma oranları hesaplanırken, kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye'de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsanmıştır. Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak hesaplanmıştır.
(1) Okullaşma oranlarının hesaplanması için açıklamalara bakınız.
(2) Genel Lise, Anadolu Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Spor Lisesi ve Özel Liseler.
(3) İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Liseler, Özel Eğitim Meslek Liseleri ve Özel Meslek Liseleri.
(4) Ortaokul brüt okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Ortaokulu öğrencileri dahil edilmiştir. Ortaöğretim de ise brüt ve net okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Lise öğrencileri dahil edilmiştir.

EKONOMİK
RAPOR
2016

73. GENEL KURUL

Genel Kurul Yayınlarına;
Cep Telefonu ve Tabletinizdeki
QR Code uygulamasını kullanarak
veya
http://tobb.org.tr internet adresindeki
"yayınlar" bölümünden ulaşabilirsiniz.

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ
Dumlupınar Bulvarı No:252
Eskişehir Yolu 9. Km. 06530 Çankaya / ANKARA
www.tobb.org.tr